

DLA
ABSOLWENTÓW
SZKÓŁ
PODSTAWOWYCH

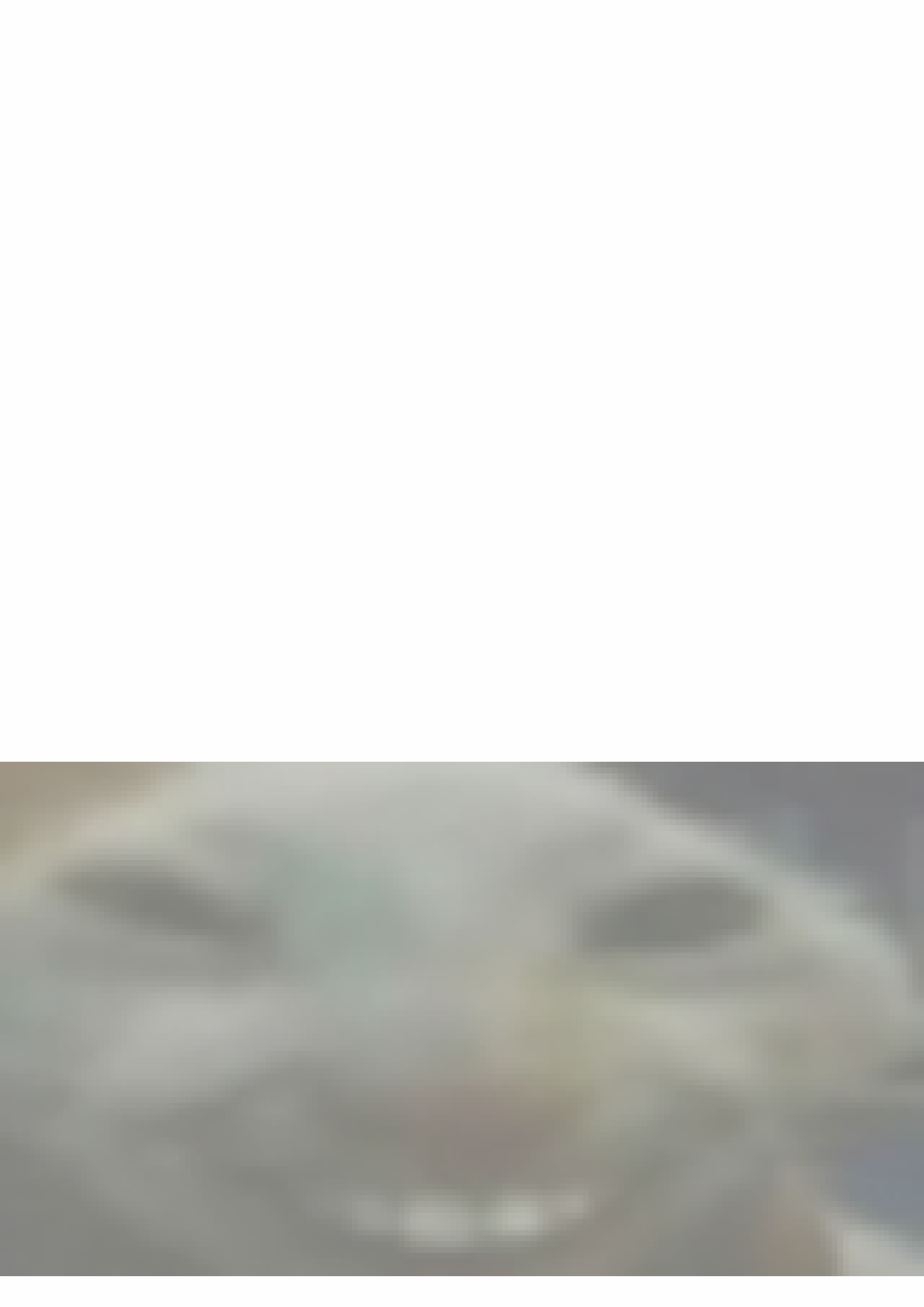
W centrum uwagi

Podręcznik do wiedzy o społeczeństwie
dla liceum ogólnokształcącego i technikum

2

Zakres podstawowy

nowa
era

Lucyna Czechowska
Arkadiusz Janicki

W centrum uwagi

Podręcznik do wiedzy o społeczeństwie
dla liceum ogólnokształcącego i technikum

2

Zakres podstawowy

Twoje mocne strony

W centrum uwagi

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego do nauczania wiedzy o społeczeństwie na podstawie opinii rzeczoznawców:

**prof. dr. hab. Wojciecha Jakubowskiego, mgr. Jerzego Wójcickiego
i dr Katarzyny Kozłowskiej.**

Etap edukacyjny: III

Typ szkoły: liceum ogólnokształcące i technikum

Rok dopuszczenia: 2020

Numer ewidencyjny w wykazie MEN: 1034/2/2020

Podręcznik został opracowany na podstawie Programu nauczania wiedzy o społeczeństwie w zakresie podstawowym dla liceum ogólnokształcącego i technikum „W centrum uwagi” autorstwa Barbary Furman.

Nabyta przez Ciebie publikacja jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy o przestrzeganie praw, jakie im przysługują. Zawartość publikacji możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie umieszczaj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, to nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. Możesz skopiować część publikacji jedynie na własny użytek.

Szanujemy cudzą własność i prawo. Więcej na www.legalnakultura.pl

© Copyright by Nowa Era Sp. z o.o. 2020
ISBN 978-83-267-3968-2

Koordinacja prac: Arkadiusz Wasilewski.

Redakcja merytoryczna: Arkadiusz Wasilewski, Marta Rodziewicz, Grzegorz Aleksandrowicz, Patryk Bukowski.

Redakcja językowa: Marcin Januszewski.

Współpraca redakcyjna: Rafał Paliwoda, Natalia Hałaszkiewicz.

Nadzór koncepcyjno-redakcyjny: Agnieszka Piechowiak.

Nadzór artystyczny: Kaia Pichler. **Opieka graficzna:** Ewa Kaletyn.

Projekt okładki: Maciej Gałński, wykorzystano elementy autorstwa Wojtka Urbanka.

Projekt graficzny: Marcin Kołacz.

Opracowanie graficzne: Grzegorz Afeltowicz, Marcin Kołacz.

Ilustracje: Ewa Sowulewska, Wojciech Sendal, Szczepan Sadurski, Natalia Helman.

Mapy: Zespół kartograficzny.

Fotoserwis: Magdalena Dzwonkowska, Przemysław Traczyk.

Realizacja projektu graficznego: Jarosław Kosiorek.

Nowa Era Sp. z o.o.

Aleje Jerozolimskie 146 D, 02-305 Warszawa

www.nowaera.pl, e-mail: nowaera@nowaera.pl

Centrum Kontaktu: 801 88 10 10, 58 721 48 00

Druk i oprawa: Walstead Central Europe

O czym jest podręcznik?

Z podręcznika dowiesz się, jakie są podstawowe zasady prawa polskiego oraz międzynarodowego. Poznasz sprawy dotyczące ochrony praw człowieka i obywatela. Zdobędziesz także wiedzę na temat relacji między państwami oraz różnych systemów międzynarodowych, które wpływają na Twoją sytuację jako mieszkańca Polski, Europy i świata.

Informacje zawarte w podręczniku są aktualne na dzień 15 maja 2020 r.

Jakie masz prawa i obowiązki?

Jak czytać przepisy prawne?

Co się dzieje na świecie?

Czemu służą poszczególne elementy podręcznika?

 EKPCz: art. 2, 18

Odniesienia do *Europejskiej konwencji praw człowieka*, której fragment znajduje się na końcu podręcznika, umożliwiając zapoznanie się ze standardami europejskiego systemu ochrony praw człowieka.

 Konstytucja RP: art. 45 i 47

Odniesienia do konkretnych przepisów *Konstytucji RP* pozwolą Ci na bieżące korzystanie z ustawy zasadniczej, której pełny tekst znajdziesz na końcu podręcznika.

O tym się mówi

Dzięki fragmentom tekstów prasowych, publicystycznych i naukowych zapoznasz się z różnymi opiniami na temat zjawisk z życia społecznego.

polityka | partia | wybory

Słowa wyszczególnione na początku każdego tematu odpowiedzą Ci, jakie zagadnienia będą najważniejsze podczas lekcji.

Przykład

Ciekawe przykłady, często nawiązujące do życia codziennego, pomogą Ci lepiej zrozumieć omawiane zagadnienia.

Więcej informacji:

Adresy stron internetowych prowadzonych przez organy władzy oraz różne instytucje i organizacje ułatwią Ci szukanie informacji o życiu publicznym.

Czy wiesz, że...

Dzięki ciekawostkom poznasz interesujące informacje związane z tematyką lekcji.

Ćwiczenia

Wykonanie poleceń umieszczonych na końcu tematu pozwoli Ci utrwalić zdobytą wiedzę.

- ! przy ćwiczeniu oznacza, że jest ono obowiązkowe ze względu na konieczność realizacji wymagań z podstawy programowej.
- ★ sygnalizuje, że ćwiczenie ma zwiększony stopień trudności.

Podsumowanie

Na tych stronach znajdziesz powtórzenie najważniejszych informacji z danego rozdziału zaprezentowane w przejrzystej formie.

Sprawdź się!

Ćwiczenia podsumowujące zamieszczone po każdym rozdziale umożliwiają Ci sprawdzenie swojej wiedzy przed sprawdzianem.

PAMIĘTAJ, ABY ODPOWIEDZI DO WSZYSTKICH ZADAŃ ZAMIESZCZONYCH W PODRĘCZNIKU ZAPISYWAĆ W ZESZCIE PRZEDMIOTOWYM!

Spis treści

1. Podstawy prawa

1. Normy prawne	6
2. Źródła prawa	16
3. Pomoc prawna	24
4. Informacja publiczna	36
Podsumowanie i Sprawdź się!	42

2. Prawa człowieka

1. Konstytucyjne prawa człowieka	46
2. Ochrona praw człowieka w Polsce	56
3. System strasburski	66
4. Łamanie praw człowieka	74
Podsumowanie i Sprawdź się!	82

3. Prawo w Polsce

1. Prawo cywilne	86
2. Prawo rodzinne	96
3. Postępowanie karne	104
4. Prawo administracyjne	112
5. Prawo powszechnych ubezpieczeń	120
6. Prawo do opieki społecznej i edukacji	128
Podsumowanie i Sprawdź się!	134

4. Stosunki międzynarodowe

1. Prawo międzynarodowe	138
2. Globalizacja	148
3. Wybrane problemy międzynarodowe	154
4. Organizacja Narodów Zjednoczonych	162
5. Unia Europejska	170
6. Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego	180
7. Służby zagraniczne Polski	186
Podsumowanie i Sprawdź się!	194

Konstytucja RP	197
Europejska konwencja praw człowieka (EKPCz) – fragment	235
Słownik wybranych pojęć	244
Indeks rzeczowy	251
Miniporadnik: Jak sprawdzić wiarygodność źródła internetowego?	256

1 Podstawy prawa

1. Normy prawne
2. Źródła prawa

3. Pomoc prawna
4. Informacja publiczna

prawo | rodzaje norm społecznych | norma prawna | przepis prawny | wykładnia

Każdego dnia spotykasz się z mnóstwem norm o różnym charakterze. Wskazują one, jakie zachowania są wymagane w określonych okolicznościach. Skąd pochodzą normy? Co to jest prawo i jakie są konsekwencje jego nieprzestrzegania? Czym normy prawne różnią się od innych norm społecznych? Czy wszystkie normy prawne są wprost zapisane w aktach prawnych? Jak interpretować przepisy prawne? Czy można usprawiedliwić swoje postępowanie brakiem wiedzy o obowiązującym prawie?

■ Prawa i prawo

📖 Konstytucja RP: art. 7, 30, 83, 84

Termin „**prawo**” można rozumieć na dwa sposoby. Gdy ktoś mówi, że ma prawo do czegoś (np. do życia, do nauki, do własności), używa tego pojęcia w **znaczeniu podmiotowym**. W tym rozumieniu określone prawo przynależy do konkretnego podmiotu, np. człowieka, obywatela, organu władzy, i dzięki temu może on z niego korzystać. Mówimy, że ma on własne **prawa**. Czasami niektóre z nich są również nazywane wolnościami (np. wolność słowa) lub swobodami (np. swoboda poruszania się na terenie kraju). Należy przy tym pamiętać, że na podmiotach prawa ciążyą również obowiązki prawne (np. obowiązkiem w Polsce jest płacenie wymaganych ustawą podatków).

Termin „prawo” jest używany także w innym znaczeniu, np. wówczas, gdy ktoś stwierdza, że prawo reguluje życie społeczne. Stwierdzenie takie dotyczy prawa postrzeganego jako rezultat konkretnej ludzkiej działalności, czyli zbiór uporządkowanych

i obowiązujących na określonym terytorium norm, których przestrzeganie jest gwarantowane przymusem państwowym. Niektóre zdania mówiące o prawie odnoszą się tylko do części tych norm – np. „Polskie prawo jest skomplikowane” czy „Prawo karne powinno być ostrzejsze”. W takich stwierdzeniach pojęcie prawa jest stosowane w **znaczeniu przedmiotowym**. Zgodnie z takim rozumieniem prawo jest zbiorem uregulowań obowiązujących na danym obszarze lub w określonej sferze życia społecznego. Stanowi ono też przedmiot refleksji w dziedzinie nazywanej nauką o prawie, którą zresztą często określa się także po prostu jako prawo.

Czy wiesz, że...

W języku angielskim – dzięki użyciu dwóch różnych terminów tłumaczonych na polski jako „prawo” – można łatwo rozpoznać, o jaki sens chodzi autorowi wypowiedzi. Słowo *right* [czyt.: rajt] wykorzystuje się w znaczeniu podmiotowym, a *law* [czyt.: lo] – w znaczeniu przedmiotowym.

❓ Wskaż na rysunku po dwa elementy, które nawiązują do każdego ze sposobów rozumienia pojęcia „prawo”.

■ Normy społeczne a prawo

■ Konstytucja RP: art. 2

Życie ludzi na całym świecie obfituje w wiele różnorodnych **norm społecznych**, czyli wzorów zachowania przyjętych w danej zbiorowości. Zgodnie ze społecznymi oczekiwaniami jednostka powinna im się podporządkować. Istnieją różne typy norm. Ich nazwy wskazują, skąd wywodzą się określone reguły postępowania, co z kolei wpływa na ich charakter (zob. poniższą tabelę).

Charakterystyka typów norm społecznych

Typ normy	Źródło normy	Konsekwencje naruszenia normy	Kategorie oceny zachowania
Norma moralna	W jednostce tworzy się wewnętrzny wymóg, a jego spełnienie jest oceniane zgodnie z danym systemem wartości.	zazwyczaj indywidualne poczucie winy	<i>dobrze / źle, słusne / niesłusne, sprawiedliwe / niesprawiedliwe</i>
Norma religijna	Powstaje w wyniku uznania normy przez wspólnotę religijną. Istnienie takiej reguły jest uzasadniane przez odwołanie do autorytetu Boga, bóstw, absolutu itp.	skutki wynikające z danego systemu religijnego (np. wyrzuty sumienia, potępienie) oraz sankcje nakładane w gronie współwyznawców (np. pokuta)	<i>dobro / zło, dobry uczynek / grzech, zgodne z wiarą / niezgodne z wiarą</i>
Norma obyczajowa	Wywodzi się z tradycji i kultury. Obowiązuje w określonych okolicznościach (np. na pogrzebie).	negatywna reakcja ze strony otoczenia (np. publiczna krytyka lub zerwanie kontaktów)	<i>właściwe / niewłaściwe, wypada / nie wypada, jest przyjęte / nie jest przyjęte</i>
Norma zwyczajowa	Staje się powszechna w społeczeństwie dzięki skłonności ludzi do naśladowania innych.	generalnie niemal zupełny brak sankcji za naruszenie zwyczaju, ryzyko zyskania reputacji „odmieńca”	<i>tak robią inni / tak nie robią inni, powszechnie uznawane / powszechnie nieuznawane</i>
Norma prawna	Jest rekonstruowana na podstawie przepisów prawa ustanowionych lub uznanych przez państwo.	nałożenie na dany podmiot sankcji prawnych (np. grzywna, pozbawienie wolności)	<i>nakazane / zakazane, dozwolone / niedozwolone, legalne / nielegalne</i>

Przykład

Wykorzystanie pozaprawnych norm społecznych w prawie

Czasami autorzy tekstu prawnego nie są w stanie jednoznacznie sformułować reguł, które nie uległyby szybkiej dezaktualizacji. Wówczas prawodawca może odnieść się do innych – niekiedy nawet dość ogólnikowych, ale elastycznych – norm społecznych. Pojawiają się one w tekście danego przepisu w formie tzw. **klauzul generalnych**, np.:

- Art. 1. Rzeczpospolita Polska jest **dobrem wspólnym** wszystkich obywateli.
Źródło: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r. Nr 76, poz. 483 z późn. zm.
- Art. 5. Nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze **społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa** lub z **zasadami współżycia społecznego**. [...].
Źródło: Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. z 2019 r., poz. 1145 (tekst ujednolicony).

Cechy i budowa norm prawnych

We współczesnych państwach normy prawne w praktyce często odgrywają nadrzędną rolę wobec innych typów norm społecznych. Wynika to ze szczególnego charakteru prawa państwowego i z dość ściśle sprecyzowanych zasad jego konstruowania. Analiza tych aspektów pozwala odróżnić normy prawne od norm moralnych, religijnych, obyczajowych i zwyczajowych.

Cechy norm prawnych

Największa moc oddziaływania w państwie

Prawodawca, który sprawuje najwyższą władzę w państwie, tworzy, potwierdza lub uznaje normy prawne. Może też przekazać to zadanie podległym sobie organom. Dzięki temu prawne regulacje mają rangę zasad powszechnie obowiązujących.

Gwarancja przymusu państwowego

Przestrzeganie norm prawnych gwarantują sankcje, które są egzekwowane przez organy państwa, m.in. przy użyciu różnych środków przymusu, w tym przymusu fizycznego (np. zatrzymanie, pozbawienie wolności).

Kontrola tylko zewnętrznych zachowań

Zasięg ingerencji norm prawnych jest ograniczony tylko do czynów człowieka – prawo nie wkracza w sferę jego sumienia i myśli. Podobnie prawo dotyczy tylko widocznych skutków działań podejmowanych przez inne podmioty (np. organy władzy).

Jednolitość interpretacji i zastosowania

Prawodawcy dążą do tego, aby normy prawne były odczytywane i stosowane w taki sam sposób w różnych sytuacjach i wobec różnych osób. Służy temu tworzenie uporządkowanych zbiorów norm **abstrakcyjnych** i **generalnych**.

Abstrakcyjny charakter norm prawnych

Normy prawne określają wymagane zachowania, które są możliwe do powtórzenia. Zawierają w miarę ogólne sformułowania, które pozwalają na zastosowanie ich w różnych, choć podobnych sytuacjach.

Generalny charakter norm prawnych

W aktach prawnych określa się ogólne cechy adresata danej normy (np. jego obywatelstwo, płeć, wiek, przynależność do grupy zawodowej), a nie jego cechy indywidualne, np. jego tożsamość czy imię i nazwisko.

Koncepcja trójelementowej budowy normy prawnej

Norma prawna	=	Hipoteza	+	Dyspozycja	+	Sankcja
Ustalona przez prawodawcę reguła postępowania, której przestrzeganie jest gwarantowane przymusem państwowym. Pytanie, na które odpowiada cała norma: Co jest zgodne z prawem, a co – sprzeczne? Rodzaj normy: • doskonała (łac. <i>lex perfecta</i>) [czyt.: leks perfekta] – norma zawierająca sankcję prawną (np. określenie kary lub nieważności czynności); • niedoskonała (łac. <i>lex imperfecta</i>) – norma pozbawiona sankcji prawnej; ma postać np. zalecenia, a jej przestrzeganie nie jest zabezpieczone przymusem. Typowe słownictwo: <i>nie wolno..., należy..., można..., dopuszcza się..., zaleca się..., powinno się...</i> Przykład: • Norma wywieńczona z art. 279 § 1 <i>Kodeksu karnego</i>: Nie wolno włamywać się i kraść – dotyczy to każdego, a za złamanie zakazu grozi określona kara. • Centralnym elementem normy jest dyspozycja.		Określenie adresata, do którego jest kierowana dana norma, oraz okoliczności lub warunków, w których jest ona stosowana. Pytanie, na które odpowiada hipoteza: Kto i kiedy podlega normie? Rodzaj adresata: • jednostkowy, np.: człowiek, obywatel, osoba niepełnoletnia, klient; • zbiorowy, np.: naród, mniejszość narodowa, jednostka terytorialna; • organizacyjny, np.: spółka, organ władzy, instytucja, organizacja, Kościół, związek wyznaniowy. Typowe słownictwo: <i>każdy, kto..., obywatel..., organ..., funkcjonariusz...</i> Przykład: • Art. 279 § 1 <i>Kodeksu karnego</i>: „Kto kradnie z włamaniem [...]” • Adresatem normy jest każdy, kto popełni zakazany czyn.		Wskazanie zachowania wymagającego od adresata lub dopuszczalnego. Może przybrać postać nakazu, zakazu albo dozwoleń. Pytanie, na które odpowiada dyspozycja: Jak należy się zachować? Rodzaje dyspozycji: • nakaz – określa obowiązek zachowania się w sposób wskazany w normie; • zakaz – określa obowiązek powstrzymania się od zachowania wskazanego w normie; • dozwolenie – określa uprawnienie, z którego może skorzystać adresat normy. Typowe słownictwo: <i>nie wolno..., musi..., może..., powinien..., jest zobowiązany do...</i> Przykład: • W związku z art. 279 § 1 <i>Kodeksu karnego</i>: Nie należy włamywać się i kraść. • Przepis wskazuje, jakie zachowanie jest pożądane przez prawodawcę (tu: czego nie należy robić).		Informacja o konsekwencjach zachowania się w sposób sprzeczny z dyspozycją (nakazem lub zakazem), albo przekroczenia granic danego dozwoleń. Pytanie, na które odpowiada sankcja: Co się stanie, jeśli ktoś złamie normę? Rodzaj sankcji: • karna – polega na odebraniu lub ograniczeniu dóbr (np. majątku, wolności); • egzekucyjna – przymuszenie podmiotu do wykonania ciążącego na nim obowiązku; • nieważności – uznanie, że bezprawna czynność i jej skutki nie istnieją w świetle prawa. Typowe słownictwo: <i>pod groźbą kary..., grozi mu..., ponosi odpowiedzialność...</i> Przykład: • Art. 279 § 1 <i>Kodeksu karnego</i>: „[...] podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.” • Konsekwencją złamania normy jest kara więzienia.

2 Porównaj – pod względem cech charakterystycznych i budowy – normy prawne z innymi normami społecznymi. Wyjaśnij, na czym polegają zachodzące między nimi różnice.

■ Akty prawne i przepisy

Rezultatami ustalania prawa i konkretnych działań państwa są różne **akty prawne**. Generalne i abstrakcyjne normy prawne prawodawca ogłasza w różnych aktach normatywnych (np. w ustawach, rozporządzeniach). Odczytuje się z nich prawa i obowiązki dotyczące z reguły szerokiego kręgu adresatów. Akty normatywne składają się z **przepisów prawnych**, czyli wypowiedzi, które stanowią gramatyczną i logiczną całość (często są osobnymi zdaniami) oraz zostały wyodrębnione w tekście. Zawarte w aktach regulacje nie zawsze muszą mieć charakter „twardego prawa” gwarantowanego przymusem państwowym. Często można też spotkać się z „miękkim prawem”, czyli np. z tzw. normami programowymi, określającymi ogólnie, w jakim kierunku powinny działać organy państwa.

■ Podstawa prawna

Przepisy potrzebne do odtworzenia danej normy (lub wielu norm) są nazywane **podstawą prawną**. Jeśli ktoś ją przywołuje, ma na celu udowodnienie, że norma została wywiedziona z obowiązujących przepisów, oraz chce uzasadnić legalność (zgodność z prawem) albo nielegalność (bezprawność, sprzeczność z prawem) działania podjętego przez dany podmiot. Cytowanie za każdym razem całej treści przepisów byłoby w praktyce bardzo uciążliwe, dlatego ustalono zasady skrótowego formułowania takich odniesień. W Polsce reguły te ujęto w *Zasadach techniki prawodawczej*, będących załącznikiem do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów.

Z poniższego przykładu oraz z tabeli na kolejnej stronie dowiesz się, jak odczytywać skróty używane w dokumentach.

Przykład

Podstawa prawna w akcie urzędowym

Zgodnie z art. 7 *Konstytucji RP* organy władzy mają obowiązek działać zawsze na podstawie i w granicach prawa. W związku z tym w dokumentach urzędowych jest wskazana podstawa prawna.

Jak odczytać tekst o podstawie prawnej?

Na podstawie artykułu trzysta trzydziestego drugiego paragrafu trzeciego ustawy z dnia piętego stycznia 2011 roku – *Kodeks wyborczy* (*Dziennik Ustaw z 2018 roku, pozycje 754, 1000 i 1349* [...])...

Jaka jest podstawa prawna?

Art. 332. § 1. Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej o zarządzeniu wyborów podaje się do publicznej wiadomości i ogłasza w *Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* najpóźniej w 5 dniu od dnia zarządzenia wyborów.

[...] **§ 3.** Państwowa Komisja Wyborcza, w terminie 14 dni od dnia ogłoszenia, o którym mowa w § 1, podaje do publicznej wiadomości w formie obwieszczenia postanowienie, o którym mowa w § 1, wraz z informacją o okręgach wyborczych oraz siedzibach okręgowych komisji wyborczych.

Źródło: *Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy*, Dz.U. z 2018 r., poz. 754, 1000 i 1349; Dz.U. z 2019 r., poz. 273.

OBWIESZCZENIE PAŃSTWOWEJ KOMISJI WYBORCZEJ

z dnia 27 lutego 2019 r.
o postanowieniu Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie zarządzenia wyborów posłów
do Parlamentu Europejskiego oraz o okręgach wyborczych i siedzibach
okręgowych komisji wyborczych

Na podstawie **Art. 332. § 1** ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. – *Kodeks wyborczy* (Dz.U. z 2018 r., poz. 754, 1000 i 1349) oraz **Art. 273** *Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 27 lutego 2019 r.
w sprawie ogłoszenia w formie obwieszczenia postanowienia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o dniu 27 lutego 2019 r.
o zarządzeniu wyborów posłów do Parlamentu Europejskiego oraz o okręgach wyborczych i siedzibach okręgowych komisji wyborczych

Państwowa Komisja Wyborcza
ul. Senacka 1, 00-950 Warszawa
tel. 22 694 40 00, 22 694 40 01, 22 694 40 02, 22 694 40 03, 22 694 40 04, 22 694 40 05, 22 694 40 06, 22 694 40 07, 22 694 40 08, 22 694 40 09, 22 694 40 10, 22 694 40 11, 22 694 40 12, 22 694 40 13, 22 694 40 14, 22 694 40 15, 22 694 40 16, 22 694 40 17, 22 694 40 18, 22 694 40 19, 22 694 40 20, 22 694 40 21, 22 694 40 22, 22 694 40 23, 22 694 40 24, 22 694 40 25, 22 694 40 26, 22 694 40 27, 22 694 40 28, 22 694 40 29, 22 694 40 30, 22 694 40 31, 22 694 40 32, 22 694 40 33, 22 694 40 34, 22 694 40 35, 22 694 40 36, 22 694 40 37, 22 694 40 38, 22 694 40 39, 22 694 40 40, 22 694 40 41, 22 694 40 42, 22 694 40 43, 22 694 40 44, 22 694 40 45, 22 694 40 46, 22 694 40 47, 22 694 40 48, 22 694 40 49, 22 694 40 50, 22 694 40 51, 22 694 40 52, 22 694 40 53, 22 694 40 54, 22 694 40 55, 22 694 40 56, 22 694 40 57, 22 694 40 58, 22 694 40 59, 22 694 40 60, 22 694 40 61, 22 694 40 62, 22 694 40 63, 22 694 40 64, 22 694 40 65, 22 694 40 66, 22 694 40 67, 22 694 40 68, 22 694 40 69, 22 694 40 70, 22 694 40 71, 22 694 40 72, 22 694 40 73, 22 694 40 74, 22 694 40 75, 22 694 40 76, 22 694 40 77, 22 694 40 78, 22 694 40 79, 22 694 40 80, 22 694 40 81, 22 694 40 82, 22 694 40 83, 22 694 40 84, 22 694 40 85, 22 694 40 86, 22 694 40 87, 22 694 40 88, 22 694 40 89, 22 694 40 90, 22 694 40 91, 22 694 40 92, 22 694 40 93, 22 694 40 94, 22 694 40 95, 22 694 40 96, 22 694 40 97, 22 694 40 98, 22 694 40 99, 22 694 40 100, 22 694 40 101, 22 694 40 102, 22 694 40 103, 22 694 40 104, 22 694 40 105, 22 694 40 106, 22 694 40 107, 22 694 40 108, 22 694 40 109, 22 694 40 110, 22 694 40 111, 22 694 40 112, 22 694 40 113, 22 694 40 114, 22 694 40 115, 22 694 40 116, 22 694 40 117, 22 694 40 118, 22 694 40 119, 22 694 40 120, 22 694 40 121, 22 694 40 122, 22 694 40 123, 22 694 40 124, 22 694 40 125, 22 694 40 126, 22 694 40 127, 22 694 40 128, 22 694 40 129, 22 694 40 130, 22 694 40 131, 22 694 40 132, 22 694 40 133, 22 694 40 134, 22 694 40 135, 22 694 40 136, 22 694 40 137, 22 694 40 138, 22 694 40 139, 22 694 40 140, 22 694 40 141, 22 694 40 142, 22 694 40 143, 22 694 40 144, 22 694 40 145, 22 694 40 146, 22 694 40 147, 22 694 40 148, 22 694 40 149, 22 694 40 150, 22 694 40 151, 22 694 40 152, 22 694 40 153, 22 694 40 154, 22 694 40 155, 22 694 40 156, 22 694 40 157, 22 694 40 158, 22 694 40 159, 22 694 40 160, 22 694 40 161, 22 694 40 162, 22 694 40 163, 22 694 40 164, 22 694 40 165, 22 694 40 166, 22 694 40 167, 22 694 40 168, 22 694 40 169, 22 694 40 170, 22 694 40 171, 22 694 40 172, 22 694 40 173, 22 694 40 174, 22 694 40 175, 22 694 40 176, 22 694 40 177, 22 694 40 178, 22 694 40 179, 22 694 40 180, 22 694 40 181, 22 694 40 182, 22 694 40 183, 22 694 40 184, 22 694 40 185, 22 694 40 186, 22 694 40 187, 22 694 40 188, 22 694 40 189, 22 694 40 190, 22 694 40 191, 22 694 40 192, 22 694 40 193, 22 694 40 194, 22 694 40 195, 22 694 40 196, 22 694 40 197, 22 694 40 198, 22 694 40 199, 22 694 40 200, 22 694 40 201, 22 694 40 202, 22 694 40 203, 22 694 40 204, 22 694 40 205, 22 694 40 206, 22 694 40 207, 22 694 40 208, 22 694 40 209, 22 694 40 210, 22 694 40 211, 22 694 40 212, 22 694 40 213, 22 694 40 214, 22 694 40 215, 22 694 40 216, 22 694 40 217, 22 694 40 218, 22 694 40 219, 22 694 40 220, 22 694 40 221, 22 694 40 222, 22 694 40 223, 22 694 40 224, 22 694 40 225, 22 694 40 226, 22 694 40 227, 22 694 40 228, 22 694 40 229, 22 694 40 230, 22 694 40 231, 22 694 40 232, 22 694 40 233, 22 694 40 234, 22 694 40 235, 22 694 40 236, 22 694 40 237, 22 694 40 238, 22 694 40 239, 22 694 40 240, 22 694 40 241, 22 694 40 242, 22 694 40 243, 22 694 40 244, 22 694 40 245, 22 694 40 246, 22 694 40 247, 22 694 40 248, 22 694 40 249, 22 694 40 250, 22 694 40 251, 22 694 40 252, 22 694 40 253, 22 694 40 254, 22 694 40 255, 22 694 40 256, 22 694 40 257, 22 694 40 258, 22 694 40 259, 22 694 40 260, 22 694 40 261, 22 694 40 262, 22 694 40 263, 22 694 40 264, 22 694 40 265, 22 694 40 266, 22 694 40 267, 22 694 40 268, 22 694 40 269, 22 694 40 270, 22 694 40 271, 22 694 40 272, 22 694 40 273, 22 694 40 274, 22 694 40 275, 22 694 40 276, 22 694 40 277, 22 694 40 278, 22 694 40 279, 22 694 40 280, 22 694 40 281, 22 694 40 282, 22 694 40 283, 22 694 40 284, 22 694 40 285, 22 694 40 286, 22 694 40 287, 22 694 40 288, 22 694 40 289, 22 694 40 290, 22 694 40 291, 22 694 40 292, 22 694 40 293, 22 694 40 294, 22 694 40 295, 22 694 40 296, 22 694 40 297, 22 694 40 298, 22 694 40 299, 22 694 40 300, 22 694 40 301, 22 694 40 302, 22 694 40 303, 22 694 40 304, 22 694 40 305, 22 694 40 306, 22 694 40 307, 22 694 40 308, 22 694 40 309, 22 694 40 310, 22 694 40 311, 22 694 40 312, 22 694 40 313, 22 694 40 314, 22 694 40 315, 22 694 40 316, 22 694 40 317, 22 694 40 318, 22 694 40 319, 22 694 40 320, 22 694 40 321, 22 694 40 322, 22 694 40 323, 22 694 40 324, 22 694 40 325, 22 694 40 326, 22 694 40 327, 22 694 40 328, 22 694 40 329, 22 694 40 330, 22 694 40 331, 22 694 40 332, 22 694 40 333, 22 694 40 334, 22 694 40 335, 22 694 40 336, 22 694 40 337, 22 694 40 338, 22 694 40 339, 22 694 40 340, 22 694 40 341, 22 694 40 342, 22 694 40 343, 22 694 40 344, 22 694 40 345, 22 694 40 346, 22 694 40 347, 22 694 40 348, 22 694 40 349, 22 694 40 350, 22 694 40 351, 22 694 40 352, 22 694 40 353, 22 694 40 354, 22 694 40 355, 22 694 40 356, 22 694 40 357, 22 694 40 358, 22 694 40 359, 22 694 40 360, 22 694 40 361, 22 694 40 362, 22 694 40 363, 22 694 40 364, 22 694 40 365, 22 694 40 366, 22 694 40 367, 22 694 40 368, 22 694 40 369, 22 694 40 370, 22 694 40 371, 22 694 40 372, 22 694 40 373, 22 694 40 374, 22 694 40 375, 22 694 40 376, 22 694 40 377, 22 694 40 378, 22 694 40 379, 22 694 40 380, 22 694 40 381, 22 694 40 382, 22 694 40 383, 22 694 40 384, 22 694 40 385, 22 694 40 386, 22 694 40 387, 22 694 40 388, 22 694 40 389, 22 694 40 390, 22 694 40 391, 22 694 40 392, 22 694 40 393, 22 694 40 394, 22 694 40 395, 22 694 40 396, 22 694 40 397, 22 694 40 398, 22 694 40 399, 22 694 40 400, 22 694 40 401, 22 694 40 402, 22 694 40 403, 22 694 40 404, 22 694 40 405, 22 694 40 406, 22 694 40 407, 22 694 40 408, 22 694 40 409, 22 694 40 410, 22 694 40 411, 22 694 40 412, 22 694 40 413, 22 694 40 414, 22 694 40 415, 22 694 40 416, 22 694 40 417, 22 694 40 418, 22 694 40 419, 22 694 40 420, 22 694 40 421, 22 694 40 422, 22 694 40 423, 22 694 40 424, 22 694 40 425, 22 694 40 426, 22 694 40 427, 22 694 40 428, 22 694 40 429, 22 694 40 430, 22 694 40 431, 22 694 40 432, 22 694 40 433, 22 694 40 434, 22 694 40 435, 22 694 40 436, 22 694 40 437, 22 694 40 438, 22 694 40 439, 22 694 40 440, 22 694 40 441, 22 694 40 442, 22 694 40 443, 22 694 40 444, 22 694 40 445, 22 694 40 446, 22 694 40 447, 22 694 40 448, 22 694 40 449, 22 694 40 450, 22 694 40 451, 22 694 40 452, 22 694 40 453, 22 694 40 454, 22 694 40 455, 22 694 40 456, 22 694 40 457, 22 694 40 458, 22 694 40 459, 22 694 40 460, 22 694 40 461, 22 694 40 462, 22 694 40 463, 22 694 40 464, 22 694 40 465, 22 694 40 466, 22 694 40 467, 22 694 40 468, 22 694 40 469, 22 694 40 470, 22 694 40 471, 22 694 40 472, 22 694 40 473, 22 694 40 474, 22 694 40 475, 22 694 40 476, 22 694 40 477, 22 694 40 478, 22 694 40 479, 22 694 40 480, 22 694 40 481, 22 694 40 482, 22 694 40 483, 22 694 40 484, 22 694 40 485, 22 694 40 486, 22 694 40 487, 22 694 40 488, 22 694 40 489, 22 694 40 490, 22 694 40 491, 22 694 40 492, 22 694 40 493, 22 694 40 494, 22 694 40 495, 22 694 40 496, 22 694 40 497, 22 694 40 498, 22 694 40 499, 22 694 40 500, 22 694 40 501, 22 694 40 502, 22 694 40 503, 22 694 40 504, 22 694 40 505, 22 694 40 506, 22 694 40 507, 22 694 40 508, 22 694 40 509, 22 694 40 510, 22 694 40 511, 22 694 40 512, 22 694 40 513, 22 694 40 514, 22 694 40 515, 22 694 40 516, 22 694 40 517, 22 694 40 518, 22 694 40 519, 22 694 40 520, 22 694 40 521, 22 694 40 522, 22 694 40 523, 22 694 40 524, 22 694 40 525, 22 694 40 526, 22 694 40 527, 22 694 40 528, 22 694 40 529, 22 694 40 530, 22 694 40 531, 22 694 40 532, 22 694 40 533, 22 694 40 534, 22 694 40 535, 22 694 40 536, 22 694 40 537, 22 694 40 538, 22 694 40 539, 22 694 40 540, 22 694 40 541, 22 694 40 542, 22 694 40 543, 22 694 40 544, 22 694 40 545, 22 694 40 546, 22 694 40 547, 22 694 40 548, 22 694 40 549, 22 694 40 550, 22 694 40 551, 22 694 40 552, 22 694 40 553, 22 694 40 554, 22 694 40 555, 22 694 40 556, 22 694 40 557, 22 694 40 558, 22 694 40 559, 22 694 40 560, 22 694 40 561, 22 694 40 562, 22 694 40 563, 22 694 40 564, 22 694 40 565, 22 694 40 566, 22 694 40 567, 22 694 40 568, 22 694 40 569, 22 694 40 570, 22 694 40 571, 22 694 40 572, 22 694 40 573, 22 694 40 574, 22 694 40 575, 22 694 40 576, 22 694 40 577, 22 694 40 578, 22 694 40 579, 22 694 40 580, 22 694 40 581, 22 694 40 582, 22 694 40 583, 22 694 40 584, 22 694 40 585, 22 694 40 586, 22 694 40 587, 22 694 40 588, 22 694 40 589, 22 694 40 590, 22 694 40 591, 22 694 40 592, 22 694 40 593, 22 694 40 594, 22 694 40 595, 22 694 40 596, 22 694 40 597, 22 694 40 598, 22 694 40 599, 22 694 40 600, 22 694 40 601, 22 694 40 602, 22 694 40 603, 22 694 40 604, 22 694 40 605, 22 694 40 606, 22 694 40 607, 22 694 40 608, 22 694 40 609, 22 694 40 610, 22 694 40 611, 22 694 40 612, 22 694 40 613, 22 694 40 614, 22 694 40 615, 22 694 40 616, 22 694 40 617, 22 694 40 618, 22 694 40 619, 22 694 40 620, 22 694 40 621, 22 694 40 622, 22 694 40 623, 22 694 40 624, 22 694 40 625, 22 694 40 626, 22 694 40 627, 22 694 40 628, 22 694 40 629, 22 694 40 630, 22 694 40 631, 22 694 40 632, 22 694 40 633, 22 694 40 634, 22 694 40 635, 22 694 40 636, 22 694 40 637, 22 694 40 638, 22 694 40 639, 22 694 40 640, 22 694 40 641, 22 694 40 642, 22 694 40 643, 22 694 40 644, 22 694 40 645, 22 694 40 646, 22 694 40 647, 22 694 40 648, 22 694 40 649, 22 694 40 650, 22 694 40 651, 22 694 40 652, 22 694 40 653, 22 694 40 654, 22 694 40 655, 22 694 40 656, 22 694 40 657, 22 694 40 658, 22 694 40 659, 22 694 40 660, 22 694 40 661, 22 694 40 662, 22 694 40 663, 22 694 40 664, 22 694 40 665, 22 694 40 666, 22 694 40 667, 22 694 40 668, 22 694 40 669, 22 694 40 670, 22 694 40 671, 22 694 40 672, 22 694 40 673, 22 694 40 674, 22 694 40 675, 22 694 40 676, 22 694 40 677, 22 694 40 678, 22 694 40 679, 22 694 40 680, 22 694 40 681, 22 694 40 682, 22 694 40 683, 22 694 40 684, 22 694 40 685, 22 694 40 686, 22 694 40 687, 22 694 40 688, 22 694 40 689, 22 694 40 690, 22 694 40 691, 22 694 40 692, 22 694 40 693, 22 694 40 694, 22 694 40 695, 22 694 40 696, 22 694 40 697, 22 694 40 698, 22 694 40 699, 22 694 40 700, 22 694 40 701, 22 694 40 702, 22 694 40 703, 22 694 40 704, 22 694 4

■ Jak powołać się na podstawę prawną?

W Polsce przepisy tworzące normatywny akt prawny są uporządkowane w określony sposób. Przepisy konstytucji i zwykłych ustaw mogą składać się z kolejnych, coraz mniejszych części: **artykułu**, **ustępu**, **punktu**, **litery**, **tiret**. Przepisy przedstawione

w kodeksach (ustawach całościowo regulujących określoną sferę działalności) odróżniają się od innych ustaw, gdyż zamiast ustępów zawierają **paragrafy**, oznaczane symbolem §. W rozporządzeniach podstawową jednostką jest paragraf – nie ma w nich artykułów. Poniższa tabela zawiera skróty stosowane w polskich aktach normatywnych.

Przykładowe jednostki redakcyjne aktu normatywnego w Polsce

Jednostka tekstu	Skrót	Przykład przepisu	Źródło	Sposób powołania
artykuł, np. Art. 1.	art.	Art. 29. Stolicą Rzeczypospolitej Polskiej jest Warszawa.	Konstytucja RP (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późniejszymi zmianami)	art. 29 Konstytucji RP
zdanie		Art. 24. Praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej. Państwo sprawuje nadzór nad warunkami wykonywania pracy.		art. 24 zdanie drugie Konstytucji RP
ustęp, np. 1.	ust.	Art. 28. [...] 2. Barwami Rzeczypospolitej Polskiej są kolory biały i czerwony.		art. 28 ust. 2 Konstytucji RP
paragraf, np. § 1.	§	§ 6. Przepisy ustawy redaguje się tak, aby dokładnie i w sposób zrozumiały dla adresatów zawartych w nich norm wyrażały intencje prawodawcy.	Zasady techniki prawodawczej (Dz.U. z 2016 r., poz. 283, tekst jednolity)	§ 6 Załącznika do rozporządzenia...
punkt, np. 1)	pkt	§ 162. [...] 2. Nazwy dzienników urzędowych oznacza się skrótami: 1) Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej – skrótem „Dz.U.” [...].		§ 162 ust. 2 pkt 1 Załącznika do rozporządzenia...
litera, np. a)	lit.	Art. 18.1. Szkoły publiczne i niepubliczne dzielą się na następujące typy: [...] 2) szkoły ponadpodstawowe: a) czteroletnie liceum ogólnokształcące [...].	Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017., poz. 59 z późn. zm.)	art. 18 ust. 1 pkt 2 lit. a Ustawy...
tiret, czyli znak –	tiret	Art. 6.1. Udostępnieniu podlega informacja publiczna, a w szczególności o: [...] 4) danych publicznych, w tym: a) treść i postać dokumentów urzędowych, w szczególności: – treść aktów administracyjnych i innych rozstrzygnięć [...].	Ustawa o dostępie do informacji publicznej (Dz.U. z 2001 r. Nr 112, poz. 1198 z późn. zm.)	art. 6 ust. 1 pkt 4 lit. a tiret pierwszej Ustawy...

■ Jak odczytać normę z przepisów?

Normy prawne nie są wprost zapisane w aktach normatywnych. Dopiero na podstawie przepisu można odtworzyć obowiązującą normę. Czasami w tym celu sięga się do co najmniej kilku przepisów. Często nie znajdują się one w jednym akcie prawnym obok siebie, a niekiedy trzeba nawet szukać ich w różnych aktach.

Proces, w którym jest ustalane znaczenie przepisów, nazywa się **wykładnią** prawa. Jego celem jest sprecyzowanie treści regulacji w taki sposób, aby w konkretnej sytuacji mogły one zostać właściwie zastosowane. Po uwzględnieniu metody dokonywania wykładni można wskazać na jej kilka podstawowych rodzajów (zob. informacje na następnej stronie).

Wykładnia językowa (słowna)

Polega na analizie znaczenia zawartych w przepisach wyrazów i znaków interpunkcyjnych – zgodnie z zasadami danego języka – a także na badaniu zachodzących między nimi związków logicznych. Jeżeli na podstawie takiej analizy udaje się ustalić jednoznaczny sens regulacji, sięganie po inne rodzaje wykładni nie jest zazwyczaj konieczne.

Przykład

Prawna wymowa zaimka „nikt” oraz spójnika „lub”

Art. 32 ust. 2 *Konstytucji RP* brzmi: „Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny”. Ze znaczenia poszczególnych słów tworzących to zdanie wynika, że zakaz dotyczy dyskryminacji wszystkich osób – zarówno obywateli, jak i cudzoziemców. Ponadto zastosowanie spójnika „lub” w wyliczeniu różnych sfer życia społeczeństwa wprowadza alternatywę łączną. Znaczy to, że do złamania zakazu dojdzie w każdej sytuacji, w której konkretna osoba zostanie poddana dyskryminacji w co najmniej jednej z wymienionych sfer. Gdyby prawodawca użył w tym samym miejscu spójnika „albo” (alternatywy rozłącznej), wskazałby, że naruszenie zakazu może nastąpić w przypadku dyskryminacji wyłącznie w jednej dziedzinie życia społecznego. Całkowicie inna byłaby wymowa tego przepisu także wówczas, gdyby zastosowano spójnik „i” – tak sformułowany zakaz mógłby zostać złamany wyłącznie w sytuacji, w której daną osobę dotknęłaby dyskryminacja w każdej z wymienionych sfer.

Wykładnia systemowa

W jej ramach należy przede wszystkim określić miejsce, które dany przepis zajmuje w strukturze aktu normatywnego lub w systemie prawnym, czyli w całości norm prawnych obowiązujących w państwie. Przyjmuje się bowiem, że kolejność i hierarchia przepisów nie są przypadkowe. Na podstawie ich ułożenia w konkretnych częściach aktu prawnego można ustalić, jakie

związki zachodzą między różnymi rozwiązaniami prawnymi oraz jak uniknąć ich ewentualnej sprzeczności.

Wykładnia celowościowa (funkcjonalna)

Odwołuje się do celu ustanowienia regulacji. Przy jego ustalaniu pomocne są materiały, które powstały w czasie prac nad przygotowaniem danego aktu normatywnego. Na ich podstawie można postarać się o określenie tzw. *ratio legis*, czyli racji (idei), które przyświecały prawodawcy podejmującemu decyzję o wprowadzeniu przepisu lub całego aktu prawnego.

Wykładnia porównawcza

Jeśli przepis prawny jest niejednoznaczny, można porównać go z innymi obowiązującymi regulacjami dotyczącymi podobnej kwestii, oczywiście pod warunkiem, że ich interpretacja nie sprawia tych samych trudności. Osoby dokonujące takiej wykładni mogą sięgnąć nawet do aktów normatywnych pochodzących z prawa innych państw lub z prawa międzynarodowego, jeśli były one wzorem dla prawodawcy podczas opracowywania analizowanego przepisu. Przydatne może okazać się także zapoznanie się z dawniej obowiązującymi (historycznymi) aktami prawnymi – pozwala to prześledzić, jak zmieniały się w czasie uregulowania dotyczące danej sprawy, np. w wyniku przemian ustrojowych.

Czy wiesz, że...

W trakcie odczytywania znaczenia przepisów prawnych można przyjąć ogólną zasadę, zgodnie z którą to, co jasne, nie wymaga interpretacji (łac. *clara* [czyt.: klara] *non sunt interpretanda*). Niektórzy prawnicy wyrażają inny pogląd, według którego wszystkie przepisy należy interpretować (łac. *omnia sunt interpretanda*). Oceniają oni, że w rzeczywistości nie jesteśmy w stanie wskazać przypadków, w których sens przepisów prawa okazałby się zupełnie jasny i nie budził żadnych wątpliwości.

■ Znaczenie poznawania prawa

W każdym państwie istnieje tak wiele przepisów, że nikt nie jest w stanie zapoznać się z nimi wszystkimi. Mimo to należy pamiętać, że powszechnie obowiązuje podstawowa zasada wywodząca się z tradycji starożytnego prawa rzymskiego. Głosi ona, że **nieznajomość prawa szkodzi** (łac. *ignorantia iuris nocet* [czyt.: ignorancja juris nocet]). Oznacza to, że nikt nie może liczyć na to, że usprawiedliwi go brak wiedzy na temat istniejących regulacji, nawet jeśli naruszył lub przekroczył normy prawne nieświadomie. Konsekwencje zapomnienia o tej ważnej regule mogą się czasami okazać bardzo niekorzystne. Przykładowo, jeśli uczeń naruszy zasady przeprowadzania egzaminu matu-

ralnego – np. będzie miał przy sobie niedozwolone pomoce naukowe – poniesie odpowiedzialność niezależnie od tego, czy został wcześniej poinformowany o negatywnych skutkach takiego zachowania. Mimo jego niewiedzy zakres sankcji będzie taki sam jak w sytuacji, w której uczeń byłby świadomy grożących mu konsekwencji (np. unieważnienie matury bez możliwości podejścia do poprawki w tym samym roku). Dlatego każda osoba powinna – w swoim interesie – samodzielnie dowiadywać się, jakie prawa jej przysługują i jakie obowiązki są na nią nałożone w świetle przepisów. Taka postawa pozwoli jej uniknąć wielu nieprzyjemności, a także ułatwi korzystanie z przysługujących jej uprawnień.

■ Świadomość prawna pełnoletnich mieszkańców Polski

W czasie badania opinii publicznej w 2016 r. respondenci zostali poproszeni o określenie, jak wymienione problemy są uregulowane w polskim prawie. Jedno z pytań dotyczyło dość częstych sytuacji, w których listonosz doręczający pismo sądowe nie zastaje adresata w domu i zostawia mu tzw. awizo, czyli zawiadomienie o możliwości odebrania przesyłki na pocztę.

Co się stanie, gdy sąd przyśle do Ciebie pismo listem poleconym na adres Twojego miejsca zamieszkania, a Ty nie odbierzesz tego pisma w terminie awizowania?

Źródło: Diagnostyka świadomości prawnej Polaków 2016, Maison&Partners, Warsaw Enterprise Institute, zpp.net.pl [dostęp: 05.09.2019].

? Oceń – na podstawie wykresu i własnych doświadczeń – jaki jest stan świadomości prawnej w społeczeństwie polskim.

Język prawników

Akty prawne zawierają wiele specyficznych wyrażen. Niektóre osoby dziwi rozbieżność między znaczeniem poszczególnych słów w języku potocznym oraz w języku prawników. Można się zastanowić, dlaczego ona powstaje i w jakim celu jest utrzymywana.

O tym się
mówi!

1 Jerzy Bralczyk: [...] Kiedyś dowiedziałem się z orzeczenia Sądu Najwyższego, że choroba obłożna to wcale nie taka, podczas której człowiek musi leżeć w łóżku. Dowiedziałem się też, że transportowanie zwierząt w pewien określony sposób wcale nie jest ich przemieszczaniem. Otóż ja bronie języka.

Transportowanie zwierząt w dowolny sposób jest ich przemieszczaniem, a choroba, w wyniku której się leży, jest obłożna. Tutaj prawnicy nie mają nic do gadania! Prawnikom może się czasem здаwać, że uda im się zawęzić pojęcie przestępcy tylko do tego, kto został skazany. Ale niezależnie od tego, co sobie postanowią, to słowo „przestępca” będzie znaczyło [...] kogoś, kto dopuścił się naruszenia pewnych norm. A czy sąd temu człowiekowi to dowiódł, to już jest następna sprawa. [...]

EP: Często wydaje się, że prawnicy sami komplikują język, którym się posługują.

Jerzy Bralczyk: Komplikują, ponieważ uważają – tak jak wiele środowisk, które czerpią swoją siłę z hermetyczności – że im bardziej ezoteryczne będzie wyrażanie tej wiedzy, tym bardziej jej ranga będzie rosła. Kapłani między innymi tym się wyróżniali spośród tłumu, że mówili w sposób niejasny i samo to mówienie niejasne dawało im poczucie wyższości. Przez całe wieki mówienie w innym języku, po łacinie na przykład, oprócz innych wartości – choćby tradycji – dawało poczucie pewnej hermetyczności i odrębności. Język zakłęb zawsze był niejasny. [...] Także prawnicy czasem takim językiem się posługują, ku swojej własnej satysfakcji znacznej i ku czasem przerażeniu, a czasem podziwieniu swoich klientów albo przeciwników procesowych.

Źródło: M. Stempowska, P. Grabarczyk, „Omnia sunt interpretanda”, czyli o języku prawników rozmawiamy z prof. Jerzym Bralczykiem, „Edukacja Prawnicza” 2005, nr 10, edukacjaprawnicza.pl [dostęp: 3.09.2019].

2 Laik myśli, że prawo to nic innego jak suche teksty ustaw. Prawnik wie, że teksty aktów normatywnych to dopiero materiał bazowy, który podlega niekiedy bardzo skomplikowanej intelektualnej obróbce, którą nazywamy interpretacją (wykładnią).

[...] budulcem tekstów prawnych jest język, z natury rzeczy niedoskonały i obfitujący w słowa wieloznaczne, gros sporów prawnych wynika właśnie z odmiennych interpretacji wyrażen językowych. Wykładnia tekstów prawnych to główne narzędzie w warsztacie pracy prawnika, a jednocześnie to bardzo rozległy obszar wiedzy. Poprawna wykładnia wymaga znajomości nie tylko przepisów prawnych, ale i zasad logiki, doświadczenia życiowego, realiów gospodarczych, społecznych i politycznych, wiedzy w danej dziedzinie specjalistycznej [...] oraz zasad i reguł interpretacyjnych. Jedną z nich jest słynna *clara non sunt interpretanda* (jasne przepisy nie wymagają interpretacji), która została już zarzucona na rzecz zasady *omnia sunt interpretanda* (wszystkie przepisy podlegają wykładni – nawet te, które na pierwszy rzut oka wydają się jasne). Jest to słuszny kierunek w podejściu do wykładni, szczególnie na gruncie współczesnych polskich tekstów prawnych, w których – jak celnie to ujęła profesor Irena Lipowicz – „w ogóle trudno wskazać przypadki *clara*”. Aby jednoznacznie powiedzieć Kowalskiemu, co mu prawo w jego konkretnym przypadku nakazuje, trzeba niekiedy poddać analizie wiele przepisów rozproszonych po różnych aktach normatywnych [...], następnie z tych przepisów zbudować normę prawną mającą zastosowanie do przypadku Kowalskiego. Nie jest to zadanie proste i banalne. Na swój sposób to sztuka.

Źródło: Ł. Pośpiech, *Prawo = wykładnia*, prawodlaskozedego.pl [dostęp: 3.09.2019].

? Określ, jaki stosunek do języka używanego przez prawników został zaprezentowany w obu tekstach.

- 1 Wyjaśnij, czym różnią się normy prawne od norm innego typu.
- 2 Odszukaj w tekście *Konstytucji RP* po jednym przykładzie nakazu, zakazu i dozwolenia. Następnie określ hipotezę i dyspozycję tych norm. Konstytucja RP
- 3 Zapoznaj się z rozdziałem 7, w dziale 1, *Załącznika do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”* (Dz.U. z 2016 r., poz. 283, tekst jednolity). Następnie przygotuj projekt przepisu prawnego regulującego dowolną kwestię. Twój tekst powinien zawierać jeden artykuł złożony z ustępów, punktów i liter. Uwzględnij odpowiednie reguły pisowni i konstrukcji przepisów przedstawione w podanym źródle.
- 4 Odszukaj w dostępnych źródłach informacje na temat wykładni autentycznej i wykładni sądowniej w prawie polskim. Następnie wskaż między nimi podobieństwa i różnice.
- 5 Zapoznaj się z rysunkiem i wykonaj polecenia. Praca z ilustracją

- a) Określ, do jakich dwóch problemów związanych z interpretacją prawa nawiązał autor rysunku.
- b) Rozstrzygnij, czy ilustracja potwierdza, że wykładnia prawa polega na odkodowaniu norm prawnych z przepisów aktów normatywnych. Uzasadnij odpowiedź.

- 6 Zapoznajcie się z tekstem źródłowym. Następnie przeprowadźcie w klasie dyskusję na temat stosowania *desuetudo*. Rozważcie, czy ten sposób uchylania norm prawnych jest, Waszym zdaniem, dopuszczalny, czy – niedopuszczalny. Praca z tekstem źródłowym

Na forum klasy

Desuetudo oznacza wyjście z użycia, odwyknienie, odzwyczajenie się od czegoś. *Desuetudo* w prawie rzymskim to długotrwałe niestosowanie normy, które prowadziło do popadnięcia aktu prawnego w zapomnienie, przez co tracił on swą moc. [...]

[...] współcześnie pod pojęciem *desuetudo* rozumie się przypadki uznania za prawnie nieobowiązujące – ze względu na tak czy inaczej rozumianą nieaktualność – pewnych nieuchylonych formalnie norm danego systemu prawnego, wcześniej uznawanych [...] za wiążące. [...] to zjawisko wystarczająco długiego niestosowania ważnej systemowo normy prawnej przez właściwe organy władzy państwowej. [...] Można wskazać na liczne przypadki, gdy utrata mocy wiążącej przez *desuetudo* nie będzie w ramach systemu prawa zjawiskiem nietypowym, rzadkim, [...]

W polskim porządku prawnym istniała norma zwyczajowa niezgodna z regulacjami prawa stanowionego co do eksmisji. Owa norma *contra legem* [czyt.: kontra legem, z łac. „przeciw prawu”] zakazywała eksmisji, jeżeli nie dostarczono lokalu zastępczego.

Źródło: R. Marek, *Desuetudo w prawie rzymskim i w jurysprudencji europejskiej*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2015, nr 4, s. 135, 146–149, www.tbsp.wpi.uj.edu.pl [dostęp: 12.05.2020].

2

Źródła prawa

hierarchia aktów prawnych | moc *Konstytucji RP* | procedura ustawodawcza

W dynamicznie zmieniającym się świecie wciąż przybywa wiele przepisów prawnych wpływających na nasze życie. O obecnej skali „produkcji” prawa świadczy następujące zestawienie: w latach 1918–1939 w polskim *Dzienniku Ustaw* co roku wydawano średnio 1,8 tys. stron, w latach 1946–1988 – 650 stron, w latach 1989–2003 – 6,2 tys. stron, a w latach 2004–2018 – aż 20,6 tys. stron! To oczywiste, że nikt nie jest dziś w stanie samodzielnie zapoznać się ze wszystkimi regulacjami. Jak sprawdzić, kiedy, gdzie i kogo dany przepis obowiązuje? Jaką rangę mają różne rodzaje aktów? Na czym polega szczególnie moc *Konstytucji RP*? Jak są uchwalane ustawy?

■ Kto ustanawia prawo?

 Konstytucja RP: art. 4, 92

Prawo ustanawia prawodawca, czyli – mówiąc w skrócie – **państwo**. Wskutek działań podjętych we właściwym trybie przez kompetentne, czyli powołane do tego organy powstają różne akty prawne o charakterze generalnym. W wielu krajach, w tym w Polsce, najważniejsze zadania w zakresie tworzenia prawa wykonuje **parlament**. Uchwała on wszystkie ustawy w głosowaniach, dlatego z reguły jest nazywany **ustawodawcą**. W takich aktach posłowie i senatorowie mogą zdecydować o **upoważnieniu** innych organów do wydawania szczegółowych regulacji w niektórych sprawach.

■ Inflacja prawa w Polsce

W 2019 r. obywatel, który chciałby na bieżąco śledzić zmiany w najważniejszych aktach prawnych, musiałby każdego dnia roboczego przeczytać 86 stron przepisów i poświęcić na to 2 godziny i 52 minuty (przy założeniu czytania w tempie 2 minut na stronę).

Ustawy, rozporządzenia i umowy międzynarodowe w latach 1989–2019

Źródło: Barometr stabilności otoczenia prawnego w polskiej gospodarce. Edycja 2020, Grant Thornton, barometrprawa.pl [dostęp: 7.04.2020].

 Oceń, jaki wpływ na życie obywateli ma zjawisko przedstawione na rysunku i wykresie.

■ Gdzie prawo obowiązuje?

📖 Konstytucja RP: art. 87

Prawo danego państwa ustanowione przez jego organy centralne obowiązuje na całym jego terytorium, do którego zalicza się obszar

lądowy, przestrzeń podziemną i przestrzeń powietrzną, a także morskie wody przybrzeżne, jeśli dany kraj ma dostęp do morza. Ta ogólna reguła czasami może zostać rozszerzona lub zawężona (zob. tabelę).

Terytorialny zakres obowiązywania prawa

Wyjątki rozszerzające regułę	Wyjątki ograniczające regułę
Prawo danego państwa może obowiązywać poza jego terytorium: – na statkach morskich, powietrznych i kosmicznych, które podnoszą jego banderę lub są wyróżnione innymi jego znakami; – w jego placówkach dyplomatycznych i bazach wojskowych na terytorium innego państwa.	Niektóre prawa mogą obowiązywać tylko na części terytorium danego państwa, jeśli: – zostały ustanowione przez organy władzy terenowej (np. akty prawne wojewody obowiązują tylko w województwie); – są przeznaczone dla wydzielonej części terytorium (np. dla obszaru autonomicznego).

■ Kogo obowiązuje prawo?

📖 Konstytucja RP: art. 37, 83, 93, 94, 142

Organy władzy państwowej ustanawiają **prawo powszechnie obowiązujące** oraz **prawo wewnątrznie obowiązujące**, w skrócie nazywane prawem wewnętrznym. Obywatele znajdujący się za granicą są zobowiązani

do przestrzegania zarówno prawa państwa, w którym przebywają, jak i prawa swojego państwa. Prawu krajowemu nie podlegają wyjątkowo przedstawiciele obcych rządów posiadający immunitet dyplomatyczny, który m.in. uniemożliwia postawienie ich przed sądem w państwie przyjmującym (zob. schemat).

Podział źródeł prawa stanowionego w Polsce ze względu na zakres ich obowiązywania

Kiedy prawo obowiązuje?

 Konstytucja RP: art. 88, 190

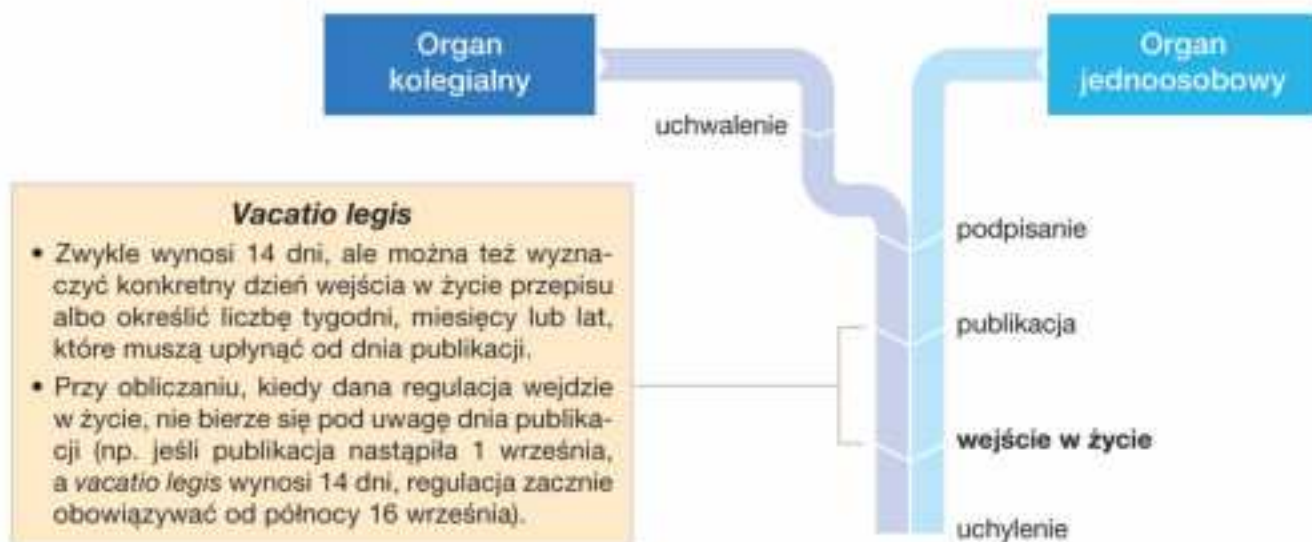
Aby określone przepisy zaczęły obowiązywać, nie wystarczy, aby kompetentny organ uchwalił albo podpisał dany akt normatywny. Nowe regulacje muszą zostać prawidłowo ogłoszone, czyli musi nastąpić ich **publikacja** we właściwym dzienniku urzędowym. Od tej chwili przepisy stają się częścią systemu prawa, choć często nie oznacza to, że powinny być od razu stosowane i przestrzegane. Prawodawca może zadecydować, że dzień wejścia w życie aktu prawnego lub jego poszczególnych części nastąpi później niż moment jego ogłoszenia. Dopiero w tak określonej chwili przepisy nabierają mocy obowiązującej.

Okres, który może dzielić dzień publikacji od momentu **wejścia w życie** np. ustawy, nazywany jest z łaciny *vacatio legis* [czyt.: wakacje legis], co oznacza „spoczywanie prawa”. Jest to czas, który prawodawca daje adresatom nowych norm prawnych na zapoznanie się z nimi, aby mogli właściwie się do nich dostosować. W polskim prawie ustalono regułę, że akty normatywne powszechnie obowiązujące wchodzi w życie **po 14 dniach** od dnia ich ogłoszenia, chyba że

w danym akcie znajdzie się inne postanowienie w tej kwestii. Jedynie przez wzgląd na ważny interes państwa regulacje mogą zacząć obowiązywać wyjątkowo od dnia ich publikacji (zob. poniższy schemat).

W Polsce rzadko zdarzało się, aby twórcy danego aktu prawnego wskazali koniec obowiązywania zawartych w nim przepisów. Zasadą jest ustanawianie regulacji na czas nieokreślony, bez ustalania daty końcowej. Najczęściej dany przepis przestaje obowiązywać w chwili, gdy zostanie wprowadzony nowy **przepis uchylający** tę regulację. Uchylić dany przepis, czyli wyeliminować go z systemu prawa, może także Trybunał Konstytucyjny, jeśli w swoim ostatecznym wyroku uzna go za **niezgodny z Konstytucją RP** albo odpowiednią ustawą. Taka regulacja traci moc prawną z chwilą ogłoszenia orzeczenia w tej sprawie we właściwym dzienniku urzędowym albo później – po czasie, który Trybunał wyznaczy, aby uniknąć negatywnych skutków społecznych spowodowanych nagłym usunięciem przepisu z systemu prawa. W przypadku przepisów ustawowych ten okres nie może trwać dłużej niż 12 miesięcy, a w przypadku przepisów niższej rangi – dłużej niż 18 miesięcy.

„Życie przepisów prawnych” w Polsce

■ Prawo nie działa wstecz

Zakresu czasowego obowiązywania przepisów dotyczy też często przywoływana zasada, że prawo nie działa wstecz (łac. *lex retro non agit*). W państwach demokratycznych reguła ta przejawia się m.in. w tym, że zabronione jest karanie osoby za czyn, który w momencie jego popełnienia nie był przestępstwem, ale stał się nim później, po uchwaleniu odpowiedniej ustawy. Celem tej zasady jest zagwarantowanie społeczeństwu poczucia pewności co do obowiązującego prawa. Obywatele mogliby bowiem stracić zaufanie do państwa, jeśli byłiby zaskakiwani nowymi regulacjami, które przynosiłyby im negatywne skutki z powodu czynów popełnionych w przeszłości, w czasie, gdy takie działania nie były objęte żadnymi sankcjami.

Czy wiesz, że...

Choć starożytni prawnicy rzymscy zastanawiali się nad związkami nowego prawa z przeszłością, nie używali łacińskiego wyrażenia *lex retro non agit*, które jest tłumaczone jako „**Prawo nie działa wstecz**”. W Polsce dopiero na początku XX w. upowszechnił je prawnik Stanisław Wróblewski. W innych krajach sformułowanie to jest nieznane – podobny sens wyraża tam zwrot: „**Prawo patrzy do przodu, nie ogląda się w tył**” (łac. *lex prospicit non respicit*). Prawnicy wskazują również, że omawiana zasada powinna być doprecyzowana w następujący sposób: „**Prawo surowsze nie działa wstecz**” (łac. *lex severior* [czyt.: sewerior] *retro non agit*).

Zasada, że prawo nie działa wstecz, powinna być jednak rozumiana jako pewien postulat. Nie oznacza bezwzględnego zakazu wyciągania konsekwencji prawnych z minionych zdarzeń. Z regułą tą nie są z pewnością sprzeczne akty normatywne, które co prawda odwołują się do faktów z przeszłości, ale nie pogarszają sytuacji prawnej swoich adresatów, a nawet ją polepszają.

Przykładami takich regulacji mogą być przepisy wyrównujące wynagrodzenie za miniony okres pracy lub chroniące prawa kombatanów wojennych i osób represjonowanych. Przyjmuje się również, że jeśli nowe przepisy są korzystniejsze dla sprawcy przestępstwa popełnionego przed ich wejściem w życie, to właśnie je należy zastosować w jego sprawie.

■ Dzienniki urzędowe

Jedynymi oficjalnymi źródłami obowiązującego prawa są **teksty autentyczne** aktów prawnych, które znajdują się w dziennikach urzędowych, nazywanych też **publikatorami**. Inne opracowania ogłoszonych aktów nie mogą być podstawą do stwierdzenia, jaka jest właściwa treść poszczególnych przepisów. Dawniej w Polsce akt prawny musiał zostać opublikowany w wersji drukowanej. Od 2012 r. wymagane jest jego ogłoszenie tylko w wersji elektronicznej. Przykładowo, *Dziennik Ustaw* nie jest już wydawany na papierze, a znajdujące się w nim akty można pobrać z rządowej strony w postaci plików PDF.

W Polsce dziennikami urzędowymi są:

- ▶ *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*,
- ▶ *Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”*,
- ▶ *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*,
- ▶ *Monitor Sądowy i Gospodarczy*,
- ▶ dzienniki urzędowe ministrów i urzędów centralnych,
- ▶ wojewódzkie dzienniki urzędowe.

Więcej informacji:

Dziennik Ustaw: www.dziennikustaw.gov.pl

Monitor Polski: www.monitorpolski.gov.pl

Dziennik Urzędowy UE: eur-lex.europa.eu

Dziennik Urzędowy ministra (przykład):

e-dziennik.men.gov.pl

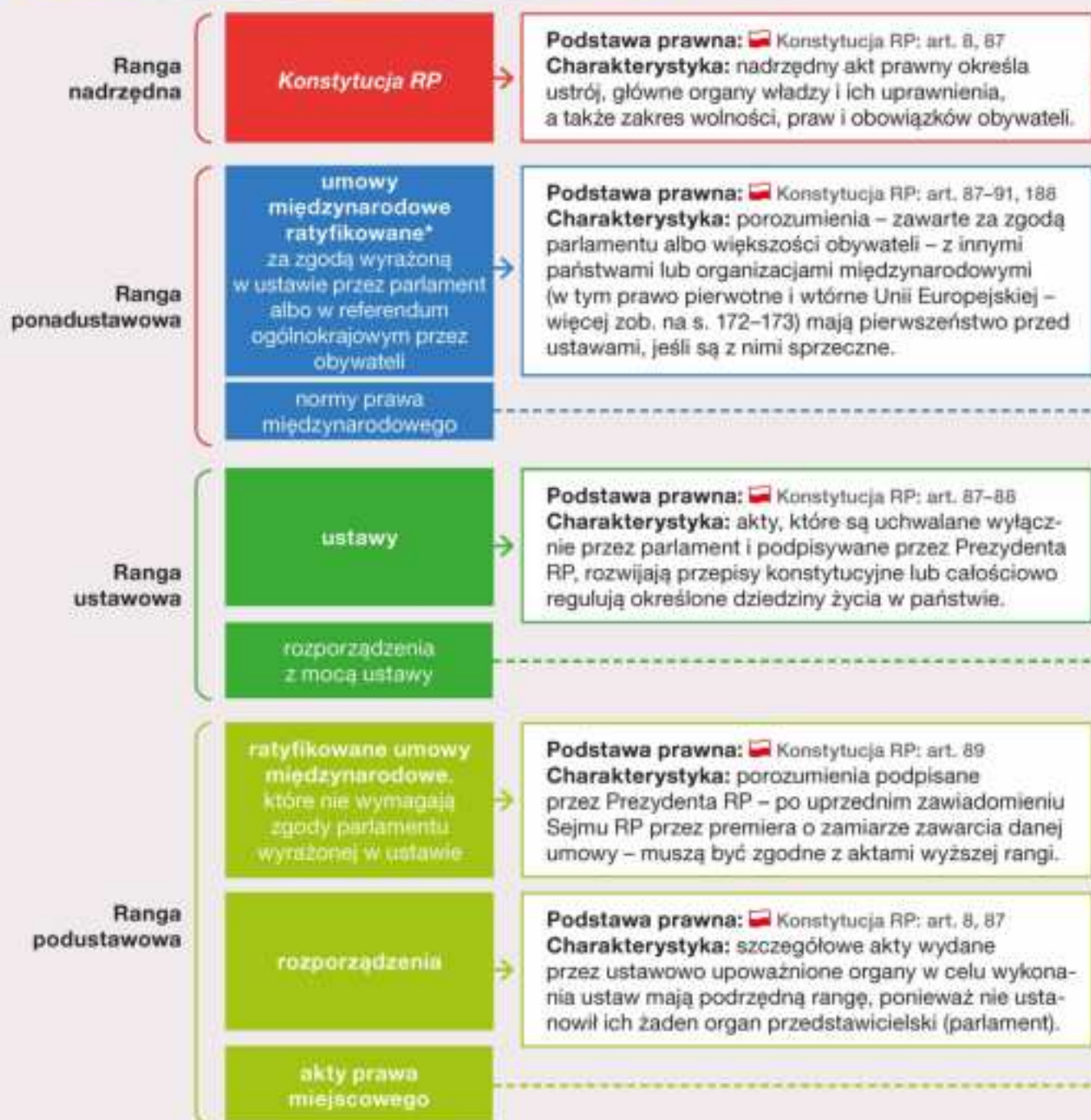
Dziennik Urzędowy województwa (przykład):

edziennik.gdansk.uw.gov.pl

Hierarchia źródeł prawa w Polsce

Art. 87 Konstytucji RP zawiera zamknięty katalog źródeł prawa powszechnie obowiązującego. Jednak z treści innych przepisów najwyższego w Polsce aktu prawnego wynika, że w rzeczywistości lista ta jest dłuższa – poza aktami wymienionymi w art. 87 znajdują się na niej źródła innego typu. Poniżej została przedstawiona hierarchia źródeł prawa. Dzięki niej podczas interpretacji przepisów różnej rangi można stwierdzić, który z nich jest ważniejszy.

HIERARCHIA ŹRÓDEŁ PRAWA POWSZECHNIE OBOWIĄZUJĄCEGO

* Ratyfikacja – jeden ze sposobów zatwierdzenia umowy międzynarodowej. W Polsce może jej dokonać wyłącznie Prezydent RP, przez złożenie podpisu pod umową. Aby ratyfikacja była ważna, swój podpis (kontrasygnał) musi złożyć także Prezes Rady Ministrów.

Który przepis jest ważniejszy?

Jeśli zachodzi sprzeczność między przepisami, należy zastosować jedną z podanych reguł:

- Przepis wyższego rzędu uchyla przepis niższego rzędu.
- Przepis późniejszy uchyla przepis wcześniejszy.
- Przepis szczególny uchyla przepis ogólny.

Na czym polega szczególna moc Konstytucji RP?

Jest najwyższym i najważniejszym aktem prawnym w Polsce.

Wszystkie inne akty prawne muszą być zgodne z *Konstytucją RP*.

Niezgodność z *Konstytucją RP* stanowi podstawę do uchynienia aktu normatywnego w całości lub w części. Prawo do orzekania w tej sprawie ma wyłącznie Trybunał Konstytucyjny.

Naczelne organy państwa mają obowiązek strzeżenia i przestrzegania *Konstytucji RP* (np. Prezydent RP jest nazywany „strażnikiem konstytucji”).

Podstawa prawna: Konstytucja RP: art. 9

Charakterystyka: zwyczaje i zasady ogólne prawa międzynarodowego muszą być przestrzegane przez organy państwa i mogą być bezpośrednio stosowane np. przez sądy.

Podstawa prawna: Konstytucja RP: art. 234

Charakterystyka: akty o randze równej ustawom mogą być wydawane przez Prezydenta RP w czasie stanu wojennego, jeśli Sejm RP nie może zebrać się na posiedzeniu.

Podstawa prawna: Konstytucja RP: art. 87, 94

Charakterystyka: akty obowiązujące tylko na obszarze podlegającym organowi, który wydaje je na mocy upoważnienia ustawowego, szczegółowo regulują sprawy lokalne. Formalnie mają moc prawną równą rozporządzeniom, ale ich legalność może kontrolować wojewoda albo Prezes Rady Ministrów.

Czy wiesz, że...

Choć tzw. specyficzne źródła prawa uznaje się za źródła prawa wewnętrznego, to w pewnych okolicznościach służą one do odtworzenia norm o randze równej ustawom. Zgodnie z art. 112 i 124 *Konstytucji RP* **regulaminy Sejmu RP i Senatu RP** ustalają obowiązki innych organów państwa wobec danej izby parlamentu. Natomiast z art. 61 ust. 4 wynika, że przepisy tych aktów wewnętrznych parlamentu mogą decydować o tym, w jaki sposób obywatele uzyskują dostęp do informacji publicznej. Poza tym **układy zbiorowe pracy i inne porozumienia** między pracodawcami a pracownikami przewidziane w art. 59 ust. 2 *Konstytucji RP* mogą wprowadzać rozwiązania korzystniejsze dla pracowników niż przepisy ustawy i uchylać normy ustawowe.

Co znajduje się w ISAP?

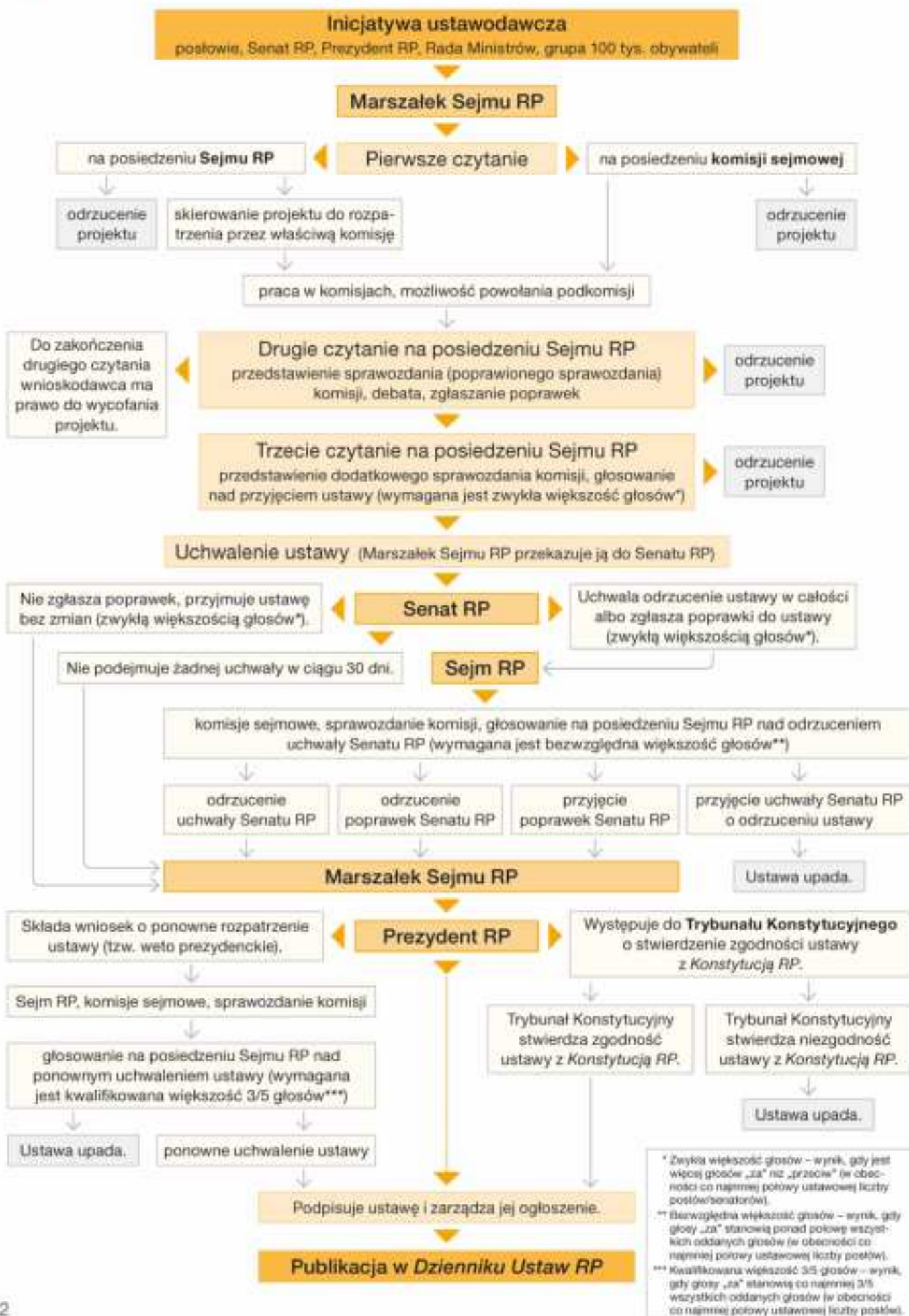
W internecie można znaleźć różne publiczne i bezpłatne bazy aktów prawnych, które mają pomóc w wyszukiwaniu poszczególnych regulacji. Przykładowo, **Internetowy System Aktów Prawnych**, czyli ISAP, jest bardzo przydatnym narzędziem do śledzenia zmian w prawie, ponieważ są w nim zamieszczane **teksty ujednolicone**, uwzględniające na bieżąco nowelizacje.

Jeśli dany akt został wielokrotnie lub gruntownie zmieniony, prawodawca może zdecydować o ogłoszeniu we właściwym publikatorze jego nowego **tekstu jednolitego**, który będzie zawierał wszystkie aktualnie obowiązujące przepisy. ISAP nie jest takim publikatorem, ponieważ prowadzi go Kancelaria Sejmu, która nie jest organem powołanym do ogłaszania ustanowionego prawa (w tym tekstów jednolitych). Takim organem jest Prezes Rady Ministrów, który z pomocą Rządowego Centrum Legislacji publikuje akty prawne w *Dzienniku Ustaw RP* i *Monitorze Polskim*.

Więcej informacji:

ISAP: www.isap.sejm.gov.pl

Procedura ustawodawcza Konstytucja RP: art. 118–123

1 Przeczytaj fragment ustawy i wykonaj polecenia.

Praca z tekstem źródłowym

Art. 4

1. Akty normatywne zawierające przepisy powszechnie obowiązujące, ogłaszane w dziennikach urzędowych, wchodzi w życie po upływie czternastu dni od dnia ich ogłoszenia, chyba że dany akt normatywny określi termin dłuższy.
2. W uzasadnionych przypadkach akty normatywne, z zastrzeżeniem ust. 3, mogą wchodzić w życie w terminie krótszym niż czternaście dni, a jeżeli ważny interes państwa wymaga natychmiastowego wejścia w życie aktu normatywnego i zasady demokratycznego państwa prawnego nie stoją temu na przeszkodzie, dniem wejścia w życie może być dzień ogłoszenia tego aktu w dzienniku urzędowym.
3. Przepisy porządkowe wchodzi w życie po upływie trzech dni od dnia ich ogłoszenia. W uzasadnionych przypadkach przepisy porządkowe mogą wchodzić w życie w terminie krótszym niż trzy dni, a jeżeli zwłoka w wejściu w życie przepisów porządkowych mogłaby spowodować nieodwracalne szkody lub poważne zagrożenia życia, zdrowia lub mienia, można zarządzić wejście w życie takich przepisów z dniem ich ogłoszenia.

Źródło: Ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych, Dz.U. z 2000 r. Nr 62, poz. 718, z późn. zm.

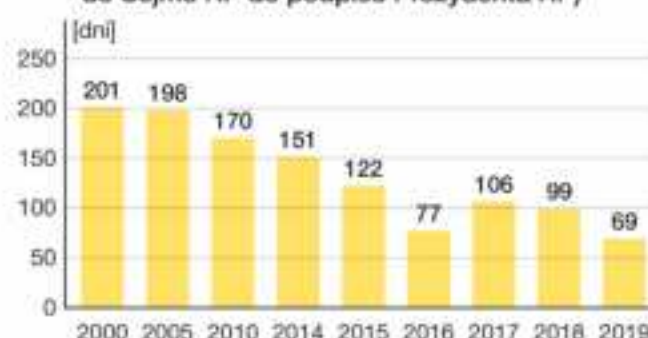
- a) Podaj podstawowe terminy, w których powinny wchodzić w życie akty normatywne.
 - b) Przedstaw wyjątki dotyczące długości *vacatio legis* przewidziane w ust. 2 i 3.
 - c) Wyjaśnij, jakie skutki mogłoby mieć przyjęcie zasady, że wszystkie ustawy wchodzi w życie w dniu ich ogłoszenia.
- 2 Odszukaj w ISAP ustawę, która została ogłoszona pod adresem publikacyjnym: Dz.U. z 2018 r., poz. 5. Podaj jej pełny tytuł, datę uchwalenia, datę ogłoszenia i datę wejścia w życie. Następnie ustal, ile razy przepisy tej ustawy były nowelizowane.

3 Zapoznaj się z danymi przedstawionymi na wykresie i wykonaj polecenia.

Praca z wykresem

- a) Odpowiedz, ile dni średnio trwają prace nad ustawą w Polsce.
- b) Porównaj, jak zmieniła się długość trwania prac nad ustawą w latach 2000–2015 oraz 2015–2019.
- c) Oceń, jak czas tworzenia ustaw może wpływać na jakość stanowienia prawa.

Średni okres prac nad ustawą (od wpłynięcia do Sejmu RP do podpisu Prezydenta RP)

Źródło: Barometr stabilności otoczenia prawnego w polskiej gospodarce, Edycja 2020, Grant Thornton, barometrprawa.pl [dostęp: 7.04.2020].

4 Zapoznaj się ze schematem na s. 22 i odpowiedz na pytania.

Praca ze schematem

- A Czy uchwała Senatu RP o odrzuceniu ustawy może zostać odrzucona przez Sejm RP zwykłą większością głosów?
- B Co Prezydent RP może zrobić z uchwaloną ustawą, jeśli nie chce jej podpisywać?

3

Pomoc prawna

rodzaje spraw | pomoc prawna | notariusz | radca prawny | adwokat

Nieznamość prawa szkodzi, a liczba aktów prawnych jest ogromna – może to przysporzyć Ci bólu głowy, jeśli Twoja wiedza o prawie jest niewielka... Istnieją jednak sposoby na poradzenie sobie z takimi problemami. Czy wiesz, z jakimi rodzajami spraw możesz się spotkać w życiu codziennym? Gdzie szukać pomocy prawnej? Kto może korzystać z niej nieodpłatnie? Czym zajmują się notariusze, radcy prawni i adwokaci? W jakich sytuacjach warto się do nich udać?

■ Jakiego prawa dotyczy sprawa?

Zwykłe codzienne sprawy mogą czasami stać się przyczyną problemów prawnych. Trudności te różnią się w zależności od charakteru relacji łączących osoby lub instytucje w konkretnej sytuacji. Niekiedy to samo zdarzenie może być rozpatrywane z perspektywy różnych gałęzi prawa albo pod kątem szczególnej specyfiki danej sprawy.

Przykładowo, jeśli ktoś bez Twojej zgody umieściłby w internecie Twoje spreparowane zdjęcie, mogłoby się to stać przyczyną **sprawy cywilnej** o ochronę dóbr osobistych (np. dobrego imienia). W jej ramach można by np. ubiegać się o zadośćuczynienie lub odszkodowanie. Natomiast zaangażowanie Twoich rodziców lub opiekunów w tę sprawę byłoby możliwe na podstawie przepisów prawa cywilnego dotyczących **spraw rodzinnych**.

Publikacja ośmieszającego Cię zdjęcia mogłaby być także powodem rozpoczęcia przez organy państwa **sprawy karnej** w związku z popełnieniem czynu zabronio-

nego – przestępstwa zniesławienia (poniżenia w oczach opinii publicznej). Ich celem byłoby wówczas ukaranie sprawcy. Gdyby była nim osoba niepełnoletnia, to jej zachowanie – świadczące np. o demoralizacji – stałoby się przedmiotem **sprawy dotyczącej nieletniego**. Aby zapobiec dalszemu naganemu postępowaniu młodego sprawcy, sąd mógłby np. wyznaczyć kuratora, który systematycznie kontrolowałby jego zachowanie.

Każdego dnia Ty i Twoi bliscy możecie spotykać się także z różnymi działaniami organów państwa, które w uproszczeniu nazywa się **sprawami administracyjnymi**. Sprawy te mogą dotyczyć np. doręczenia pisma urzędowego, wydania dokumentów albo wniosków wniesionych przez obywateli.

Bardzo ważna w codziennym życiu jest dziedzina **praw człowieka**, czyli podstawowych praw każdej osoby, które przysługują jej z powodu bycia istotą ludzką. W ich świetle każdy człowiek posiada godność, której nikomu nie wolno naruszać. W różnych sytuacjach można sprawdzić, czy państwo zachowuje minimalne standardy służące ochronie ludzi.

W drugim rozdziale tego podręcznika znajdziesz więcej informacji na temat praw człowieka, natomiast w trzecim zapoznasz się z podstawowymi pojęciami i zasadami prawa cywilnego, rodzinnego, karnego i administracyjnego, a także prawa pracy i ubezpieczeń.

Więcej informacji:

darmowapomocprawna.ms.gov.pl

www.fupp.org.pl

■ Kto udziela porad prawnych?

Porady prawnej może potrzebować nawet osoba uważająca, że dobrze zna prawo. Nie-raz ludzie spotykają się z bardzo stresującymi albo niebezpiecznymi sytuacjami, w których potrzeba spokoju i opanowania specjalisty – prawnika.

Usługi prawników świadczone w **kan- celariach prawnych** najczęściej są płatne. Otrzymują oni wynagrodzenie za udziela- nie informacji i prowadzenie spraw. Na ich dochody składają się m.in. opłaty z tytułu zastępstwa procesowego (reprezentowa- nia klienta w sądzie), którymi jest z reguły obciążana strona, która przegrała w procesie. W praktyce jednak opłaty za różne czynno- ści profesjonalnego pełnomocnika powinien na bieżąco uiszczać jego klient, który może liczyć na zwrot tych kosztów po zamknięciu danej sprawy.

Z uwagi na różną sytuację ekonomiczną osób potrzebujących porad prawnych nie-które urzędy i instytucje oraz m.in. organi- zacje pozarządowe tworzą specjalne punkty, w których można uzyskać bezpłatne wspar-

cie profesjonalnych prawników. W ostatnich latach w Polsce jest wdrażany system **Nieod- płatnej Pomocy Prawnej i Nieodpłatnego Poradnictwa Obywatelskiego** (dotyczące go in- formacje zostały przedstawione w poniższej tabeli).

Nieodpłatną pomoc można otrzymać również w uniwersyteckich poradniach prawnych, nazywanych też **klinikami prawa**. Wsparcia udzielają tam studenci prawa, któ- rzy pod okiem profesjonalnego opiekuna przygotowują odpowiedzi na zgłaszane zapytania. Takie punkty pomocy zrzesza **Fundacja Uni- wersyteckich Poradni Prawnych**.

Poszukujący pomocy prawnej powinni także sprawdzić na stronach internetowych najbliższego sądu rejonowego lub okręgo- wego oraz wojewódzkiego sądu administra- cyjnego, czy w instytucjach tych funkcjonują punkty, które oferują wsparcie dla mieszkań- ców danego terenu.

Zasady działania Nieodpłatnej Pomocy Prawnej i Nieodpłatnego Poradnictwa Obywatelskiego

Podstawa prawna działania systemu	Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 roku o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym po- radnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz.U. z 2015 r., poz. 1255 z późn. zm.)
Urząd koordynujący	Ministerstwo Sprawiedliwości
Kto może skorzy- stać z porad?	Od 2019 r. wsparcie może uzyskać każda osoba, która w punkcie pomocy złoży oświadczenie, że nie stać jej na odpłatne porady prawne.
Jak znaleźć punkt pomocy?	- Aktualny wykaz punktów pomocy jest dostępny na stronie internetowej najbliższego urzędu starostwa powiatowego. - Na terenie każdego powiatu powinny działać co najmniej dwa punkty nieodpłatnej pomocy prawnej.
Jaką pomoc można uzyskać?	- Informacje o prawach i obowiązkach danej osoby. - Porady, jak rozwiązać dany problem prawny. - Pomoc przy sporządzeniu pisma do właściwego organu władzy. - Przygotowanie pisma o zwolnienie z kosztów sądowych lub o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, jeśli dana sprawa wymaga postępowania przed sądem.
Jakich spraw nie obejmuje bezpłatne poradnictwo?	- Sprawy z zakresu m.in. prawa celnego, handlowego i przedsiębiorców (z wyjątkiem kwestii dotyczących rozpoczęcia działalności gospodarczej). - Sporządzanie pism m.in. w postępowaniach sądowych, które już się toczą.

Zawody prawnicze

Wśród zawodów prawniczych można wymienić profesję sędziego, komornika, prokuratora, a także adwokata, radcy prawnego i notariusza. Przedstawiciele ostatnich trzech zawodów w swojej pracy rozwiązują problemy prawne na zlecenie klientów. Musieli ukończyć prawnicze studia wyższe, odbyć kilkuletnią aplikację (praktyczną część kształcenia), zaliczyć egzamin zawodowy i uzyskać wpis do właściwego rejestru danego samorządu.

Na sali sądowej adwokaci noszą togę z zielonymi żabotami i wypustkami.

ADWOKACI

SAMORZĄD
ZAWODOWY

Naczelna Rada
Adwokacka (NRA)

Czy mogą pracować
na etacie (w ramach
umowy o pracę)?

NIE

TAK

ZADANIE

Świadczenie pomocy prawnej:

- reprezentowanie klientów w sądach i urzędach we wszelkiego rodzaju sprawach,
- udzielanie porad prawnych oraz przygotowywanie opinii, umów i pism procesowych,
- opracowywanie projektów aktów prawnych.

OBOWIĄZEK

Tajemnica zawodowa

(adwokacka albo radcowska)

Zachowanie w tajemnicy wszystkiego, czego dowiedzieli się na temat klienta w związku z udzielaniem mu pomocy prawnej.

RADCY PRAWNI

SAMORZĄD
ZAWODOWY

Krajowa Izba Radców
Prawnych (KIRP)

Na sali sądowej radcy prawni noszą togę z ciemnoniebieskimi żabotami i wypustkami.

NOTARIUSZE

SAMORZĄD
ZAWODOWY

Krajowa Rada
Notarialna (KRN)

Nie noszą tog, ponieważ nie występują przed sądami. Powołani przez Ministra Sprawiedliwości, w kancelariach działają w imieniu państwa polskiego. Mają taką samą ochronę prawną jak funkcjonariusze publiczni.

ZADANIE

Zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego:

- sporządzanie umów w formie aktu notarialnego (np. umów sprzedaży nieruchomości, umów darowizny), które mają charakter dokumentów urzędowych,
- stwierdzanie praw do spadku po osobie zmarłej (w akcie poświadczenia dziedziczenia),
- sporządzanie testamentów oraz oświadczeń o przyjęciu lub odrzuceniu spadku,
- poświadczanie zgodności kopii z okazanym dokumentem oraz własnoręczności podpisu.

Więcej informacji:

www.nra.pl | kirp.pl | www.centrumedukacjiprawnej.pl
z-radca-prawnym-bezpieczeniej.pl | www.krn.org.pl | porozmawiajznotariuszem.pl

Gdzie jeszcze możesz znaleźć pomoc?

W trudnych sytuacjach warto zgłaszać się po profesjonalną pomoc, aby szybko znaleźć najlepsze rozwiązanie problemu. Punkty o zasięgu ogólnopolskim udzielające bezpłatnych porad specjalistycznych można podzielić według charakteru spraw, którymi się zajmują.

Gdy bezpośrednio zagrożone jest życie lub zdrowie...

Numer alarmowy 112

Zadzwoń pod **numer alarmowy 112** (aktywny na obszarze Unii Europejskiej) w nagłych wypadkach, jeśli niezbędna jest natychmiastowa interwencja policji, pogotowia ratunkowego lub straży pożarnej. Z numerem 112 połączysz się bezpłatnie za pomocą każdego telefonu, nawet komórki bez karty SIM. Pamiętaj jednak – 112 to nie zabawka! Nie dzwoń pod ten numer bez potrzeby. Nieuzasadnione blokowanie linii alarmowej jest zabronione!

Policja

Aby wezwać **policję**, możesz także zadzwonić pod **numer 997**. Po jego wybraniu połączysz się z najbliższym posterunkiem. Jeśli chcesz anonimowo powiadomić funkcjonariuszy o jakimś zdarzeniu, skorzystaj z policyjnego telefonu zaufania aktywnego w Twoim miejscu zamieszkania. W tym celu poszukaj odpowiedniego numeru na stronie internetowej właściwej komendy wojewódzkiej policji.

Gdy ktoś zaginie...

Centrum Poszukiwania Ludzi Zaginionych

Specjalistycznych porad w tego rodzaju sprawach udzielają konsultanci Fundacji ITAKA z **Centrum Poszukiwania Ludzi Zaginionych**. Można skontaktować się z nimi pisemnie lub telefonicznie. Dyżurujący prawnicy doradzają, co zrobić np. wówczas, gdy zaginął mąż, a żona nie może pobrać pieniędzy z jego konta. O pomoc mogą się do nich zwrócić również m.in. rodzice zaginionych dzieci lub osoby, które myślą o ucieczce z domu.

Więcej informacji:

zaginieni.pl | stefanastolatka.nieuciekaj.pl |
porwaniarodzicielskie.pl | childalert.pl |
www.opiekujsiedzieckiem.pl

Child Alert

W wypadku zaginięcia dziecka istnieje możliwość uruchomienia systemu Child Alert [czyt.: czajd alert], wspomagającego poszukiwania. Decyzja o uruchomieniu systemu zostaje podjęta w przypadku spełnienia określonych kryteriów, przede wszystkim wtedy, gdy dziecko jest ofiarą przestępstwa związanego z pozbawieniem wolności lub jego życie i zdrowie są zagrożone. Na czas uruchomienia systemu zostaje powołany sztab dowodzenia oraz specjalny numer alarmowy 995, a wizerunek zaginionego dziecka jest publikowany we wszystkich dostępnych mediach. Dzięki temu każdy, kto posiada jakiegokolwiek informacje dotyczące sprawy, może je szybko przekazać policjantom prowadzącym poszukiwania, dzwoniąc pod podany wyżej numer. Za uruchomienie i obsługę Child Alert odpowiada **Centrum Poszukiwań Osób Zaginionych Komendy Głównej Policji (CPOZ KG)**.

Gdzie jeszcze możesz znaleźć pomoc?

Gdy nie wiesz, jak załatwić sprawę urzędową...

Infolinia dla Obywatela

Kancelaria Prezesa Rady Ministrów (KPRM) obsługuje centralną **Infolinię dla Obywatela**. Skontaktuj się z nią, jeśli chcesz dowiedzieć się, co będzie Ci potrzebne do załatwienia danej sprawy, np. do uzyskania paszportu czy dowodu osobistego. Wiele szczegółowych wskazówek znajdziesz także w rządowych serwisach, portalach i na stronach internetowych. Poszukiwania właściwych informacji możesz rozpocząć od portalu **obywatel.gov.pl** albo serwisu **gov.pl**, w których dostępne są nie tylko konkretne porady uporządkowane tematycznie, lecz także usługi urzędowe przeznaczone dla obywateli RP.

Warto zaglądać do zawartej tam oferty, ponieważ jest ona systematycznie aktualizowana i rozbudowywana. Dzięki temu uzyskujemy coraz więcej możliwości zdalnego załatwiania różnych spraw. Poszczególne zakładki i podstrony odsyłają przez linki do innych miejsc w internecie z wieloma cennymi i rzetelnymi wiadomościami oraz poradami.

gov.pl

Więcej informacji:

www.gov.pl | www.obywatel.gov.pl

Niektóre ministerstwa prowadzą przeznaczone dla obywateli infolinie. Konsultanci udzielają porad z dziedziny zarządzanej przez dany resort. W 2019 r. taka forma pomocy funkcjonowała m.in. w mini-

sterstwach: cyfryzacji, infrastruktury, inwestycji i rozwoju, obrony narodowej, rodziny, pracy i polityki społecznej, rolnictwa i rozwoju wsi, sprawiedliwości, sportu i turystyki, środowiska, zdrowia.

Czy wiesz, że...

Obecnie wiele spraw urzędowych można załatwić przez internet. W tym celu warto zarejestrować swój **profil zaufany (eGo)**, który pełni funkcję podpisu elektronicznego w kontaktach z podmiotami publicznymi, np. z urzędami. Aby założyć taki profil, nie trzeba wychodzić z domu – przy rejestracji należy potwierdzić swoją tożsamość przez zalogowanie się na własne internetowe konto w banku, który udostępnia możliwość takiej weryfikacji. Profil zaufany pozwala m.in. korzystać z **Elektronicznej Platformy Usług Administracji Publicznej (ePUAP)**, za której pośrednictwem można np. złożyć wniosek o wydanie dowodu osobistego, oraz z **Platformy Usług Elektronicznych ZUS (PUE ZUS)**, a także posługiwać się **Internetowym Kontem Pacjenta (IKP)**.

**I NAPRAWDĘ NIE MUSISZ
STAĆ OD PIĄTEJ RANO
PO NUMEREK ?!**

Gdy organy władzy działają wobec Ciebie niewłaściwie...

Rzecznik Praw Obywatelskich

W sprawach dotyczących ochrony praw człowieka i obywatela w relacjach jednostki z organami władzy każdy może otrzymać pomoc od specjalistów z **Biura Rzecznika Praw Obywatelskich** (Biuro RPO). Można się do nich zwrócić drogą telefoniczną (przez Infolinię RPO), w formie elektronicznej, a także osobiście złożyć wizytę w Biurze RPO w Warszawie, w jednym z biur Pełnomocników Terenowych RPO w Gdańsku, Katowicach lub we Wrocławiu albo w jednym z punktów przyjęć

interesantów, które w 2019 r. funkcjonowały w 11 miastach (więcej zob. na s. 61). Udzielający porad prawnicy wstępnie oceniają, czy daną sprawą może zająć się Rzecznik, i informują, w jaki sposób należy sformułować adresowany do niego wniosek o interwencję.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Więcej informacji:
www.rpo.gov.pl

Biuro Interwencyjnej Pomocy Prawnej

Do punktów udzielających prawnego wsparcia w razie konfliktu obywatela z władzą publiczną zalicza się także **Biuro Interwencyjnej Pomocy Prawnej** (BIPP), powołane w Kancelarii Prezydenta RP. Z pracującymi w nim prawnikami można się skontaktować listownie, telefonicznie, drogą elektroniczną lub podczas osobistej wizyty w warszawskiej siedzibie Kancelarii.

PREZYDENT.PL

Więcej informacji:
www.prezydent.pl

Gdy obawiasz się wykorzystania Twoich danych osobowych...

Urząd Ochrony Danych Osobowych

Jeśli masz podejrzenie, że ktoś bezprawnie używa Twoich danych osobowych, nie informuje Cię, skąd je ma i w jakim celu przetwarza, to najpierw zwróć się do administratora z żądaniem realizacji swoich praw. Gdy nie otrzymasz odpowiedzi albo będzie ona niepełna, możesz złożyć skargę do **Prezesa UODO**, który m.in. dba o bezpieczeństwo informacji pozwalających zidentyfikować konkretną osobę.

Więcej informacji:
www.uodo.gov.pl

Gdy sprawa dotyczy krzywdzenia dziecka...

Dziecięcy Telefon Zaufania RPD

Biuro Rzecznika Praw Dziecka (Biuro RPD) prowadzi Dziecięcy Telefon Zaufania RPD, skierowany do dzieci i młodzieży. Możesz zadzwonić pod ten numer, by porozmawiać o swoich troskach i kłopotach lub by zgłosić naruszenie Twoich praw (np. to, że jest stosowana wobec Ciebie przemoc). W czasie rozmowy z prawnikiem możesz też dowiedzieć się, jakie prawa przysługują Ci jako dziecku oraz jak może wyglądać interwencja w Twojej sprawie. Pod ten sam numer mogą dzwonić także dorośli, którzy spotykają się z różnymi problemami młodych osób, w tym z problemami prawnymi, dotyczącymi np. uregulowania kontaktów rodziców z dzieckiem.

Więcej informacji:
www.brpd.gov.pl |
strefamlodych.pl

Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (FDDS) prowadzi bezpłatny i anonimowy Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży 116 111. Z konsultantami infolinii można podzielić się swoimi problemami, troskami oraz trudnymi sprawami. Z pracownikami fundacji można skontaktować się również online, wysyłając anonimową wiadomość za pośrednictwem strony www.116111.pl/napisz.

DAJEMY
DZIECIOM
SIŁĘ

Więcej informacji:
www.116111.pl

Infolinia dla dzieci i młodzieży

Całodobową, bezpłatną infolinię dla dzieci i młodzieży oraz rodziców i nauczycieli prowadzi także – pod patronatem Ministerstwa Edukacji Narodowej – wspomniana wcześniej **Fundacja ITAKA**. Przez telefon, na czacie lub w anonimowej wiadomości możesz opisać swój problem, a dany specjalista (np. prawnik) wyjaśni Ci, jakie są możliwości jego rozwiązania.

Fundacja
ITAKA

Więcej informacji:
www.liniaidzieciom.pl

Gdzie jeszcze możesz znaleźć pomoc?

Gdy masz do czynienia z przemocą lub przestępstwem...

Linia Pomocy Pokrzywdzonym

Minister Sprawiedliwości jest dysponentem Funduszu Sprawiedliwości. Przeznaczony jest on dla ofiar przestępstw, osób najbliższych dla poszkodowanych, a także – zgodnie z ideą resocjalizacji – np. dla osób zwolnionych z zakładów karnych. Informacje o dostępnych formach pomocy można uzyskać za pośrednictwem telefonicznej **Linii Pomocy Pokrzywdzonym**, a także w najbliższym **Ośrodku Pomocy dla Osób Pokrzywdzonych Przestępstwem** (OPOPP).

W 2019 r. na terenie całego kraju było ponad 50

takich ośrodków i ponad 280 Lokalnych Punktów Pomocy Pokrzywdzonym Przestępstwem. W ramach Funduszu można starać się o różnorodne wsparcie, np. o:

- zorganizowanie pomocy prawnej i psychologicznej,
- pomoc materialną (np. o uregulowanie zaległości w opłatach czynszu),
- pokrycie kosztów świadczeń zdrowotnych i rehabilitacji,
- opłacenie szkolenia mającego na celu aktywizację zawodową.

FUNDUSZ
SPRAWIEDLIWOŚCI

Więcej informacji:

www.funduszsprawiedliwosci.gov.pl

Pogotowie „Niebieska Linia”

W ramach Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” działa m.in. bezpłatny, całodobowy telefon dla ofiar i świadków przemocy domowej. Z „Niebieską Linia” można skontaktować się również za pomocą środków komunikacji elektronicznej. Zgłoś się tam, jeśli chcesz się dowiedzieć, jak pomóc komuś, kto doznaje krzywdy ze strony bliskich osób. Konsultanci – w tym prawnicy – poinformują Cię o obowiązujących przepisach oraz wskażą najbliższe placówki udzielające pomocy osobom doznającym przemocy w rodzinie.

Wyjaśnią też, jak korzystać z istniejących procedur, w tym np. z procedury „Niebieskiej Karty”, obejmującej wspólne działania pomocy społecznej, policji i innych instytucji podejmowane w związku z podejrzeniem wystąpienia przemocy w danej rodzinie. Placówka działa na zlecenie **Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych** (PARPA).

Więcej informacji:

www.niebieskalinia.info

Gdy chcesz się dowiedzieć, jaki podatek musisz zapłacić...

Krajowa Informacja Skarbowa

Osoba kontaktująca się z infolinią Krajowej Informacji Skarbowej (jednostką **Krajowej Administracji Skarbowej**) może uzyskać informacje o tym, w jaki sposób powinna wypełniać różne obowiązki podatkowe. Konsultanci pomagają m.in. w ustaleniu, jaka jest stawka podatku w konkretnej sytuacji i od czego zależy metoda jej wyliczenia, kto może zostać zwolniony z obowiązku płacenia określonego podatku, z jakich ulg podatkowych można skorzystać albo w jaki sposób przedsiębiorca mógłby wystąpić o wydanie indywidualnej interpretacji podatkowej.

Krajowa Administracja
Skarbowa

Krajowa Informacja Skarbowa

Więcej informacji:

www.kis.gov.pl

www.podatki.gov.pl

Gdy problem dotyczy ubezpieczeń lub usług finansowych...

Centrum Obsługi Telefonicznej ZUS

W sprawach dotyczących zwolnień lekarskich, zasiłków chorobowych, rent i emerytur warto konsultować się z urzędnikami **Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (ZUS)**.

Więcej informacji:
www.zus.pl

Kontakt z Urzędem KNF

Przed skorzystaniem z usług na rynku finansowym należy sprawdzić, czy firma posiada zezwolenie **Komisji Nadzoru Finansowego (KNF)** na świadczenie usług oferowanych klientowi, czy jest zarejestrowana lub notyfikowana. Informacje te są dostępne na stronie internetowej KNF.

Więcej informacji:
www.knf.gov.pl

Infolinia Biura RF

Do ekspertów **Biura Rzecznika Finansowego (Biura RF)** możesz zwrócić się w sprawach dotyczących sporów związanych z działalnością banków, zakładów ubezpieczeń, firm pożyczkowych i innych podmiotów rynku finansowego. Dyżurujący na infolinii prawnicy odpowiedzą Ci, co możesz zrobić w danej sprawie, i wyjaśnią,

w jaki sposób złożyć oficjalny wniosek o interwencję Rzecznika Finansowego lub przeprowadzenie postępowania polubownego.

**Rzecznik
Finansowy**
www.rf.gov.pl

Więcej informacji:
rf.gov.pl

Gdy interesuje Cię prowadzenie własnego biznesu...

Centrum Pomocy Przedsiębiorcy

Z rządowym Centrum Pomocy Przedsiębiorcy możesz skontaktować się przez telefon lub na czacie. Od konsultantów można dowiedzieć się m.in., jak zarejestrować, zawiesić lub zakończyć działalność gospodarczą, jakie obowiązki wobec ZUS i urzędu skarbowego ma przedsiębiorca oraz kiedy i jak należy zarejestrować kasę fiskalną

i ubiegać się o zwrot środków wydanych na jej zakup. Ponadto w portalu internetowym Centrum znaleźć można linki odsyłające do stron prowadzonych przez podobne instytucje z innych krajów UE.

Więcej informacji:
www.biznes.gov.pl

Gdy problem dotyczy transakcji handlowej z firmą zagraniczną...

Europejskie Centrum Konsumenckie

W wypadku kłopotów z zakupami зробionymi u sprzedawcy z obszaru Unii Europejskiej (UE), Islandii lub Norwegii, zgłoś się do Europejskiego Centrum Konsumenckiego (ECK), należącego do **Sieci Europejskich Centrów Konsumenckich** (ang. skrót: ECC-Net). ECK należy do struktury **Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK)** i współpracuje z Komisją Europejską (organ wykonawczy UE). Bezpłatną poradę otrzymasz po przesłaniu wiadomości na adres e-mailowy ECCNET-PL@ec.europa.eu.

Więcej informacji:
konsument.gov.pl

Gdzie jeszcze możesz znaleźć pomoc?

Gdy problem dotyczy zakupu towaru lub usługi albo innych spraw konsumenckich...

Infolinia Konsumencka

Prawnicy dostępni za pośrednictwem ogólnopolskiej Infolinii Konsumenckiej – prowadzonej przez **Fundację Konsumentów** i finansowanej przez UOKiK – udzielają porad w podstawowych sprawach konsumenckich, np. w sytuacji, gdy sprzedawca odmawia przyjęcia reklamacji.

Więcej informacji:

konsumenci.org | prawo-konsumenckie.pl

Konsumenckie Centrum E-porad

Przy wsparciu UOKiK trzy stowarzyszenia, w tym wiodące **Stowarzyszenie Aquila**, prowadzą Konsumenckie Centrum E-porad, które bezpłatnie udziela porad konsumenckich w prostych sprawach oraz wymagających analizy dokumentów. Wystarczy wysłać zapytanie oraz dokumenty na adres e-mailowy porady@dlakonsumentow.pl.

Projekt dlakonsumenta.pl

UOKiK finansuje też projekt dlakonsumenta.pl, w ramach którego funkcjonuje 10 ośrodków. Udzielają one porad oraz pomagają w przygotowaniu pism (również procesowych).

Więcej informacji:

dlakonsumenta.pl

Rzecznicy konsumentów

Jeśli masz podejrzenia, że dany przedsiębiorca narusza prawa konsumentów, możesz bezpłatnie skonsultować się z **powiatowym lub miejskim rzecznikiem konsumentów**, którego dane kontaktowe odnajdziesz na stronie internetowej UOKiK. Rzecznicy udzielają porad, mogą interweniować u przedsiębiorcy, a nawet skierować sprawę konsumenta do sądu.

Więcej informacji:

www.uokik.gov.pl/rzecznicy.php

Czy wiesz, że...

Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK) zajmuje się ochroną zbiorowych interesów konsumentów. Nie udziela porad prawnych, ale można go zawiadomić o zauważonych naruszeniach, np. o nieuczciwych praktykach rynkowych.

Więcej informacji:

www.uokik.gov.pl | prawakonsumenta.uokik.gov.pl

Wojewódzki Inspektorat Inspekcji Handlowej

Porad konsumenckich udziela także Wojewódzki Inspektorat Inspekcji Handlowej (WIH) i jego delegatury w różnych miastach. Funkcjonuje on w ramach administracji zespolonej, podporządkowanej wojewodzie. Zwróć się do pracowników WIH, jeśli chcesz sprawdzić, czy dany sprzedawca handluje „podróbkami”, albo jeśli interesuje Cię opinia rzeczoznawcy na temat jakości określonych produktów i usług czy właściwy sposób znakowania żywności modyfikowanej genetycznie.

Więcej informacji:

Każdy inspektorat ma własną stronę internetową (nie istnieje jedna strona Inspekcji Handlowej).

Inne urzędy, które udzielają porad konsumenckich

W sprawach konsumenckich możesz zwrócić się także do wyspecjalizowanych urzędów, które udzielają bezpłatnych porad. W poniższej tabeli wymieniono kilka prowadzonych przez nie punktów.

Dziedzina	Nazwa punktu porad	Urząd prowadzący	Więcej informacji
telekomunikacja i poczta	Centrum Informacji Konsumenckiej	Urząd Komunikacji Elektronicznej	cik.uke.gov.pl
energia i paliwa	Punkt Informacyjny dla Odbiorców Energii i Paliw Gazowych	Urząd Regulacji Energetyki	www.ure.gov.pl
podróże kolejowe	Infolinia – prawa pasażerów	Urząd Transportu Kolejowego	utk.gov.pl
podróże lotnicze	Infolinia – Rzecznik Praw Pasażerów	Urząd Lotnictwa Cywilnego	pasazerlotniczy.ulc.gov.pl

Gdy masz problem z pracą lub w pracy...

Zielona Linia

Osobom szukającym płatnego zajęcia lub już pracującym zarobkowo darmowych porad udziela **Centrum Informacyjno-Konsultacyjne Służb Zatrudnienia „Zielona Linia”**. W jego ramach funkcjonują m.in. infolinia i czat, za których pośrednictwem można poznać ofertę pomocy dla bezrobotnych i dowiedzieć się, jakie warunki

należy spełnić, aby otrzymać wsparcie od państwa, np.

w postaci pokrycia kosztów szkolenia lub wypłaty zasiłku. Również pracodawcy mogą uzyskać informacje o zasadach dofinansowania stanowisk dla osób powracających na rynek pracy.

Elektroniczne Centrum Aktywizacji Młodzieży

Warto pamiętać o infolinii Elektronicznego Centrum Aktywizacji Młodzieży (ECAM). Jego oferta jest skierowana głównie do młodzieży w wieku od 15 do 25 lat, choć mogą z niej skorzystać także rodzice i pracodawcy, którzy chcą szczegółowo poznać przepisy dotyczące zatrudniania osób młodocianych.

Czy wiesz, że...

Zielona Linia i ECAM należy do struktury Ochotniczych Hufców Pracy (OHP). To państwowa jednostka, która zajmuje się społeczną i zawodową aktywizacją, zwłaszcza młodych osób w wieku 15–17 lat, które mają problemy z ukończeniem szkoły, oraz w wieku 18–25 lat, które poszukują pracy bądź chcą się przekwalifikować. W podstawowych placówkach tej instytucji możesz uzyskać porady zawodowe, np. w kwestii odbycia praktyki lub stażu.

Więcej informacji:

ohp.pl | www.zielonalinia.gov.pl | dokariery.pl

Centrum Poradnictwa PIP

Po podjęciu pracy zarobkowej możesz znaleźć się w sytuacji, w której konieczne będzie zapoznanie się z prawami pracownika. W tym zakresie informacji udziela infolinia Centrum Poradnictwa **Państwowej Inspekcji Pracy (PIP)**.

Więcej informacji:

www.bip.pip.gov.pl
www.prawawpracy.pl

Gdzie jeszcze możesz znaleźć pomoc?

Gdy masz problem dotyczący ochrony zdrowia...

Telefoniczna Informacja Pacjenta

Jeśli np. chcesz dowiedzieć się, czego możesz się domagać od personelu medycznego i jakie są zasady korzystania ze świadczeń zdrowotnych, zadzwoń do Telefonicznej Informacji Pacjenta.

Możesz też przedstawić swoją sprawę w wiadomości e-mailowej lub na czacie w ramach infolinii obsługiwanej przez specjalistów z **Biura Rzecznika Praw Pacjenta i Narodowego Funduszu Zdrowia (NFZ)**. Jeśli zgłosisz, że w placówce służby zdrowia niewłaściwie leczono Twoje dolegliwości albo w inny sposób naruszono Twoje interesy, konsultanci doradzą Ci, jak należy w danej

sytuacji postąpić, a w wyjątkowych przypadkach podejmą interwencję w Twojej sprawie.

Rzecznik Praw Pacjenta

Więcej informacji:

www.rpp.gov.pl

www.nfz.gov.pl

Gdy problem dotyczy niepełnosprawności...

Centra Integracja

Fundacja Integracja i Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji

zorganizowały infolinię oraz Centra Integracja, do których osoby z niepełnosprawnością mogą się zgłosić, by uzyskać aktualne informacje o przysługujących im uprawnieniach, ulgach, rentach i dodatkach, a także o tym, które instytucje i organizacje udzielają im specjalistycznej pomocy. Takie ośrodki działają w Gdyni, Warszawie i Zielonej Górze. Z ich porad prawnych mogą korzystać także pracodawcy, którzy planują zatrudniać osoby z niepełnosprawnością.

Czy wiesz, że...

Państwowym urzędem, którego zadaniem jest wyjaśnianie obowiązujących przepisów dotyczących m.in. procedury orzekania o niepełnosprawności czy dostępnych form rehabilitacji, jest **Biuro Pełnomocnika Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych**. Na prowadzonej przez nie stronie www.niepelnosprawni.gov.pl można znaleźć listę organizacji udzielających pomocy osobom z niepełnosprawnością. Spośród nich należy wymienić takie, które prowadzą własne infolinie, m.in. **Polski Związek Niewidomych, Polski Związek Głuchych, Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelleksualną**.

Gdy szukasz pomocy socjalnej...

Ośrodek pomocy społecznej

Osoby znajdujące się w trudnej sytuacji życiowej, będącej wynikiem np. ubóstwa lub bezrobocia, powinny zgłosić się do **lokalnego ośrodka pomocy społecznej**. Uzyskają w nim m.in. informacje o tym, jakie są kryteria przyznawania świadczeń pieniężnych (np. dodatku mieszkaniowego) lub innego wsparcia przeznaczonego np. dla niezamożnych rodzin, bezrobotnych czy bezdomnych. Warto również skorzystać z możliwości, które daje rządowy **Portal Informacyjno-Usługowy emp@tia**. Można w nim znaleźć

m.in. wskazówki dotyczące warunków korzystania z Karty Dużej Rodziny oraz rejestry żłobków, klubów dziecięcych, jednostek pomocy społecznej i turnusów rehabilitacyjnych.

emp@tia

Więcej informacji:

empatia.mpips.gov.pl

- 1** Zapoznaj się tekstami źródłowymi. Następnie wyjaśnij, czym różni się radca prawny od doradcy prawnego.

Praca z tekstem źródłowym

Tekst 1.

Liczba doradców świadczy o tym, że jest to bardzo zróżnicowana grupa zawodowa. Znajdziemy tam bowiem zarówno prawników świadczących pomoc prawną dla najuboższych i reklamujących swoje usługi w formie rozdawanych przed sądami ulotek, jak i doradców obsługujących największe przedsiębiorstwa i transakcje o wysokim stopniu ryzyka. Wśród doradców prawnych są prawnicy świadczący usługi na rzecz małych, rodzinnych firm i szefowie działów prawnych korporacji.

Źródło: 10 spraw, o których nie powie ci twój doradca prawny, 10 marca 2009, www.forbes.pl [dostęp: 12.09.2019].

Tekst 2.

Doradca prawny to zawód, który może być wykonywany także przez osoby, które nie mają wykształcenia prawniczego i nie odbywały aplikacji prawniczej. Warto o tym pamiętać, jeżeli potrzebujemy porady prawnej. [...] Prowadzi on działalność doradczą na podstawie ustawy o swobodzie działalności gospodarczej. [...] Doradca prawny nie musi ubezpieczać się od odpowiedzialności cywilnej. Ponadto doradcy prawni nie tworzą kodeksów etycznych i nie podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej. Należy wiedzieć również o tym, że w odróżnieniu od adwokata doradca prawny nie ma obowiązku zachowania w tajemnicy tego, co usłyszy od swoich klientów w związku ze świadczeniem usług doradczych, a co za tym idzie – może być świadkiem w rozprawie sądowej i nie może uchylać się od odpowiedzi na pytania dotyczące tych działań.

Źródło: A. Banasik, Zawód: doradca prawny, 2011, zielonalinia.gov.pl [dostęp: 12.09.2019].

- 2** Wyjaśnij, na czym polega udzielanie pomocy prawnej. Wymień podmioty uprawnione do jej świadczenia.
- 3** Na podstawie *Ustawy z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze i Kodeksu etyki adwokackiej* przedstaw obowiązki adwokata w zakresie udzielania pomocy prawnej. Wymień także zasady określające jego relacje z klientami.
- 4** Wyraż swoją opinię na temat problemu, którego dotyczy dyskusja na forum internetowym.

Wątek na forum

Główna

Powiadomienia

Wyloguj

Czy każdy może zostać prawnikiem?

Michał 2 godz.

Nie ma formalnych przeszkód, ale w praktyce okazuje się, że to zawód dla wybranych. Kształcenie prawnika jest kosztowne i czasochłonne, dlatego nie każdy może sobie na to pozwolić.

Iwona 2 min

Myślę, że jeśli ktoś będzie dostatecznie zdeterminowany, żeby zostać prawnikiem, to nim zostanie. Znam osoby, które przeszły taką drogę, choć wcale nie pochodziły z zamożnej rodziny. Są różne możliwości i trzeba starać się spełniać swoje marzenia.

Każdy obywatel powinien mieć możliwość poznania swoich praw i obowiązków, a także dowiadywania się o tym, co się dzieje w państwie. Częste korzystanie z prawa do informacji pozwala na skuteczną kontrolę społeczną nad organami władzy i instytucjami wykonującymi zadania publiczne. Aby uważnie „patrzeć władzy na ręce”, trzeba się nauczyć, jak odszukiwać właściwe dane i w jaki sposób domagać się odpowiedzi na ważne pytania, np. o wydatki z publicznych pieniędzy. Jakie informacje muszą być w Polsce udostępniane i gdzie ich szukać? Kiedy dostęp do danych może zostać ograniczony? Jak złożyć wniosek o udzielenie informacji publicznej?

■ Na czym polega prawo do informacji?

 Konstytucja RP: art. 61

Obywatele RP posiadają konstytucyjnie zagwarantowane prawo do uzyskania informacji o działalności organów władzy, instytucji, samorządów i innych podmiotów wykonujących zadania publiczne. Ta możliwość należy do ich obywatelskich praw politycznych i korzystanie z niej może wpływać na bieżące wydarzenia zarówno w ich najbliższej okolicy, jak i w całym kraju. Przykładowo, sprawdzenie, na co dokładnie i w jaki sposób dany organ władzy wydał środki publiczne, może stać się alarmującym sygnałem dla społeczeństwa przed kolejnymi wyborami. Ponadto analiza różnych danych pozwala niekiedy na wykrycie nieujawnionych wcześniej nieprawidłowości w funkcjonowaniu państwa. To, że każdy obywatel ma możliwość

zapoznania się z planami i efektami działań polityków, urzędników oraz funkcjonariuszy różnych instytucji, umacnia demokrację. Poinformowane społeczeństwo może wywierać presję na rządzących, aby podjęli walkę z takimi patologiami, jak korupcja i nepotyzm. Powszechne korzystanie z prawa do informacji zapewnia **jawność i przejrzystość** (transparentność) życia publicznego.

Czy wiesz, że...

Różne organizacje i grupy osób zajmujące się „patrzeniem władzy na ręce”, czyli społecznym kontrolowaniem działalności organów władzy, nazywa się zbiorczo angielskim słowem **watchdog** [czyt.: łożdog], które dosłownie oznacza „stróżującego psa” lub „psa strażnika”. Ich aktywność strażnicza ma na celu m.in. zapobieganie marnotrawieniu środków publicznych pobieranych od podatników oraz pomaganie w wykryciu sprawców nielegalnych i społecznie szkodliwych procederów. Przedstawiciele organizacji typu **watchdog** często domagają się udostępnienia informacji publicznych. Ujawnienie przez nich danych o nieprawidłowościach w funkcjonowaniu państwa może zachęcić obywateli do wywarcia presji na rządzących, aby wytłumaczyli się ze wzbudzających wątpliwości decyzji lub pilnie zajęli się jakąś bulwersującą sprawą.

Więcej informacji:

sprawdzamyjakjest.pl
watchdogportal.pl
siecobywatelska.pl
zajezyk.pl
informacjapubliczna.org
www.maszglos.pl
panoptykon.org

■ Czym jest informacja publiczna?

W Polsce regulacje dotyczące prawa do informacji znajdują się – poza *Konstytucją RP* – m.in. w *Ustawie o dostępie do informacji publicznej* oraz w *Ustawie o samorządzie*

gminnym. Wiele rozstrzygnięć w tej kwestii wydały także sądy administracyjne. W poniższej tabeli znajdują się odpowiedzi na najważniejsze pytania dotyczące zakresu uprawnień do uzyskania informacji.

Najważniejsze pytania i odpowiedzi dotyczące informacji publicznych

Pytanie	Odpowiedź	Przykłady
Co zalicza się do informacji publicznych?	Wszystkie dane, które dotyczą działalności instytucji publicznych i znajdują się w ich posiadaniu. Podmioty prywatne również muszą udzielać informacji dotyczących zadań finansowanych ze środków publicznych.	• umowy zawierane np. przez urzędy • faktury opłacone ze środków gminy • protokoły z posiedzeń, np. rady pedagogicznej, Sejmu RP • dokumenty związane z przetargami oraz konkursami na stanowiska publiczne • opinie i projekty zamówione przez instytucje • wyroki sądów i orzeczenia dyscyplinarne dotyczące np. prawników, lekarzy czy nauczycieli • wolny wstęp na posiedzenia kolegialnych organów władzy publicznej wyłonionych w wyborach powszechnych • prawo do rejestrowania dźwięku i obrazu podczas posiedzeń organów wskazanych powyżej (np. w formie transmisji lub samodzielnie wykonanego nagrania)
Kto ma obowiązek je udostępnić?	Każdy, kto wykonuje zadania publiczne lub dysponuje środkami publicznymi (organy władzy, samorządu terytorialnego i zawodowego, inne jednostki).	• Prezydent RP, premier, ministrowie, wojewodowie, starostowie, wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast • izba rzemieślnicza, rada adwokacka, izba lekarska • organizacje związków zawodowych i pracodawców • partie polityczne (również pozaparlamentarne) • spółki komunalne, szkoły, przedszkola, szpitale, muzea, samorządowe ośrodki kulturalne i sportowe • organizacje pozarządowe korzystające ze wsparcia publicznego lub ze środków z 1% podatku dochodowego
Gdzie są one gromadzone i przechowywane?	W Biuletynie Informacji Publicznej (zob. s. 39), a także w biurach, kancelariach, sekretariatach i innych jednostkach organizujących bieżące prace różnych instytucji oraz w archiwach przechowujących starsze dokumenty.	• Kancelaria Prezydenta RP, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Kancelaria Sejmu RP, Kancelaria Senatu RP • biuro prezydenta miasta, biuro rady gminy i wójta • sekretariaty w przedszkolach, szkołach, uczelniach, instytucjach, sądach, prokuraturach • jednostki Archiwów Państwowych, archiwum zakładu pracy
Kiedy dostęp do nich może być ograniczony?	<i>Konstytucja RP</i> dopuszcza utajnienie informacji publicznej tylko w dwóch sytuacjach .	Można utajnić informację publiczną, gdy chodzi o ochronę: • praw konkretnych osób lub podmiotów gospodarczych (np. w związku z poszanowaniem prawa do prywatności lub tajemnicy przedsiębiorcy), • porządku publicznego, bezpieczeństwa lub ważnego interesu gospodarczego państwa.
Kto może je otrzymać?	Zgodnie z ustawą każdy człowiek (w tym osoba niepełnoletnia lub cudzoziemiec).	• Nie musisz wiedzieć, czy dana informacja zgodnie z prawem powinna zostać udostępniona – masz prawo zapytać o każdą sprawę. • Możesz żądać informacji również od instytucji, które nie działają w Twoim miejscu zamieszkania. • Nie musisz tłumaczyć, dlaczego pytasz o daną sprawę ani kim jesteś.

■ Jak uzyskać informację publiczną?

W pierwszej kolejności sprawdź, czy wiadomości, których poszukujesz, zostały opublikowane na stronie internetowej danej instytucji lub ogłoszone w formie obwieszczenia, np. wywieszonego w siedzibie odpowiedniego urzędu. Na tym etapie pomocny może się okazać portal **Otwarte Dane**, dostępny pod adresem **dane.gov.pl**, w którym zamieszczane są różne informacje publiczne z zasobów wielu instytucji, m.in. samorządowych. Zaletą tego informatora jest to, że umożliwia on przeglądanie różnorodnych treści za pomocą wyszukiwarki i katalogu tematycznego.

Jeśli okaże się, że w ogólnodostępnych źródłach nie ma danych, których potrzebujesz – a masz pewność, że instytucje publiczne powinny je posiadać – skieruj wniosek o udzielenie informacji publicznej do wybranego podmiotu. Możesz także wystosować takie same wnioski np. do kilku

urzędów – pozwoli Ci to zaoszczędzić czas na wypadek, gdyby któryś z nich nie dysponował interesującymi Cię wiadomościami. Podmiot zobowiązany do udzielenia informacji musi odpowiedzieć na Twoje żądanie w ciągu 14 dni. Okres przeznaczony na odpowiedź wyjątkowo może wynieść 2 miesiące, ale urząd musi Ci wówczas wyjaśnić przyczyny przedłużenia. Jeżeli odpowiednia instytucja z różnych powodów nie chce ujawnić żądanych informacji, mimo że jest w ich posiadaniu, możesz wejść z nią w spór, np. przez złożenie odpowiednich odwołań i skarg do sądów administracyjnych (zwłaszcza do właściwego wojewódzkiego sądu administracyjnego).

Należy pamiętać, że wartość samego prawa do informacji publicznej wzrasta wówczas, gdy obywatele sami zabiegają o jego egzekwowanie i nie pozwalają na udzielanie wymijających odpowiedzi przez urzędników.

Przykład

Kiedy informacja publiczna może Ci się przydać?

Sprawdzanie szczegółowych informacji gromadzonych przez urzędy i instytucje może pomóc w różnych sytuacjach życiowych. W ten sposób obywatele mogą ochronić się np. przed oszustwem albo dowiedzieć się, jak dobrze zaplanować i poprowadzić swoje sprawy. Poniższa tabela przedstawia przykłady takich sytuacji.

Sytuacja	Co warto sprawdzić?	Gdzie znaleźć te informacje?
Gdy starasz się o dotację albo startujesz w konkursie lub przetargu...	Wymagania i kryteria uwzględniane podczas oceny wniosków albo ofert.	W dokumentacji urzędowej i wśród danych dostępnych w ramach usług e-administracji.
Gdy jakaś firma finansowa proponuje Ci „świetny interes” oraz „szybkie i pewne zyski bez ryzyka”...	Udzielenie zezwolenia przez Komisję Nadzoru Finansowego na świadczenie usług na rynku finansowym albo fakt rejestracji lub notyfikacji danej firmy.	Na stronie internetowej KNF: www.knf.gov.pl .
Gdy sprzedawca stosuje nieuczciwe lub podejrzane praktyki handlowe...	Informacje UOKiK, m.in. rejestr klauzul niedozwolonych, ostrzeżenia konsumenckie.	Na stronie internetowej UOKiK: www.uokik.gov.pl .
Gdy przygotowujesz się do sprawy sądowej...	Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego i sądów dotyczące podobnych spraw.	W bazach orzeczeń na stronach: – orzeczenia.ms.gov.pl , – otk.trybunal.gov.pl/orzeczenia/ .

■ Czym jest BIP?

Aby ułatwić powszechny dostęp do danych będących w posiadaniu instytucji realizujących zadania publiczne, utworzono system internetowych informatorów urzędowych – **Biuletyn Informacji Publicznej (BIP)**. Na jego głównej stronie, znajdującej się pod adresem **www.bip.gov.pl**, zostały zawarte podstawowe wiadomości (m.in. dane teleadresowe) o podmiotach, które mają obowiązek udostępniać informację publiczną. Każda z tych instytucji powinna prowadzić własny elektroniczny biuletyn, czyli stronę BIP oznaczoną symbolem zamieszczonym poniżej. Należy na niej zamieszczać informacje np. o majątku, którym dysponuje określona instytucja, oraz o prowadzonych przez nią na bieżąco rejestrach i o jej archiwalnych bazach danych.

Po tym, jak wystąpisz z wnioskiem o udzielenie interesujących Cię informacji, np. do urzędu, w odpowiedzi możesz otrzy-

mać link odsyłający do miejsca na stronie BIP prowadzonej przez właściwą instytucję. W ten sposób podmiot ten wypełni swój obowiązek.

■ Wniosek o udostępnienie informacji publicznej

Prawo nie wskazuje żadnych elementów formalnych, które trzeba uwzględnić przy wypełnianiu takiego wniosku i których brak mógłby spowodować jego nierozpatrzenie, np. w urzędzie. Z tego powodu może on być również anonimowy. Jeśli jednak zależy Ci na czasie, odpowiednio sprecyzuj swoje żądanie o dostęp do informacji. Umożliwi to pracownikom danej instytucji szybkie i rzetelne wykonanie swojego obowiązku. Dlatego dokładnie określ, o jaką informację Ci chodzi – np. z jakiego okresu mają pochodzić dane, które Cię interesują – oraz jaki sposób udostępnienia preferujesz. Poniżej znajduje się wzór takiego prostego wniosku.

System identyfikacji wizualnej BIP pozwala na jasne oznaczenie stron internetowych, na których znajdują się informacje publiczne umieszczane przez prawnie zobowiązane do tego podmioty. Zgodnie z założeniami tego systemu logotyp BIP ma wskazywać odbiorcom treści z danej strony, że prowadzący ją podmiot działa w sposób przejrzysty dla obywateli.

■ Wzory sformułowań we wniosku o udostępnienie informacji publicznej

Określenie przedmiotu i zakresu informacji, z którymi chcesz się zapoznać

Wskazanie sposobu udostępnienia informacji

Wnoszę o udostępnienie następującej informacji publicznej:

Wnoszę o przesłanie wskazanej informacji w formie skanów dokumentów za pośrednictwem poczty elektronicznej na adres, z którego wysłano niniejszy wniosek.

albo

Wnoszę o przesłanie kserokopii dokumentów albo właściwych informacji na adres

albo

Wnoszę o umożliwienie wglądu do tych dokumentów urzędowych w dniu _____ w siedzibie [nazwa organu/instytucji].

Dostęp do informacji publicznej w praktyce

Złożenie wniosku o udostępnienie informacji publicznej jest bardzo proste, jednak problemy mogą pojawić się na etapie jego realizacji. Zdarzają się sytuacje, w których urzędnicy próbują uciec od obowiązku udzielenia odpowiedzi. Problemem jest również nadużywanie przez obywateli prawa do informacji.

1 W praktyce problemy mogą pojawić się wokół precyzyjności Twojego pytania. [...] Czasem zdarzy Ci się sytuacja prowadzenia niekończących się wyjaśnień [...]. Zdarzają się też niestety sytuacje, w których urzędy celowo wykorzystują każdą nieprecyzyjność do nieudostępniania informacji.

Przykład może stanowić sytuacja opisywana przez jednego z wnioskodawców:

„Wysłałem wniosek: Zgodnie z ustawą o dostępie do informacji publicznej wnoszę o udostępnienie [...] wszystkich dokumentów potwierdzających rozliczenie dofinansowania podmiotów korzystających z gminnych środków w 2011 r. wraz z załącznikami. Informację proszę przesłać na adres: [...]. Dostałem odpowiedź, że nie można wysłać mejłem bez podania powodu. Zadzwoiłem i zapytałem się, dlaczego nie można. Odpowiedź: Ale, proszę pana, nie można wysłać dokumentów mejłem, można wysłać skany na mejla. Ja: Ale to chyba oczywiste, że na mejla wysyła się skany. Odpowiedź: Nie. To nie jest oczywiste.” [...] podmiot zobowiązany ze zgłoszeniem swoich wątpliwości odczekał 14 dni. Z drugiej strony można uznać, że wniosek faktycznie był nieprecyzyjny. [...] Jeżeli urząd stara się znaleźć pretekst do nieudostępniania informacji lub utrudniania dostępu wnioskodawcom, to każda nieprecyzyjność będzie wykorzystana. Szczęśliwie są to stosunkowo rzadkie przypadki – urzędy często starają się skontaktować z wnioskodawcą i wyjaśnić, jaka informacja jest potrzebna. W praktyce jest to bardzo przydatne zarówno urzędowi, jak i wnioskodawcom, gdyż podczas rozmowy okazuje się, że wnioskodawca – poznawszy realia urzędu – czasami zmienia zakres żądania. Nawet jeżeli Twój wniosek jest niedostatecznie precyzyjny, a urząd niechętny udostępnianiu informacji – nie zrażaj się i szukaj sposobu na [jego] lepsze sformułowanie.

Źródło: Jak uzyskać informację publiczną, Fundacja Batorego, www.maszglos.pl [dostęp: 8.11.2019].

O tym się mówi!

2 Składanie wniosków o udostępnienie informacji publicznej nie zawsze ma na celu kontrolę władzy publicznej i jawność życia publicznego. Celem tym jest nierzadko udręczenie adresata wniosku. [...]

Z założenia [prawo do informacji] powinno [...] służyć jawności życia publicznego i kontroli władzy publicznej. Zalew wniosków o udostępnienie informacji publicznej składanych w celach sprzecznych z tym założeniem powoduje czasami, że adresat wniosków, starając się uporać z ich realizacją, nie jest w stanie wykonywać zadań, do których jest powołany.

Z problemem tym trudno sobie radzić zwłaszcza niewielkie jednostki administracyjne, np. gminy, lub małe podmioty [...], takie jak szkoły publiczne, placówki publicznej służby zdrowia, organizacje społeczne, stowarzyszenia itp. [...].

W obecnym stanie prawnym w praktyce to sądy administracyjne wskazują granice prawa do udostępnienia informacji publicznej. Sądy ustalają obszary, w których występuje informacja publiczna, i w konsekwencji wskazują, kiedy należy uznać, że wniosek wykracza poza tę sferę i należy go uznać za niezasadny.

Źródło: M. Niziolek, *Ochrona przed nadużywaniem prawa do informacji publicznej*, 5 grudnia 2017, www.urp.pl [dostęp: 8.11.2019].

ZE WZGLĘDÓW BEZPIECZEŃSTWA
NIE UJAWNICIE, NA CO POSZŁY
PIENIĄDZE PRZERNACZONE
W BUDŻECIE NA TE DROGĘ??

? Ocen, jak opisane w tekstach praktyki mogą wpływać na jakość życia publicznego.

- 1 Napisz wniosek o udzielenie informacji publicznej w dowolnie wybranej sprawie. Zaadresuj go do właściwej instytucji publicznej lub organizacji wykonującej zadania publiczne.
- 2 Podaj przykład jednego publicznego archiwum działającego w Twojej gminie (mieście). Następnie zapoznaj się z jego stroną internetową i określ, jakiego rodzaju informacje można odnaleźć w jego zasobach.
- 3 Zapoznaj się z danymi zamieszczonymi w tabeli i wykonaj polecenia.

Praca z tabelą

Wnioski o udostępnienie informacji publicznej, które otrzymały gminy w latach 2014–2016¹

Liczba wniosków	Gminy, które otrzymały wnioski					
	2014 r.		2015 r.		2016 r.	
	Liczba	Odsetek	Liczba	Odsetek	Liczba	Odsetek
od 0 do 10	134	8,49%	81	5,03%	57	3,52%
od 11 do 20	222	14,07%	178	11,06%	143	8,84%
od 21 do 30	239	15,15%	233	14,48%	183	11,31%
od 31 do 40	280	17,74%	273	16,97%	254	15,70%
od 41 do 50	272	17,24%	270	16,78%	342	21,14%
od 51 do 60	152	9,63%	203	12,62%	227	14,03%
od 61 do 70	88	5,58%	107	6,65%	128	7,91%
od 71 do 80	44	2,79%	66	4,10%	78	4,82%
od 81 do 90	39	2,47%	54	3,36%	52	3,21%
od 91 do 100	20	1,27%	22	1,37%	35	2,16%
od 100 do 150	50	3,17%	72	4,47%	61	3,77%
od 151 do 200	13	0,82%	20	1,24%	25	1,55%
od 201 do 300	8	0,51%	9	0,56%	14	0,87%
od 301 do 400	9	0,57%	11	0,68%	6	0,37%
od 401 do 500	0	0%	3	0,19%	5	0,31%
od 501 do 1000	6	0,38%	3	0,19%	5	0,31%
więcej niż 1000	2	0,13%	4	0,25%	3	0,19%

¹ W 2014 r. w Polsce było 2479 gmin (w tym miast), a w latach 2015–2016 o jedną mniej. Działacze stowarzyszenia Sieć Obywatelska Watchdog Polska w 2017 r. wysłał do 2467 gmin wnioski o udostępnienie informacji publicznej na temat liczby otrzymanych zapytań o informację publiczną w latach 2014–2016. Odpowiedziało 1690 urzędów gmin i miast, z czego 1622 podało liczbę wniosków z żądaniem przekazania różnych danych w trybie udostępniania informacji publicznej.

Źródło: A. Zdanowicz, *Polskie gminy i dostęp do informacji publicznej*, 27 maja 2018, Sieć Obywatelska Watchdog Polska, siecobywatelska.pl [dostęp: 23.11.2019].

- a) Rozstrzygnij, czy liczba składanych wniosków o informację publiczną do urzędów gmin i miast wykazywała w przedstawionym okresie tendencję rosnącą. Uzasadnij odpowiedź.
- b) Oblicz, jaki odsetek gmin w Polsce podał dane dotyczące liczby otrzymanych wniosków o udostępnienie informacji publicznej. Następnie rozważ, o czym może świadczyć uzyskany wynik.
- c) Oceń, w jakim stopniu mieszkańcy Polski korzystają z prawa do informacji publicznej z zasobów urzędów gmin i miast. Uzasadnij swoje stanowisko.

1 Normy prawne

- **Norma prawna** – reguła postępowania wynikająca z przepisów prawa, ustanowiona przez państwo; jej przestrzeganie jest gwarantowane przymusem państwowym.

- **Akty normatywne** – akty prawne składające się z przepisów prawa.
- **Wykładnia prawa** – proces ustalania znaczenia przepisów prawa.
- **Nieznajomość prawa szkodzi** (*ignorantia iuris nocet*) – zasada prawa, zgodnie z którą nikt nie może uniknąć negatywnych skutków prawnych swoich działań przez usprawiedliwianie się brakiem wiedzy na temat obowiązujących regulacji.

2 Źródła prawa

- **Źródła prawa** – wszelkie akty prawne wydane przez upoważnione do tego organy władzy; w aktach tych są określone normy wymagane prawem.

Hierarchia źródeł prawa powszechnie obowiązującego	
Ranga nadrzędna	Konstytucja RP
Ranga ponadustawowa	umowy międzynarodowe ratyfikowane za zgodą parlamentu wyrażoną w ustawie normy prawa międzynarodowego
Ranga ustawowa	ustawy rozporządzenia z mocą ustawy
Ranga podustawowa	inne ratyfikowane umowy międzynarodowe rozporządzenia akty prawa miejscowego

- **Szczególna moc Konstytucji RP** polega na tym, że:
 - jest to najwyższy i najważniejszy akt prawny w Polsce,
 - wszystkie inne akty prawne muszą być z nią zgodne,
 - niezgodność z nią stanowi podstawę do uchylecia aktu normatywnego w całości lub w części,
 - naczelne organy państwa mają obowiązek jej strzeżenia i przestrzegania.
- **Prawo nie działa wstecz** (*lex retro non agit*) – zasada prawa, która wymaga, aby wprowadzane normy prawne nie odnosiły się do sytuacji z przeszłości. Jej celem jest zagwarantowanie społeczeństwu poczucia pewności co do aktualnie obowiązującego prawa.

3 Pomoc prawna

Pomoc prawna – płatna	usługi w kancelariach prawnych
Pomoc prawna – bezpłatna	Darmowa Pomoc Prawna i Poradnictwo Obywatelskie
	kliniki prawa na uniwersytetach
	punkty specjalistycznych porad prowadzone przez instytucje i organizacje (np. infolinie)

Zawód prawniczy	Zadanie	Przykłady działań
Adwokat	świadczenie pomocy prawnej	• reprezentowanie klientów w sądach i urzędach • udzielanie porad prawnych • przygotowywanie opinii, umów, pism procesowych • opracowywanie projektów aktów prawnych
Radca prawny		
Notariusz	zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego	• sporządzanie dokumentów w formie aktów notarialnych • poświadczanie zgodności kopii dokumentu z oryginałem • stwierdzanie własnoręczności podpisu • uwiarygodnianie dokumentów

4 Informacja publiczna

- **Informacje publiczne** – wszystkie dane, które dotyczą działalności instytucji publicznych i które znajdują się w ich posiadaniu.

- **Biuletyn Informacji Publicznej (BIP)** – internetowy informator urzędowy, który prowadzi instytucja zobowiązana do udostępniania informacji publicznej.
- **Wniosek o udostępnienie informacji publicznej** – wniosek, którego celem jest uzyskanie danych na interesujący nas temat. Może go złożyć każda osoba do wybranej instytucji realizującej zadania publiczne przy pomocy środków publicznych. Należy podać w nim, jakie dokładnie informacje i z jakiego okresu nas interesują, a także wskazać, w jaki sposób te informacje mają być nam przekazane.

1 Wskaż właściwe dokończenia zdań.

Sankcja w normie prawnej

- A. przedstawia organy władzy publicznej, które mają prawo zmienić normę.
- B. wskazuje zachowanie wymagane od adresata lub zachowanie dopuszczalne.
- C. określa adresata normy i okoliczności lub warunki, w których jest ona stosowana.
- D. wyznacza konsekwencje zachowania się w sposób sprzeczny z dyspozycją normy.

2 Wyjaśnij znaczenie zasad: „nieznajomość prawa szkodzi” oraz „prawo nie działa wstecz”.

3 Przedstaw najważniejsze cechy norm prawnych.

4 Wytłumacz, czym różni się przepis prawny od normy prawnej.

5 Rozstrzygnij, które zdania są prawdziwe, a które – fałszywe.

- A. Adwokaci i radcy prawni są zrzeszeni w jednym samorządzie zawodowym.
- B. Głównym zadaniem notariuszy jest zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego.
- C. W Polsce *vacatio legis* dla aktów prawa powszechnie obowiązującego wynosi zwykle 21 dni.
- D. W sprawach związanych z rozpoczęciem działalności gospodarczej można skorzystać z porady w ramach systemu Darmowej Pomocy Prawnej i Poradnictwa Obywatelskiego.
- E. Udzielenie informacji publicznej powinno nastąpić nie później niż w terminie 30 dni od daty złożenia wniosku w tej sprawie.

6 Przyporządkuj każde z wymienionych źródeł prawa powszechnie obowiązującego w Polsce do właściwej definicji.

konstytucja A ustawa B rozporządzenie C	1 Akt szczegółowy o podrzędnej randze, który jest wydawany przez upoważnione w ustawie podmioty w celu wykonania i doprecyzowania ustawy. 2 Akt prawny uchwalany wyłącznie przez parlament i podpisany przez Prezydenta RP; z reguły całościowo reguluje określone dziedziny życia w państwie. 3 Nadrzędny akt prawny określający ustrój, główne organy władzy i ich uprawnienia oraz zakres wolności, praw i obowiązków obywateli. 4 Akt normatywny wydany przez upoważniony organ władzy terenowej; obowiązuje na określonej części terytorium państwa.

7 Opisz, na czym polega szczególna moc *Konstytucji RP*.

8 Przedstaw hierarchię źródeł prawa powszechnie obowiązującego w Polsce. Zacznij od źródła prawa o randze nadrzędnej, a zakończ na źródłach prawa o randze niższej niż ustawowa.

9 Przedstaw etapy procedury ustawodawczej w Polsce.

NOT FOR SALE

* Not for sale [czyt.: not for sell]
– z ang. „nie na sprzedaż”.

2 Prawa człowieka

1. Konstytucyjne prawa człowieka
2. Ochrona praw człowieka w Polsce

3. System strasburski
4. Łamanie praw człowieka

prawa człowieka | „zasady ogólne” | prawa i wolności | mniejszości narodowe i etniczne

Co łączy niewinnego noworodka z osobą skazaną za ciężkie przestępstwo albo obywatela RP z cudzoziemcem? To, że są ludźmi. Z pozoru takie stwierdzenie może wydawać się banałem, jednak to właśnie z bycia człowiekiem wynika to, że każdemu przysługują takie same **prawa człowieka**. W wielu systemach prawnych na świecie mają one pierwszorzędne znaczenie, a na arenie międzynarodowej stawia się państwom coraz większe wymagania w kwestii ich przestrzegania. Jakie miejsce zajmują prawa człowieka w *Konstytucji RP*? Co polska konstytucja gwarantuje wszystkim ludziom? Jaką ochronę prawną mają w Polsce osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych?

■ Prawa i wolności

Wszystkie prawa człowieka można podzielić na dwie grupy. Do pierwszej z nich zalicza się tzw. prawa pozytywne, na których podstawie jednostka może domagać się od państwa podjęcia konkretnych działań umożliwiających jej korzystanie z takich uprawnień. Zazwyczaj w ich nazwie znajduje się sformułowanie „**prawo do...**” (np. prawo do rzetelnego procesu sądowego).

Drugą grupę praw człowieka tworzą **wolności** (swobody), czyli tzw. prawa negatywne, które oznaczają zakaz ingerowania przez państwo w daną sferę życia jednostki (np. wolność słowa). W skrócie można powiedzieć, że w związku z Twoim prawem państwo ma obowiązek coś dla Ciebie zrobić, a w związku z Twoją wolnością – wstrzymać się od działania.

Przykład

Rozumienie sformułowań: „prawo do życia” i „prawo do zgromadzeń”

Niekiedy wyrażenia dotyczące praw człowieka stosowane w języku polskim mogą nieco mylić – należy rozstrzygnąć, czy określają one prawa, czy – wolności. Przykładowo, sformułowanie „prawo do życia” literalnie odczytane mogłoby sugerować, że państwo ma obowiązek uczynić ludzi nieśmiertelnymi. Tymczasem należy je rozumieć jako wolność, która obejmuje zakaz bezprawnego uśmiercania ludzi oraz gwarancję ochrony ich życia.

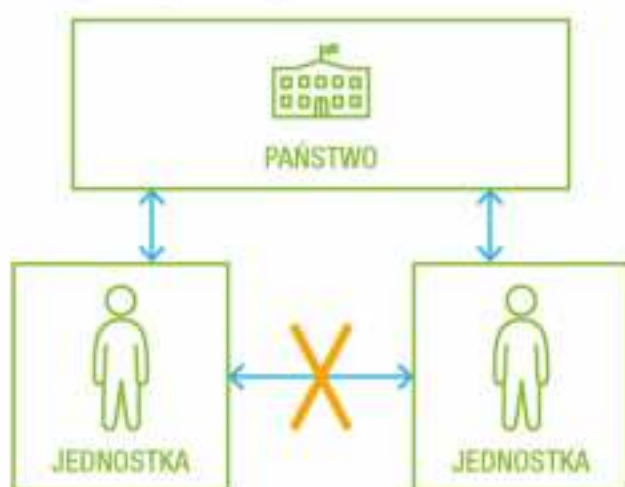
Podobnie jest w przypadku określenia „prawo do zgromadzeń”. Można je zinterpretować dosłownie i pomyśleć, że państwo ma obowiązek organizować np. oficjalne manifestacje ludności na swoim terenie. W rzeczywistości jednak chodzi tu o wolność zgromadzeń, zgodnie z którą państwo nie powinno np. przeszkadzać w swobodnym zbieraniu się ludzi w miejscach publicznych lub prywatnych.

■ Jakie relacje są obejmowane przez prawa człowieka?

Zgodnie z rozwiązaniami przyjętymi w Polsce, w kontekście praw człowieka rozpatrywane są jedynie relacje jednostki z państwem (relacje wertykalne), nie można natomiast bezpośrednio dochodzić tych praw w sprawach dotyczących stosunków między jednostkami (relacje horyzontalne). Aby ochronić swoje prawa, jeśli są one naruszane przez innych ludzi, dana osoba musi przedstawić konkretne żądanie w tej sprawie organom państwa. Przykładowo, jeśli ktoś nadużywa wolności słowa i rozpowszechnia kłamstwa

na Twój temat, to konstytucyjne przepisy dotyczące praw człowieka nie powinny być podstawą prawną, na którą się powołasz, gdy zażadasz od tej osoby zaprzestania takich działań. Najpierw musisz zawiadomić właściwe organy państwa, które powinny stanąć w Twojej obronie. Oczywiście masz prawo wytoczyć przeciwko tej osobie proces sądowy, ale wówczas Twoje roszczenia będą odwoływać się nie do praw człowieka, lecz np. do prawa cywilnego.

Relacje wertykalne w prawach człowieka

Granice praw człowieka

Można sobie wyobrazić, że gdyby wszystkie prawa człowieka były nieograniczone, to doprowadziłoby to do walki wszystkich ze wszystkimi – każdy mógłby bronić tylko własnego interesu, nie zważając na prawa innych. Dlatego w każdej konkretnej sytuacji trzeba ustalić, gdzie kończy się ochrona praw jednej osoby, a zaczyna naruszanie praw drugiej, albo wyznaczyć granicę, której nie wolno przekroczyć instytucjom państwa przez nadmierną interwencję.

W *Konstytucji RP* wymieniono warunki, które muszą zostać spełnione, aby ingerencja państwa w korzystanie przez jednostkę z praw człowieka mogła być uznana za legalną. Przedstawiono je w formie ogólnych wskazań, czyli klauzul generalnych. Są one wymienione na kolejnej stronie.

Cechy praw człowieka

Prawa człowieka mają cztery cechy, które pozwalają je odróżnić od praw innego rodzaju. Są one:

▶ **powszechne** (uniwersalne), ponieważ przysługują wszystkim ludziom bez względu na ich przynależność państwową, pozycję społeczną i wszelkie inne okoliczności;

▶ **nienaruszalne**, ponieważ nie trzeba ich uzasadniać, a państwo nie może ich zmieniać;

▶ **przyrodzone**, ponieważ przynależą każdemu człowiekowi od urodzenia do śmierci (zob. przykład na tej stronie);

▶ **niezbywalne**, ponieważ nikt nie może odebrać człowiekowi tych praw ani on sam nie może z nich zrezygnować (zrzec się ich) lub ich sprzedać.

Przykład

Spór o ochronę życia od poczęcia

W trakcie prac nad polską konstytucją rozpatrywano kwestię, czy ochrona wynikająca z przestrzegania praw człowieka powinna rozpoczynać się jeszcze przed narodzinami dziecka. W 1995 r. członkowie Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego stosunkiem głosów 30 do 13 zatwierdzili sformułowanie niezawierające zwrotu o ochronie życia od poczęcia. Zagadnienie to zostało unormowane w ten sposób również w końcowym tekście *Konstytucji RP* z 1997 r. Jeszcze jednak w tym samym roku – 28 maja, czyli przed wejściem w życie konstytucji, ale już po referendum konstytucyjnym – Trybunał Konstytucyjny orzekł, że z zasady państwa prawa wynika konieczność zagwarantowania „ochrony życia ludzkiego w każdej fazie jego rozwoju” (sprawa K26/96).

Warunki ograniczenia praw człowieka

 Konstytucja RP: art. 31

Zgodnie z art. 31 ust. 3 *Konstytucji RP* ograniczenie praw człowieka jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy:

- ▶ pozwala na nie ustawa, której przepisy uwzględniają zasadę proporcjonalności – znaczy to, że nawet w dozwolonych przypadkach ingerencja w prawa i wolności nie może być nadmierna;
- ▶ jest ono konieczne w demokratycznym państwie, czyli jeśli brak właściwych restrykcji prowadziłby do wypaczenia zasad ustroju;
- ▶ służy ochronie co najmniej jednego z wymienionych obszarów:
 - bezpieczeństwa lub porządku publicznego,
 - środowiska, zdrowia i moralności publicznej,
 - wolności i praw innych osób;
- ▶ nie narusza istoty wolności i praw, czyli jeśli w praktyce dane ograniczenie niemal zupełnie nie krępuje swobody korzystania z uprawnień.

Koncepcja praw jednostki

W polskiej konstytucji przyjęto założenie, że prawa człowieka mają taką samą wagę jak te nieliczne prawa zastrzeżone wyłącznie dla obywateli RP albo dla cudzoziemców. Zakresy konstytucyjnych praw człowieka i praw obywatelskich przedstawia poniższy schemat. Fakt, że w *Konstytucji RP* niektóre

prawa przyznano tylko obywatelom, nie oznacza, że parlament nie może objąć nimi – w drodze ustawy – także osób nieposiadających polskiego obywatelstwa. Zakazane jest natomiast zawężanie przez ustawodawcę zakresu obowiązywania danego prawa człowieka tylko do obywateli RP (zob. zamieszczone poniżej przykłady). Specyficzny charakter odrębnych praw cudzoziemców sprawia, że próba dołączenia do grona ich adresatów obywateli RP nie miałaby sensu (zob. art. 56 *Konstytucji RP* o prawie azylu).

Przykład

Rozszerzenie konstytucyjnego prawa do informacji publicznej

Mimo że w art. 61 *Konstytucji RP* jako adresat normy prawnej został wskazany jedynie obywatel, to *Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej* (z późn. zm.) umożliwia korzystanie z tego prawa każdemu człowiekowi, czyli również cudzoziemcom. Taki wniosek wynika z treści art. 2 tej ustawy: „Każdemu przysługuje [...] prawo dostępu do informacji publicznej [...]”.

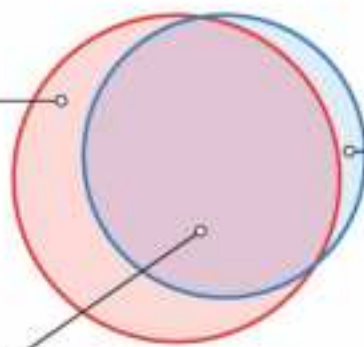
Zakaz zawężenia konstytucyjnej wolności zrzeszania się

Projekt ustawy, która uniemożliwiałaby osobom nieposiadającym polskiego obywatelstwa swobodne zrzeszanie się we własnych organizacjach albo wstępowanie do stowarzyszeń razem z obywatelami RP, musiałby być uznany za niezgodny z art. 58 *Konstytucji RP*. W przepisie tym wyraźnie wskazano, że adresatami wolności zrzeszania się są wszyscy ludzie.

konstytucyjne prawa i wolności
przynależne tylko obywatelom RP

konstytucyjne prawa do azylu i do
ubiegania się o status uchodźcy
przynależne tylko cudzoziemcom

konstytucyjne prawa i wolności
przynależne każdemu człowiekowi

- Zbiór konstytucyjnych praw obywatelskich
- Zbiór konstytucyjnych praw człowieka

■ Miejsce praw człowieka w Konstytucji RP

Większość praw i wolności jednostki zagwarantowanych w drugim rozdziale *Konstytucji RP* z 1997 r. należy do kategorii praw człowieka, czyli przynależy każdemu, niezależnie od tego, czy ktoś jest np. obywatelem RP, czy – cudzoziemcem. Ponadto kilka odniesień do praw człowieka umieszczono również w preambule i w pierwszym rozdziale dotyczącym podstaw ustroju państwa.

Odwołanie – ku przestrodze – do okresu w historii Polski, w którym prawa i wolności człowieka były łamane.

W części ustrojowej zostały wyróżnione niektóre prawa i wolności:

- art. 11–14 – szczególne formy swobody zrzeszania się i wolności słowa,
- art. 18 – fundamentalne kwestie dotyczące prawa do ochrony małżeństwa i prawa do życia rodzinnego,
- art. 20–22, 24 – fundamentalne aspekty prawa do własności, wolności działalności gospodarczej i prawa do pracy,
- art. 25 – gwarancje równouprawnienia religii i bezstronności państwa wynikające z wolności sumienia i religii.

W 8 artykułach (art. 30–37) zostały przedstawione podstawowe założenia, które zawsze należy mieć na uwadze przy wykładni przepisów dotyczących poszczególnych praw i wolności.

Prawa i wolności jednostek zostały podzielone na trzy grupy, które odzwierciedlają trzy sfery życia człowieka: prywatną (osobistą), publiczną (polityczną) oraz egzystencjalną (ekonomiczną, socjalną i kulturalną).

KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ z dnia 2 kwietnia 1997 r.

Preambuła

Rozdział I. Rzeczpospolita

Rozdział II. Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela

Zasady ogólne

Wolności i prawa osobiste

Wolności i prawa polityczne

Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne

Środki ochrony wolności i praw

Obowiązki

Rozdział III. Źródła prawa

Rozdział IV. Sejm i Senat

Rozdział V. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej

Rozdział VI. Rada Ministrów i administracja rządowa

Rozdział VII. Samorząd terytorialny

Rozdział VIII. Sądy i Trybunały

Rozdział IX. Organy kontroli państwowej i ochrony prawa

Rozdział X. Finanse publiczne

Rozdział XI. Stany nadzwyczajne

Rozdział XII. Zmiana Konstytucji

Rozdział XIII. Przepisy przejściowe i końcowe

Źródło: Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

❓ Oceni na podstawie kolejności zagadnień uwzględnionych w *Konstytucji RP*, jakie znaczenie nadali prawom człowieka twórcy najwyższego aktu prawnego w Polsce.

Zasady ogólne i katalog praw człowieka w *Konstytucji RP*

Katalog konstytucyjnych praw jednostki składa się z praw człowieka oraz praw obywatelskich. Poza normami skierowanymi do każdej osoby znajdują się też w nim takie, których adresatami są określone zbiorowości ludzi. Twórcy *Konstytucji RP* uznali, że szczególnie potrzebują one dodatkowych gwarancji i ochrony ze strony państwa.

Prawa i wolności jednostki Konstytucja RP: art. 38–76

PRAWA I WOLNOŚCI OSOBISTE

- prawo do ochrony życia
- wolność od poddawania eksperymentom medycznym bez zgody zainteresowanego
- wolność od tortur, okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania oraz od kar cielesnych
- prawo do nietykalności osobistej
 - zakaz bezprawnego pozbawienia wolności
 - zasada sądowej kontroli pozbawienia wolności
 - zasada „nie ma przestępstwa bez ustawy”
- prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny i niezawisły sąd
- wolność od arbitralnego pozbawienia własności
- prawo do prywatności i ochrony czci oraz dobrego imienia
- prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, z uwzględnieniem stopnia dojrzałości dziecka, a także wolności jego sumienia i wyznania oraz jego przekonań
- wolność komunikowania się i nienaruszalność tajemnicy komunikowania się
- nienaruszalność mieszkania
- prawo do ochrony danych osobowych
- wolność do poruszania się po terytorium RP, wyboru miejsca pobytu i zamieszkania oraz wyjazdu z Polski
- wolność sumienia i religii
- wolność wyrażania poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji
- wolność od ekstradycji:
 - obywatela RP (z wyjątkiem przypadków określonych w art. 55 ust. 2 i 3 *Konstytucji RP*)
 - osoby podejrzanej o popełnienie bez użycia przemocy przestępstwa z przyczyn politycznych
 - naruszającej wolności i prawa człowieka i obywatela
- swoboda opuszczenia terytorium RP i prawo powrotu do kraju
- wolność od zbierania, gromadzenia i udostępniania informacji o obywatelach innych niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym

PRAWA I WOLNOŚCI OSOBISTE

Objaśnienie oznaczeń

- **prawo...** – konstytucyjne prawo przynależne każdemu człowiekowi na terytorium RP
- **prawo...** – konstytucyjne prawo przynależne tylko obywatelom RP

Zasady ogólne dotyczące przestrzegania praw jednostki Konstytucja RP: art. 30–37

zasada dopuszczalności jedynie ustawowych ograniczeń w zakresie korzystania z konstytucyjnych praw i wolności

zasada nienaruszalności godności człowieka

zasada nienaruszalności istoty praw i wolności

zasada równości wobec prawa

PRAWA I WOLNOŚCI POLITYCZNE

PRAWA I WOLNOŚCI POLITYCZNE

- wolność pokojowych zgromadzeń
- wolność zrzeszania się
- prawo do składania petycji, wniosków i skarg
- prawo dostępu do służby publicznej
- prawo do informacji publicznej
- prawo do udziału w referendum
- czynne i bierne prawo wyborcze w wyborach parlamentarnych, prezydenckich i do organów samorządu terytorialnego

PRAWA I WOLNOŚCI EKONOMICZNE, SOCJALNE I KULTURALNE

PRAWA I WOLNOŚCI EKONOMICZNE, SOCJALNE I KULTURALNE

- prawo do własności i innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia
- wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy
- prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy
- prawo do ochrony zdrowia
- prawo osób niepełnosprawnych do pomocy władz publicznych w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej
- prawo do nauki
- prawo rodziny do ochrony
- prawo matki do szczególnej pomocy władz publicznych
- prawo dziecka do ochrony oraz prawo dziecka do opieki i pomocy władz publicznych
- wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników
- wolność nauczania
- wolność korzystania z dóbr kultury
- prawo do ochrony środowiska i podejmowania działań w tym kierunku, prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska
- prawo lokatorów do ochrony ich praw
- prawo konsumentów, użytkowników i najemców do ochrony przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi
- prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy i w razie pozostawania bez pracy
- równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych
- prawo zakładania szkół wszystkich szczebli
- równy dostęp do wykształcenia

Związek między prawami a zasadami ogólnymi

W Konstytucji RP zobowiązano organy publiczne do ochrony praw i wolności jednostek z uwzględnieniem zasad, które powinny służyć pomocą przy interpretacji przepisów prawa oraz przy ocenie faktów będących powodem do rozstrzygnięcia, czy doszło w danej sytuacji do naruszenia praw człowieka lub obywatela. Jednak przepisy konstytucyjne gwarantujące stosowanie tych zasad nie mogą być jedyną podstawą do orzeczenia przez sąd w kwestii złamania prawa jednostki.

zasady nabycia i utraty obywatelstwa polskiego

zasada zapewnienia praw mniejszości narodowych i etnicznych

zasada opieki ze strony RP nad obywatelami polskimi podczas pobytu za granicą

zasada korzystania z konstytucyjnych praw i wolności przez każdego, kto znajduje się pod władzą RP

■ Ochrona mniejszości i języka regionalnego

📖 Konstytucja RP: art. 35

Wśród konstytucyjnych praw znajdują się specjalne gwarancje dla obywateli RP, którzy należą do mniejszości narodowych i etnicznych. Mogą oni zachowywać tożsamość inną niż polska, a także mają prawo do tworzenia własnych instytucji różnego typu (np. organizacji społecznych) oraz możliwość uczestniczenia w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich społeczności.

Te ogólne wskazania z *Konstytucji RP* zostały rozwinięte w *Ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Zgodnie z nią w Polsce dziewięć społeczności ma status **mniejszości narodowej**. Są to mniejszości: białoruska, czeska, litewska, niemiecka, ormiańska, rosyjska, słowacka, ukraińska i żydowska. Do grona **mniejszości etnicznych** zalicza się natomiast społeczności: karaimską, łemkowską, romską i tatarską. Polski ustawodawca wyróżnił jeszcze Kaszubów, których uznał za **grupę posługującą się językiem regionalnym**.

Zakaz dyskryminacji

Do najistotniejszych gwarancji, które na podstawie przepisów prawa polskiego przysługują osobom należącym do mniejszości, zalicza się:

- ▶ zakaz dyskryminacji z powodu pochodzenia narodowego lub etnicznego,
- ▶ zakaz istnienia organizacji, które głoszą nienawiść rasową i narodowościową,
- ▶ obowiązek ścigania przez państwo przestępstw popełnianych na tle narodowościowym lub etnicznym,
- ▶ funkcjonowanie Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych,
- ▶ zakaz wyciągania negatywnych konsekwencji wobec osób, które potwierdzają lub negują swoją przynależność do mniejszości,

- ▶ zakaz stosowania środków mających na celu zasymilowanie osób należących do mniejszości,
- ▶ obowiązek organów władzy publicznej polegający na wspieraniu działalności na rzecz ochrony i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości.

Ochrona kultur mniejszości

W Polsce obowiązuje wolność posługiwania się własnym językiem, zachowywania własnych obyczajów i tradycji oraz rozwijania kultury narodowej lub etnicznej. Przedstawiciele mniejszości mogą legalnie tworzyć i prowadzić organizacje społeczne, kulturalne, naukowe, edukacyjne i religijne. Mogą również ubiegać się o środki finansowe od państwa na realizację zadań i inwestycji mających na celu zachowanie i rozwój ich tożsamości kulturowej, m.in. na: działalność stowarzyszeń, prowadzenie bibliotek, muzeów, skansenów oraz innych ośrodków kultury, wydawanie książek, czasopism i broszur, organizację spotkań, konferencji, konkursów, festiwali itp. Ponadto publiczne stacje radiowe i telewizyjne powinny uwzględniać w swoich programach potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych.

Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN w Warszawie jest poświęcone dziejom mniejszości żyjącej w Polsce, która w przeszłości była najliczniejszą diasporą żydowską na świecie.

Szkolnictwo mniejszości

W dziedzinie oświaty przedstawicielom mniejszości w Polsce również przysługuje szereg uprawnień, w tym m.in.:

- ▶ prawo do nauczania w szkołach języka oraz historii i kultury danej mniejszości, a także geografii państwa, z którym dana mniejszość się utożsamia,
- ▶ prawo do nauczania w języku mniejszości różnych przedmiotów szkolnych (poza obowiązkowymi lekcjami z zakresu języka polskiego oraz historii i geografii Polski),
- ▶ preferencyjne zasady podziału części ogólnej subwencji oświatowej (dla szkół, do których uczęszczają członkowie mniejszości),
- ▶ możliwość tworzenia kierunków studiów wyższych poświęconych kulturze i językowi danej społeczności (np. etnofilologia kaszubska).

Przywileje polityczne mniejszości

Mniejszości w Polsce są nieliczne. Aby dać im szansę na wprowadzenie swoich posłów do Sejmu RP, zwolniono komitety wyborcze utworzone przez organizacje mniejszości narodowych z wymogu przekroczenia 5-procentowego progu wyborczego. Obowiązuje także zakaz prowadzenia przez organy państwa działań, których skutkiem byłaby zmiana proporcji narodowościowych i etnicznych na obszarach zamieszkiwanych przez mniejszości.

Język mniejszości w administracji

Uznane prawnie mniejszości narodowe w Polsce mają prawo do używania w gminie swojego języka jako języka pomocniczego. Oznacza to m.in., że przedstawiciele mniejszości mogą zwracać się do organów gminy we własnym języku – w formie pisemnej i ustnej. Takie rozwiązanie może zostać wprowadzone pod warunkiem, że:

- ▶ liczba mieszkańców gminy należących do mniejszości wynosi co najmniej 20% ogólnej liczby mieszkańców gminy,
- ▶ dana jednostka terytorialna została wpisana na wniosek rady gminy do *Urzędowego rejestru gmin, w których używany jest język pomocniczy*. W 2018 r. figurowały w nim 33 gminy z trzech województw (zob. mapy zamieszczone poniżej).

Ponadto można też – zgodnie z określonymi w ustawie warunkami – wprowadzić w gminie podwójne nazewnictwo miejscowości i obiektów geograficznych (w języku urzędowym i języku mniejszości). Aktualny spis takich nazw znajduje się w *Rejestrze gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości*. W 2018 r. figurowało w nim 60 gmin, w tym 31 z dodatkowymi nazwami niemieckimi, 25 – z kaszubskimi, 2 – z łemkowskimi, a po jednej – z litewskimi i białoruskimi. W sumie spis uwzględniał ponad 1200 dodatkowych nazw miejscowości lub ich części.

Gminy z językiem pomocniczym wpisane do urzędowego rejestru

1. Strzeleczki	6. Jemielnica
2. Głogówek	7. Lasowice Wielkie
3. Reńska Wied	
4. Leśnica	
5. Prószków	

1. Czyż
2. Hajnówka
3. Narębska
4. Orla
5. Pułask

- 1 Wyjaśnij, co oznacza cecha niezbywalności praw człowieka.
- 2 Rozstrzygnij, które zdania są prawdziwe, a które – fałszywe.
 - A Przestrzeganie wolności jednostki wymaga od państwa, aby powstrzymywało się od ingerencji w daną sferę życia człowieka.
 - B W Polsce obywatel może przeciw drugiej osobie wytoczyć proces sądowy o naruszenie praw człowieka.
 - C Zgodnie z *Konstytucją RP* powodem ograniczenia praw człowieka przez polski parlament może być osiągnięcie z tego tytułu korzyści gospodarczych przez państwo.
 - D W *Konstytucji RP* zbiór praw obywatelskich jest taki sam jak zbiór praw człowieka.
- 3 Odszukaj w *Konstytucji RP* dwa przepisy ustanawiające zasadę równości wobec prawa. Następnie wyjaśnij, przed czym one chronią obywateli RP.

Konstytucja RP
- 4 Wyraż swoją opinię na temat problemu, którego dotyczy dyskusja na forum internetowym.

Wątek na forum

🏠 Główna
🔔 Powiadomienia
🚪 Wyloguj

Czy w państwie obywatele powinni mieć więcej konstytucyjnych praw niż cudzoziemcy?

Gosia 2 godz.

Uważam, że wszyscy ludzie powinni mieć wszędzie takie same prawa. Dlatego nie powinno być podziału na prawa obywatelskie i prawa człowieka. Każda osoba zasługuje na takie samo traktowanie. Nie jest ważne, czy jest obywatelem Polski, obywatelem innego kraju czy tzw. bezpaństwowcem. Należy ograniczać prawa tylko tych osób, które łamią prawo i naruszają porządek publiczny.

Krzysiek 2 min

Moim zdaniem katalog praw jednostki w *Konstytucji RP* jest dobrze zrównoważony. Całkowite zrównanie praw obywatelskich i praw człowieka oznaczałoby w praktyce likwidację instytucji obywatelstwa, która wymaga od mieszkańców odpowiedzialności za państwo i lojalności wobec niego. Poza tym każde suwerenne państwo ma swoje szczególne interesy, a w tych sprawach z praw politycznych powinny korzystać tylko osoby związane z danym krajem, którym – przynajmniej teoretycznie – zależy na tym, co się dzieje w ich kraju.

- 5 Przyporządkuj konstytucyjne prawa do właściwych grup praw i wolności.

czynne prawo wyborcze A	1 prawa i wolności kulturalne
wolność twórczości artystycznej B	2 prawa i wolności osobiste
wolność wyrażania poglądów C	3 prawa i wolności polityczne
prawo do ochrony zdrowia D	4 prawa i wolności ekonomiczne
	5 prawa i wolności socjalne

- 6** Wymień po trzy prawa mniejszości narodowych w Polsce dotyczące oświaty, kultury i administracji.
- 7** Wytlumacz, jakie uprawnienia przysługują przedstawicielom określonych mniejszości narodowych w polskich gminach, w których wprowadzono język pomocniczy.
- 8** Określ, które mniejszości korzystają obecnie z prawa do posługiwania się własnym językiem jako językiem pomocniczym w gminie, a które – z prawa do stosowania dodatkowego nazewnictwa miejscowości i obiektów geograficznych.
- 9** Podzielcie się na 4-osobowe zespoły i przygotujcie w nich prezentacje na temat prawnego statusu ludności polskiej zamieszkującej za granicą w wybranym państwie. Odszukajcie właściwe informacje w różnych dostępnych źródłach. Uwzględnijcie w swoich pracach odpowiedzi na podane pytania.
- A** Czy Polacy w danym państwie mają oficjalny status mniejszości narodowej? Jakie są przyczyny takiego rozwiązania?
- B** Ile Polaków i osób polskiego pochodzenia szacunkowo mieszka w tym kraju? Jeśli jest tam prawnie uznana mniejszość polska, to ile osób się do niej zalicza?
- C** Kiedy w przeszłości Polacy napływali do tego kraju? Z jakich przyczyn znaleźli się na terytorium tego państwa?
- D** Czy polska społeczność utworzyła na terytorium tego państwa własne organizacje, instytucje albo szkoły? Jeśli tak, to gdzie się one znajdują i ile osób korzysta z ich oferty?
- E** Jakie są stosunki polskiej społeczności z przedstawicielami organów władzy wybranego państwa? Czy istnieją między nimi kwestie sporne?
- F** Jakie prawa przysługują w tym państwie osobom należącym do legalnie uznawanej mniejszości polskiej (albo społeczności polskiej, która nie ma statusu mniejszości)?

Projekt edukacyjny

- 10** Przeczytaj tekst i wykonaj polecenia.

Praca z tekstem źródłowym

W Austrii obowiązuje obecnie model uzależniający przyznawanie praw od statusu danej społeczności. Główna linia podziału przebiega między mniejszościami uznanymi [...] oraz nieuznanymi [...]. Do grona pierwszych zalicza się Słowenów, Chorwatów, Węgrów, Romów, Czechów i Słowaków.

[...] Pod koniec XX wieku polska grupa podjęła intensywne wysiłki mające na celu oficjalne uznanie ze strony austriackich władz. Byłoby to zwieńczeniem wzajemnych relacji oraz wkładu, jaki Polacy wnieśli w kształtowanie austriackiej państwowości. Wielu z nich należało bowiem do grona szczególnie zasłużonych. [...] Dwa wnioski o oficjalne uznanie złożone w 1996 roku zostały odrzucone. Głównym zarzutem ze strony władz było niespełnienie wymogu tzw. „ciągłości istnienia”. [...] Stosunek austriackich władz pozostaje jak na razie nieugięty.

Źródło: E. Godlewska, *Ewolucja austriackiej polityki wobec mniejszości narodowych w XX wieku*, [w:] *Austria i relacje polsko-austriackie w XX i XXI wieku*, red. A. Kiszełńska-Węgrzyńska, K.A. Kuczyński, Łódź 2014, s. 85–86, 99.

- a) Określ, jaki status prawny ma w Austrii społeczność polska.
- b) Wyjaśnij, jakie działania podejmowali Polacy w celu zmiany swojego statusu prawnego.
- c) Wymień mniejszości, które są uznawane przez Austrię i Polskę.

prawo do sądu | skarga konstytucyjna | RPO | organizacje broniące praw człowieka

Sama wiedza o tym, jakie prawa i wolności gwarantuje człowiekowi *Konstytucja RP*, nie wystarczy do skutecznego zapobiegania przypadkom ich naruszania. Trzeba znać także środki ochrony praw człowieka przewidziane w polskim systemie prawnym. Co możesz zrobić w sytuacji, w której są łamane podstawowe prawa innej osoby lub Twoje? Czym jest skarga konstytucyjna? W jaki sposób może Ci pomóc Rzecznik Praw Obywatelskich? Jakie organizacje pozarządowe działają na rzecz obrony praw człowieka?

■ Jak bronić praw i wolności?

 Konstytucja RP: art. 8

Konstytucja byłaby spisem pustych deklaracji o szczytnych ideałach, gdyby nie zostały w niej zawarte także rozwiązania pozwalające każdemu skutecznie bronić się przed łamaniem jego podstawowych praw. Istnienie takich możliwości obrony to również jeden z warunków funkcjonowania demokratycznego państwa prawnego. Dlatego w nadrzędnym akcie prawnym w Polsce zostały określone **środki ochrony konstytucyjnych praw i wolności** człowieka i obywatela.

Można się nimi posłużyć, aby wyegzekwować poszczególne prawa – rozwiązania te zostaną przedstawione na kolejnych stronach tego tematu. Wybór właściwego z nich zależy od konkretnej sytuacji, w której – Twoim zdaniem – mogło zostać złamane prawo, oraz od etapu danej sprawy. Najczęściej warto przed skorzystaniem z danej możliwości zwrócić się po profesjonalną poradę prawną, ponieważ

praktyczne zastosowanie poszczególnych środków okazuje się często dość zawiłym procesem. W jego ramach należy m.in. przekonująco wykazać, że zostały spełnione różne warunki, aby dana sprawa mogła zostać dopuszczona do dalszego merytorycznego rozpatrywania, np. przez **Rzecznika Praw Obywatelskich (RPO)**, właściwy sąd lub **Trybunał Konstytucyjny (TK)**.

Ponadto jeśli po przejściu całej drogi prawnej dana osoba nie zgadza się z ostatecznym rozwiązaniem problemu przez polskie organy władzy publicznej, ma prawo wystąpić o to, aby kontrolę przeprowadził organ międzynarodowy, np. związany z ONZ Komitet Praw Człowieka, a zwłaszcza Europejski Trybunał Praw Człowieka. Szczegółowe informacje dotyczące tej ostatniej instytucji poznasz w następnym temacie.

UZBROJENIE KONSTYTUCJI RP

ŚRODKI OCHRONY PRAW I WOLNOŚCI

 Wyjaśnij, jaką funkcję pełnią rozwiązania prawne symbolicznie przedstawione na rysunku.

Prawo do sądu

 Konstytucja RP: art. 45, 77, 81

Zgodnie z *Konstytucją RP* każdy ma możliwość dochodzenia w sądzie naruszonych praw lub wolności. Ustawa zasadnicza dopuszcza pewne ograniczenia tego prawa, jednak muszą one spełniać warunki przedstawione w art. 31 ust. 3 (opisane na s. 48). Ten sądowy środek ochrony funkcjonuje w Polsce zgodnie z czterema zasadami.

- ▶ Nie wolno – nawet za pomocą ustawy – zamykać komukolwiek drogi do występowania do sądu w celu obrony swoich praw. Jedyne możliwe ograniczenia tej reguły zostały przewidziane w *Konstytucji RP*.
- ▶ Każdy musi mieć zagwarantowany dostęp do sądu, czyli niezależnego, bezstronnego i niezawisłego organu, do którego może się zwrócić o rozstrzygnięcie w każdej sprawie.
- ▶ Procedura sądowa musi spełniać wymogi sprawiedliwości i jawności. W drodze wyjątku np. wstęp publiczności na rozprawę sądową może zostać zakazany z ważnych powodów.

- ▶ Każda sprawa rozpatrywana przed sądem powinna zakończyć się wydaniem wiążącego prawnie i ogłoszonego publicznie rozstrzygnięcia.

Prawo do zaskarżenia

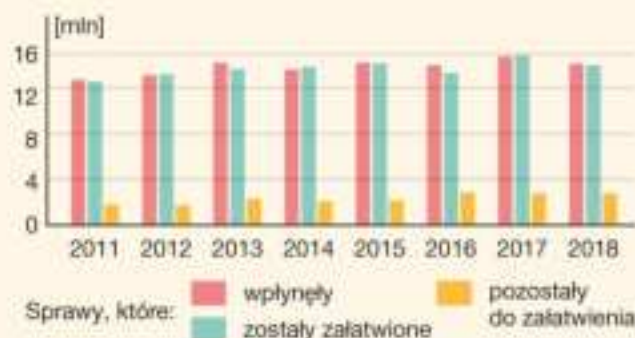
 Konstytucja RP: art. 78

Konstytucja gwarantuje każdej stronie postępowania prowadzonego przed organem publicznym możliwość zaskarżenia jego decyzji lub innego rozstrzygnięcia do wyższej instancji. Dzięki temu możesz odwołać się do nadrzędnego organu, który powinien sprawdzić, czy postępowanie przeprowadzone w pierwszej instancji było prawidłowe i przyniosło poprawne wnioski. Ten środek chroni jednostki przed nadmiernie arbitralnymi, błędnymi lub niezgodnymi z prawem postanowieniami w ich sprawach. Dzięki możliwości zaskarżenia na tę samą sprawę mogą spojrzeć co najmniej dwie różne osoby reprezentujące najczęściej odrębne organy. Wyjątki od prawa do zaskarżenia mogą zostać określone wyłącznie w ustawach.

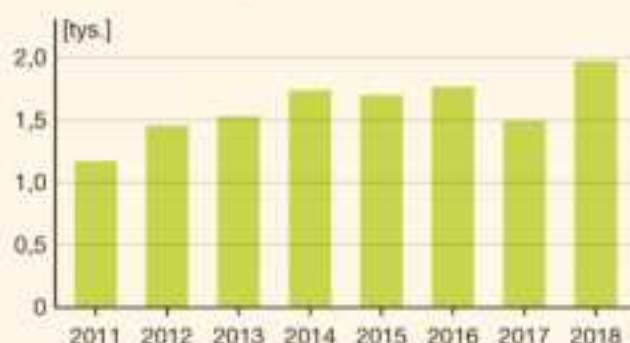
Przewlekłość postępowań sądowych w Polsce

W polskim sądownictwie wiele spraw długo czeka na rozstrzygnięcie – pod koniec 2018 r. prawie 3 mln postępowań pozostawało niezakończonych. Z powodu nadmiernej przewlekłości procesów sądowych państwo musiało wypłacić odszkodowania, które tylko w latach 2011–2018 wyniosły łącznie ponad 38 mln złotych.

Liczba spraw w sądach powszechnych w Polsce w latach 2011–2018

Liczba spraw w sądach okręgowych i apelacyjnych, w których zasądzono odszkodowania z tytułu przewlekłości postępowania

Źródło: Ewidencja spraw 2011–2018, „Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości”, isws.ms.gov.pl [dostęp: 04.12.2019].

 Wyjaśnij, na jakie trudności napotyka realizacja prawa do sądu w Polsce.

■ Prawo do wynagrodzenia za szkodę

 Konstytucja RP: art. 77

Każda osoba podlegająca władzy państwowej na terenie Rzeczypospolitej Polskiej ma prawo do otrzymania materialnego wynagrodzenia, jeśli w wyniku niezgodnych z prawem działań organów publicznych poniosła majątkową lub niemajątkową szkodę. Należy przy tym zauważyć, że za bezprawność uważa się również niewydanie przez prawodawcę odpowiedniego aktu normatywnego, bez którego korzystanie z konkretnego konstytucyjnego prawa okazuje się w praktyce niemożliwe.

Przykład

Sprawa Tomasza Komendy

Konstytucyjna norma wywiedziona z art. 77 *Konstytucji RP* jest dodatkowo wzmocniona przez art. 41 ust. 5, który odnosi się do osób bezprawnie pozbawionych wolności. W związku z tymi regulacjami w kwietniu 2019 r. Tomasz Komenda złożył do sądu we Wrocławiu wniosek o zadośćuczynienie i odszkodowanie od państwa w wysokości łącznie blisko 19 mln zł. Jego żądanie wynikało z faktu, że 18 lat przesiedział w więzieniu, odbywając karę 25 lat pozbawienia wolności za gwałt i zabójstwo. W 2018 r. został zwolniony z więzienia, a Sąd Najwyższy go uniewinnił. W trakcie ponownego procesu ujawniono rażące przypadki naruszenia prawa przez funkcjonariuszy publicznych, którzy doprowadzili do niesłusznego skazania Tomasza Komendy.

■ Skarga konstytucyjna

 Konstytucja RP: art. 79, 188

Specjalnym środkiem prawnym jest skarga do Trybunału Konstytucyjnego (TK), którą może złożyć **każdy**, kogo konstytucyjne prawa lub wolności zostały naruszone (z wyjątkiem prawa do azylu i prawa do ubiegania się o status uchodźcy). To rozwiązanie ma charakter

wyjątkowy i może być zastosowane dopiero po wykorzystaniu przez daną osobę wszystkich innych dostępnych środków ochrony. Pozwala chronić prawa człowieka i obywatela przed ich uszczupleniem lub zniweczeniem w wyniku stosowania przepisów niektórych aktów normatywnych (m.in. ustaw), które mogą być niezgodne z *Konstytucją RP* – nawet jeśli zostały prawidłowo uchwalone. Przedmiotem skargi konstytucyjnej nie mogą stać się jednak – zgodnie ze stanowiskiem samego Trybunału – przepisy prawa miejscowego (w związku z art. 188 *Konstytucji RP*) ani brak właściwych regulacji prawnych, który w praktyce utrudnia korzystanie z określonych praw.

Skarga umożliwia zaangażowanie sądu konstytucyjnego do rozpatrywania spraw, które bezpośrednio dotyczą np. osób prywatnych. Należy jednak pamiętać, że TK w takich sytuacjach nie przejmuje kompetencji sądów powszechnych. Pozostaje tzw. sądem nad prawem, czyli sprawdza i orzeka, czy budzące wątpliwości regulacje zaburzają konstytucyjny porządek. Jeśli Trybunał stwierdzi naruszenie konstytucyjnych norm, to osoba lub instytucja, która złożyła skargę, powinna wystąpić do właściwego sądu lub organu publicznego z wnioskiem o wznowienie postępowania, czyli o ponowne rozpoznanie sprawy zgodnie z opublikowanym orzeczeniem TK.

Procedura składania skargi konstytucyjnej wymaga spełnienia kilku warunków – jest to konieczne, aby TK mógł zająć się daną sprawą. Należy przede wszystkim pamiętać, że skargę należy wnieść:

- ▶ w ciągu 3 miesięcy od dnia doręczenia skarżącemu ostatecznego rozstrzygnięcia w sprawie (np. w formie wyroku);
- ▶ za pośrednictwem adwokata lub radcy prawnego, który powinien ją sporządzić na piśmie i podpisać – obowiązuje tu zatem przymus adwokacko-radcowski.

Przykład

Skuteczna skarga konstytucyjna

Dzięki skargom konstytucyjnym obywatele RP mogą spowodować zmianę norm ustawowych, które naruszają ich podstawowe prawa. W przypadku skargi przedstawionej poniżej przestała obowiązywać – w zakresie wskazanym w wyroku TK – regulacja wprowadzona ponad 50 lat temu. Jej niekonstytucyjność polegała na tym, że odbierała niektórym rozwiedzionym kobietom prawo do renty rodzinnej po byłym mężu. Oznaczało to, że część obywaterek była bezzasadnie nierówno traktowana przez państwo, przez co nie miała możliwości skorzystania z konstytucyjnego prawa.

Skarga konstytucyjna (sygn. akt SK 61/13) złożona w 2013 r. i rozpatrzona przez TK w 2014 r.

Skarżąca	osoba prywatna – pani Elżbieta
Rodzaj i nazwa bronionego prawa	konstytucyjne prawo obywatelskie – prawo do zabezpieczenia społecznego
Wzorzec kontroli (konstytucyjna podstawa skargi)	art. 67 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1 <i>Konstytucji RP</i>
Przepis kwestionowany przez skarżącą	art. 70 ust. 3 <i>Ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych</i> (Dz.U. z 2013 r., poz. 1440, 1717 i 1734)
Treść kwestionowanego przepisu	„Małżonka rozwiedziona lub wdowa, która do dnia śmierci męża nie pozostawała z nim we wspólności małżeńskiej, ma prawo do renty rodzinnej, jeżeli oprócz spełnienia warunków określonych w ust. 1 lub 2 miała w dniu śmierci męża prawo do alimentów z jego strony ustalone wyrokiem lub ugodą sądową.”
Opis sytuacji	- W 2007 r. pani Elżbieta uległa wypadkowi podczas pracy. Jedynym jej źródłem utrzymania stała się przyznana renta. W tym samym roku jej mąż przeszedł na emeryturę. - W 2008 r. doszło do rozwodu małżonków. W wyroku sąd orzekł wyłączną winę męża, ale nie rozstrzygnął w sprawie przynależnych pani Elżbiecie alimentów (środków na utrzymanie) od byłego małżonka. - Po rozwodzie żyjąca w niedostatku pani Elżbieta zwróciła się do byłego męża o środki na utrzymanie, które on zaczął jej dobrowolnie przekazywać. W tej sytuacji kobieta nie zwracała się do sądu o ustanowienie alimentów w osobnym wyroku lub w ramach ugody. - W 2011 r. zmarł były mąż pani Elżbiety. W związku z tym rencistka wystąpiła do ZUS o przyznanie jej renty rodzinnej po zmarłym. - W 2012 r. ZUS odmówił pani Elżbiecie prawa do renty rodzinnej. Decyzję tę uzasadniono tym, że prawo do alimentów od byłego męża nie zostało formalnie ustalone – ani w wyroku sądu, ani w ugodzie. - W 2012 r. odwołanie pani Elżbiety od decyzji ZUS oddalił właściwy sąd okręgowy, a w 2013 r. jej apelację odrzucił sąd apelacyjny.
Rozstrzygnięcie TK (sentencja wyroku)	Kwestionowany przepis jest niezgodny z Konstytucją RP „w zakresie, w jakim uprawnienie małżonki rozwiedzionej do uzyskania renty rodzinnej [przepis ten] uzależnia od wymogu posiadania w dniu śmierci męża prawa do alimentów z jego strony, ustalonych wyrokiem lub ugodą sądową”.
Wybrane tezy z uzasadnienia wyroku	„Obowiązek alimentacyjny między rozwiedzionymi małżonkami, [...] tak samo jak obowiązek alimentacyjny między członkami rodziny, może być realizowany dobrowolnie, bez potrzeby występowania na drogę sądową. [...] Wyrok alimentacyjny jedynie potwierdza ten obowiązek oraz go konkretyzuje.” „[...] różnicowanie w zakresie prawa do renty rodzinnej przysługującej małżonkom rozwiedzionym jest nieracjonalne, nieproporcjonalne oraz nieuzasadnione w świetle norm, zasad i wartości konstytucyjnych.”
Data publikacji wyroku TK	26 maja 2014 r. (Dz.U. z 2014 r., poz. 683)

■ Prawo do wystąpienia do RPO

 Konstytucja RP: art. 80

Środkiem ochrony, który zgodnie z *Konstytucją RP* przysługuje **każdemu**, jest możliwość ubiegania się o pomoc Rzecznika Praw Obywatelskich (RPO). Interweniuje on w sprawach dotyczących relacji między jednostką a państwem, a także może poprzeć skargę konstytucyjną. Za zgłoszenie wniosku (potocznie nazywanego skargą) do RPO nie uiszcza się żadnej opłaty, trzeba jednak pamiętać, że należy w nim przedstawić:

- ▶ dokładny adres korespondencyjny wraz z imieniem i nazwiskiem – anonimowe prośby pozostaną bez odpowiedzi;
- ▶ opis sprawy wraz ze wskazaniem, jakie prawa lub wolności zostały naruszone;
- ▶ kopie niezbędnych dokumentów dotyczących danej sprawy, które np. potwierdzą, że zostały wyczerpane wszystkie możliwości jej załatwienia w standardowym trybie.

Jak działa RPO?

 Konstytucja RP: art. 208–212

Rzecznik Praw Obywatelskich jest wybierany przez Sejm RP – za zgodą Senatu RP – na 5-letnią kadencję. Niezawisłość i niezależność tego szczególnego organu została zagwarantowana w *Konstytucji RP*, m.in. przez przyznanie immunitetu osobie sprawującej ten urząd.

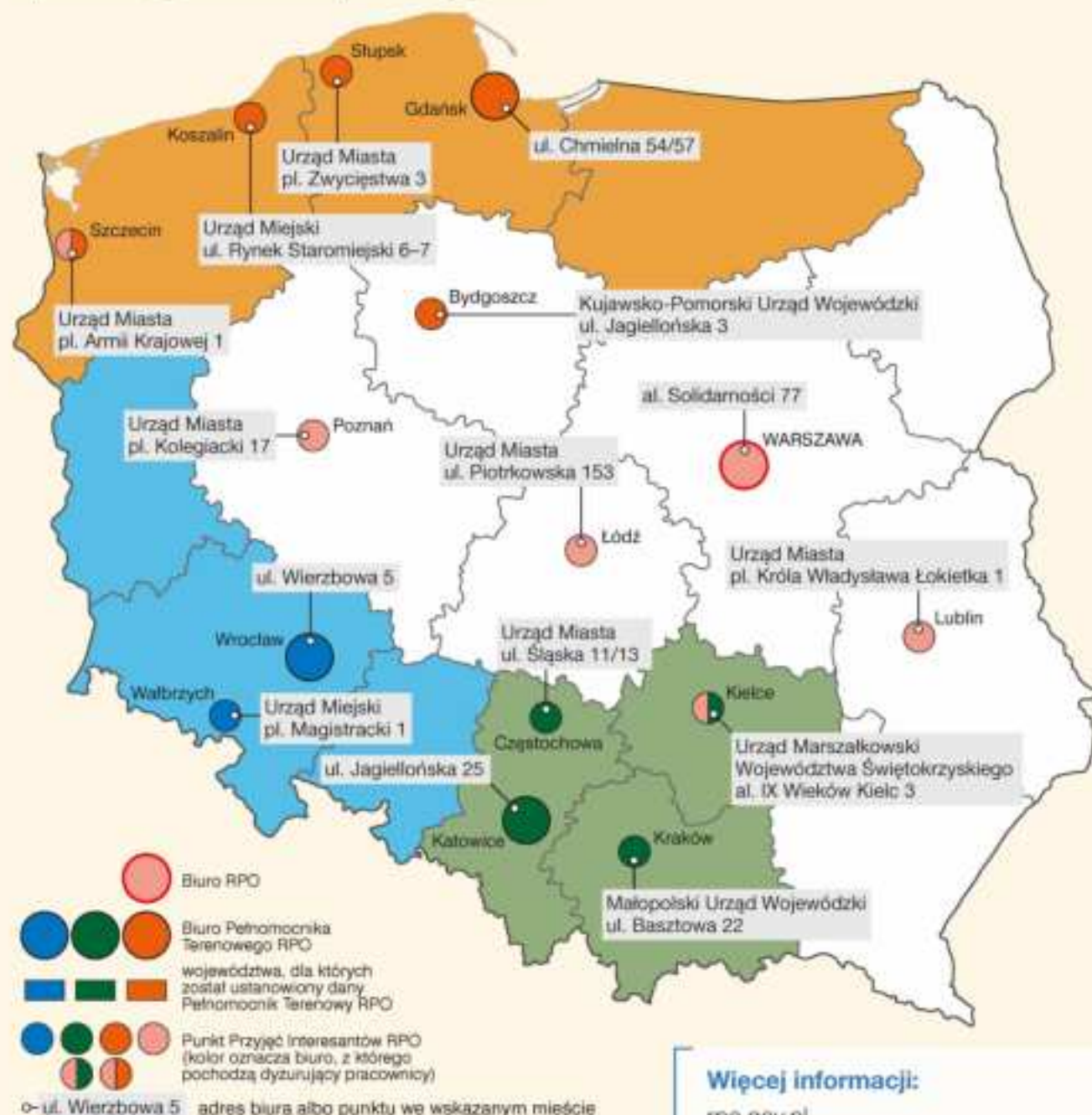
RPO stoi na straży praw człowieka i obywatela wymienionych w *Konstytucji RP* i innych przepisach prawa – powinien sprawdzać, czy są one chronione i przestrzegane, a także interweniować w sytuacjach, w których mogą być zagrożone. Jego obowiązkiem jest podjęcie stosownych działań na wniosek zgłoszony przez konkretne osoby, organy państwa (np. przez Rzecznika Praw Dziecka), instytucje lub organizacje. Ma on też prawo zareagować w każdej sytuacji z własnej inicjatywy.

Zakres możliwości działania RPO

Rzecznik Praw Obywatelskich...		
...musi:	...może:	...nie może:
• sprawdzać, czy organy i inne instytucje publiczne naruszają prawa człowieka i obywatela oraz zasady współżycia i sprawiedliwości społecznej; • odpowiedzieć na wszystkie poprawnie zgłoszone do niego wnioski (nawet jeśli zdecydować, że nie podejmie dalszych działań w danej sprawie); • składać Sejmowi RP coroczny raport o stanie przestrzegania w Polsce praw i wolności człowieka i obywatela oraz na temat własnej działalności; • współpracować z innymi organami, których zadaniem jest ochrona praw człowieka (m.in. z Rzecznikiem Praw Dziecka, Rzecznikiem Praw Pacjenta).	• zbadać i wyjaśnić daną sprawę samodzielnie, przekazać ją właściwym organom lub instytucjom albo zdecydować o niepodjęciu żadnych działań; • sprawdzać uzyskane informacje oraz zwracać się do innych organów o udzielenie wyjaśnień lub zbadanie danej sprawy (m.in. może zwrócić się do Sejmu RP, aby ten zlecił NIK kontrolę); • uczestniczyć – w różnych rolach – w postępowaniach prawnych, w tym w procesach przed sądami i TK (np. zażądać wszczęcia postępowania w sprawie cywilnej); • wystąpić do TK o zbadanie konstytucyjności przepisów; • zaapelować do właściwych organów o wydanie przepisów lub ich zmianę, tak aby umożliwiły one ochronę praw.	• zająć się sprawą, jeśli brak dowodów, że doszło do naruszenia praw lub wolności; • wydać rozstrzygnięcia w danej sprawie zamiast uprawnionego do tego organu publicznego; • zająć się sprawą, w której nie wypowiedziały się dotychczas właściwe urzędy i instytucje lub w której danej osobie przysługują jeszcze inne środki odwoławcze; • rozpatrywać toczących się między obywatelami sporów, którymi powinny zająć się sądy; • wszcząć postępowania, jeśli upłynął termin na rozpatrzenie danej sprawy; • udzielić komukolwiek wsparcia materialnego; • włączyć się do sporu dotyczącego interesów konkretnych grup, np. podwyżek dla pracowników.

■ Biuro RPO, biura Pełnomocników Terenowych RPO i punkty przyjęć interesantów RPO w 2019 r.

Rzecznik Praw Obywatelskich wykonuje swoje obowiązki przy wsparciu około 300 pracowników Biura RPO oraz biur Pełnomocników Terenowych RPO. Przyjmują oni interesantów w swoich siedzibach we wszystkie dni robocze, a ponadto raz na miesiąc lub raz na dwa miesiące dyżurują w kilkunastu miastach Polski. Każdy może skontaktować się z nimi listownie, przez internet, za pośrednictwem infolinii albo osobiście – w jednym z biur lub punktów przyjęć interesantów RPO – aby dowiedzieć się, czy w danej sprawie RPO będzie mógł pomóc.

Więcej informacji:

rpo.gov.pl

? Wymień miasta, w których w 2019 r. można było bezpośrednio skontaktować się z przedstawicielami RPO w każdy dzień roboczy. Następnie sprawdź na stronie internetowej RPO, czy przedstawione na mapie informacje są aktualne.

■ Organizacje broniące praw człowieka w Polsce

Można je podzielić na te, które są częścią organizacji międzynarodowej, oraz te, które powstały w Polsce i nie utrzymują zagranicznych oddziałów. W tej drugiej grupie można wskazać na organizacje, których działalność ma zasięg międzynarodowy, ogólnopolski albo lokalny.

Niezależnie jednak od zakresu ich aktywności organizacjom tym wiele razy udało się pomóc konkretnym ludziom w dramatycznej sytuacji spowodowanej nieprzestrzeganiem praw człowieka. Prócz tego m.in. realizują różnego rodzaju programy, akcje i kampanie społeczne.

Od ponad 100 lat na terenie naszego kraju działa **Polski Czerwony Krzyż**, zajmujący się upowszechnianiem międzynarodowego prawa humanitarnego. Rezultaty jego aktywności pośrednio wpływają na poziom ochrony praw człowieka. Natomiast bezpośrednio tą dziedziną prawa zajmuje się **Helsińska Fundacja Praw Człowieka**, założona w 1989 r. Można wymienić również inne organizacje, które angażują się w sprawy dotyczące zagrożeń dla praw i wolności obywateli polskich oraz cudzoziemców. Należą do nich m.in.:

- ▶ Amnesty International [czyt.: amnesti internaszional] Polska,
- ▶ Caritas [czyt.: karitas] Polska,
- ▶ Fundacja Court Watch [czyt.: kort łocz] Polska,
- ▶ Fundacja Humanity in Action [czyt.: hju-manity in akszion] Polska,
- ▶ Fundacja im. Stefana Batorego,
- ▶ Fundacja Panoptikon,
- ▶ Fundacja SOS Obrony Poczętego Życia,
- ▶ Human Rights Watch [czyt.: hhuman rajts łocz],
- ▶ La Strada – Fundacja przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu,
- ▶ Stowarzyszenie „Po MOC” dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej.

Amnesty International

To organizacja, która powstała w 1961 r. w Londynie. Ma swoje oddziały w wielu krajach. Specjalizuje się w obronie więźniów sumienia, czyli ludzi bezprawnie więzionych i prześladowanych za poglądy polityczne lub wyznawaną religię. W sprawie takich osób przeprowadza tzw. pilne akcje, które polegają na masowym wysyłaniu listów do przedstawicieli organów władzy w danym państwie. Ponadto domaga się rzetelności procesów karnych, zwłaszcza tych o podłożu politycznym, a także zniesienia kary śmierci, humanitarnego traktowania więźniów, zwalczania handlu bronią i upowszechniania prawa azylu.

La Strada – Fundacja przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu

Istnieje od 1995 r. i zajmuje się przeciwdziałaniem handlowi ludźmi w wielu aspektach tego procederu (np. praca przymusowa czy zmuszanie kobiet do prostytucji). Udziela jego ofiarom pomocy prawnej, psychologicznej i socjalnej. Prowadzi również akcje profilaktyczne i edukacyjne. Od 2009 r. przy fundacji działa Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla ofiar handlu ludźmi (KCIK), które m.in. obsługuje całodobową infolinię dla ofiar i świadków handlu ludźmi, działa na rzecz uwolnienia konkretnych osób, organizuje dla pokrzywdzonych bezpieczne schronienia i powroty do krajów pochodzenia.

Więcej informacji:

amnesty.org.pl | www.strada.org.pl |
 www.handelludzi.eu | www.po-moc.pl |
 www.hfnr.pl | watchdocs.pl | pck.pl |
 amnesty.org.pl | caritas.pl |
 courtwatch.pl | www.batory.org.pl |
 panoptikon.org | fundacjasos.pl |
 www.hrw.org | www.humanityinaction.org

Helsińska Fundacja Praw Człowieka

HR Założyli ją członkowie Komitetu Helsińskiego – grupy obrońców praw człowieka funkcjonującej w latach 80. XX w. w PRL (zob. poniższą informację). Skupieni w Fundacji specjaliści prowadzą wielowymiarową działalność związaną z prawami człowieka, m.in. publikują opracowania naukowe i poradniki dla obywateli, udzielają pomocy prawnej, interweniują na różnych szczeblach w sprawach dotyczących łamania praw i wolności, przeprowadzają kampanie społeczne. Spośród inicjatyw realizowanych przez tę organizację warto wymienić: Program Interwencji Prawnej oraz Międzynarodowy Festiwal Filmowy „Watch Docs. Prawa człowieka w filmie”.

Czy wiesz, że...

Komitet Helsiński powstał w Polsce w okresie stanu wojennego, w 1982 r. Jego nazwa nawiązywała do *Aktu końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie* (KBWE), który został podpisany w stolicy Finlandii w 1975 r. Mimo trwania zimnej wojny ponad 30 państw europejskich (w tym Polska) zobowiązało się w nim m.in. do poszanowania praw człowieka. Dzięki temu działacze podziemia mogli w swojej krytyce władz PRL powoływać się na to, że rządzący nie wykonują postanowień, na które sami się zgodzili.

Polski Czerwony Krzyż

Ta organizacja należy do Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca, którego działalność polega głównie na niesieniu pomocy humanitarnej na obszarach dotkniętych wojną lub katastrofami naturalnymi. PCK od początku swojego istnienia poszukuje osób zaginionych w czasie działań wojennych i w okresie powojennym, a także ustala informacje o losach ofiar konfliktów zbrojnych (zajmuje się tym Biuro Informacji i Poszukiwań PCK). Jego działania łączą rodziny, pozwalają zatem m.in.

zrealizować prawo do życia prywatnego (zob. poniższy przykład).

Przykład

Historia bliźniaków

„Przyszli na świat w 1946 roku w Niemczech. Matką była Polka wywieziona w czasie wojny na roboty przymusowe. Po urodzeniu chłopców ciężko zachorowała i była przenoszona do różnych placówek medycznych. W 1947 roku dzieci zostały repatriowane do Polski, a następnie umieszczone w domu dziecka. Niedługo potem [...] trafili do różnych rodzin adopcyjnych. Jeden z braci w wieku 18 lat odnalazł listy, z których dowiedział się, że wiele lat temu biologiczna matka szukała go oraz że miał brata bliźniaka. Zwrócił się wówczas do Biura Informacji i Poszukiwań PCK z prośbą o pomoc w ich odnalezieniu. Udało się w tamtych latach ustalić, że matka zmarła w Niemczech w 1952 roku.

Po drugim chłopcu jednak ślad zaginął. W latach 70. poszukujący wyjechał z Polski i ostatecznie osiedlił się w USA, gdzie założył rodzinę.

W 2014 roku do Biura zgłosiła się młoda kobieta. Zdecydowała się podjąć starania, by wyjaśnić historię swojego ojca oraz jego biologicznych rodziców. Szukając informacji, natrafiła w domu dziecka na dokumenty, z których wynikało, że ojciec miał brata bliźniaka. Wiadomość była szokująca.

Szybko połączono te dwie sprawy i z pomocą Amerykańskiego Czerwonego Krzyża udało się go odnaleźć. [Dzięki Czerwonemu Krzyżowi bracia dowiedzieli się o swoim istnieniu i spotkali się w Polsce w 2015 r. – przyp. red.]”

Źródło: pck.pl/co-robimy/biuro-informacji-i-poszukiwan/odnalezione-osoby [dostęp: 09.12.2019].

Archiwalne dokumenty gromadzone przez PCK pozwalają na wyjaśnienie historii wielu osób.

- 1 Wymień trzy rodzaje aktów prawnych, których przepisy mogą stać się przedmiotem skargi konstytucyjnej. Następnie określ, jakie warunki muszą zostać spełnione, aby obywatel mógł wnieść taką skargę do Trybunału Konstytucyjnego.
- * 2 Zapoznaj się z dostępnym w portalu Trybunału Konstytucyjnego wyrokiem z 2018 r., w którym została rozstrzygnięta skarga konstytucyjna złożona w 2015 r. (sygnatura akt: SK 18/17). Następnie odpowiedz na podane pytania.
 - A Naruszenia którego konstytucyjnego prawa dotyczyła skarga?
 - B Z której ustawy pochodził przepis zakwestionowany w skardze? Jaka była jego treść?
 - C Które przepisy *Konstytucji RP* stanowiły wzorzec kontroli dokonanej przez Trybunał?
 - D Jakie rozstrzygnięcie i uzasadnienie przedstawił Trybunał w wyroku?
- ! 3 Napisz przykładową skargę do RPO. Opracuj ją według szablonu wniosku do Rzecznika Praw Obywatelskich dostępnego na stronie internetowej tego organu.
- 4 Przygotuj notatkę na temat działań podejmowanych przez aktualnie urzędującego Rzecznika Praw Obywatelskich. Odpowiedz w niej na podane pytania.
 - A Od kiedy obecny RPO sprawuje swój urząd?
 - B Jakie efekty przyniosły działania podejmowane przez RPO?
 - C Jakie były główne tezy ostatniego sprawozdania Rzecznika Praw Obywatelskich przedstawionego w Sejmie RP?
- ! 5 Scharakteryzuj wybraną organizację zajmującą się obroną praw człowieka. Skorzystaj ze spisu organizacji dostępnego na portalu www.ngo.pl oraz przeanalizuj stronę internetową wybranej fundacji lub wybranego stowarzyszenia. W swojej pracy określ m.in., od kiedy działa dana organizacja, ile osób z nią współpracuje, jakie akcje ona podejmuje oraz jak pozyskuje środki na swoją działalność.

- 6 Zapoznaj się z wykresem. Następnie oceń, o czym świadczy różnica w liczbie skarg wniesionych i skarg przyjętych.

Praca z wykresem

Liczba skarg konstytucyjnych wniesionych i przyjętych do rozpoznania w latach 1998–2018

Źródło: Informacja o istotnych problemach wynikających z działalności i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, 2014–2019, trybunal.gov.pl [dostęp: 9.01.2020].

- 7** Przygotujcie w 5-osobowej grupie poradnik, w którym przedstawicie sposoby dochodzenia przez obywateli ich konstytucyjnych praw i wolności.

Projekt edukacyjny

- 8** Zorganizujcie wycieczkę klasową do najbliższego biura Rzecznika Praw Obywatelskich, punktu RPO obsługującego interesantów albo siedziby organizacji broniącej praw człowieka. Umówcie się wcześniej na wizytę i przygotujcie listę pytań do pracowników, z którymi będziecie rozmawiać.

Wycieczka edukacyjna

- 9** Przeczytaj tekst i wykonaj polecenia.

Praca z tekstem źródłowym

Aby móc dochodzić odszkodowania za szkodę wyrządzoną prawomocnym orzeczeniem sądu cywilnego, trzeba wcześniej uzyskać potwierdzenie jego oczywistej i rażącej niezgodności z prawem. Warunek ten nie narusza Konstytucji i nie jest nadmiernym obciążeniem. Z tym ostatnim poglądem Trybunału Konstytucyjnego trudno się zgodzić. [...] art. 77 ust. 1 Konstytucji przewiduje [...] prawo do wynagrodzenia szkody wyrządzonej przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej. [...] art. 417¹ § 2 zdanie 1 [...] [Kodeksu cywilnego] stanowi [...], że naprawienia szkody wyrządzonej przez wydanie prawomocnego orzeczenia lub ostatecznej decyzji można żądać dopiero po stwierdzeniu we właściwym postępowaniu ich niezgodności z prawem.

Wspomniany przepis wymaga więc uzyskania tzw. prejudykatu, czyli uprzedniego rozstrzygnięcia wydanego w odpowiednim trybie, które punktując ową niezgodność z prawem, będzie stanowił podstawę orzekania w postępowaniu odszkodowawczym. [...] Sędziowie Trybunału Konstytucyjnego uznali, że [...] konieczne jest takie konstruowanie sądowego wymiaru sprawiedliwości, w którym zapewni się dyskrejonalną [tzn. poufną i uznaniową] władzę sędziemu, a zatem zagwarantuje się pewne pole swobodnej interpretacji prawa i podejmowania decyzji przez sędziów. Tak więc wąskie rozumienie niezgodności z prawem w postaci kwalifikowanej [tzn. szczególnego rodzaju] niezgodności z przepisem prawa ma na celu ochronę niezawisłości sędziowskiej z art. 178 Konstytucji. [...] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 27 października 2015 r. (SK 9/13) stanowi, [...] [że] nie każda szkoda wyrządzona wydanym z naruszeniem prawa prawomocnym orzeczeniem sądu cywilnego będzie podlegała naprawieniu, a jedynie taka, która zaistniała w wyniku wydania prawomocnego orzeczenia sądu cywilnego, w stosunku do którego Sąd Najwyższy stwierdził kwalifikowaną niezgodność z prawem w postępowaniu ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia lub w rozpoznaniu wniesionej skargi kasacyjnej.

Takie ograniczenia kłócą się z elementarnym poczuciem sprawiedliwości w demokratycznym państwie prawnym. Wbrew stanowisku Trybunału Konstytucyjnego takie ograniczenia nie wzmacniają poczucia zaufania jednostki do państwa i prawa, ale wywołują sprzeciw i poczucie braku odpowiedzialności sądów za błędy popełnione w toku orzekania i w orzeczeniach wydanych w sprawach cywilnych.

Źródło: R. Wiśniewski, *Ograniczenie prawa do wynagrodzenia szkody wywołanej przez władzę publiczną zgodne z Konstytucją*, 2015, www.codozasady.pl [dostęp: 3.01.2020].

- a) Wyjaśnij, na czym polega dodatkowy warunek wynikający z *Kodeksu cywilnego*, konieczny do spełnienia przy ubieganiu się o wynagrodzenie za szkodę gwarantowane w art. 77 *Konstytucji RP*.
- b) Rozstrzygnij, czy przedstawione w tekście orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 2015 r. ułatwiło obywatelom RP korzystanie z prawa do wynagrodzenia za szkodę, która powstała w wyniku naruszenia przepisów przez organy władzy publicznej. Uzasadnij odpowiedź.
- c) Określ, jakie stanowisko wobec opisanego w tekście rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego zajął autor tekstu. Oceń, czy zgadzasz się z jego opinią. Uzasadnij swoje zdanie.

Porównanie sytuacji panującej w Europie w przeszłości i współcześnie pozwala na stwierdzenie, że żyjemy w czasach wyjątkowych. Wcześniej ochrona praw człowieka należała wyłącznie do kompetencji suwerennych państw, dziś natomiast działają międzynarodowe instytucje, które nie pozwalają na zupełną samowolę rządzących i sądów krajowych. Rozwiązaniem prawnym nie do przecenienia jest to, że każdy może poskarżyć się na państwo należące do Rady Europy do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Co jest podstawą europejskiego systemu ochrony praw człowieka? Jak on działa? W jakiej sytuacji można skierować skargę do Strasburga?

Systemy ochrony praw człowieka

EKPCz: preambula

Dynamiczny rozwój dziedziny praw człowieka nastąpił po zakończeniu II wojny światowej. Pamięć o straszliwych doświadczeniach z tego okresu, w tym o Holokauście, stała się przestrożą, że lekceważenie praw jednostki może doprowadzić do masowych zbrodni i cierpienia milionów ludzi. Politycy i działacze społeczni z całego świata uświadomili sobie, że tragedia z lat 1939–1945 nie może się już powtórzyć. Dlatego po 1945 r. społeczność międzynarodowa podjęła prace nad rozwiązaniami prawnymi, dzięki którym idea ochrony praw człowieka mogłaby być skutecznie wdrażana w życie – zarówno w stosunkach między państwami, jak i w relacjach między jednostkami a organami władzy publicznej. W latach powojennych powstały fundamenty międzynarodowych systemów prawnych,

Tablica upamiętniająca ofiary Holokaustu i ludobójstwa przy Międzynarodowym Pomniku Ofiar Obozu Auschwitz. Znajduje się ona na terenie byłego niemieckiego nazistowskiego obozu zagłady Auschwitz-Birkenau. Miejsce to jest symbolem okrutnego łamania praw człowieka oraz przestrożą przed totalitaryzmem.

których celem jest obrona godności każdego człowieka. Na poziomie globalnym opracowane wówczas rozwiązania wdraża do dziś Organizacja Narodów Zjednoczonych, która skupia niemal wszystkie państwa świata. Podstawą systemu ONZ jest *Powszechna deklaracja praw człowieka z 1948 r.*

Z czasem ukształtowały się także systemy ochrony praw człowieka o zasięgu regionalnym, w tym tzw. **system strasburski** funkcjonujący w Europie. Współtworzą go państwa należące do założonej w 1949 r. **Rady Europy (RE)**, które zobowiązały się do przestrzegania *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 r.*, nazywanej także zwyczajowo *Europejską konwencją praw człowieka* (EKPCz; dalej określana też jako Konwencja).

Bryła budynku będącego siedzibą Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu przypomina kształtem wagę Temidy – mitycznej bogini sprawiedliwości.

■ Czym zajmuje się ETPCz?

■ EKPCz: art. 1, 19, 26, 41, 46

Podstawowym zadaniem Trybunału jest **rozpatrywanie skarg** (indywidualnych oraz międzypaństwowych). Muszą one dotyczyć naruszenia praw i wolności człowieka zagwarantowanych w *Europejskiej konwencji praw człowieka* (EKPCz) oraz w uzupełniających ją protokołach o numerach: 1, 4, 6, 7, 12 i 13. Poszczególne skargi nie są rozpatrywane przez cały Trybunał, lecz – w zależności od wagi sprawy – przez jednego sędziego, komitet trzech sędziów, Izbę ETPCz – składającą się z siedmiu sędziów (wyjątkowo pięciu) – albo Wielką Izbę ETPCz, złożoną z 17 sędziów.

■ Przykład

Strasburg – siedziba Europy

Nie należy mylić Rady Europy z Radą Europejską i z Radą Unii Europejskiej. Rada Europy jest odrębną organizacją międzynarodową, a tworzony przez nią system jest czasami nazywany – w związku z umiejscowieniem jej głównej siedziby – „Europą strasburską”. Natomiast dwie pozostałe rady są organami działającymi w ramach Innej organizacji – Unii Europejskiej. Niekiedy określa się ją jako „Europę brukselską”, co również nawiązuje do nazwy miasta będącego siedzibą wielu instytucji UE.

Oba systemy – brukselski i strasburski – mają te same cele, przyjęły jednak różne sposoby na ich realizację. W latach powojennych pamięć o zbrodniach nazizmu i faszyzmu oraz poczucie zagrożenia ze strony komunizmu stały się fundamentami nowego porządku w Europie Zachodniej. Państwa demokratyczne uznały, że ich integracja będzie skuteczną formą obrony przed powrotem totalitaryzmu na Starym Kontynencie. Proces ten przebiegał dwoma odmiennymi drogami. Ścieżka „Europy brukselskiej” polegała na zacieśnianiu współpracy gospodarczej i zaowocowała powstaniem Wspólnot Europejskich, które później przekształciły się w Unię Europejską. Natomiast w ramach „Europy strasburskiej” podjęto próbę wypracowania wspólnego podejścia do podstawowych wartości ustrojowych i społecznych. Mimo różnic obie organizacje – UE i RE – nie rywalizowały ze sobą, ale starały się uzupełniać i wspierać. Do symbolicznych przejawów tej współpracy należy m.in. używanie przez nie wspólnej flagi europejskiej i wieloletnie wykorzystywanie tego samego budynku w Strasburgu.

W Pałacu Europy w Strasburgu mieści się główna siedziba Rady Europy. Obradowali tutaj również posłowie Parlamentu Europejskiego do czasu wybudowania osobnego gmachu dla tego organu UE.

Rada Europy przyjęła za swój symbol flagę europejską już w 1955 r. Za zgodą tej organizacji od 1986 r. tej samej flagi zaczęły używać instytucje Wspólnot Europejskich (później Unii Europejskiej).

Trybunał wydaje wyroki tylko w tych sprawach, które wcześniej uznał za dopuszczalne do rozpatrywania (zob. s. 70–71). Skład sędziowski może stwierdzić większością głosów, że nastąpiło naruszenie praw gwarantowanych w Konwencji albo że do niego nie doszło. Podmiotowi skarżącemu, który wygra sprawę w Strasburgu, często jest przyznawane pieniężne zadośćuczynienie – musi je wypłacić pozwane państwo.

Stół sędziowski, który znajduje się na sali rozpraw w Europejskim Trybunale Praw Człowieka w Strasburgu. Ogromna większość postępowań przed ETPCz odbywa się w formie pisemnej. Publiczne rozprawy organizowane są rzadko (tylko ok. 30 razy rocznie) – są one filmowane i transmitowane na stronie internetowej Trybunału.

■ Znaczenie Konwencji

Początkowo podpisanie Konwencji nie było koniecznym warunkiem przystąpienia do RE. Obecnie wiążąca jest jednak opinia Zgromadzenia Parlamentarnego RE z 1994 r., która wymaga, aby nowe państwo członkowskie w momencie wstąpienia do Rady Europy podpisało Konwencję, a następnie ją ratyfikowało. W ten sposób konwencyjne gwarancje ochrony praw człowieka zostały wzmocnione – każde państwo, które chce współpracować w ramach RE, jest zobowiązane do przestrzegania tych norm oraz wykonywania wyroków Trybunału.

Złożona z 59 artykułów Konwencja została ułożona w taki sposób, aby na początku wskazywała prawa i wolności człowieka, a następnie określała procedury kontroli ich przestrzegania przez państwa Rady Europy.

Czy wiesz, że...

Polska nie zobowiązała się do realizacji postanowień protokołu nr 12 z 2000 r., dotyczącego ogólnego zakazu dyskryminacji. Oznacza to, że w skardze wniesionej do Trybunału przeciwko Polsce nie można użyć jedynie argumentów wynikających z zasady niedyskryminacji. Powołanie się na nią – na mocy art. 14 Konwencji – powinno zostać powiązane z zarzutem dotyczącym naruszenia innego prawa jednostki, zagwarantowanego w art. 2–13.

■ Składanie skargi do ETPCz

Aby złożyć skargę indywidualną do Trybunału strasburskiego, należy starannie wypełnić **wszystkie pola** urzędowego druku dostępnego na stronie internetowej tego organu, a następnie **przesłać ten dokument pocztą** (listem poleconym) do Francji na adres siedziby tej instytucji w Strasburgu. Istnieje możliwość elektronicznego wypełnienia formularza, jednak i tak należy go potem wydrukować, podpisać i wysłać.

Na początkowym etapie sprawy nie jest konieczne, aby skargę przygotował i podpisał zawodowy prawnik. Często jednak lepiej skorzystać już wtedy z profesjonalnej porady prawnej, przesłanie bowiem niekompletnej skargi może skutkować jej odrzuceniem z formalnych przyczyn. W ten sposób można stracić szansę na rozpoznanie jej przez Trybunał, ponieważ jego **decyzje są ostateczne** – także ta o odrzuceniu skargi z powodów formalnych – i nie przysługuje od nich żadne odwołanie.

Skargę można opracować w języku urzędowym państwa będącego stroną Konwencji, czyli np. **po polsku**. Jeśli Trybunał dopuści skargę do dalszego rozpatrywania i poinformuje o niej rząd państwa, któremu zarzuca się naruszenie praw człowieka, osoba skarżąca musi ustanowić profesjonalnego pełnomocnika (adwokata lub radcę prawnego) posługującego się językiem francuskim lub angielskim.

Dopuszczalność skargi do Strasburga

Każdy może poskarżyć się do ETPCz, gdy nie zgadza się np. z wyrokiem sądu krajowego w swojej sprawie. Nie oznacza to jednak, że Trybunał może zająć się każdą przesłaną do niego skargą. Średnio co roku otrzymuje ich ok. 50 tys., dlatego powstało „sito” złożone z kryteriów dopuszczalności skargi, które sprawia, że sędziom międzynarodowym są przekazywane tylko najważniejsze przypadki. Obecnie takiej wstępnej selekcji nie przechodzi średnio 95% skarg przesyłanych do Strasburga.

Zarzut naruszenia Konwencji

■ EKPCz: art. 2–18

Czy zarzuty przedstawione w skardze dotyczą naruszenia któregoś z praw ujętych w postanowieniach Konwencji lub jej protokołów dodatkowych?

- W przypadku Konwencji chodzi o prawa gwarantowane w art. 2–14.
- Zarzuty nie mogą być sprzeczne z ogólnymi zasadami korzystania z praw i wolności uwzględnionymi w art. 15–18 Konwencji, czyli m.in. ich uwzględnienie nie może prowadzić do nadużycia innych praw i wolności człowieka.
- Zarzut naruszenia Konwencji powinien zostać wyraźnie wysunięty na etapie postępowania krajowego. Czasami uznaje się, że wymóg został spełniony, jeśli wysunięto argument co do istoty podobny do zarzutu, który mógłby zostać sformułowany na podstawie Konwencji.

Wyczerpanie drogi krajowej

Czy na szczeblu krajowym osoba, która składa skargę, wykorzystwała wszystkie dostępne sposoby odwołania się od wydanego rozstrzygnięcia?

- ✓ I instancja
- ✓ II instancja

- Trybunał pełni funkcję pomocniczą (subsidiarną) w stosunku do krajowego wymiaru sprawiedliwości. To krajowe organy w pierwszej kolejności mają obowiązek przestrzegania Konwencji i naprawiania przypadków jej naruszenia.
- Środki odwoławcze muszą być wnoszone zgodnie z formalnymi procedurami prawa krajowego, choć wyjątkowo Trybunał dopuszcza elastyczną (bez zbytniego formalizmu) ocenę tego kryterium.
- Obowiązek wyczerpania drogi krajowej dotyczy takich środków, które były bezpośrednio dostępne dla skarżącego oraz dawały możliwość uzyskania zadośćuczynienia i realne szanse powodzenia.
- Nie jest ściśle wymagane wcześniejsze skorzystanie z krajowych środków, które mają charakter uznaniowy (np. z ulaskawienia) lub nadzwyczajny (np. z kasacji).

„Znaczący uszczerbek”

Czy osoba skarżąca doznała „znaczącego uszczerbku” wskutek naruszenia jej praw?

- Celem tego kryterium jest odrzucenie skarg, które dotyczą drobnych spraw i którymi nie powinni zajmować się sędziowie międzynarodowi.
- To kryterium nie będzie zastosowane, jeśli Trybunał uzna, że poszanowanie praw człowieka wymaga rozpatrzenia danej skargi.
- Z reguły „znaczący uszczerbek” występuje w sprawach, w których doszło do ciężkiego naruszenia Konwencji, niemającego charakteru tylko formalnego czy technicznego.
- Czasami chodzi nie o wysoką stratę pieniężną, lecz o sytuację, w której naruszenie dotyczyło zasadniczych (życiowych) dla skarżącego kwestii, np. posiadania jedyne miejsca zamieszkania, zwolnienia z pracy, długiego pobytu w areszcie.

Niepowtarzalność zarzutów

Czy skarga dotyczy ważnych kwestii, których Trybunał lub inny organ międzynarodowy jeszcze nie rozstrzygał (lub nie rozstrzyga)?

- To kryterium ma na celu utrzymanie jednolitości orzeczeń ETPCz, aby nie dopuścić do odmiennych rozstrzygnięć w nowych sprawach – niemal identycznych z wcześniejszymi przypadkami, wobec których Trybunał już raz zajął stanowisko.
- Skarga dotycząca tych samych faktów, które zostały ujęte we wcześniej rozstrzygniętej skardze, nie jest dopuszczalna, chyba że przedstawia ona nowe zarzuty lub informacje, których Trybunał poprzednio nie rozpatrywał.

Skarżący = Poszkodowany

Czy osoba, która wnosi skargę, jest poszkodowana wskutek zarzucanego w skardze naruszenia prawa?

- Skargę może wnieść każda osoba prywatna lub grupa osób bez względu na np. narodowość, obywatelstwo, miejsce zamieszkania czy wiek.
- Skarżącym może być także organizacja (np. stowarzyszenie, spółka handlowa), która jest zupełnie niezależna od organów władzy państwowej. Wówczas skargę w jej imieniu wnosi – zgodnie np. ze statutem – osoba uprawniona do jej reprezentowania.
- Osobę lub organizację skarżącą może przed Trybunałem reprezentować wyznaczony pełnomocnik.
- Skarżący musi przedstawić dowody, że jest ofiarą naruszenia Konwencji.
- Jeśli zaprezentowane zarzuty są związane ze śmiercią lub zaginięciem ofiary, skargę w jej imieniu może wnieść osoba z najbliższej rodziny.

Skarga przeciw państwu

Czy skarga dotyczy zaniechania lub działania państwa albo jego przyzwolenia na naruszenie Konwencji?

- Skarga musi zostać wniesiona przeciwko państwu, które ratyfikowało Konwencję lub odpowiedni protokół dodatkowy.
- Nie ma możliwości pozywania przed Trybunałem osób prywatnych i organizacji niezależnych od organów władzy państwowej.
- Podstawą zarzutu może być działanie funkcjonariuszy państwa podjęte zarówno na jego terytorium, jak i, wyjątkowo, poza jego granicami, gdy nad danym obszarem państwo to sprawuje kontrolę lub wywiera na nim decydujący wpływ.

Dowody słuszności zarzutów

Czy osoba skarżąca przedstawiła solidne dowody na poparcie swoich zarzutów?

- Wraz z formularzem skargi należy przekazać Trybunałowi kopie wszystkich niezbędnych dokumentów wydanych w sprawie (zwłaszcza orzeczeń sądów i innych decyzji).
- W skardze należy dowiedzieć, że w danej sprawie doszło do naruszenia Konwencji.

Zdarzenie po ratyfikacji

Czy skarga dotyczy zdarzeń lub działań, do których doszło po wejściu w życie Konwencji lub jej protokołu dodatkowego w danym państwie?

- W szczególnych przypadkach to kryterium może zostać rozszerzone, np. gdy sytuacja związana z naruszeniem praw rozpoczęła się przed ratyfikacją Konwencji, ale wciąż utrzymywała się po ratyfikacji.
- Przedstawiony wyżej wyjątek dotyczy tylko zdarzeń sprzed ratyfikacji Konwencji, które nastąpiły już po jej powstaniu w 1950 r. Na tej podstawie Trybunał uznał, że nie jest właściwym organem do rozstrzygnięcia skargi przeciw Rosji dotyczącej dochodzenia w sprawie zbrodni katyńskiej popełnionej w 1940 r.

Brak nadużycia prawa do skargi

Czy zamiarem skarżącego nie jest wykorzystanie prawa do złożenia skargi w sposób sprzeczny z celem tego prawa?

- To kryterium jest stosowane dość wyjątkowo – np. w sytuacjach, w których skarga w oczywisty sposób wprowadza Trybunał w błąd, zawiera obraźliwe sformułowania lub dowodzi złej woli skarżącego.
- Wykorzystywanie faktu złożenia skargi w celach politycznych z reguły nie stanowi nadużycia, chyba że Trybunał uzna, że skarżący publicznie wykazuje niepoważne podążanie do toczącego się postępowania.

Termin 6 miesięcy

Czy skarga została wysłana do Trybunału w ciągu 6 miesięcy od dnia otrzymania ostatecznej decyzji w sprawie?

- Skargę należy złożyć w ciągu pół roku od daty doręczenia ostatecznego orzeczenia z uzasadnieniem lub od wydania innej końcowej decyzji w sprawie. Uznaje się, że czas ten jest liczony od dnia, w którym skarżący dowiedział się o podjętym rozstrzygnięciu.
- Wniesienie środka odwoławczego o charakterze nadzwyczajnym (np. kasacji) z reguły nie przerywa biegu terminu na złożenie skargi do ETPCz.
- Za dzień wniesienia skargi uznaje się datę stempla pocztowego na przesyłce do biura Trybunału z prawidłowo wypełnionym formularzem.

Przykład

Wyrok ETPCz stwierdzający naruszenie Konwencji

Przedstawiona poniżej sprawa dotyczyła nieskutecznego postępowania sądowego, które miało na celu skazanie osób winnych śmiertelnego pobicia Grzegorza Przemyka. Państwo nie wypełniło obowiązku wyjaśnienia okoliczności śmierci człowieka i ukarania winnych morderstwa.

Sprawa „Przemyk przeciwko Polsce” (skarga nr 22426/11)

Skarżący	pan Leopold Przemyk (ojciec zamordowanego w 1983 r. Grzegorza Przemyka)
Zarzut	„[...] władze krajowe nie wypełniły należycie obowiązków proceduralnych zgodnie z postanowieniami artykułu 2 Konwencji, ponieważ nie ustaliły w sposób skuteczny i z zachowaniem należytej staranności odpowiedzialności karnej wynikłej w związku z okolicznościami, w jakich zabity został jego syn.”
Opis sprawy	• 1983 r. – W maju w Warszawie w wyniku pobicia po zatrzymaniu przez milicjantów umarł w szpitalu maturzysta Grzegorz Przemyk. Wszczęto postępowanie karne przeciw milicjantom pod zarzutem pobicia ze skutkiem śmiertelnym, jednak w tym samym czasie organy państwa (m.in. Służba Bezpieczeństwa) tuszowały sprawę. W wyniku tych działań w grudniu tego roku winą obarczono sanitariuszy i lekarkę, którzy przewieźli Przemyka z domu do szpitala. • 1984 r. – Zakończył się proces, w którym uniewinniono milicjantów oraz skazano sanitariuszy i lekarkę. • 1990 r. – Po upadku ustroju komunistycznego w 1989 r. oraz po uchyleniu wyroków wznowiono postępowanie przeciw trzem byłym milicjantom. • 1990–2010 r. – W tym czasie były prowadzone liczne postępowania w sądach I i II instancji oraz w Sądzie Najwyższym. Odbyło się ponad 50 rozpraw, przeprowadzono 6 postępowań apelacyjnych i 2 postępowania kasacyjne, a także wystąpiono do Sądu Najwyższego o odpowiedź na pytanie prawne. Trzy razy proces rozpoczął się od nowa, a wyroki były 5 razy uchylane. • 2010 r. – Sąd Najwyższy oddalił kasację Prokuratora Generalnego – tym samym utrzymał w mocy wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie umarzający postępowanie z powodu przedawnienia sprawy, które miało nastąpić 1 stycznia 2000 r.
Daty orzeczenia	• Zamknięte posiedzenie Izby ETPCz odbyło się 27 sierpnia 2013 r. • Wyrok wydano 17 września 2013 r.
Sentencja wyroku	• Trybunał jednogłośnie orzekł, że Polska naruszyła art. 2 Konwencji. • Skarżącemu została przyznana kwota 20 tys. euro z tytułu szkody poniesionej wskutek frustracji, cierpienia i bólu spowodowanych nadmierną długością i nieskutecznością postępowania oraz niechęcią władz do wymierzenia odpowiedniej kary osobom winnym zabójstwa jego syna.
Tezy z wyroku	• „Nadmierna długość postępowania sądowego oraz opóźnienia badania zarzucanych naruszeń praw człowieka chronionych na podstawie art. 2 i art. 3 Konwencji są przedmiotem powtarzających się skarg wnoszonych do Trybunału w sprawach przeciwko Polsce.” • „Postępowanie trwało [...] dwadzieścia lat, z których ponad siedemnaście przypadło na okres obowiązywania Konwencji w stosunku do Polski.” • „Sąd Najwyższy w finałowym wyroku [...] uznał, że sposób prowadzenia [...] sprawy przez sądy krajowe należy określić jako porażkę wymiaru sprawiedliwości. Trybunał w pełni podziela tę opinię.”

Warszawski maturzysta Grzegorz Przemyk był synem znanej działaczki opozycji antykomunistycznej Barbary Sadowskiej. W 1983 r., kilka dni przed śmiertelnym pobiciem syna, także ona została pobita. Sprawa dotycząca postępowania wyjaśniającego okoliczności zbrodni, której ofiarą padł Przemyk, została rozpatrzona przez Trybunał w Strasburgu w 2013 r. – po 30 latach od śmierci mężczyzny.

- 1** Oceń na podstawie danych zamieszczonych w tabeli, czy w latach 2015–2019 liczba rozpatrzonych skarg przeciwko Polsce była wysoka, czy niska. Uzasadnij swoją opinię.

Praca z tabelą

Średnia liczba skarg, które zostały dopuszczone do merytorycznego rozpatrzenia przez ETPCz, przypadająca na 10 tys. mieszkańców danego państwa (w latach 2015–2019)

Państwo	Wskaźnik średniej liczby skarg				
	2015 r.	2016 r.	2017 r.	2018 r.	2019 r.
Bośnia i Hercegowina	2,37	2,93	2,47	2,56	5,09
Dania	0,08	0,08	0,10	0,06	0,10
Francja	0,16	0,14	0,13	0,13	0,10
Irlandia	0,04	0,06	0,11	0,06	0,08
Niemcy	0,10	0,08	0,07	0,06	0,07
Polska	0,57	0,64	0,54	0,51	0,48
Rosja	0,42	0,39	0,55	0,85	0,89
Serbia	1,74	1,88	2,03	3,04	3,10
Turcja	0,28	1,05	3,25	0,83	0,89
Węgry	4,30	5,66	1,99	0,92	0,97
Wielka Brytania	0,09	0,06	0,06	0,05	0,05
47 państw RE	0,49	0,65	0,76	0,52	0,53

Źródło: Annual Report. European Court of Human Rights 2019, Rada Europy-ETPCz 2020; Annual Report. European Court of Human Rights 2018, Rada Europy-ETPCz 2019, www.echr.coe.int [dostęp: 10.01.2019].

- 2** Wyjaśnij, na czym polegało naruszenie Konwencji, które zostało stwierdzone w wyroku ETPCz przedstawionym w przykładzie na s. 72.

- 3** Zapoznaj się z danymi przedstawionymi na wykresie i wykonaj polecenia.

Praca z wykresem

- a) Odszukaj w dostępnych źródłach informacje, od kiedy ETPCz może rozpatrywać skargi przeciwko państwom uwzględnionym na wykresie. Następnie oblicz, ile orzeczeń stwierdzających naruszenie Konwencji wydaje średnio w ciągu roku Trybunał wobec poszczególnych państw.
- b) Wyjaśnij, jak kryteria dopuszczalności skargi wpływają na różnicę między liczbą orzeczeń stwierdzających naruszenie Konwencji a liczbą orzeczeń, w których Trybunał uznał, że nie doszło do jej złamania.

Liczba orzeczeń wydanych przez Trybunał w stosunku do wybranych państw w latach 1959–2019

Źródło: Violations by Article and by State 1959–2019, ETPCz, www.echr.coe.int [dostęp: 10.01.2020].

przypadki łamania praw człowieka | problemy państw demokratycznych i niedemokratycznych

Prawa człowieka najczęściej są łamane tam, gdzie silniejsi mogą czuć się bezkarni w swoich działaniach wobec słabszych, gdzie panuje przyzwolenie społeczne na naruszanie praw innych, a obywatele mają małą wiedzę o posiadanych uprawnieniach. Przypadki łamania podstawowych praw i wolności zdarzają się nie tylko w państwach o ustroju niedemokratycznym, lecz także – choć rzadziej – w państwach rozwiniętych, w których funkcjonuje demokracja. Jaki jest obecnie stan ochrony praw człowieka na świecie? W których państwach są one często łamane, a w których taki problem występuje w niewielkim stopniu? Które współczesne zjawiska powodują powstawanie nowych zagrożeń dla sfery praw i wolności ludzi? Jak walczą o prawa człowieka aktywiści? Z jakim ryzykiem wiąże się ich działalność?

■ Jak łamane są prawa człowieka?

W odpowiedzi na powyższe pytanie można wymienić wiele różnorodnych naruszeń. Choć ludzkość zmagą się z nimi od wieków, niektóre z nich przybierają nową postać w związku z dynamicznymi zmianami społecznymi na świecie. Można wskazać wiele form łamania praw człowieka, które do dziś są źródłem problemów i tragedii w życiu jednostek i całych społeczeństw. Zalicza się do nich m.in.:

- ▶ ludobójstwa, mordy i czystki etniczne,
- ▶ karę śmierci, nieludzkie warunki przetrzymywania więźniów,
- ▶ tortury i poniżające traktowanie,
- ▶ porwania i handel ludźmi, niewolnictwo,

- ▶ bezprawne zatrzymania i aresztowania,
- ▶ przemoc i wykorzystywanie seksualne,
- ▶ przetrzymywanie więźniów politycznych i więźniów sumienia,
- ▶ ciężkie warunki życia i podróży, z którymi borykają się migranci,
- ▶ dyskryminację lub prześladowanie np. ze względu na pochodzenie, rasę, religię, płeć, wiek, orientację seksualną, poglądy lub inne cechy,
- ▶ werbowanie do armii „dzieci-żołnierzy”,
- ▶ blokowanie pokojowych zgromadzeń,
- ▶ przewlekłość i nierzetelność postępowań prawnych,
- ▶ karanie osób bez podstaw prawnych i pozbawianie oskarżonych prawa do obrony,
- ▶ ingerowanie w życie prywatne i rodzinne oraz naruszanie wolności myśli, sumienia i wyznania,
- ▶ nadmierne ograniczanie wolności słowa.

- ❓ Określ, którego prawa człowieka dotyczy przedstawiony rysunek. Następnie oceń, jak jego naruszanie wpływa na rozwój społeczeństwa i jednostki.

Przykład

Obroncy praw człowieka – patron i wybrani laureaci Nagrody im. Sacharowa

Od 1988 r. Parlament Europejski (PE) przyznaje specjalną nagrodę osobom, które szczególnie odznaczyły się działaniami w obronie praw człowieka i sprzeciwiały się ich łamaniu w różnych miejscach na świecie. Wielu laureatów i nominowanych do tego wyróżnienia z powodu swojej postawy doświadcza cierpienia fizycznego lub psychicznego – są oni prześladowani w swoich krajach za bezkompromisową walkę o poszanowanie praw człowieka. Odwaga w obronie własnych przekonań, łączy ich z postacią Andrieja Sacharowa, który stał się imiennym patronem nagrody PE.

Andriej Sacharow – patron nagrody

Był rosyjskim dysydem, który zasłynął z protestów w obronie pokoju oraz praw osób dyskryminowanych w Związku Radzieckim. Wcześniej jako fizyk pracował od 1948 r. w Moskwie nad radzieckim programem jądrowym. Pierwsze próby użycia broni nuklearnej skłoniły go do sprzeciwu wobec zbrojeń oraz do zaangażowania się w obronę osób prześladowanych. Za jego działalność komuniści ukarali go odsunięciem od najważniejszych projektów naukowych. Prócz tego naukowiec został objęty inwigilacją radzieckich służb bezpieczeństwa. Po publicznym skrytykowaniu agresji wojsk radzieckich na Afganistan w 1980 r. Sacharow został wraz z żoną zesłany – bez rozprawy sądowej – do syberyjskiego miasta Gorki, w którym pozbawiono ich dostępu do telefonu i materiałów naukowych oraz poddano dokuczliwej kontroli funkcjonariuszy KGB. Uczony powrócił do Moskwy dopiero w 1986 r.

Malala Jusafzai (Pakistan) – laureatka w 2013 r.

Gdy miała 15 lat, została postrzelona przez talibów. Przeżyła mimo ciężkich obrażeń. Żyła pod kontrolą fundamentalistów islamskich, mimo to jednak dążyła do zdobycia wykształcenia, prowadziła internetowy dziennik i starała się o otwarcie szkoły dla dziewcząt. W wieku 16 lat została najmłodszą w historii laureatką Nagrody im. Sacharowa, a później także Pokojowej Nagrody Nobla. Stała się symbolem dzieci walczących o prawo do edukacji.

Ołeh Sencow (Ukraina/Krym) – laureat w 2018 r.

Ukraiński reżyser filmów dokumentalnych i aktywista broniący praw człowieka podczas przeprowadzonej przez Rosję nielegalnej aneksji Krymu w 2014 r. niósł pomoc humanitarną otoczonym żołnierzom ukraińskim i organizował ewakuację ich rodzin. W tym samym roku z przyczyn politycznych został aresztowany na Krymie pod fałszywym zarzutem planowania ataków terrorystycznych i przewieziony do Rosji. Mimo że nie jest obywatelem rosyjskim, po roku stanął przed rosyjskim sądem wojskowym, który skazał go na 20 lat więzienia w kolonii karnej o zaostrzonym rygorze na Syberii. Po ogłoszeniu wyroku Sencow rozpoczął strajk głodowy – żądał uwolnienia wszystkich ukraińskich więźniów politycznych w Rosji. Został uwolniony w 2019 r. na mocy porozumienia między Ukrainą i Rosją o wymianie więźniów.

Ilham Tohti (Chiny/region Sinciang-Ujgur) – laureat w 2019 r.

Ten ujgurski profesor ekonomii broni praw mniejszości Ujgurów w Chinach. W 2014 r. po pokazowym procesie został skazany na dożywocie pod zarzutem propagowania antychińskiego separatyzmu. W ramach swojej działalności domagał się równych praw dla Ujgurów, którzy są prześladowani przez rząd chiński z powodu pochodzenia etnicznego i przekonań religijnych. W 2017 r. ponad milion przedstawicieli tej mniejszości internowano w obozach, w których są zmuszani do wyrzeczenia się swojej tożsamości i religii muzułmańskiej.

Naruszanie praw obywateli i migrantów

Różne organizacje informują o wielu współczesnych zjawiskach, które są przyczyną łamania praw człowieka. Stanowią one problem na całym świecie, w tym również w państwach demokratycznych. Szczególne zagrożenia wynikają z wykorzystania nowych technologii oraz z masowych migracji.

1 Spór o prywatność w sieci rozбивa się o to, jaki model finansowania treści dostępnych w sieci jesteśmy gotowi wspierać i czy potrafimy go sobie wyobrazić bez targetowanej [kierowanej do konkretnej grupy odbiorców] reklamy. Większość wydawców mediów internetowych i reklamodawców tego nie potrafi, więc stawia użytkowników przed nieuczciwym wyborem: albo pozwolicie się śledzić i profilować, albo odetniemy was od naszych usług. [...] dane osobowe pod różnymi postaciami stały się nową walutą.

[...] Bezpośrednią ofiarą [...] pogoni za danymi jest prywatność użytkowników cyfrowych technologii, nieświadomych toczonych za ich plecami gry. Najdrobniejsze i najpoważniejsze decyzje zakupowe, codzienne zachowania w sieci (od pojedynczego ruchu myszką i kliknięcia po zalogowanie na stronie internetowej), schematy przemieszczania się, relacje społeczne, zainteresowania oraz najbardziej intymne chwile miliardów ludzi są na bieżąco rejestrowane, analizowane i oceniane.

[...] kluczowym narzędziem śledzenia i profilowania na potrzeby komercyjne stały się smartfony [...], z którymi większość użytkowników nie rozstaje się przez całą dobę, w jednym urządzeniu łącząc sferę osobistą i zawodową oraz angażując się w setki (o ile nie tysiące) drobnych interakcji dziennie. Standardowo korzystanie z aplikacji mobilnych generuje metadane: adres IP [czyt.: a] pi], czas dostępu, długość trwania sesji, rodzaj używanego oprogramowania, lokalizację urządzenia. Z metadanych – w połączeniu z informacjami o tym, w jaki sposób określona osoba korzystała z aplikacji czy usługi (gdzie kliknęła, czego szukała, co kupiła, jak szybko pisała) – powstaje dokładny profil użytkownika, obejmujący także jego cechy osobowości oraz opis przyzwyczajeń i indywidualnego trybu życia. Takie dane mają niejednokrotnie wrażliwy charakter i głęboko ingerują w prywatność [...].

Źródło: K. Szymielewicz, K. Iwańska, *Siedzenie i profilowanie w sieci. Jak z klienta stajesz się towarem*, Fundacja Panoptikon 2019, panoptikon.org [dostęp: 07.01.2019].

2 Rzecznik Praw Obywatelskich, Adam Bodnar, w rozmowie z PAP [Polską Agencją Prasową] zwrócił uwagę, że sprawa Cambridge Analytica [CA] to impuls do zadania pytań o to, w jaki sposób państwo i partie polityczne korzystają z danych na temat obywateli.

Zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich (RPO) stosunkowo niski poziom zainteresowania problematyką ochrony danych osobowych i prywatności martwi nie tylko w kontekście sprawy nieuprawnionego użycia danych 87 mln użytkowników Facebooka przez firmę Cambridge Analytica [czyt.: kembrydz analityka] (CA).

„[...] Pamiętam, jak wyglądała debata krajowa, kiedy ujawniono rewelacje Edwarda Snowdena [czyt.: snoldena] dotyczące skali masowej inwigilacji i tego, że USA oraz tamtejsze agencje wywiadowcze współpracują z państwami zaprzyjaźnionymi. Wszystko wskazywało na to, że sprawa dotyczy również Polski. [...] Brak refleksji dotyczącej szerszych problemów ochrony danych pojawił się również przy sprawie nowelizacji prawa telekomunikacyjnego oraz prawa antyterrorystycznego w 2016 roku. Nie wykroczyliśmy wówczas poza standardowe slogany o ograniczaniu prywatności”.

Jego zdaniem sprawa Cambridge Analytica w Polsce jest bardzo silnie powiązana z problemem tego, jak wiele danych na temat obywateli gromadzą dziś państwa, a także jakich technologii w tym celu używają.

„[...] To, co ujawnia sprawa CA [czyt.: si e], to nierównowaga rynkowa. Podmioty chroniące naszą prywatność zawsze będą słabsze pod względem możliwości dotarcia do społeczeństwa niż wielkie firmy technologiczne, które mają praktycznie nieograniczone środki na wsparcie prawne i technologiczne. [...] niebezpieczeństwo tutaj polega na tym, że możemy skłonić do naprawy systemu jedną firmę, nie znaczy to jednak, że z podobnych metod działania zrezygnują inni giganci technologiczni.”

Źródło: Adam Bodnar: *sprawa Cambridge Analytica to impuls do zadania ważnych pytań*, 9 kwietnia 2018, www.cyberdefence24.pl [dostęp: 8.04.2020].

Do brutalnego łamania praw człowieka dochodzi zwłaszcza w państwach totalitarnych i autorytarnych. Funkcjonujące w nich rządy zmierzają do odebrania jednostkom godności i wolności.

O tym się mówi!

3 [...] cyfrowa granica stanowi najnowsze pole bitwy w staraniach północnokoreańskiego rządu, których celem jest odizolowanie obywateli od reszty świata oraz przesłonięcie informacji dotyczących dramatycznej sytuacji praw człowieka w kraju.

Mieszkańcy Korei Północnej nie mogą wykonywać połączeń międzynarodowych [...]. Dostęp do internetu mają jedynie obcokrajowcy i wybrani obywatele. Niektórzy mieszkańcy Korei Północnej posiadają dostęp do zamkniętej sieci komputerowej, która zapewnia połączenie internetowe jedynie z krajowymi stronami [...].

Większość z tych, którzy uciekają z Korei Północnej, nie ma możliwości skontaktowania się z rodzinami, które pozostały w kraju, przez co żadna ze stron nie ma pewności, czy ich krewni żyją bądź czy toczy się przeciwko nim śledztwo [...].

– Całkowita kontrola nad korzystaniem ze środków łączności stanowi główną broń w staraniach władz, aby ukryć szczegóły dotyczące dramatycznej sytuacji praw człowieka w kraju. Obywateli Korei Północnej nie tylko pozbawia się możliwości dowiedzenia się, co dzieje się poza granicami ich kraju; zakazuje się im również mówienia o prawie całkowitym braku przestrzegania praw człowieka – dodaje Arnold Fang [badacz z Amnesty International]. [...]

Łączenie się z chińskimi sieciami komórkowymi stanowi ryzykowną formę kontaktu dla tych, którzy chcą porozmawiać z rodziną przebywającą za granicą. [...] Tym, którzy wykonują połączenia [...], mogą zostać postawione zarzuty, włączając w to zdradę [...]. [...] W 2014 roku Komisja ONZ [...] uznała, że powaga, skala oraz charakter naruszania praw człowieka w tym kraju „nie mają żadnego porównania” we współczesnym świecie. Dotyczy to również prawie całkowitego braku poszanowania prawa do wolności wyrażania opinii oraz wolności słowa [...].

Źródło: *Korea Północna: Zaostrzona kontrola komunikacji ze światem zewnętrznym rujnuje życie rodzin*, Amnesty International Polska 2016, amnesty.org.pl [dostęp: 8.01.2020].

4 Już w przyszłym roku życie 1,4 mld Chińczyków ma być pod pełną kontrolą państwa. Za zachowania pożądane będą nagradzani, za niepożądane karani.

[...] Chiński System Oceny Obywateli pełną parą ma funkcjonować od przyszłego roku, ale już teraz działa w ograniczonym stopniu. Są już pierwsi ukarani za niepożądane przez państwo zachowania. [...] 23 miliony Chińczyków zostało pozbawionych prawa swobodnego podróżowania, a 5 milionów nie może nawet kupić biletu kolejowego.

Jak działa chiński system pełnej inwigilacji? Państwowy system będzie zbierał informacje z inteligentnego monitoringu rozpoznającego twarze, z internetu, telefonów czy kart kredytowych. System Oceny Obywateli ma dostęp do wizerunków, odcisków palców, nagrań głosu czy kodów DNA. Chińczycy już od przyszłego roku będą poddani pełnej inwigilacji. Zebrane dane będą analizowane komputerowo i na ich podstawie wydawana będzie ocena poglądów i zachowań obywateli. Nie w celu wyciągnięcia wniosków socjologicznych, ale po to, by indywidualnie oceniać konkretnych ludzi. Wszystkich. A następnie karać tych, którzy nie spełniają oczekiwań państwa.

Źródło: *Pełna inwigilacja całego narodu*, „Gość Niedzielny”, 22 marca 2019, www.gosc.pl [dostęp: 8.01.2020].

W raportach dotyczących łamania praw człowieka często pojawia się kwestia Chin. Mieszkańcy tego kraju są prześladowani za poglądy polityczne lub wyznawaną religię (np. mnisi tybetańscy). Natomiast rządzący ukrywają takie incydenty.

? Porównaj i oceń, czym różni się podejście do przestrzegania praw człowieka w państwach demokratycznych i niedemokratycznych. Uwzględnij w swojej analizie teksty zamieszczone na s. 76–77.

Skala łamania praw człowieka na świecie

Do naruszeń praw człowieka dochodzi we wszystkich państwach na świecie, ale ich waga i rodzaj są bardzo zróżnicowane.

Przestrzeganie regulacji międzynarodowych w tym zakresie zależy od wielu czynników.

Badacze biorą pod uwagę gwarancje dla praw i wolności jednostki oraz przypadki ich naruszania przez rządzących, a także poziom sprawiedliwości krajowego systemu prawnego.

Wskaźnik przyjmuje wartość od 0,1 do 10 – **im jest ona wyższa, tym większa jest skala łamania praw człowieka** w danym państwie.

2 Rozstrzygnij, czy wszystkie państwa, w których odnotowano niskie wartości wskaźnika P3 HR, odrzuciły karę śmierci. Następnie rozważ, jaki wpływ na pozycję państwa w międzynarodowych rankingach dotyczących ochrony praw człowieka ma zastosowany w konkretnym badaniu dobór kryteriów oceny i metod pomiaru.

2 Przedstaw wartości wskaźnika naruszania praw człowieka i praworządności w Polsce oraz w innych państwach Unii Europejskiej. Wymień czynniki, które – Twoim zdaniem – wpłynęły na wynik uzyskany przez Polskę w roku 2019.

Więcej informacji:

fragilestatesindex.org | fundforpeace.org
www.amnesty.org/en/what-we-do/death-penalty/

■ Przyczyny łamania praw człowieka

Przypadki naruszeń praw człowieka odnotowywane przez organizacje pozarządowe na całym świecie często mają wiele różnych przyczyn, które można podzielić na cztery kategorie.

Przyczyny ekonomiczne

Interesy ekonomiczne stają się niestety ważniejsze niż godność człowieka. W niektórych krajach pracownicy są traktowani jak niewolnicy. Ludzie ci często od urodzenia cierpią głód i nędzę – aby przeżyć, muszą pracować w skrajnie niebezpiecznych warunkach, ryzykując swoje zdrowie i życie.

W 2013 r. na przedmieściach Dhaki w Bangladeszu zawalała się fabryka odzieżowa Rana Plaza. Zginęło ponad 1100 osób. Robotnicy szwalni m.in. w Bangladeszu, Pakistanie, Indiach czy Chinach są zmuszeni do pracy w zakładach, w których nie są brane pod uwagę ich prawa.

Przyczyny prawne

Wiele państw nie zgadza się na przyjęcie regulacji międzynarodowych dotyczących praw człowieka, ponieważ nie uwzględniają one specyfiki ich prawa krajowego. Dlatego dochodzi do sytuacji, w których to samo działanie w jednym kraju narusza prawa człowieka, a w innym – nie.

Zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego USA z 1976 r. kara śmierci jest zgodna z amerykańską konstytucją. Zakazane są natomiast kary okrutne. Dlatego w niektórych stanach legalne jest uśmiercanie skazanych metodami uznawanymi za humanitarne, np. przez wstrzyknięcie trucizny.

Przyczyny kulturowe

Koncepcja praw człowieka wywodzi się z kultury europejskiej. Jednak w niektórych krajach z pozaeuropejskich kręgów kulturowych panuje przekonanie, że prawa jednostki mogą być rozumiane inaczej, np. w zgodzie z miejscowymi obyczajami.

Z europejskiego punktu widzenia kobiety w Arabii Saudyjskiej są zniewolone, bo w każdej ich sprawie musi zdecydować mężczyzna. Natomiast Saudyjczycy wskazują, że kobiety w ich kraju – zgodnie z ich religią i tradycją – są w wyjątkowy sposób chronione.

Przyczyny polityczne

Rządy dyktatorskie nie dopuszczają do obywatelskiej kontroli ich działań. Prowadzi to do wzrostu poczucia bezkarności ludzi władzy i skutkuje nieposzanowaniem praw człowieka. Osoby, które „patrzają władzy na ręce”, są np. zamykane w więzieniach lub mordowane.

W Rosji opozycjoniści są represjonowani. Borys Niemcow sprzeciwiał się polityce Władimira Putina, a aneksję Krymu z 2014 r. nazwał „hańbą Rosji”. W 2015 r. został zastrzelony w pobliżu Kremla. W śledztwie nie ustalono, kto zlecił morderstwo.

- 1** Odszukaj na stronach internetowych dowolnych organizacji pozarządowych informacje o sytuacjach, w których doszło do złamania praw człowieka. Wybierz po dwa państwa demokratyczne z każdej kategorii uwzględnionej na mapie ze s. 78–79. Przeanalizuj odnotowane w nich przypadki naruszeń praw człowieka według podanych wskazówek.

Praca z mapą

- Wymień kryteria, na podstawie których dane państwo jest uznawane za demokratyczne.
- Opisz w skrócie sytuację społeczno-polityczną w danym państwie.
- Określ, jakie prawa człowieka zostały naruszone w wybranych przez Ciebie przypadkach.
- Przedstaw stanowisko organów władzy państwowej w danej sprawie.

- 2** Podzielcie się na 3-osobowe zespoły i przygotujcie prezentację multimedialną na temat problemu łamania praw człowieka w jednym z następujących państw: Chiny, Korea Północna, Arabia Saudyjska, Iran, Sudan, Syria, Jemen, Wenezuela, Demokratyczna Republika Konga, Białoruś.

Projekt edukacyjny

- Przedstawcie relacje ofiar lub świadków łamania praw człowieka w wybranym państwie.
- Podajcie statystyki i szacunki dotyczące liczby osób poszkodowanych w wyniku naruszeń praw człowieka w tym kraju.
- Opiszcie przykłady łamania praw człowieka przez organy władzy wybranego państwa. Przedstawcie sytuację, do których doszło w ciągu ostatniego roku.

- 3** Wyraż swoją opinię na temat problemu, którego dotyczy dyskusja na forum internetowym.

Wątek na forum

Główna
Powiadomienia
Wyloguj

Dlaczego w państwach demokratycznych skala naruszeń praw człowieka jest mniejsza?

Nadia 2 godz.
Według mnie demokracja umożliwia skuteczną kontrolę rządzących, którzy muszą się liczyć z opinią publiczną, jeśli chcą utrzymać się przy władzy. Społeczeństwo zawsze krytycznie odnosi się do przypadków naruszania podstawowych praw ludzi. Ważną rolę odgrywają wolne media oraz organizacje pozarządowe. Dzięki ich pracy obywatele na bieżąco są informowani o różnych zagrożeniach związanych z ochroną praw człowieka – dzięki temu mają szansę się zorganizować, aby publicznie sprzeciwić się niepożądanym zjawiskom.

Szymek 2 min
Zazwyczaj rzeczywiście jest tak, jak napisałaś, ale moim zdaniem skala naruszeń praw człowieka nie zależy od tego, czy jakieś państwo jest demokratyczne, czy – niedemokratyczne. Demokratyczność państw też można stopniować i dlatego trudno wyciągnąć ogólny wniosek, że w demokracji raczej nie są łamane prawa jednostki. Wszystko zależy od sytuacji – różnej w każdym kraju. Poza tym trudno ocenić, czy jakieś prawo człowieka w jednym państwie jest bardziej łamane niż w drugim. Myślę, że można tylko stwierdzić, czy jest łamane, czy nie – i nic poza tym.

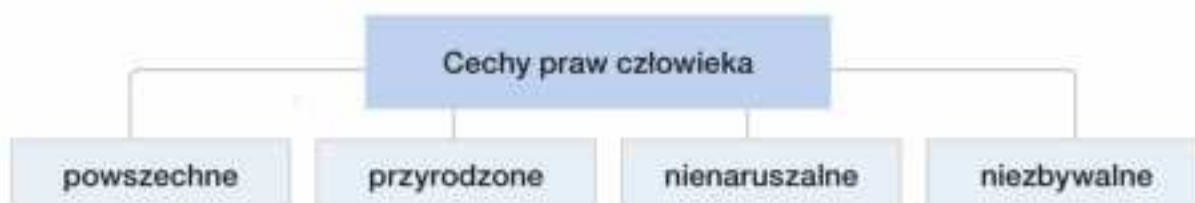
- 4** Obejrzyjcie film dokumentalny *Moda – prawdziwe koszty* (ang. tytuł: *The True Cost*) z 2015 r. w reżyserii Andrew Morgana. Następnie przeprowadźcie w klasie dyskusję o globalnym przemyśle odzieżowym w kontekście ochrony praw człowieka.

Na forum klasy

1 Konstytucyjne prawa człowieka

- **Prawa człowieka** – prawa i wolności przysługujące każdej osobie, od chwili urodzenia aż do śmierci, niezależnie od jej przynależności państwowej, pozycji społecznej, rasy czy płci.

- **Konstytucyjne „zasady ogólne” praw człowieka** – reguły określające, jak należy interpretować prawa i wolności człowieka. Należą do nich m.in.:
 - zasada nienaruszalności godności człowieka,
 - zasada równości wobec prawa,
 - zasada dopuszczalności jedynie ustawowych ograniczeń praw człowieka.
- **Konstytucyjne prawa i wolności człowieka** – prawa podmiotowe, które przysługują każdej osobie przebywającej na terytorium RP. Dzielą się na dwa rodzaje:
 - **prawa pozytywne** (prawa do...) – na ich podstawie jednostka może domagać się od państwa, aby umożliwiło jej korzystanie z przysługujących jej uprawnień (np. prawo do rzetelnego procesu sądowego, prawo do ochrony zdrowia, prawo do nauki, prawo do ochrony środowiska),
 - **prawa negatywne** (wolności, swobody) – na ich podstawie jednostka może żądać od państwa, aby powstrzymało się od nadmiernej ingerencji w daną sferę jej życia (np. wolność wyrażania poglądów, wolność od tortur, wolność sumienia i religii, wolność zrzeszania się).
- **Niektóre prawa mniejszości narodowych i etnicznych obowiązujące w RP:**
 - zakaz dyskryminacji z powodu pochodzenia narodowego lub etnicznego,
 - wolność posługiwania się własnym językiem, zachowywania własnych obyczajów i tradycji oraz rozwijania kultury narodowej lub etnicznej,
 - prawo do nauki języka mniejszości i do nauki w języku mniejszości,
 - zwolnienie komitetów wyborczych utworzonych przez organizacje mniejszości narodowych z wymogu przekroczenia 5-procentowego progu wyborczego,
 - prawo do używania w gminie języka mniejszości jako języka pomocniczego,
 - prawo do wprowadzenia w gminie dodatkowego nazewnictwa miejscowości i obiektów geograficznych w języku mniejszości.

2 Ochrona praw człowieka w Polsce

- **Konstytucyjne środki ochrony praw i wolności człowieka i obywatela:**
 - prawo do sądowego dochodzenia naruszonych praw i wolności,
 - prawo do wynagrodzenia szkody wyrządzonej na skutek niezgodnych z prawem działań organu władzy,
 - prawo do zaskarżenia rozstrzygnięć organów władzy publicznej,
 - prawo do wniesienia skargi konstytucyjnej do Trybunału Konstytucyjnego,
 - prawo do wystąpienia z wnioskiem do Rzecznika Praw Obywatelskich.

- **Rzecznik Praw Obywatelskich** – niezawisły i niezależny organ publiczny, którego głównym zadaniem jest interweniowanie w sytuacjach, gdy organ władzy narusza prawa i wolności obywateli zagwarantowane w *Konstytucji RP* lub gdy istnieje takie niebezpieczeństwo. RPO podejmuje działania z własnej inicjatywy lub na wniosek uprawnionych do tego podmiotów.
- **Skarga konstytucyjna** – obywatel może ją wnieść do Trybunału Konstytucyjnego, jeśli uważa, że akt prawny lub przepis, który został wykorzystany przez sąd lub organ administracji przy podejmowaniu ostatecznej decyzji w jego sprawie, narusza konstytucyjne prawa i wolności obywatelskie.

3 System strasburski

- **System strasburski** – inaczej europejski system praw człowieka, stworzony w ramach Rady Europy, która swoją siedzibę ma w Strasburgu, tak jak główny organ tego systemu – **Europejski Trybunał Praw Człowieka**.
- **Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności** – umowa międzynarodowa (nazywana też **Europejską konwencją praw człowieka**), którą obecnie jest związanych 47 państw należących do RE. Jest ona podstawą działania systemu strasburskiego. Dzięki niej każdy może złożyć skargę do ETPCz przeciw państwu RE naruszającemu – zdaniem skarżącego – jego prawa zagwarantowane w Konwencji.

4 Łamanie praw człowieka

- **Przykłady państw, w których w 2019 r. prawa człowieka były łamane na dużą skalę:** Syria, Jemen, Egipt, Arabia Saudyjska, Rosja, Chiny, Korea Północna, Iran, Sudan, Libia, Wenezuela, Demokratyczna Republika Konga.
- **Przykłady państw, w których w 2018 r. obowiązywała kara śmierci:** Stany Zjednoczone, Kuba, Białoruś, Syria, Irak, Iran, Arabia Saudyjska, Jemen, Chiny, Korea Północna, Japonia, Afganistan, Pakistan, Indie, Wietnam, Bangladesz, Indonezja, Tajlandia, Egipt, Etiopia, Sudan, Nigeria, Libia, Senegal.

Przestrzeganie praw człowieka	
W państwach demokratycznych: – rządzący są poddawani społecznej kontroli i z reguły liczą się z krytyką opinii publicznej w sprawach dotyczących nielicznych przypadków naruszania praw człowieka, – niezależne media mogą ujawniać przypadki łamania praw człowieka i alarmować o pojawiających się w tej sferze zagrożeniach.	W państwach niedemokratycznych: – rządzący mają poczucie bezkarności, dlatego często dopuszczają się masowego i brutalnego łamania praw człowieka, – zacierane są ślady w sprawach dotyczących łamania praw człowieka, natomiast społeczeństwo nie jest o nich w ogóle informowane.

- **Przykłady łamania praw człowieka:** ludobójstwa, mordy i czystki etniczne; tortury i poniżające traktowanie; porwania i handel ludźmi, niewolnictwo; bezprawne zatrzymania i aresztowania; blokowanie pokojowych zgromadzeń.

- 1** Przedstaw najważniejsze cechy praw człowieka.
- 2** Wymień po dwa gwarantowane w *Konstytucji RP* prawa człowieka należące do następujących kategorii: prawa i wolności osobiste, prawa i wolności polityczne oraz prawa i wolności ekonomiczne, socjalne i kulturalne.
- 3** Wyjaśnij, jaką funkcję w przepisach *Konstytucji RP* pełnią zawarte w niej „zasady ogólne” dotyczące praw człowieka i obywatela.
- 4** Opisz status prawny społeczności polskiej w wybranym państwie europejskim. Określ, z jakich praw korzystają Polacy, którzy zamieszkują w tym kraju.
- 5** Rozstrzygnij, które zdania są prawdziwe, a które – fałszywe.
 - A. Język mniejszości narodowej lub etnicznej może stać się językiem pomocniczym w gminie, w której ponad połowa mieszkańców należy do danej społeczności mniejszościowej.
 - B. Komitety wyborcze mniejszości narodowych są zwolnione z wymogu przekroczenia 5-procentowego progu poparcia w wyborach parlamentarnych.
 - C. Prawo do skargi konstytucyjnej przysługuje obywatelom w sprawach, w których organy państwa naruszyły obowiązujące przepisy ustawowe.
 - D. Rzecznik Praw Obywatelskich może podjąć interwencję z własnej inicjatywy, nawet jeśli w danej sprawie nikt nie wystąpił do niego z wnioskiem o pomoc.
- 6** Wskaż właściwe dokończenie zdania.
Rzecznik Praw Obywatelskich nie może
 - A. wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o zbadanie konstytucyjności przepisów.
 - B. uczestniczyć w postępowaniach, które toczą się przed sądami rejonowymi lub okręgowymi.
 - C. zwrócić się do Sejmu RP z wnioskiem o zlecenie NIK kontroli w danej sprawie.
 - D. włączyć się do sporu między pracodawcą a pracownikami, dotyczącego np. podwyżek.
- 7** Wymień wszystkie prawnie uznane w Polsce mniejszości narodowe i mniejszości etniczne oraz grupę posługującą się językiem regionalnym.
- 8** Wytłumacz, czym system strasburski różni się od systemu brukselskiego.
- 9** Uzasadnij, że *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* jest fundamentem działania Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz gwarancją poszanowania praw człowieka w państwach należących do Rady Europy.
- 10** Rozważ, jak kryteria dopuszczalności skargi do ETPCz wpływają na jakość i zakres kontroli przestrzegania praw człowieka w Europie. Uzasadnij swoją opinię.
- 11** Opisz przypadek naruszenia praw człowieka w państwie demokratycznym wynikającego z przyczyn politycznych. Następnie zaprezentuj sprawę dotyczącą łamania praw człowieka w państwie niedemokratycznym, w której główną rolę odegrały czynniki kulturowe.
- 12** Zaprezentuj wybraną organizację pozarządową, która broni praw człowieka.

3 Prawo w Polsce

1. Prawo cywilne
2. Prawo rodzinne
3. Postępowanie karne

4. Prawo administracyjne
5. Prawo powszechnych ubezpieczeń
6. Prawo do opieki społecznej i edukacji

zdolność prawna | zobowiązanie | własność | spadek | testament | zachówek

Prawo cywilne to gałąź prawa, z którą każdy człowiek ma do czynienia na co dzień. Gdy robisz zakupy, idziesz do kina lub do fryzjera albo surfujesz po internecie – wszędzie przy zawieraniu różnych transakcji albo w sferze Twojego życia prywatnego możesz napotkać normy prawa cywilnego. Czym charakteryzują się regulacje obowiązujące w tej dziedzinie prawa? Gdzie szukać właściwych przepisów? Jak nazywa się jednostkę w przepisach prawa cywilnego? Czym różni się zdolność prawna od zdolności do czynności prawnych? Co to znaczy, że ktoś jest przedstawicielem albo pełnomocnikiem innej osoby? Na czym polega prawo do własności i prawo do dziedziczenia?

■ Charakterystyka prawa cywilnego

Przy rozstrzyganiu, czy konkretna sytuacja jest regulowana przez prawo cywilne, należy wziąć pod uwagę nie sam przedmiot sprawy – czyli to, o co toczy się spór – lecz sposób, w jaki przepisy kształtują relacje między stronami, czyli stosunki cywilnoprawne. W prawie cywilnym:

- ▶ strony stosunków prawnych mają **autonomiczną i równorzędną pozycję** (każdy może bronić swoich interesów na takich samych zasadach i samemu decydować, które uprawnienia w tym celu wykorzysta),
- ▶ **umowy** (porozumienia zarówno pisemne, jak i ustne) są typową metodą kształtowania stosunków prawnych,
- ▶ pieniężne **zadośćuczynienia** za naruszenie dóbr osobistych i **odszkodowania** za poniesioną szkodę majątkową są częstymi sposobami wyrównywania krzywd.

Prawa majątkowe i osobiste

📖 Konstytucja RP: art. 47, 233

Prawo cywilne reguluje sposoby ochrony różnych dóbr, które mogą mieć dwojaki charakter. W związku z tym wyróżnia się podmiotowe prawa:

- ▶ **majątkowe** – można określić ich dokładną wartość finansową albo ich związek z konkretną rzeczą materialną,
- ▶ **osobiste** – same w sobie nie posiadają wymiernej finansowej wartości, nie można ustalić ich ceny, ale mają bardzo duże znaczenie w życiu konkretnej jednostki.

Przykładowo, do cywilnych praw majątkowych, które można zbyć, przenieść albo odziedziczyć, zalicza się m.in. prawo własności albo uprawnienie autora lub wynalazcy do zarabiania na swoich osiągnięciach. Natomiast w przypadku praw osobistych, które są niezbywalne i niedziedziczne, chodzi o ochronę różnych niematerialnych dóbr, czyli m.in. godności, wizerunku, nazwiska, zdrowia, dobrego imienia, autorstwa dzieła, tajemnicy korespondencji.

🔍 Rozważ, którego rodzaju prawa – majątkowego czy osobistego – mogłaby dotyczyć sprawa przedstawiona na rysunku. Uzasadnij odpowiedź.

■ Podział prawa cywilnego w Polsce

Prawo cywilne jest dzielone na różne sposoby. Jeden z nich uwzględnia związek wyróżnianych działów z głównym aktem normatywnym tej gałęzi prawa, czyli z *Kodeksem cywilnym*.

? Odszukaj w portalu ISAP *Kodeks cywilny*. Zapoznaj się z jego strukturą. Następnie określ, ile artykułów zostało w nim poświęconych każdemu działowi kodeksowego prawa cywilnego.

■ Pojęcia prawa cywilnego

W części ogólnej *Kodeksu cywilnego* można wskazać na pewne instytucje prawne (przyjęte rozwiązania), do których odnoszą się szczegółowe regulacje w dalszej części tej ustawy oraz inne normy prawa cywilnego ustanowione w różnych aktach prawnych. Zaliczają się do nich: osoba fizyczna, zdolność prawna, zdolność do czynności prawnych, przedstawicielstwo i pełnomocnictwo.

Osoba fizyczna

Podstawowym (ale nie jedynym) podmiotem stosunków cywilnoprawnych jest osoba fizyczna. Zgodnie z *Kodeksem cywilnym* jest nią **każdy człowiek**. Prawodawca uznał, że każda osoba może mieć prawa i obowiązki z zakresu prawa cywilnego – nikt np. nie jest z góry pozbawiony możliwości robienia zakupów albo nie jest zwolniony z obowiązku zwrotu pożyczki. Ponadto

osoba fizyczna – zgodnie z doktryną praw człowieka i prawa konstytucyjnego – nigdy nie może stać się przedmiotem stosunków prawnych, czyli np. nie można jej sprzedać. Przedmiotem takich stosunków mogą być natomiast jej majątkowe i niemajątkowe prawa oraz dobra (np. rzeczy).

Przykład

Miejsce zamieszkania dziecka

Miejscem zamieszkania osoby fizycznej jest **miejsceowość**, w której faktycznie ona przebywa z zamiarem stałego pobytu. W przypadku dziecka jako miejsce zamieszkania traktuje się miejsceowość zamieszkania jego rodziców lub opiekunów. Jednak jeśli rodzice żyją osobno, bierze się pod uwagę miejsce zamieszkania tego rodzica (opiekuna), u którego dziecko stale przebywa. Jeśli dziecko nie przebywa na stałe u żadnego z rodziców (opiekunów), jego miejsce zamieszkania określa sąd.

Zdolność prawna

Wszyscy ludzie mają – bez spełniania żadnych warunków – taką samą zdolność prawną, czyli **możliwość bycia podmiotem stosunków prawnych**. Nie muszą z niej korzystać zawsze i w takim samym zakresie, a ponadto mogą stać się nosicielami praw i obowiązków.

Człowiek nabywa zdolność prawną w chwili narodzin. W prawie przewidziano również wyjątkowe rozszerzenie tej ogólnej reguły obejmujące dzieci jeszcze nienarodzone (zob. poniższy przykład).

Zdolność prawna ustaje w chwili śmierci osoby fizycznej – zgodnie z prawem jest to moment określony w akcie zgonu. W niektórych sytuacjach czas śmierci ustala sąd w postanowieniu o:

- ▶ stwierdzeniu zgonu,
- ▶ uznaniu osoby zaginionej za zmarłą.

Przykład

Status dziecka poczętego

W Polsce przyjmuje się, że istnieje warunkowa zdolność prawna dziecka (płodu ludzkiego) w okresie życia prenatalnego (w czasie ciąży matki), który rozpoczyna się w momencie zapłodnienia komórki jajowej. Zdolność ta polega na zabezpieczeniu jego praw podmiotowych, które nabędzie ono pod warunkiem, że urodzi się żywe. Oznacza to, że dziecko nienarodzone należy traktować jako już urodzone, ilekroć chodzi o jego korzyść.

Taka regulacja nie jest wprost wyrażona w przepisach Kodeksu cywilnego, choć istniał w nim taki przepis (art. 8 § 2) w latach 1993–1996. Mimo jego uchylenia inne przepisy potwierdzają obowiązywanie szczególnej postaci zdolności prawnej dziecka nienarodzonego, które jest objęte ochroną w wymienionych poniżej przypadkach.

- Dziecko poczęte może dziedziczyć, jeżeli urodzi się żywe.
- Dziecko urodzone może żądać naprawienia szkód doznanych przed urodzeniem.
- Można uznać ojcostwo jeszcze przed narodzinami dziecka.

Zdolność do czynności prawnych

Posiadanie zdolności prawnej nie oznacza, że każdy człowiek dowolnie może kształtować swoje stosunki prawne. Aby móc samodzielnie i bezpośrednio decydować o swojej sytuacji prawnej, dana osoba musi spełniać przewidziane w prawie warunki, czyli posiadać zdolność do czynności prawnych. Dzięki temu ma **możliwość dokonywania działań** (czynności prawnych), których celem jest doprowadzenie do powstania, zmiany lub ustania stosunku cywilnoprawnego. Takiego rodzaju czynności wykonuje się w formie pisemnej lub ustnej. Niekiedy uznaje się również za właściwą tzw. formę dorozumianą – wówczas, gdy zachowanie osoby fizycznej wskazuje na to, że miała ona na celu dokonanie danej czynności prawnej.

Osoby fizyczne mogą być całkowicie pozbawione zdolności do czynności prawnych albo posiadać ją w pełnym albo ograniczonym zakresie. Z reguły człowiek osiąga pełną zdolność do czynności prawnych w chwili, gdy stanie się osobą pełnoletnią, czyli skończy 18 lat (zob. przykład na kolejnej stronie).

Przedstawicielstwo

Jeśli dana osoba nie ma prawa, możliwości albo chęci do osobistego działania w sferze prawnej, może skorzystać z rozwiązania nazywanego przedstawicielstwem. Polega ono na **zastępowaniu osoby** w wykonywaniu określonych czynności prawnych przez kogoś innego. Przedstawiciel jedynie pośredniczy np. w zawarciu umowy, której skutki prawne nie będą go dotyczyły. Sposób funkcjonowania tego rozwiązania został ukazany na schemacie na następnej stronie.

Wyróżnia się dwie formy przedstawicielstwa: **przedstawicielstwo ustawowe i pełnomocnictwo**. Główne różnice między nimi zostały opisane w tabeli na kolejnej stronie.

Przykład

Co osoba małoletnia może, a czego nie może przed „osiemnastką”?

Osoby, które nie ukończyły 18 lat, w prawie cywilnym nazywane są małoletnimi. W poniższej tabeli zostały przedstawione przykładowe sytuacje, w których osoby niepełnoletnie w określonym wieku mogą wykonywać pewne czynności, oraz okoliczności, w których zgodnie z prawem nie mogą czegoś zrobić.

	Może:	Nie może:
Osoba małoletnia między 13 a 18 rokiem życia	- przyjąć darowiznę w postaci nieruchomości nieobciążonej hipoteką (np. stać się właścicielem mieszkania, za które nie trzeba spłacać kredytu), - dysponować rzeczami lub środkami przeznaczonymi do swobodnego użytku (np. wydać na dowolny cel kieszonkowe od rodziców), - decydować samodzielnie o tym, na co przeznaczyć własny zarobek.	- sprzedać nieruchomości bez zezwolenia sądu (nie wystarczy zgoda np. rodziców lub opiekunów prawnych), - dysponować rzeczami lub środkami otrzymanymi do określonego użytku (np. sprzedać albo oddać ubrań kupionych przez rodziców), - skutecznie zawrzeć umowy bez zgody np. rodziców lub bez uzyskania od nich jej potwierdzenia.
Osoba małoletnia poniżej 13 roku życia	podejmować czynności w drobnych sprawach życia codziennego (np. kupić zeszyt albo bilet do kina).	podejmować czynności, których skutki będą dla niej rażąco krzywdzące (np. zakup rzeczy po nadmiernie zawyżonej cenie jest nieważny).

Konstrukcja przedstawicielstwa**Dwie formy przedstawicielstwa**

	Przedstawicielstwo ustawowe	Pełnomocnictwo
Źródło umocowania	Przepisy określają, kto jest przedstawicielem reprezentowanego, lub ustanawia go sąd.	Mocodawca (reprezentowany) sam dokonuje wyboru pełnomocnika (przedstawiciela).
Zdolność do czynności prawnych	Reprezentowany może jej nie mieć w pełnym zakresie albo w ogóle, dlatego potrzebuje przedstawiciela, który ją posiada, aby decydował i działał w jego imieniu.	Obie strony relacji muszą ją posiadać – mocodawca może wyznaczyć pełnomocnika do dokonania tylko takich czynności, które sam mógłby również wykonać.
Zakres umocowania	Przedstawiciel reprezentuje daną osobę we wszystkich sprawach, w których nie może ona działać samodzielnie.	Pełnomocnik działa w ściśle określonym zakresie – nie może zostać powołany do dokonywania wszelkich czynności.
Zastępstwo	Przedstawiciel nie może sam upoważnić innej osoby do pełnienia swoich funkcji, czyli działania w imieniu osoby reprezentowanej.	W pewnych sytuacjach pełnomocnik może ustanawiać swoich zastępców, którzy będą działali w imieniu jego mocodawcy.
Przykładowa relacja	niepełnoletnie dziecko (reprezentowany) – rodzic (przedstawiciel ustawowy)	klient, np. powód/pozwany (mocodawca) – adwokat/radca prawny (pełnomocnik)

Przedstawicielstwo ustawowe jest powszechnie stosowane. Każda osoba niepełnoletnia nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych i musi być reprezentowana przez przedstawiciela. Osoby, które pełnią tę funkcję, czyli rodzice lub opiekunowie prawni małoletniego, reprezentują go w stosunkach prawnych i w jego imieniu składają formalne oświadczenia.

Pełnomocnictwo

Tego rodzaju stosunek prawny powstaje, gdy ktoś wyznacza drugą osobę do podejmowania w jego imieniu czynności, do których sam jest również uprawniony. To rozwiązanie jest często wykorzystywane przez profesjonalnych prawników, którzy w imieniu swoich klientów podejmują właściwe działania np. w toku procesu sądowego (zob. przykład obok). Jednak pełnomocnictwa mogą udzielać sobie w różnych sprawach także osoby najbliższe, np. starszy rodzic dorosłemu dziecku albo mąż żonie.

Przy korzystaniu z takiej możliwości warto pamiętać o podanych kwestiach.

- ▶ Jeżeli daną czynność prawną można zrealizować w określonej formie, to należy udzielić pełnomocnictwa w tej samej formie. Przykładowo, z obowiązku sporządzenia aktu notarialnego przy sprzedaży nieruchomości wynika konieczność ustanowienia w osobnym akcie notarialnym pełnomocnika reprezentującego nabywcę bądź sprzedawcę.
- ▶ Wygaśnięcie pełnomocnictwa, czyli zakończenie jego obowiązywania, może nastąpić z powodu:
 - śmierci mocodawcy lub pełnomocnika,
 - odwołania pełnomocnictwa – mocodawca może tego dokonać w każdej chwili i bez podania powodów, chyba że sam zrzekł się tego prawa,
 - utraty zdolności do czynności prawnych przez pełnomocnika,

– spełnienia warunku wygaśnięcia, określonego w treści pełnomocnictwa.

- ▶ W razie wygaśnięcia tej formy przedstawicielstwa pełnomocnik musi zwrócić mocodawcy dokument pełnomocnictwa.

Przykład

Treść pisma o ustanowieniu pełnomocnika do reprezentacji przed sądem

„Ja [imię i nazwisko], PESEL [numer], legitymująca/legitymujący się dowodem osobistym [seria i numer], zamieszkała/zamieszkały w [nazwa miejscowości], przy ulicy [adres], **ustanawiam** [imię i nazwisko], PESEL [numer], legitymującą/legitymującego się dowodem osobistym [seria i numer], zamieszkałą/zamieszkałego w [nazwa miejscowości], przy ulicy [adres], **moim pełnomocnikiem** do reprezentowania mnie w sprawie sygn. akt [oznaczenie].”

Prawo zobowiązaniowe

Jednym z rodzajów stosunku cywilnoprawnego jest zobowiązanie. To dwustronna relacja, która – podobnie jak przedstawicielstwo – jest **względnie skuteczna**, co oznacza, że jej skutki prawne wpływają tylko na tworzącą ją strony. Poniższy schemat ukazuje strukturę zobowiązania – podstawowej instytucji prawa zobowiązaniowego w znaczeniu przedmiotowym.

Konstrukcja zobowiązania

Zobowiązanie i wynikające z niego przedmiotowe prawa zobowiązaniowe mogą powstać na skutek:

- ▶ umowy dwustronnej (np. umowy sprzedaży, umowy najmu lokalu),
- ▶ jednostronnego działania (np. darowizny),
- ▶ decyzji organu administracji publicznej albo orzeczenia sądu (np. wyroku ustalającego alimenty),
- ▶ zdarzenia wywołującego skutki prawne (np. popełnienia czynu skutkującego odpowiedzialnością za szkodę).

Jeśli dłużnik dobrowolnie nie wypełnia ciążącego na nim świadczenia, wierzyciel może wytoczyć mu proces sądowy. Może domagać się od sądu orzeczenia egzekucji długu od osoby zobowiązanej, czyli spełnienia należnego świadczenia przy użyciu przymusu ze strony organów państwa.

Przykład

Zobowiązanie w umowie darowizny

Darczyńca (obdarowujący) zobowiązuje się do bezpłatnego świadczenia na rzecz wybranej osoby lub innego podmiotu (obdarowanego), czyli do przekazania darowizny. W wyniku takiej umowy darczyńca staje się dłużnikiem, a obdarowany – wierzycielem.

Zobowiązanie w umowie sprzedaży

Sprzedawca (np. przedsiębiorca) wydaje dany produkt kupującemu (konsumentowi) i przenosi na niego prawo własności rzeczy. Jednocześnie kupujący zobowiązuje się zapłacić określoną cenę za towar i go odebrać. W tym stosunku cywilnoprawnym można uznać, że obie strony są wzajemnie zobowiązane i występują w podwójnej roli zarówno dłużnika, jak i wierzyciela.

Zobowiązanie wskutek wypadku

Sprawca czynu niedozwolonego, którego skutkiem był wypadek, staje się dłużnikiem w stosunku do poszkodowanego. Ma obowiązek wypełnienia świadczenia w postaci zadośćuczynienia lub odszkodowania. Natomiast poszkodowany występuje w roli wierzyciela, który wysuwa wobec sprawcy roszczenie dotyczące spłacenia wierzytelności.

Prawo rzeczowe

Konstytucja RP: art. 20, 21, 46, 64

Prawo rzeczowe w znaczeniu przedmiotowym oznacza zbiór regulacji, które dotyczą własności i innych sposobów korzystania z rzeczy. Według ustawodawcy **rzeczami** są konkretnie wyodrębnione przedmioty materialne (np. grunt, budynek, lokal, pojazd, książka), ale już nie np. złoża surowców, woda w morzu, energia, zwierzę, banknoty pieniężne, gospodarstwo rolne, majątek. Obiekty uznawane za rzeczy mogą stać się przedmiotem należących do danej osoby **praw rzeczowych**, które są prawami majątkowymi (np. własność, użytkowanie). W przeciwieństwie do praw zobowiązaniowych prawa rzeczowe cechuje **bezwzględna skuteczność**, wyrażająca się w obowiązku nieingerowania w takie prawa, który dotyczy wszystkich uczestników obrotu prawnego.

Własność

Używane niekiedy wyrażenie „święte prawo własności” wskazuje, że korzystanie z prawa własności musi odbywać się bez udziału innych osób, tak aby właściciel miał maksymalny zakres uprawnień względem rzeczy. Poniższy schemat ukazuje pozycję właściciela wobec innych podmiotów.

Konstrukcja własności

Uprawnienia właściciela

Właściciel może postępować ze swoją rzeczą na dwa sposoby:

- ▶ **korzystać z rzeczy**, czyli:
 - posiadać rzecz, używać jej i ją przetwarzać, a nawet zużyć ją lub zniszczyć,
 - pobierać z niej pożytki (pomnażać dzięki niej swój majątek),
- ▶ **rozporządzać rzeczą**, czyli:
 - przenieść własność rzeczy na inny podmiot (np. wskutek umowy sprzedaży),
 - obciążyć ją innymi prawami (np. wykorzystać ją jako zastaw pod spłatę pożyczki),
 - udostępnić ją do korzystania innej osobie (np. przez najem),
 - określić kwestię własności rzeczy po swojej śmierci (w testamencie).

Nabycie własności

Nabycie własności może nastąpić wskutek czynności prawnej, faktycznego działania lub upływu czasu. Zapoznaj się z zawartymi w poniższej tabeli informacjami na temat różnych sposobów stania się właścicielem.

Prawo spadkowe

Po śmierci osoby fizycznej jej majątek oraz niektóre prawa są dziedziczone, czyli obejmowane na własność przez określonych ludzi lub inne podmioty. Reguły tego procesu zostały określone w normach cywilnoprawnych nazywanych prawem spadkowym.

Spadek

Spadek to prawa i obowiązki majątkowe należące w chwili śmierci do danej osoby fizycznej nazywanej **spadkodawcą**. Jest on dziedziczony przez **spadkobierców**, co oznacza, że obejmują oni składniki majątku pozostawionego przez zmarłego (**aktywa**) oraz że przejmują oni odpowiedzialność za ewentualne długi spadkodawcy (**pasywa**).

Dziedziczenie testamentowe

Podstawą tego rodzaju dziedziczenia jest powołanie do spadku wynikające z ważnego **testamentu**, który nie został odwołany. Osoba fizyczna, która ma pełną zdolność do czynności prawnych, może rozporządzić

Formy nabycia własności na podstawie norm prawa rzeczowego

Forma	Warunki nabycia własności	Zastrzeżenia i wyjątki
Przeniesienie	• Odbywa się na podstawie umowy między zbywcą (np. sprzedającym) a nabywcą (np. kupującym). • Z reguły zmiana posiadacza (np. przez wydanie rzeczy) nie jest koniecznym warunkiem skutecznego przejścia własności na inny podmiot. • Musi istnieć legalna przyczyna przeniesienia własności (np. zobowiązanie).	• Przeniesienie własności nieruchomości (gruntu, budynku albo lokalu) wymaga umowy notarialnej i wpisu do księgi wieczystej (publicznego rejestru stanu prawnego nieruchomości). • Własność niektórych rodzajów ruchomości (np. zboża) jest przenoszona na podstawie umowy w chwili wydania rzeczy (zmiany posiadacza).
Zasiedzenie	• Odbywa się w związku z długotrwałym i nieprzerwanym posiadaniem rzeczy przez osobę niebędącą właścicielem, ale dysponującą danym dobrem jak właściciel.	• Zasiedzenie nieruchomości wymaga posiadania jej przez okres 20 albo 30 lat. • Zasiedzenie ruchomości następuje po 3 latach – nie może tego dokonać osoba, która daną rzecz ukradła.
Przemilczenie	• Następuje tylko w przypadkach przewidzianych w ustawie, gdy właściciel rzeczy nie wykonuje prawa własności przez określony czas.	• Dotyczy rzeczy znalezionych, po które nie zgłasza się właściciel (nabywcą staje się znalazca albo Skarb Państwa).
Zawłaszczenie	• Polega na przejściu rzeczy w celu stania się jej właścicielem.	• Dotyczy nabycia ruchomości niczyjej (np. porzuconej przez właściciela).

swoim majątkiem na wypadek śmierci przez sporządzenie testamentu. W tym oświadczeniu spadkodawca wedle własnego uznania wskazuje, kto i co będzie po nim dziedziczył.

Zachowek

Zachowek to uprawnienie chroniące interesy zstępnych (potomków), małżonka i rodziców spadkodawcy, którzy nie zostali uwzględnieni w testamencie, lecz byłiby powołani do dziedziczenia na mocy ustawy, gdyby nie było tego testamentu. Zachowek polega na przyznaniu wyżej wymienionym osobom **roszczenia o zapłatę** określonej sumy pieniężnej przez spadkobiercę. Wysokość zachowku wynosi $1/2$ wartości udziału spadkowego, który przypadłby uprawnionemu przy dziedziczeniu ustawowym. W przypadku małoletniego lub osoby trwale niezdolnej do pracy wysokość ta wynosi $2/3$ udziału spadkowego. Roszczenie dotyczące zachowku przedawnia się z upływem 3 lat

od daty ogłoszenia testamentu. Zachowku nie może żądać osoba, która została wydziedziczona.

Dziedziczenie ustawowe

Dziedziczenie ustawowe to nabycie praw i obowiązków po zmarłym spadkodawcy na podstawie przepisów ustawy. Dochodzi do niego w sytuacji, gdy spadkodawca albo nie sporządził testamentu, albo sporządził go, ale potem odwołał, albo gdy sporządzony testament uznano za nieważny. Prawo spadkowe dopuszcza również dziedziczenie po jednym spadkobiercy na mocy zarówno testamentu, jak i ustawy. Dzieje się tak wówczas, gdy spadkodawca rozrządził w testamencie jedynie częścią swych praw i obowiązków majątkowych. W takiej sytuacji (lub wówczas, gdy jeden spadkobierca nie chce lub nie może dziedziczyć) przy podziale części spadku nieuwzględnionej w testamencie będą miały zastosowanie przepisy ustawowe.

Kolejność dziedziczenia ustawowego

Spadkobiercy ustawowi dzielą się na 5 kolejnych grup. Osoby należące do grupy dalszej przystępują do dziedziczenia dopiero wówczas, gdy nie ma żadnych osób z grup bliższych.

Osoby dziedziczące	Kolejne grupy dziedziczenia ustawowego (od I do V)							
	I	II				III	IV	V
małżonka/małżonek	✓ ¹	⊗	⊗	×	×	×	×	×
dzieci (zstępni)	✓	×	×	×	×	×	×	×
zstępni dzieci	✓	×	×	×	×	×	×	×
rodzice		⊗	⊗ ²	✓	⊗ oraz ×	×	×	×
rodzeństwo					✓	×	×	×
zstępni rodzeństwa					✓	×	×	×
dziadkowie						✓	×	×
zstępni dziadków						✓	×	×
dzieci małżonki/małżonka							⊗ ³	×
gmina lub Skarb Państwa								✓

× stwierdzenie braku takiej osoby, które pozwala na zastosowanie danego wariantu dziedziczenia

✓ osoba, która jest spadkobiercą w danym wariantie dziedziczenia

⊗ podmiot otrzymujący całość spadku

⊗ osoby uczestniczące w podziale na równe części całości spadku

⊗ osoby dziedziczące $1/2$ spadku

⊗ osoby dziedziczące $1/4$ spadku

⊗ osoby uczestniczące w podziale na równe części udziału, który przynależałby ich rodzicom, gdyby nie zmarł przed otwarciem spadku

¹ Małżonka/małżonek w tym wariantie uczestniczy w podziale spadku na równe części razem z dziećmi spadkodawcy, przy czym przynależna jej/mu część nie może być mniejsza niż $1/4$ spadku.

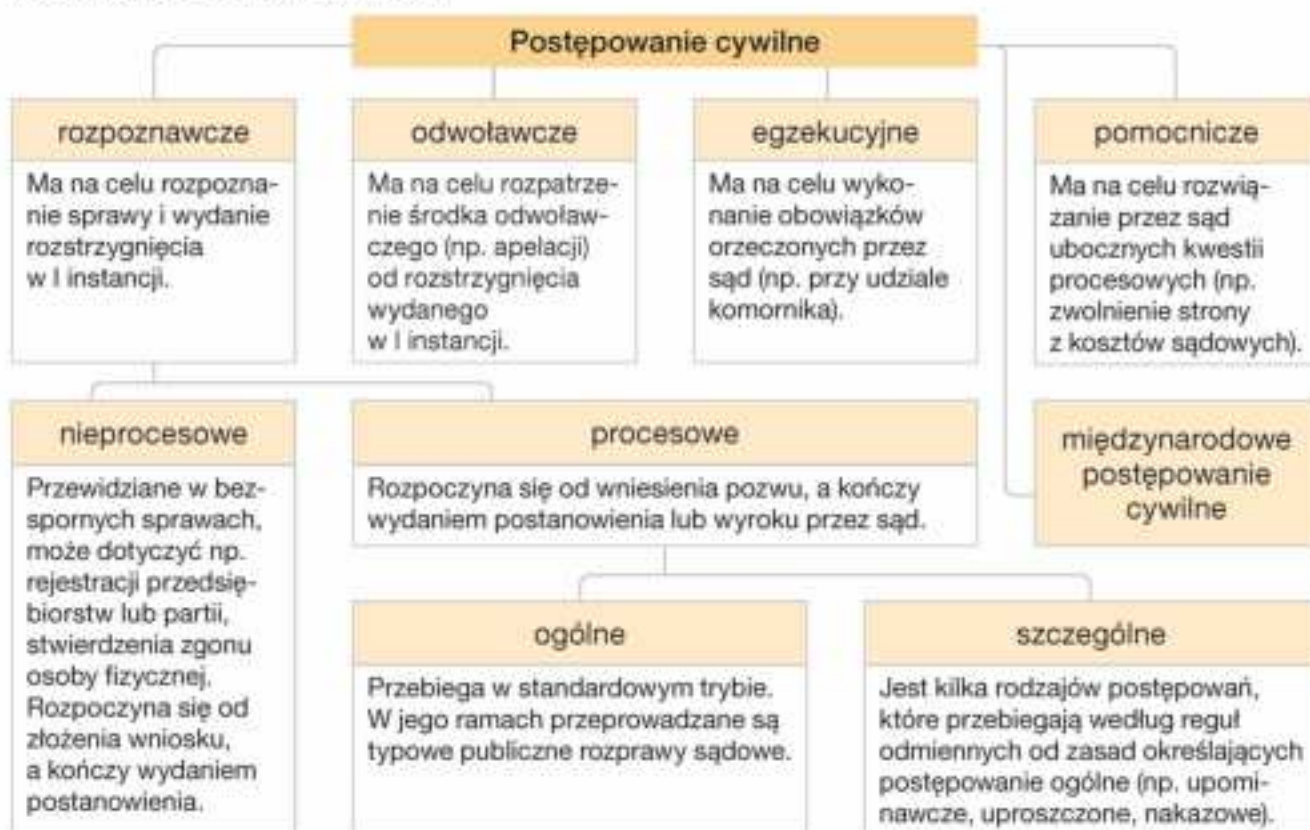
² Matka i małżonka/małżonek dziedziczą po połowie spadku, jeśli ojcostwo spadkodawcy było nieustalone.

³ Dzieci małżonki/małżonka (pasierbowie lub pasierbice spadkobiercy) mogą dziedziczyć, jeśli oboje ich rodzice zmarli przed otwarciem spadku.

■ Postępowanie cywilne

Aby w konkretnym przypadku sąd mógł zastosować obowiązujące normy, różne organy oraz zainteresowane strony podejmują przewidziane w prawie działania. Ogół takich czynności i będących ich następstwem zdarzeń określa się jako **postępowanie** – w zależności od rodzaju sprawy rządzi się ono własnymi zasadami.

Rodzaje postępowań cywilnych

■ Rozprawa w procesie cywilnym

Uczestnicy procesu podczas rozprawy zajmują określone miejsca na sali sądowej.

Pozew cywilny

Pozew to pismo rozpoczynające proces cywilny. Do elementów tego dokumentu należą:

- ▶ nazwa i adres sądu,
- ▶ imiona i nazwiska lub nazwy stron,
- ▶ określenie żądania (np. wskazanie wartości przedmiotu sporu),
- ▶ przytoczenie okoliczności uzasadniających żądanie,
- ▶ dowody na poparcie argumentów,
- ▶ podpis powoda/pełnomocnika,
- ▶ lista załączników,
- ▶ pełnomocnictwo (jeśli powód wyznaczył pełnomocnika).

1 Przedstaw różnicę między zdolnością prawną a zdolnością do czynności prawnych.

! 2 Zapoznaj się z zamieszczonymi przepisami prawnymi oraz opisami przypadków, czyli tzw. kazusami. Następnie odpowiedz na pytania. Za każdym razem uzasadnij swoje zdanie, powołując się na właściwe przepisy.

Praca z tekstem źródłowym

Art. 10. § 1. Pełnoletnim jest, kto ukończył lat osiemnaście. [...]

Art. 11. Pełną zdolność do czynności prawnych nabywa się z chwilą uzyskania pełnoletności.

Art. 12. Nie mają zdolności do czynności prawnych osoby, które nie ukończyły lat trzynastu, oraz osoby ubezwłasnowolnione całkowicie. [...]

Art. 14. § 1. Czynność prawna dokonana przez osobę, która nie ma zdolności do czynności prawnych, jest nieważna.

§ 2. Jednakże gdy osoba niezdolna do czynności prawnych zawarła umowę należącą do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, umowa taka staje się ważna z chwilą jej wykonania, chyba że pociąga za sobą rażące pokrzywdzenie osoby niezdolnej do czynności prawnych.

Źródło: Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 (z późn. zm.).

Przypadek 1

Dzień przed swoimi trzynastymi urodzinami Asia wybrała się na niewielkie zakupy. Ustaliła z mamą, że na jutrzejsze przyjęcie kupi 10 baloników i 4 papierowe girlandy. Ze swojej skarbonki wyjęła wszystkie oszczędności – 253 zł i 84 gr. W osiedlowym sklepiku pomyślała, że lepiej będzie, jeśli weźmie 20 baloników, 3 girlandy i jeszcze 10 kolorowych naklejek dla swoich gości. Za wybrane artykuły zapłaciła 250 zł i 16 gr.

Przypadek 2

W dniu swoich osiemnastych urodzin Robert otrzymał w prezencie od rodziców 2000 zł na nowy tablet. W następnym tygodniu udał się do marketu ze sprzętem elektronicznym i kupił urządzenie za 1950 zł. Po powrocie do domu sprawdził, ile kosztuje zakupiony tablet w sklepie internetowym – okazało się, że jego cena wynosi tam 1000 zł.

A Czy Asia i Robert mieli prawo do zakupu produktów wymienionych w opisach?

B W którym przypadku doszło do bezprawnej sprzedaży?

3 Wyjaśnij znaczenie terminów: „pełnomocnictwo”, „zobowiązanie”, „własność”, „zachówek”.

★ 4 Zapoznajcie się z przepisami *Kodeksu cywilnego* dotyczącymi wydziedziczenia (art. 1008 i 1011). Następnie podyskutujcie, czy takie rozwiązanie prawne, które umożliwia spadkodawcy pozbawienie np. jego dzieci prawa do zachowku, jest – Waszym zdaniem – słuszne. Uwzględnijcie podczas rozmowy art. 64 *Konstytucji RP*.

Na forum klasy

Konstytucja RP

! 5 Odszukaj w dostępnych źródłach wzór pozwu o zapłatę. Nazwij jego poszczególne części.

2

Prawo rodzinne

małżeństwo | wspólność majątkowa | prawa rodziców i dziecka | alimentacja

Życie rodzinne obfituje w wiele zdarzeń wymagających znajomości prawa. Na co dzień zapewne niewiele osób zdaje sobie sprawę z istnienia wielu norm prawnych dotyczących relacji między małżonkami, rodzicami i dziećmi. Jednak w niektórych sytuacjach okazuje się, że niezbędne jest rozstrzygnięcie sądu, aby ustabilizować sprawę danej rodziny. Jakie są podstawowe instytucje prawa rodzinnego w Polsce? Czym jest małżeństwo? Jakie są warunki oraz skutki jego zawarcia? Jak należy rozumieć pojęcie wspólności majątkowej? Jakie prawa i obowiązki mają rodzice i dzieci? Na czym polega obowiązek alimentacyjny?

■ Małżeństwo

 Konstytucja RP: art. 18, 33

Zgodnie z polskim prawem za małżeństwo uważa się monogamiczny związek kobiety i mężczyzny dobrowolnie zawarty w formalny sposób nazywany ślubem. Uznaje się, że celem powstania małżeństwa jest wspólne pożycie małżonków, oparte na wzajemnej wierności i pomocy oraz współdziałaniu dla dobra założonej rodziny. Z faktu bycia mężem albo żoną wynikają dla osób fizycznych szczególne prawa i obowiązki o charakterze majątkowym i niemajątkowym, przy czym oboje małżonkowie są równouprawnieni. Nieprzestrzeganie norm prawa rodzinnego, zebranych przede wszystkim w *Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym*, grozi prawną reakcją ze strony państwa, które zgodnie z *Konstytucją RP* musi chronić i opierać się małżeństwami i rodzinami.

Zawarcie związku małżeńskiego

W związek małżeński mogą wstąpić co do zasady tylko osoby pełnoletnie. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* przewiduje możliwość zawarcia małżeństwa świeckiego albo wyznaniowego (kościelnego). W ramach obu tych form należy wcześniej dopełnić formalności w urzędzie stanu cywilnego, który jest jednostką organizacyjną danego urzędu gminy (miasta).

W czasie ślubu świeckiego kobieta i mężczyzna składają oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński w obecności kierownika urzędu stanu cywilnego lub innego upoważnionego urzędnika.

Podczas ślubu wyznaniowego kobieta i mężczyzna składają oświadczenia o zawarciu małżeństwa wobec duchownego. Po tej uroczystości kierownik urzędu stanu cywilnego sporządza akt małżeństwa.

Kiedy para nie może się pobrać?

Aby kobieta i mężczyzna mogli zawrzeć związek małżeński, nie może istnieć żadna **przeszkoda prawna**. W prawie rodzinnym określone zostały okoliczności, w których zawarcie małżeństwa jest niemożliwe. Późniejsze ujawnienie istnienia którejkolwiek

z tych przeszkód może stanowić podstawę do **unieważnienia małżeństwa**, czyli prawnego uznania, że nigdy do niego nie doszło. Poniższa tabela prezentuje takie przypadki oraz wyjątki, które określają, kiedy dana przeszkoda nie uniemożliwia wzięcia ślubu ani nie unieważnia zawartego już małżeństwa.

Prawne przeszkody małżeńskie i przyczyny unieważnienia małżeństwa

Przeszkody lub przyczyny unieważnienia	Wyjątki
Unieważnienie z powodu tych przeszkód może nastąpić na żądanie każdego, kto ma tym interes prawny.	
Bigamia	Nie może być podstawą unieważnienia, jeżeli poprzednie małżeństwo ustało lub zostało unieważnione.
Pokrewieństwo: • w linii prostej (np. dziadek i wnuczka), • rodzeństwo.	<i>brak wyjątków</i>
Unieważnienie z tych przyczyn może nastąpić na żądanie każdego z małżonków.	
Nieodpowiedni wiek: • brak pełnoletniości (nieukończenie 18 lat przez którąkolwiek osobę z pary), • brak zezwolenia sądu udzielonego kobiecie w wieku od 16 do 18 lat.	• Nie może być podstawą unieważnienia, jeśli powództwo w tej sprawie zostało wytoczone w momencie, gdy dana osoba już osiągnęła wymagany wiek. • Jeśli kobieta zaszła w ciążę, to jej mąż nie może żądać unieważnienia małżeństwa z powodu nieodpowiedniego wieku.
Powinowactwo w linii prostej (np. zięć i teściowa).	Sąd z ważnych powodów może zezwolić na małżeństwo między powinowatymi.
Przysposobienie , czyli wcześniejsza adopcja jednej osoby z pary przez drugą.	Nie może być podstawą unieważnienia, jeśli stosunek przysposobienia między małżonkami ustał.
Ubezwłasnowolnienie całkowite , czyli sądowe odebranie zdolności do czynności prawnych z powodu niedostatecznej sprawności umysłowej.	• Unieważnienie z tej przyczyny następuje tylko na żądanie obojga małżonków. • Nie może być podstawą unieważnienia, jeżeli ubezwłasnowolnienie zostało uchylone.
Choroba psychiczna	Nie można unieważnić małżeństwa z tej przyczyny po ustaniu choroby.
Niedorozwój umysłowy	Sąd może zezwolić na zawarcie małżeństwa, jeżeli stan zdrowia lub umysłu danej osoby nie zagraża małżeństwu ani zdrowiu przyszłego potomstwa.
Unieważnienie z tych przyczyn może nastąpić na żądanie małżonka, który złożył wadliwe oświadczenie albo udzielił wadliwego pełnomocnictwa do zawarcia małżeństwa.	
Wady oświadczenia woli o wstąpieniu w związek małżeński. Mogą wystąpić, jeśli jedna z osób: • znajdowała się w stanie wyłącającym świadome wyrażenie woli (z jakichkolwiek powodów), • została wprowadzona w błąd co do tożsamości przyszłego współmałżonka, • wyraziła wolę pod wpływem bezprawnej groźby ze strony przyszłego małżonka lub osoby trzeciej.	Wady te mogą być podstawą unieważnienia: • po upływie 6 miesięcy od ich ustania lub wykrycia błędu, • po upływie 3 lat od zawarcia małżeństwa w wyniku wadliwego oświadczenia, • jeśli zostanie uznane, że składający oświadczenie nie mógł obawiać się poważnego osobistego niebezpieczeństwa.
Wadliwość pełnomocnictwa do zawarcia małżeństwa	Nie może być podstawą unieważnienia, jeśli małżonkowie podjęli już wspólne pożycie.

Skutki zawarcia małżeństwa

Do najważniejszych skutków prawnych, które powstają w wyniku zawarcia związku małżeńskiego, zaliczamy:

- ▶ powstanie rodziny, w której małżonkowie mają równe prawo do wspólnego decydowania o istotnych dla niej sprawach;
- ▶ obowiązek wzajemnej alimentacji, czyli dostarczania współmałżonkowi środków na utrzymanie (aktualizuje się w razie rozwiązania małżeństwa);
- ▶ prawo obu małżonków do wzajemnego żądania od siebie pomocy w zaspokajaniu potrzeb rodziny;
- ▶ zobowiązanie małżonków do wzajemnej pomocy, wierności i współdziałania dla dobra rodziny;
- ▶ ustawową wspólność majątkową, chyba że małżonkowie postanowią inaczej (w tzw. intercyzie);
- ▶ solidarną odpowiedzialność za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z małżonków w sprawach dotyczących zwykłych potrzeb rodziny;
- ▶ przysługującą małżonkom możliwość wzajemnej reprezentacji (np. w przypadku choroby, pozbawienia wolności);
- ▶ prawo do wspólnego przysposobienia (adoptowania) dziecka;
- ▶ prawo do ustawowego dziedziczenia po współmałżonku;

- ▶ możliwość zmiany rodowego nazwiska (przyjęcia nazwiska męża przez żonę albo nazwiska żony przez męża).

Wspólność majątkowa

Zgodnie z przepisami *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* w chwili zawarcia małżeństwa powstaje między małżonkami wspólność majątkowa. Wynika ona z ustawy i obejmuje przedmioty majątkowe, które zostały nabyte przez jednego lub oboje małżonków w czasie trwania małżeństwa.

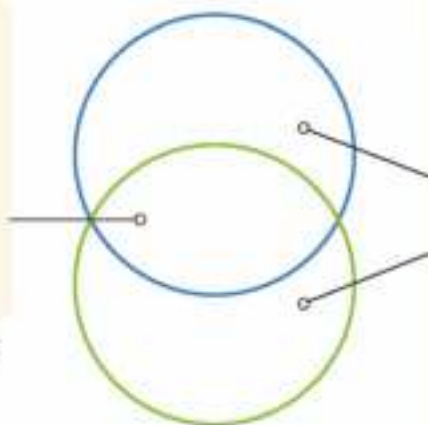
Małżonkowie mają równe prawo do posiadania rzeczy wchodzących w skład ich wspólnego majątku oraz do swobodnego z nich korzystania. Zobowiązani są do współzarządzania tymi dobrami i do wzajemnego informowania się o ich stanie oraz o związanych z nimi zobowiązaniach. Każdy z małżonków może samodzielnie zarządzać wspólnym majątkiem, a także sprzeciwić się decyzjom podjętym w tym zakresie przez współmałżonka – choć sprzeciw ten nie może dotyczyć czynności związanych z bieżącymi sprawami życia codziennego. Zgoda obojga małżonków jest wymagana m.in. w przypadku sprzedaży, obciążenia lub zakupu nieruchomości, gospodarstwa rolnego albo przedsiębiorstwa oraz przekazania darowizny z majątku wspólnego.

Majątek małżonków z małżeńską wspólnością majątkową

- wynagrodzenie za pracę i dochody z innej działalności zarobkowej
- dochody z majątku wspólnego i osobistego
- środki pieniężne zgromadzone na rachunku bankowym lub funduszu emerytalnym

Odrębne i wspólne składniki majątku należące do:

- żony
- męża

- przedmioty nabyte przed zawarciem małżeństwa
- przedmioty nabyte m.in. przez dziedziczenie i darowiznę
- przedmioty służące wyłącznie do zaspokojenia potrzeb osobistych jednego z małżonków
- prawa niezbywalne, takie jak roszczenia alimentacyjne
- przedmioty uzyskane z tytułu odszkodowania za uszkodzenie ciała lub zadośćuczynienia za krzywdę

Małżonkom przysługuje możliwość ustanowienia – w formie aktu notarialnego – rozdzielności majątkowej. Dokonuje się tego w umowie majątkowej nazywanej intercyzą. Po dopełnieniu tych formalności każdy z małżonków samodzielnie zarządza swoim majątkiem, zarówno tym zgromadzonym przed zawarciem małżeństwa, jak i tym nabytym w czasie jego trwania.

■ Prawa rodziców i dzieci

■ Konstytucja RP: art. 48, 53, 72

W rodzinie wszyscy mają swoje prawa i obowiązki określone w prawie rodzinnym. Stanowią one rozwinięcie norm konstytucyjnych, a także porozumień międzynarodowych, takich jak *Konwencja o prawach dziecka*. *Konstytucja RP* daje rodzicom prawo do wychowywania potomstwa zgodnie z włas-

nyimi przekonaniem, jednak z uwzględnieniem wolności sumienia, wyznania i przekonań dziecka. Dysponują oni m.in. prawem wyboru szkoły dla swojego dziecka, w tym szkoły innej niż publiczna.

Konwencja o prawach dziecka została oparta na dwóch kluczowych zasadach.

Pierwszą z nich jest reguła **kierowania się dobrem dziecka**. Zgodnie z nią zarówno państwo, jak i dorośli opiekunowie zobowiązani są do uznania interesu dziecka za cel najwyższy we wszystkich dotyczących go działaniach. Drugą nadrzędną zasadą jest **zakaz dyskryminacji dziecka**. Wszystkie dzieci są równe wobec prawa, które powinno gwarantować im takie same szanse i chronić je przed gorszym traktowaniem ze względu na pochodzenie, płeć, kolor skóry, wyznanie czy status społeczny.

Szczególne prawa i obowiązki rodzica oraz dziecka

Prawo do:	Obowiązek:
Rodzic	
• opieki nad dzieckiem i jego majątkiem, • wychowania dziecka, kierowania nim oraz zapewnienia mu edukacji: – zgodnie z własnymi przekonaniem moralnymi i religijnymi, – z uwzględnieniem stopnia dojrzałości dziecka, wolności jego sumienia, wyznania i przekonań oraz z poszanowaniem dla jego godności i praw.	• wysłuchania dziecka, • uwzględniania w miarę możliwości rozsądnych życzeń dziecka, • szanowania i wspierania dziecka, • należytego sprawowania władzy rodzicielskiej, • alimentacji, jeżeli dziecko nie może się jeszcze samodzielnie utrzymywać.
Dziecko	
• matki i ojca (np. do kontaktów z rodzicem), • bycia wysłuchanym i uwzględnienia jego zdania przez organy władzy publicznej oraz przedstawicieli ustawowych (np. rodziców albo opiekunów prawnych), • nauki (realizowane np. przez bezpłatną naukę w szkołach publicznych, ulgi w komunikacji zbiorowej, stypendia), • wypoczynku, czasu wolnego i zabawy, • ochrony zdrowia, • opieki w sytuacji, w której nie pozostaje pod władzą rodzicielską, • szczególnej ochrony organów państwa w określonych sytuacjach (np. gdy jest ofiarą lub świadkiem różnych przestępstw, zwłaszcza na tle seksualnym).	• posłuszeństwa wobec rodziców, • wysłuchania opinii i zaleceń rodziców w sprawach, w których może samodzielnie podejmować decyzje, • szkolny (od roku kalendarzowego, w którym dziecko osiągnie wiek 7 lat, do ukończenia szkoły podstawowej, nie dłużej jednak niż do 18 roku życia) i nauki (również do 18 roku życia), • przyczyniania się do pokrywania kosztów utrzymania, jeżeli osiąga dochody z własnej pracy i mieszka u rodziców, • pomagania we wspólnym gospodarstwie domowym, jeżeli pozostaje na utrzymaniu rodziców, • alimentacji wobec rodziców, którzy popadli w niedostatek, jeżeli utrzymuje się samodzielnie.

Władza rodzicielska

„Władza rodzicielska” to termin używany do określenia ogółu praw i obowiązków rodzica wobec niepełnoletniego dziecka.

Zgodnie z *Kodeksem rodzinnym i opiekuńczym* dziecko podlega władzy rodzicielskiej aż do osiągnięcia pełnoletności. Ponadto przepisy z tego aktu prawnego **zakazują rodzicom stosowania kar cielesnych** i nadużywania swoich uprawnień w inny sposób.

Władza rodzicielska nad dzieckiem przysługuje **oboju rodzicom w równym stopniu**, tzn. że każdy z nich ma prawo i obowiązek samodzielnie podejmować decyzje i czynności w ramach jej wykonywania. Wyjątek dotyczy decydowania w kwestiach istotnych dla dziecka, np. o wyjeździe zagranicznym lub wyborze szkoły – w tych sprawach rodzice podejmują decyzje wspólnie, a jeśli nie mogą dojść do porozumienia, ich spór rozstrzyga sąd.

Jeden z rodziców sprawuje władzę rodzicielską **samodzielnie**, jeżeli drugi:

- ▶ nie żyje albo nie jest znany,
- ▶ jest niepełnoletni lub nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych,
- ▶ został pozbawiony władzy rodzicielskiej albo została ona zawieszona.

Rodzice są przedstawicielami ustawowymi dziecka, co znaczy, że dokonują w jego imieniu czynności prawnych, np. gdy kupują mu komputer ze środków należących do jego majątku, reprezentują je w postępowaniu spadkowym, przyjmują w jego imieniu darowizny. Jednakże **nie mogą oni reprezentować dziecka**, jeżeli drugą stroną danej czynności prawnej jest:

- ▶ inne dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską,
- ▶ jeden z rodziców lub jego małżonek (z wyjątkiem spraw dotyczących darowizny na rzecz dziecka lub przyznania środków na utrzymanie i wychowanie należnych dziecku od drugiego z rodziców).

Obowiązek alimentacyjny

Wobec małoletniego dziecka albo pełnoletniego potomka, który nie utrzymuje się samodzielnie, rodzice mają obowiązek alimentacji, polegający na dostarczaniu środków na utrzymanie i wychowanie. Wysokość alimentów jest uzależniona od potrzeb danego dziecka oraz od możliwości finansowych jego rodzica.

W przypadku dziecka pełnoletniego rodzice mogą uchylić się od obowiązku alimentacyjnego, jeśli:

- ▶ alimenty oznaczają nadmierny uszczerbek dla ich budżetu,
- ▶ dziecko nie podejmuje starań, aby się usamodzielniać.

Ponadto można wskazać kilka sytuacji, w których pełnoletni potomek musi wypełnić różne obowiązki wobec swoich rodziców.

- ▶ Dziecko, które osiąga dochody z samodzielnej pracy, ale mieszka u rodziców, powinno dokładać się do opłacania kosztów utrzymania rodziny.
- ▶ Gdy dziecko pozostaje na utrzymaniu rodziców, zobowiązane jest pomagać im w gospodarstwie domowym.
- ▶ Jeżeli rodzice popadli w niedostatek, a dziecko utrzymuje się samodzielnie, ciąży na nim obowiązek alimentacyjny.

Czy wiesz, że...

Pozbawienie lub ograniczenie władzy rodzicielskiej nie ma wpływu na zakres niektórych wzajemnych praw i obowiązków w relacji między rodzicami a dzieckiem, w tym na obowiązek alimentacyjny. Rodzice dalej są zobowiązani do świadczeń alimentacyjnych na rzecz nieutrzymującego się samodzielnie dziecka. Mogą również po nim dziedziczyć, a także zachowują prawo do osobistych spotkań ze swoim potomkiem. Jeżeli wymaga tego dobro dziecka, to ostatnie uprawnienie może zostać odebrane przez sąd, który może wydać rodzicom pozbawionym władzy rodzicielskiej zakaz spotykania się, korespondowania i rozmawiania przez telefon z potomkiem.

Przykład

Pozew o alimenty na rzecz małoletniego – wzór

(miejscowość i data)

Sąd Rejonowy w (siedziba sądu)
Wydział Rodzinny i Nieletnich**Powód:** (imię, nazwisko, dokładny adres)

reprezentowany przez matkę/ojca: (imię, nazwisko, dokładny adres)

Pozwany: (imię, nazwisko, dokładny adres)**Wartość przedmiotu sporu:** (określenie wartości roszczeń powoda)

W imieniu małoletniego (imię, nazwisko małoletniego dziecka, na którego rzecz mają zostać orzeczone alimenty)

wnoszę o:

- zasądzenie tytułem alimentów od pozwanego (imię, nazwisko) kwoty (wysokość kwoty) zł miesięcznie, płatnej w terminie do (określenie, do którego dnia miesiąca należy przekazać świadczenie) dnia każdego miesiąca na ręce matki/ojca (imię, nazwisko) jako przedstawiciela ustawowego powoda,
- wydanie wyroku zaocznego w razie niestawienia się pozwanego na rozprawę,
- nadanie wyrokowi klauzuli wykonalności,
- zasądzenie od pozwanego na rzecz małoletniego powoda kosztów procesu.

Uzasadnienie (przykładowe)

Strony są małżeństwem od (data ślubu).

Dowód: odpis skrócony aktu małżeństwa.

Z tego związku narodziło się (liczba) dzieci.

Dowód: odpisy skrócone aktów urodzenia.

Pozwany nie łoży na utrzymanie dzieci, mimo że dysponuje odpowiednimi środkami finansowymi. Jest zatrudniony jako (nazwa stanowiska) w (nazwa zakładu pracy).

Dzieci obecnie są w wieku (wiek) i obliczona połowa kwoty niezbędnej do ich utrzymania wynosi (kwota).

(własnoręczny podpis)

Załączniki:

- odpis skrócony aktu małżeństwa,
- odpisy skrócone aktów urodzenia,
- kserokopia opłat czynszowych,
- zaświadczenie o zarobkach matki/ojca powoda.

Do pozwu należy dołączyć tyle kopii załączników, ilu jest uczestników postępowania.

! Wymień części, z których składa się pozew cywilny. Określ, co należy zawrzeć w takim piśmie.

Władza rodzicielska – za i przeciw

W Polsce w 2018 r. – dzięki zaprezentowaniu projektu nowego *Kodeksu rodzinnego* przez Rzecznika Praw Dziecka – toczyła się ciekawa dyskusja na temat ważnej instytucji prawa rodzinnego, jaką jest władza rodzicielska. Zastanawiano się, czy nie powinna ona zostać zastąpiona przez odpowiedzialność rodzicielską.

O tym się
mówi!

1 Nowy *Kodeks rodzinny* to przełom w myśleniu o dziecku i jego rodzinie, to nowa koncepcja ochrony dzieciństwa, rodzicielstwa, małżeństwa, rodziny – powiedział Rzecznik Praw Dziecka Marek Michalak, prezentując projekt nowego *Kodeksu rodzinnego* podczas konferencji prasowej 12 lipca [2018 r.]. - Polskie rodziny i ich dzieci przez ponad pół wieku czekały na traktujące ich podmiotowo i przystające do rzeczywistości przepisy prawa – dodaje RPD.

[...] Istotną zmianą wprowadzoną projektem *Kodeksu rodzinnego*, co RPD wielokrotnie zapowiadał od 2008 roku, jest zastąpienie władzy rodzicielskiej – odpowiedzialnością rodzicielską. Odpowiedzialność rodzicielska jest pojęciem zdecydowanie szerszym od władzy rodzicielskiej, zdejmując z rodziców formę władztwa nad dzieckiem, wskazuje na położenie nacisku na podmiotowość dziecka w rodzinie.

W projekcie odpowiedzialność rodzicielska została ujęta zadaniowo. To zadanie, postawa i relacje rodziców z dzieckiem, wykonywane z poszanowaniem jego godności i praw, zgodnie z porządkiem społeczno-prawnym. Celami odpowiedzialności rodzicielskiej są troska o dziecko i zaspokajanie jego potrzeb, przygotowanie do życia w rodzinie i społeczeństwie oraz wypełnianie obowiązku alimentacyjnego. Jest ona realizowana, w szczególności, przez wykonywanie obowiązków i praw w zakresie pieczy nad osobą i majątkiem dziecka, reprezentacji, utrzymywania relacji osobistych, ustalania pochodzenia dziecka, jego imienia i nazwiska, miejsca pobytu. Odpowiedzialność rodzicielska odnosi się odpowiednio do osób, które na mocy orzeczenia sądu ponoszą wobec dziecka taką odpowiedzialność jak rodzice. Projekt *Kodeksu rodzinnego* reguluje również odpowiedzialność rodziców dziecka pozostających w konkubinacie.

Źródło: J. Kuraś, *RPD o nowym kodeksie rodzinnym, którego oczekuje społeczeństwo*, 2018, www.rp.pl [dostęp: 9.01.2020].

2 Dlaczego tak łatwo przywykliśmy do opinii, zgodnie z którą rodzic jest głównym zagrożeniem dla dziecka? [...] odchodzący z urzędu Rzecznika Praw Dziecka (RPD) Marek Michalak przedstawił mediom projekt nowego *Kodeksu rodzinnego*. [...] podjęte zostały działania mające na celu likwidację pojęcia „władzy rodzicielskiej”. Czy to krok w dobrym kierunku?

[...] nowy kodeks ma wprowadzić stan „końca władzy rodzicielskiej”. Zwrot ten proponuje się zastąpić pojęciem odpowiedzialności rodzicielskiej. Jak podkreślono „[...] Odpowiedzialność rodzicielska jest pojęciem zdecydowanie szerszym od władzy rodzicielskiej, zdejmując z rodziców formę władztwa nad dzieckiem, wskazuje na położenie nacisku na podmiotowość dziecka w rodzinie”.

Podobne propozycje pojawiały się ze strony Biura RPD już od kilku lat. Niestety opierają się one na dwóch podstawowych błędach. Po pierwsze, pojęcie odpowiedzialności jest znaczeniowo węższe niż zwrot „władza rodzicielska”. Prezentuje ono bowiem wyłącznie obowiązki, pomijając uprawnienia rodziców, dzięki którym owe obowiązki mogą być realizowane. Po drugie natomiast, założono, że władztwo rodzica jest zawsze zjawiskiem złym. Nie jest to jednak prawda.

[...] Zapewne dla wielu ochrona pojęcia władzy rodzicielskiej jawić się może jako działanie szalone. Niestety jednak mianem tym określić można coraz częściej pojawiające się w kolejnych przekazach zwroty zrównujące rodzicielską władzę z krzywdzeniem. [...] Rodzic już dzisiaj nie jest, jak twierdzą niektórzy, jedynie strażnikiem, funkcjonującym obok dziecka z absolutną władzą. Jest natomiast zobowiązany, by wypełniając swoje ustawowe oraz moralne obowiązki, uwzględniał dobro dziecka oraz interes społeczny. [...]

Źródło: B. Kmieciak, *Władza rodzicielska, czyli suma wszystkich strachów*, 2018, www.rp.pl [dostęp: 9.01.2020].

- 1** Rozstrzygnij na podstawie zamieszczonych tekstów, czy w świetle polskiego prawa Jan i Anna są małżeństwem. Uzasadnij odpowiedź.

Praca z tekstem źródłowym

Art. 1. § 2. Małżeństwo zostaje również zawarte, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński [...] w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa. Gdy zostaną spełnione powyższe przesłanki, małżeństwo uważa się za zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego. [...]

Art. 8. § 3. [Wymagane dokumenty] [...] duchowny przekazuje do urzędu stanu cywilnego przed upływem pięciu dni od dnia zawarcia małżeństwa [...].

Źródło: Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. z 2019 r., poz. 2086, t.j.

Jan i Anna pobrali się w swojej rodzinnej miejscowości w obecności proboszcza parafii katolickiej. Duchowny przekazał do urzędu stanu cywilnego dokumenty dotyczące tego wydarzenia dopiero po ponad dwóch tygodniach od daty ślubu. Urzędnicy odmówili sporządzenia aktu małżeństwa.

- 2** Zapoznaj się z art. 47 i art. 48 ust. 1 *Konstytucji RP*. Przedstaw po dwie sytuacje, przed którymi chronią obywateli wskazane przepisy.

 Konstytucja RP

- 3** Rozstrzygnij, które z podanych zdań są prawdziwe, a które – fałszywe.

- A** Obowiązek szkolny kończy się wraz z ukończeniem szkoły podstawowej.
- B** Wygaśnięcie władzy rodzicielskiej powoduje zwolnienie rodziców z obowiązku alimentacyjnego.
- C** Rodzice mają obowiązek uwzględniania wszystkich życzeń dziecka.

- 4** Wyraż swoją opinię na temat problemu, którego dotyczy dyskusja na forum internetowym.

Wątek na forum

Główna
Powiadomienia
Wyloguj

Czy należy reagować na przypadki wymierzania dziecku tzw. klapsa przez ich rodziców?

Ola 2 godz.

Zdecydowanie tak. Niewinnie brzmiący klaps jest w rzeczywistości karą cielesną, której stosowania zabrania *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, a także *Konstytucja RP*.

Kaziu 2 min

Nie da się ukryć, że klaps jest karą cielesną – wykorzystywaniem przewagi fizycznej dorosłego nad dzieckiem. Wiadomo też, że rodzic, który daje klapsa, nie radzi sobie z wychowaniem. Ale nie można też zrównywać klapsa z laniem. Państwo czasami zbyt mocno ingeruje w życie prywatne i rodzinne swoich obywateli...

- 5** Podzielcie się na cztery grupy. Opracujcie broszury przedstawiające przykładowe pozwy w wybranych sprawach rodzinnych (m.in. o przyznanie alimentów). Wykorzystajcie różne dostępne źródła wiedzy na ten temat.

Projekt edukacyjny

domniemanie niewinności | oskarżyciel | oskarżony | świadek | pokrzywdzony

Do najważniejszych zadań państwa należy ściganie przestępców oraz stawianie ich przed sądem. Jednocześnie wymiar sprawiedliwości musi w niezależny sposób rozstrzygać, czy zgodnie z ustawą osoby oskarżone są winne popełnienia czynów zabronionych. Skutkiem przeprowadzenia postępowań karnych może być wykonanie kary. Katalog kar wraz z definicjami przypisanych do nich przestępstw zawarto w *Kodeksie karnym*. Natomiast reguły dotyczące działań organów państwa w zakresie ścigania i sądenia oraz gwarancje praw uczestników takiego procesu umieszczono w *Kodeksie postępowania karnego*. Jakie prawa mają ofiary i świadkowie przestępstw oraz podejrzewani o ich popełnienie sprawcy? Jak należy zawiadomić o przestępstwie organy ścigania? Co się dzieje w trakcie postępowania karnego?

■ Zasady prawa karnego

Szczegółowe reguły postępowania karnego opierają się na różnych ogólnych zasadach, które mogą wynikać z rozwiązań przyjętych w *Konstytucji RP* i *Europejskiej konwencji praw człowieka* (EKPCz). Należą do nich dwie zasady przedstawione poniżej.

Nie ma przestępstwa bez ustawy

 Konstytucja RP: art. 7, 42

 EKPCz: art. 7

Ta zasada (łac. *nullum crimen sine lege*) oznacza, że nie wolno nikogo pociągnąć do odpowiedzialności za czyn, który nie został uznany za zabroniony w konkretnym przepisie ustawy. Innymi słowy, sąd jest uprawniony do karania obywateli tylko

wtedy, gdy przewidywało to prawo obowiązujące w momencie popełnienia przestępstwa. Normy prawa karnego muszą precyzyjnie określać, jakie zachowanie jest zakazane, a jakie – nakazane.

Nierespektowanie tej zasady mogłoby prowadzić do dowolnego (arbitralnego) wykorzystywania środków przymusu państwowego do represjonowania obywateli. Znacząco obniżałoby to poziom zaufania społecznego do instytucji państwa.

Domniemanie niewinności

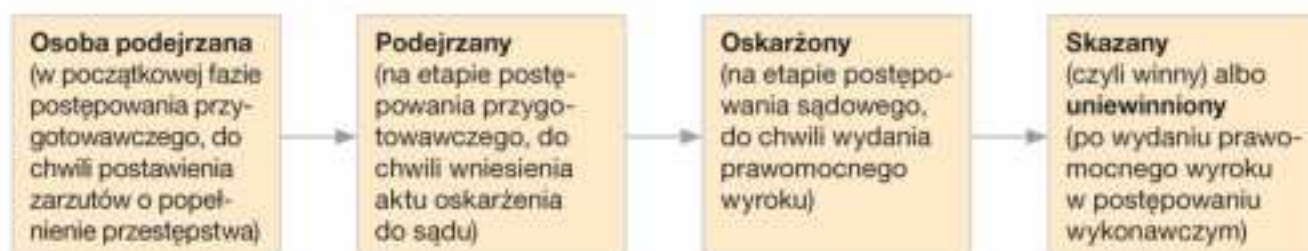
 Konstytucja RP: art. 42, 45

 EKPCz: art. 6

Ta reguła nakazuje, aby każdą osobę, której zarzuca się popełnienie czynu zabronionego, traktować jak niewinną (np. nie nazywać jej przestępcą), póki jej wina nie zostanie udowodniona. Do chwili uprawomocnienia się wyroku wydanego przez sąd nikt nie może zostać uznany za winnego. Ten nakaz jest skierowany nie tylko do organów prowadzących postępowanie (np. do sądu, Policji, prokuratora), lecz także do otoczenia społecznego (np. do innych organów państwa, pracodawców, mediów i wszystkich członków społeczeństwa). W związku z tym rola osoby, przeciwko której toczy się postępowanie karne, zmienia się w zależności od etapu sprawy (zob. schemat na kolejnej stronie).

Stosowanie tej zasady ma na celu ochronę niewinnych obywateli przed zniesławieniem oraz zapewnienie wszystkim osobom postawionym przed sądem warunków do bezstronnego rozpatrzenia ich sprawy.

Role procesowe sprawcy

Przykład

Zakazy dziennikarskie

Z przejawami funkcjonowania zasady domniemania niewinności często można spotkać się w mediach. W stosunku do osób podejrzanych lub oskarżonych dziennikarze zazwyczaj stosują formy typu „Józef K.”, „Tomasz B.” albo „Barbara J.”. Wizerunek i pełne nazwisko takich osób mogą zostać podane opinii publicznej tylko wtedy, gdy się one na to zgodzą. Ponadto dziennikarze mają zakaz wypowiadania opinii dotyczących przyszłego rozstrzygnięcia w danej sprawie przed wydaniem orzeczenia w I instancji. Ma to ustrzec osoby, które okażą się niewinne, przed późniejszą stygmatyzacją w otoczeniu społecznym.

Zawiadomienie o przestępstwie

Każdy może poinformować organy ścigania o przestępstwie, którego był świadkiem. Wskutek takiej informacji albo na podstawie wiadomości zdobytych z własnej inicjatywy z reguły prokurator lub Policja mogą postanowić o wszczęciu w danej sprawie śledztwa

lub dochodzenia. Ma ono na celu ustalenie okoliczności zdarzenia i ujęcie osoby podejrzanej. W sytuacjach określonych w ustawie inicjatorem postępowania karnego może zostać również osoba pokrzywdzona – występuje ona wówczas jako oskarżyciel prywatny.

Przykład

[dane pokrzywdzonego]

[miejscowość i data]

Do:

[dane jednostki Policji lub prokuratury]

ZAWIADOMIENIE

o popełnieniu przestępstwa

Na podstawie art. 304 § 1 k.p.k. zawiadamiam o popełnieniu w dniu [data] w [miejscu] przez [dane sprawcy lub informacja, że jest on nieznany] przestępstwa [rodzaj przestępstwa] na moją szkodę oraz wnoszę o wszczęcie w tej sprawie postępowania przygotowawczego.

Uzasadnienie

[Należy tu zwięźle opisać zachowanie sprawcy, które zdaniem zawiadamiającego nosi cechy przestępstwa; można też wymienić dowody potwierdzające przedstawiany przebieg zdarzenia.]

[podpis pokrzywdzonego]

Załączniki:

[Należy tu wymienić dokumenty, do których odniesiono się w uzasadnieniu.]

! Napisz – zgodnie z przedstawionym wzorem – zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa. Wskaż w nim dowolny czyn zabroniony, który został wymieniony w obowiązującym *Kodeksie karnym*.

Etapy i uczestnicy postępowania karnego

Postępowanie karne rozpoczyna się od decyzji prokuratora, Policji lub innych uprawnionych organów o wszczęciu dochodzenia (lub śledztwa), którego celem jest zgromadzenie dowodów przestępstwa i ustalenie jego sprawcy. Po przejściu całej drogi, m.in. przed sądem, postępowanie powinno zakończyć się wydaniem wyroku uniewinniającego albo skazującego.

Prokurator na sali sądowej nosi togę z czerwonymi wypustkami i zabotem. Do jego zadań należy też prowadzenie postępowania przygotowawczego albo nadzorowanie na tym etapie działań Policji.

Ofiara przestępstwa (pokrzywdzony) ma prawo m.in. do:

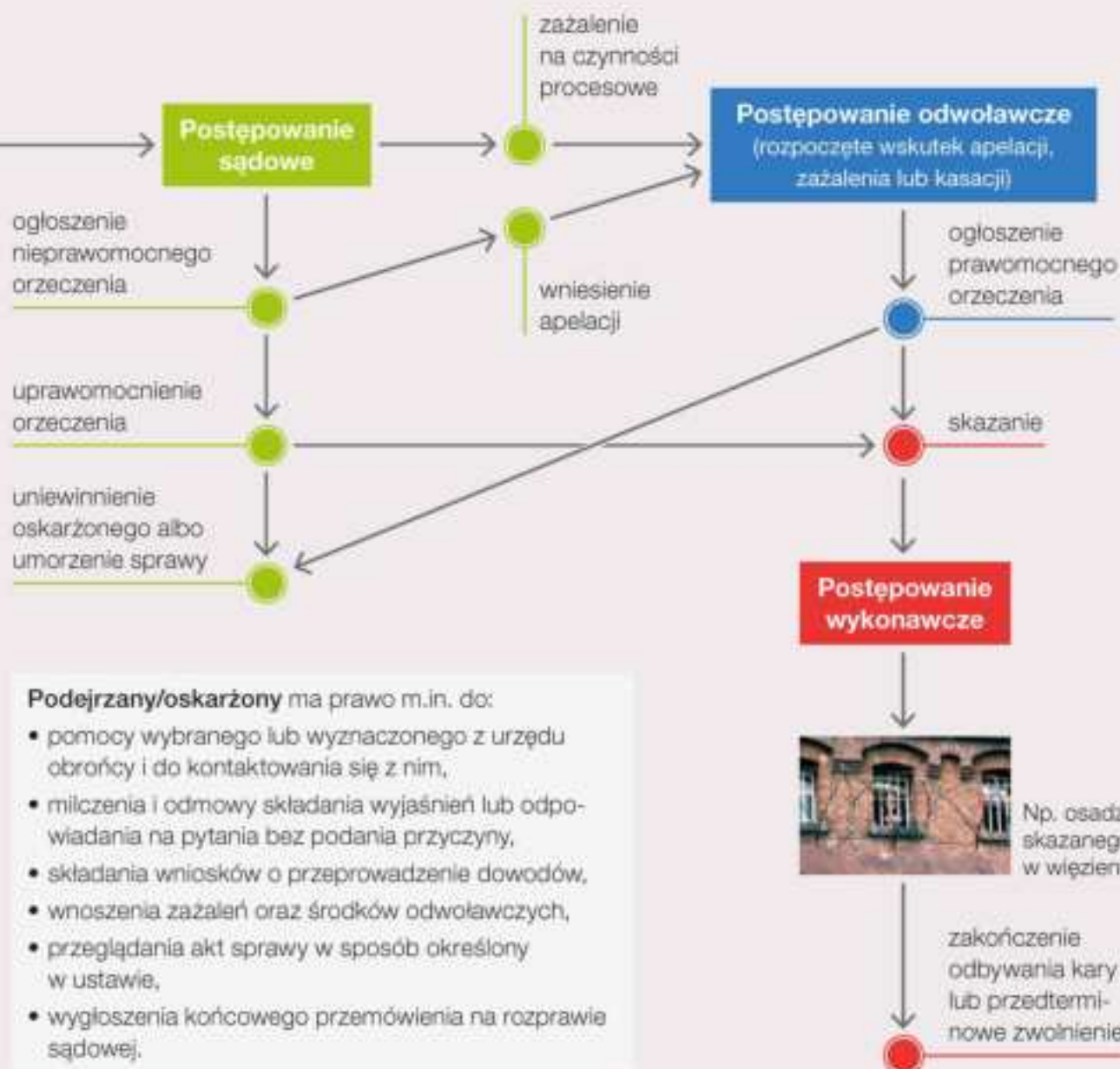
- zaskarżania postanowień, np. o odmowie wszczęcia postępowania lub o jego umorzeniu, oraz do składania apelacji od wyroku,
- zastrzeżenia danych o swoim miejscu zamieszkania do wiadomości prokuratora lub sądu,
- przejrzenia akt sprawy za zgodą organu prowadzącego postępowanie oraz złożenia zażalenia na odmowę w tej kwestii,
- wsparcia oskarżyciela publicznego (jako oskarżyciel posiłkowy) i zadawania pytań osobom przesłuchiwanym przed sądem,
- złożenia wniosku o wyłączenie sędziego z postępowania.

Sędzia sądu powszechnego na sali sądowej w każdego rodzaju sprawie (np. karnej albo cywilnej) występuje w todzie z fioletowymi wypustkami i żabotem. Jest organem prowadzącym postępowanie.

Świadek ma prawo do:

- odmowy składania zeznań lub uchylenia się od odpowiedzi na pytania w określonych przypadkach,
- żądania niejawnego przesłuchania, jeśli treść zeznań mogłaby go lub osobę mu najbliższą narazić na hańbę,
- zastrzeżenia danych o swoim miejscu zamieszkania do wiadomości prokuratora lub sądu,
- złożenia wniosku o zachowanie w tajemnicy jego tożsamości, np. z obawy o swoje życie lub o życie osoby mu najbliższej.

Podejrzany/oskarżony ma prawo m.in. do:

- pomocy wybranego lub wyznaczonego z urzędu obrońcy i do kontaktowania się z nim,
- milczenia i odmowy składania wyjaśnień lub odpowiadania na pytania bez podania przyczyny,
- składania wniosków o przeprowadzenie dowodów,
- wnoszenia zażaleń oraz środków odwoławczych,
- przeglądania akt sprawy w sposób określony w ustawie,
- wygłoszenia końcowego przemówienia na rozprawie sądowej.

■ Uczestnicy procesu karnego

Uczestnicy	Charakterystyka
Organy procesowe (organy państwowe prowadzące postępowanie)	
Prokurator	• Organ jednoosobowy działający w strukturze prokuratury, który podejmuje decyzje procesowe na etapie postępowania przygotowawczego. • Gdy wniesie akt oskarżenia do sądu, przestaje być organem prowadzącym i zostaje stroną postępowania w roli oskarżyciela publicznego.
Policja	• Państwowa instytucja powołana do ścigania przestępstw, która może występować w roli organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze. • Może sporządzić akt oskarżenia, ale musi go zatwierdzić i wnieść prokurator.
Inne organy prowadzące postępowanie przygotowawcze	• Organy, którym przysługują uprawnienia Policji do prowadzenia dochodzenia oraz wnoszenia i popierania aktu oskarżenia przed sądem I instancji, to m.in. organy Straży Granicznej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Krajowej Administracji Skarbowej, Centralnego Biura Antykorupcyjnego i Żandarmerii Wojskowej.
Sąd	• Jest uprawniony do podejmowania decyzji procesowych na wszystkich etapach postępowania, np. decyduje o tymczasowym aresztowaniu podejrzanego. • Od chwili wniesienia aktu oskarżenia sąd jest organem prowadzącym postępowanie.
Strony procesowe	
Pokrzywdzony	• Podmiot (np. osoba fizyczna), której dobro prawnie chronione zostało naruszone lub zagrożone wskutek przestępstwa. • Może przyjąć rolę oskarżyciela posiłkowego, który prowadzi oskarżenie zamiast oskarżyciela publicznego albo go wspiera. Czasami występuje w roli oskarżyciela prywatnego (np. w sprawie o zniesławienie).
Podejrzany albo oskarżony	• Osoba fizyczna (z reguły w wieku powyżej 17 lat), której przedstawiono zarzuty w postępowaniu przygotowawczym lub przeciw której wniesiono akt oskarżenia.
Oskarżyciel publiczny	• Organ państwowy (z reguły prokurator), który został upoważniony w ustawie do występowania do sądu z żądaniem uznania winy oskarżonego i ukarania go za popełnienie zarzucanego mu przestępstwa.
Pomocnicy stron i organów procesowych	
Pełnomocnik	• Przedstawiciel pokrzywdzonego, który został przez niego upoważniony do reprezentowania go w trakcie postępowania.
Obróńca	• Przedstawiciel podejrzanego/oskarżonego, którego wyznaczył on do reprezentowania go w trakcie postępowania. Może też zostać ustanowiony z urzędu.
Tłumacz, protokolant, specjalista	• Osoby wspierające organy procesowe – na ich polecenie wykonują określone czynności w procesie karnym lub utrwalają jego przebieg.
Przedstawiciele procesowi stron	
Przedstawiciele ustawowi pokrzywdzonego bądź podejrzanego/oskarżonego.	
Osobowe źródła dowodowe	
Świadek	• Każda osoba posiadająca informacje na temat przestępstwa może je przedstawić podczas składania zeznania przed organem procesowym. • W takiej roli może wystąpić także pokrzywdzony.
Biegły	• Osoba wyznaczona do wydania specjalistycznej opinii na temat okoliczności przestępstwa, które zarzuca się oskarżonemu (np. psychiatra, informatyk).
Inni uczestnicy	
Rzecznik interesu publicznego (np. Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka), rzecznik interesu społecznego (np. reprezentant organizacji społecznej), referendarz sądowy, inne osoby biorące udział w procesie, m.in. w związku z naruszeniem ich praw podczas wykonywania czynności w ramach postępowania (np. w trakcie przeszukania).	

Rozprawa i posiedzenie

Etapy rozprawy sądowej w trakcie postępowania karnego są bardzo zbliżone do etapów rozprawy w postępowaniu cywilnym. Należy jednak pamiętać, że publiczna rozprawa to niejedyna forma pracy sądu.

W wielu sytuacjach decyzje procesowe mogą zapadać także podczas posiedzeń składu sędziowskiego – niekiedy prowadzonych w trybie niejawnym. Poniższa tabela ukazuje przebieg rozprawy w sprawach karnych oraz cywilnych.

Etapy rozprawy w sądzie powszechnym

Proces cywilny	Proces karny
I. Rozpoczęcie rozprawy	
- Wywołanie sprawy; protokolant przed salą rozpraw ogłasza, jaka sprawa będzie rozpoznawana. - Sprawdzenie obecności osób wezwanych na rozprawę, rozpatrzenie wniosków, np. w kwestii wyłączenia sędziego, ogłoszenie rozpoczęcia rozprawy przez sąd.	
II. Przewód sądowy	
Otwarcie przewodu sądowego	
Rozpoczyna się po ustnym przedstawieniu żądań i stanowisk stron oraz po ustaleniu przedmiotu sporu.	Rozpoczyna się od odczytania aktu oskarżenia. Następnie przewodniczący sądu poucza oskarżonego o przysługujących mu prawach i pyta go, czy przyznaje się do zarzucanego mu czynu i czy chce złożyć wyjaśnienia.
- Przeprowadzenie czynności procesowych i dowodowych (przesłuchania, np. oskarżonego, pokrzywdzonego, świadków czy biegłych, zapoznanie się z dowodami rzeczowymi i opiniami). - Zamknięcie przewodu sądowego (zakończenie postępowania dowodowego).	
III. Głosy stron	
Mowy zawierające analizę przebiegu rozprawy i wnioski dotyczące oczekiwanego rozstrzygnięcia sądu.	
IV. Zamknięcie rozprawy	
Następuje, gdy sąd uzna, że zbadano okoliczności sprawy i że został wyjaśniony jej stan faktyczny i prawny.	
V. Wyrokowanie	
Po niejawnej naradzie składu orzekającego sąd ogłasza wyrok.	

Rozprawa w procesie karnym

Uczestnicy procesu karnego mają na sali sądowej wyznaczone miejsca. Obok stron procesowych (oskarżonego oraz poszkodowanego występującego w roli oskarżyciela) zasiadają również reprezentujący ich pełnomocnicy (adwokaci lub radcy prawni).

? Określ, w którym miejscu na sali sądowej zasiada postać wypowiadająca się na rysunku.

Domniemanie niewinności w mediach

Ochrona wizerunku i danych osobowych oskarżonych okazuje się sporym problemem w sprawach, które dotyczą znanych osób. Zakrycie na zdjęciu oczu lub użycie w przekazie inicjału nazwiska często nie gwarantuje, że odbiorcy nie rozpoznają, kim jest osoba, której postawiono zarzuty.

O tym się
mówi!

1 Im bardziej znana jest osoba, której przestępstwo dotyczy, tym większe zainteresowanie mediów. [...] czy fakt, że sprawą szczególnie zainteresowane są media, może wpływać na rezygnację z pewnych mechanizmów ochronnych, które w teorii gwarantowane są każdemu oskarżonemu?

[...] sprawą, która [...] rozpalila emocje opinii publicznej, był nieudany zamach na sejm, który miał być przeprowadzony przez Brunona K. [...] w tym przypadku odgadnięcie pełnego nazwiska nie nastręcza większych problemów. Z pomocą przychodzą także dziennikarze, którzy podają miejsce pracy oskarżonego [...]. Podawano także katedrę oraz stanowisko, na jakim był zatrudniony. [...] właściwe nazwisko pojawia się w podpowiedziach już po wpisaniu w wyszukiwarce słowa „Brunon”.

[...] przykłady pokazują, jak iluzoryczna jest ochrona wizerunku osób publicznie znanych w dobie internetu. Wprawdzie próbuje się stosować gwarancje znane z tradycyjnych mediów, jednak bez wątpienia jest to próba nieudana i [...] skazana na porażkę.

[...] Utrzymanie fasadowości ochrony wizerunku w sprawach medialnych [...] sprawia, że w społeczeństwie może utrwalić się przekonanie o nieskuteczności państwa [...]. [...] Także oskarżony może mieć pretensje do państwa, że nie zapewnia przestrzegania [...] zasad konstytucyjnych [...]. [...] Prawdą jest czy później ustawodawca stanie przed koniecznością zajęcia stanowiska w tej kwestii, a rezultat wydaje się być przesądzony. Należy zrezygnować z ochrony danych osobowych i wizerunku osób oskarżonych w sprawach medialnych, ponieważ jest to jedyne racjonalne rozwiązanie. Można udawać, że nie dostrzega się problemu, jednak w dłuższej perspektywie czasowej jest to zarówno szkodliwe, jak i niemożliwe do utrzymania.

Źródło: K. Mamak, O niecelowości anonimizacji oskarżonych w sprawach medialnych, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalitych” 2013, z. 3, s. 71, 79–82.

2 Kamil Mamak w bardzo interesującym artykule przedstawił pogląd, że w obliczu braku możliwości ingerencji w świat internetu należy wyłączyć spod działania tego przepisu osoby znane, gdyż pozostawienie *status quo* jest w istocie tolerowaniem nieuniknionego bezprawia.

Przyznać muszę, że pogląd K. Mamaka opiera się na pragmatycznej i racjonalnej ocenie rzeczywistości. Ma on jednak pewien zasadniczy defekt, który nie pozwala go zaaprobować. Prowadzi bowiem do uznania, że samo uczynienie sprawy medialną przez dziennikarzy skutecznie przekreśla ochronę praw jednostki, przyznając im autonomiczną kompetencję do oceny przesłanek zwalniających od przestrzegania zakazu określonego w art. 13 ust. 2 [...] [Ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (Dz.U. z 1984 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.); „Nie wolno publikować w prasie wizerunku i innych danych osobowych osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe, jak również wizerunku i innych danych osobowych świadków, pokrzywdzonych i poszkodowanych, chyba że osoby te wyrażą na to zgodę.”]

Źródło: H. Gajewska-Kraczkowska, Bezradność wobec współczesnej publicystyki kryminalnej, [w:] *Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego. Księga Jubileuszowa Profesora Piotra Kruszyńskiego*, red. B.T. Bieńkowska, H. Gajewska-Kraczkowska, M. Rogacka-Rzewnicka, Warszawa 2015, s. 65–75.

? Rozważ, które – Twoim zdaniem – rozwiązanie sporu przedstawionego w tekstach jest słuszne. Sformułuj argumenty uzasadniające Twoje stanowisko.

- 1 Wyraż swoją opinię na temat problemu, którego dotyczy dyskusja na forum internetowym.

Wątek na forum

Główna

Powiadomienia

Wyloguj

Dlaczego oskarżony musi być prawnie chroniony?

Wojtek 2 godz.
Rozumiem, że proces karny musi być rzetelny. Tylko gdy słucham w mediach o różnych sprawach sądowych, to czasami wydaje mi się, że w trakcie postępowania prawa sprawców są ważniejsze niż prawa ofiar.

Ania 2 min
Nie dziwię się, że się oburzasz, gdy w jakiejś sprawie dochodzi do nadużywania praw przez oskarżonych, które powoduje odwiekanie procesu. Ale musisz pamiętać, że punkt widzenia zależy od punktu siedzenia. Gdybyś to Ty miał odpowiadać przed sądem, na pewno też chciałbyś być sprawiedliwie potraktowany.

- 2 Wyjaśnij, czym różnią się znaczenia terminów: „osoba podejrzana”, „podejrzany”, „oskarżony”.

- 3 Określ, które z wymienionych praw i obowiązków przynależą do świadka przestępstwa.

- A Przejrzenie akt sprawy za zgodą organu prowadzącego postępowanie.
- B Odmowa składania zeznań, gdy w sprawie oskarżonym jest osoba najbliższa.
- C Złożenie wniosku o wyłączenie sędziego z udziału w postępowaniu.
- D Mówienie prawdy i niezatajanie tego, co jest mu wiadome w sprawie.

- 4 Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj polecenia.

Praca z tekstem źródłowym

Art. 143. § 1. Spisania protokołu wymagają:

1) przyjęcie ustnego zawiadomienia o przestępstwie, wniosku o ściganie i jego cofnięcie [...]. [...]

Art. 148a. § 1. W protokole nie zamieszcza się danych dotyczących miejsca zamieszkania i miejsca pracy, a także numeru telefonu, telefaksu ani adresu poczty elektronicznej pokrzywdzonych i świadków uczestniczących w czynności. Dane te, niezamieszczone w protokole, zamieszcza się w załączniku do protokołu, który przechowuje się w załączniku adresowym do akt sprawy, do wiadomości organu prowadzącego postępowanie. [...]

Art. 304. § 1. Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję. [...]

Źródło: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz.U. z 2020 r., poz. 30, t.j.

- a) Określ, w jakich sytuacjach każdy ma społeczny obowiązek złożyć zawiadomienie o przestępstwie. Odszukaj w Kodeksie karnym trzy przykłady takich przestępstw.
- b) Wyjaśnij, co jest gwarantowane osobie, która zawiadamia o przestępstwie.

- ★ 5 Udajcie się z klasą do najbliższego sądu na otwartą dla publiczności rozprawę. Ustalcie wcześniej szczegóły Waszej wizyty z administracją sądu.

Wycieczka edukacyjna

akt administracyjny | decyzja administracyjna | zażalenie | skarga administracyjna

Prawo administracyjne jest bardzo zróżnicowaną gałęzią prawa. Reguluje za pomocą kilkuset ustaw i innych aktów prawnych wiele dziedzin życia społecznego i gospodarczego, np. działania samorządów, organizację szkół, zasady tworzenia stowarzyszeń albo nadzór nad inwestycjami budowlanymi. Czym różni się prawo administracyjne od prawa karnego i cywilnego? Jak przebiega postępowanie administracyjne w Polsce? Co odróżnia decyzję administracyjną od innych aktów administracyjnych? Kiedy decyzja administracyjna jest ważna? W jaki sposób złożyć zażalenie lub odwołanie do organu administracji albo skargę do wojewódzkiego sądu administracyjnego?

■ Charakterystyka prawa administracyjnego

Jak każda gałąź prawa, prawo administracyjne posiada pewne swoiste cechy odróżniające je m.in. od prawa cywilnego lub prawa karnego. W związku z tym można wskazać na kilka istotnych kwestii.

- ▶ Jedną ze stron relacji regulowanej przez prawo administracyjne **jest zawsze organ administracji publicznej**. Drugą stroną może być inny organ administracji albo taki podmiot, jak obywatel, organizacja lub firma. W tym układzie podmiot publiczny sprawuje kontrolę nad wykonywaniem obowiązków prawnych przez inne podmioty oraz decyduje o sytuacji prawnej podległej mu strony.
- ▶ Na ogół w takim stosunku **jedna strona jest podporządkowana wobec drugiej**.

Relacja ta jest zatem inna niż w prawie cywilnym, w którym występuje równość stron, albo w prawie karnym, w którym kluczowe znaczenie ma kwestia odpowiedzialności strony za czyn przestępczy.

- ▶ **W Polsce zostały ujednolicone tylko ogólne kwestie proceduralne** – funkcjonuje nowelizowany *Kodeks postępowania administracyjnego* z 1960 r., ale nie powstał jeden kodeks ustanawiający podstawy stosunków administracyjnych.

Czy wiesz, że...

Kodeks postępowania administracyjnego wraz z ustawami o poszczególnych szczegółach samorządu terytorialnego są najważniejszymi źródłami prawa administracyjnego. Choć nie ma w Polsce ogólnego kodeksu administracyjnego, to jedna z dziedzin administracji publicznej, handlowa żegluga morska, została uregulowana w odrębnym kodeksie – *Kodeksie morskim* z 2001 r.

Warto też pamiętać, że określenie „kodeks drogowy” nie jest poprawne – zasady poruszania się po drogach publicznych zostały ustanowione nie w kodeksie, lecz w ustawie *Prawo o ruchu drogowym* z 1997 r.

Poza wspomnianymi we wcześniejszych tematach kodeksach z zakresu prawa cywilnego i karnego zestaw polskich źródeł prawa nazwanych kodeksami uzupełniają jeszcze *Kodeks pracy* z 1974 r. i *Kodeks wyborczy* z 2011 r. Ich specyfika nie pozwala jednak zaliczyć ich w całości do źródeł prawa administracyjnego. Mimo to zawierają one przepisy, które mają charakter administracyjny. Przykładowo, w *Kodeksie pracy* znajdują się pewne odniesienia do zadań Państwowej Inspekcji Pracy.

■ Pojęcia prawa administracyjnego

Administracją publiczną nazywa się ogół organów i instytucji państwa zarządzających różnymi obszarami życia społecznego. W Polsce można wskazać na jej kilka rodzajów (zob. schemat na dole). Generalnie do jej zadań należy:

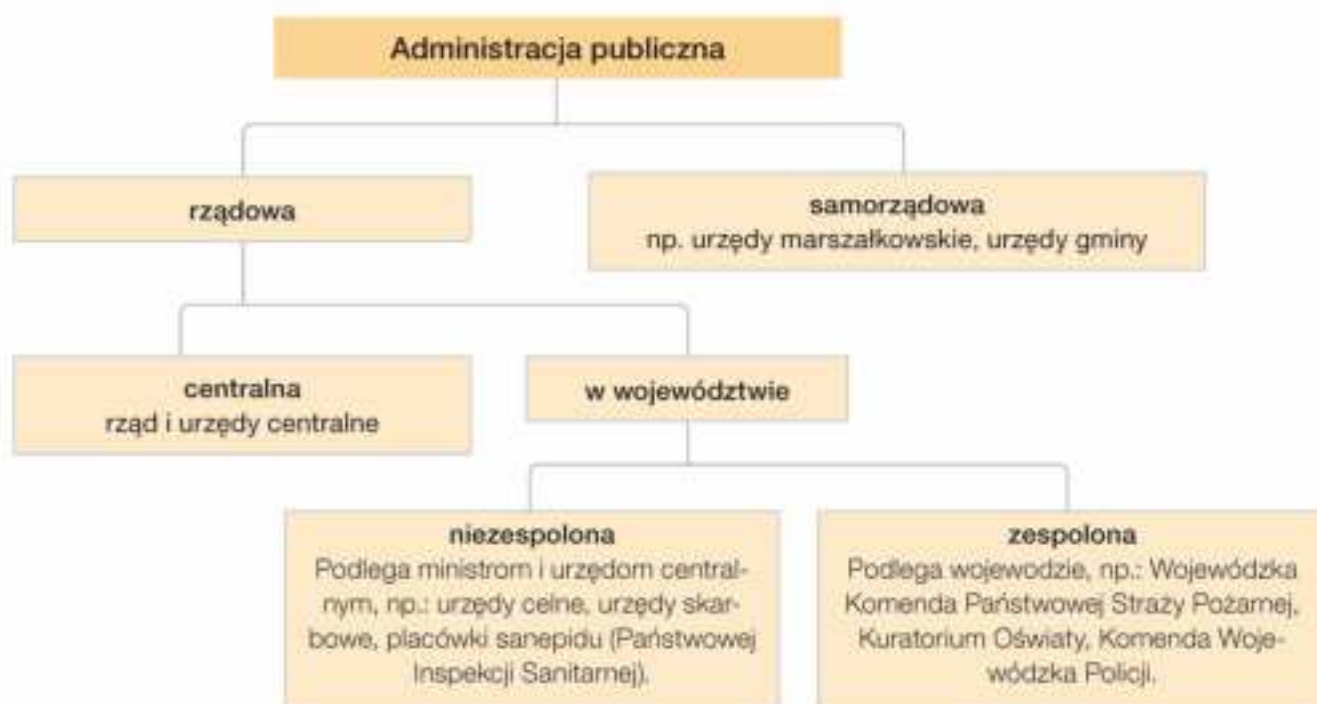
- ▶ stanowienie prawa (np. wydawanie aktów prawa miejscowego),
- ▶ stosowanie prawa (np. wydawanie aktów administracyjnych skierowanych do konkretnego adresata),
- ▶ kontrola przestrzegania prawa (np. nadzór nad podległymi organami, przeprowadzanie inspekcji przez funkcjonariuszy publicznych),
- ▶ wykonywanie innych czynności (np. wydawanie zaświadczeń, doręczanie zawiadomień).

Kluczowym pojęciem prawa administracyjnego jest też termin „**kompetencja**”. Oznacza on uprawnienie i obowiązek podmiotu administracji publicznej do podjęcia działań w prawnie uregulowanej formie, w celu realizacji należących do niego zadań.

Terminem nieodzownym do zrozumienia sposobu funkcjonowania współczesnego państwa jest termin „**organ administracji publicznej**”. Wskazuje on wyodrębniony organizacyjnie i umocowany ustawowo podmiot, który korzysta z wyznaczonego mu zakresu władzy państwowej do wykonywania określonych funkcji w ramach przydzielonych mu kompetencji. W tym sensie organami jednoosobowymi są np. Prezes NBP, minister, wojewoda lub starosta, a do organów kolegialnych należą np. Rada Ministrów, sejmik województwa lub rada gminy. Z kolei konkretną osobę lub grupę ludzi sprawującą dane stanowisko nazywa się czasami „**piastunem**” organu.

Organ administracji publicznej często jest mylony z urzędem. Aby je od siebie odróżnić, należy pamiętać, że organ realizuje konkretne funkcje przypisane mu w prawie. Natomiast **urzędem** często nazywa się zorganizowany zespół złożony z urzędników, przydzielony do pomocy osobie pełniącej funkcję organu administracji publicznej.

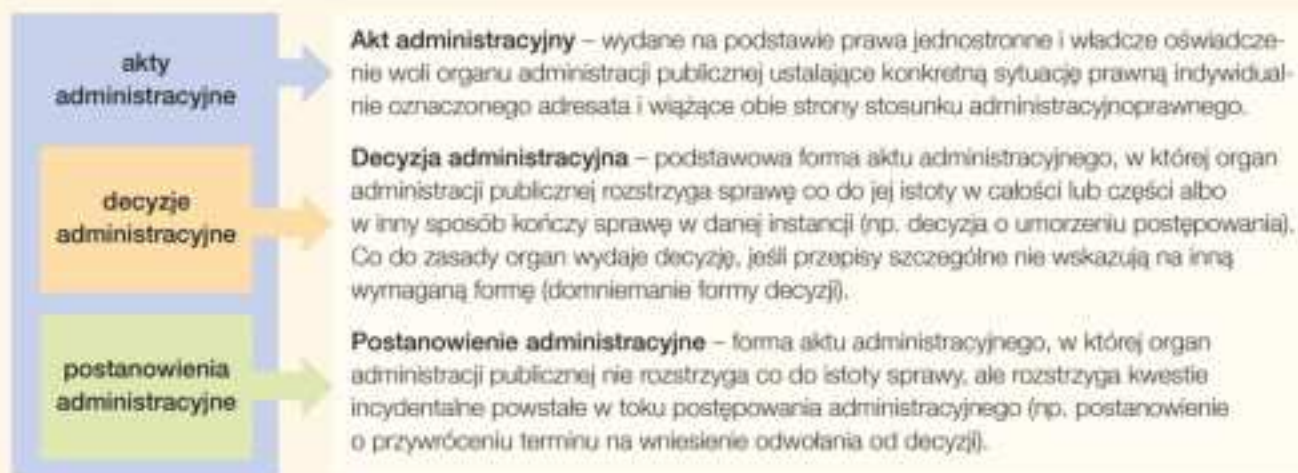
Rodzaje administracji publicznej

Akty administracyjne

Organy administracji publicznej są uprawnione do wydawania różnych aktów administracyjnych, które są skierowane do konkretnych adresatów lub poświęcone określonej sprawie. Poniższy schemat przedstawia ich różne rodzaje. Niektóre organy, będąc prawodawcami, mogą również ustanawiać akty normatywne. Różnice między tymi dwoma typami aktów prezentuje poniższa tabela.

Rodzaje aktów administracyjnych

Porównanie cech aktów administracyjnych i normatywnych

	Akt administracyjny	Akt normatywny
Kto jest adresatem?	adresat indywidualny (akt jest skierowany do konkretnej osoby lub jednostki organizacyjnej)	adresat generalny (akt jest skierowany do ogółu podmiotów określonej kategorii, np. wszystkich obywateli)
Czego akt dotyczy?	sytuacja konkretna (w akcie prawnie rozstrzyga się istniejącą sprawę w danym czasie i miejscu)	sytuacja abstrakcyjna (w akcie przewiduje się prawne rozstrzygnięcie spraw określonej kategorii, jeśli takie zaistnieją)
Kto wydaje?	wyłącznie organ administracji publicznej wyposażony we właściwą kompetencję	wyłącznie organ państwa ustawowo upoważniony do stanowienia prawa
Jaki ma skutek?	Akt wiąże tylko konkretnego adresata i organ, nie zmienia sytuacji prawnej innych podmiotów.	Akt po ogłoszeniu obowiązuje wszystkich adresatów zawartych w nim norm oraz organy państwa.
Jakie są ich rodzaje?	np. decyzje, postanowienia, pozwolenia, zezwolenia, licencje	np. ustawy, rozporządzenia, uchwały, zarządzenia, regulaminy, statuty
Przykład aktu	pozwolenie na budowę domu	uchwała rady gminy w sprawie sposobu naliczania opłat za wywóz śmieci

Decyzja administracyjna a postanowienie administracyjne

Decyzja	Kryterium	Postanowienie
dotyczące istoty danej sprawy	Rozstrzygnięcie	dotyczące kwestii pobocznych
strona postępowania	Adresat	dowolny uczestnik postępowania
odwołanie	Środek odwoławczy	zażalenie
14 dni	Termin na wniesienie środka odwoławczego	7 dni
z reguły obowiązkowe	Uzasadnienie	formułowane wyjątkowo

Elementy decyzji administracyjnej

Decyzja administracyjna zawiera:

- ▶ oznaczenie organu administracji publicznej,
- ▶ datę wydania,
- ▶ oznaczenie strony lub stron,
- ▶ wskazanie podstawy prawnej,
- ▶ rozstrzygnięcie (przyznanie uprawnienia lub nałożenie obowiązku),
- ▶ uzasadnienie faktyczne (wskazanie udowodnionych przez organ faktów i dowodów) i prawne (wyjaśnienie podstawy prawnej decyzji i przytoczenie przepisów),
- ▶ pouczenie na temat trybu odwołania się od decyzji,
- ▶ podpis osoby upoważnionej do wydania decyzji.

Przykład

PREZYDENT MIASTA GDAŃSKA
UL. NOWE OGRODY 8/12
80-803 GDAŃSK

Pan(i) [imię adresata decyzji]

[identyfikator sprawy]

Dotyczy nieruchomości: [identyfikator nieruchomości]

Właściciel: [imię właściciela nieruchomości]

DECYZJA w sprawie podatku od nieruchomości z dnia 2020-01-02 za rok 2020

Dotychczas na podstawie: art. 2, 3, 4, 5, 6, 7 ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (tekst jednolity Dz.U. z 2019 r., poz. 1170), w związku z art. 207, art. 210 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (tekst jednolity Dz.U. z 2019 r., poz. 900) oraz uchwały Nr XV/204118 Rady Miasta Gdańska z dnia 24 października 2019 r. w sprawie określenia wysokości stawek i zwolnień w podatku od nieruchomości na terenie Miasta Gdańska USTALA

podatek od nieruchomości w kwocie 75,00 zł płatny jednorazowo w terminie do 2020-03-15

UZASADNIENIE

Wysokość zobowiązania ustalono na podstawie dotychczasowego stanu faktycznego, który nie uległ zmianie. Do dnia wydania przedmiotowej decyzji Podatnik nie poinformował organu podatkowego o zdarzeniach mających wpływ na wysokość opodatkowania.

[adres nieruchomości]

Podatek od nieruchomości:

Rodzaj nieruchomości	Okres: od do m-ca lata m-cy			Podstawa opodatk. [m ²]/[zł]	Stawka [m ²]/[%]	Wymiar podatku [zł]	Ułgi i zwolnienia [zł]	Podatek należny [zł]
BUDYNKI MIESZKALNE LUB ICH CZĘŚCI	1	12	12	43,98	0,81	35,62	0,00	35,62
GRUNTY POZOSTAŁE, w tym zajęte na prowadzenie odpłatnej statutowej działalności pożytku publicznego przez organizację	1	12	12	77,84	0,50	38,92	0,00	38,92
Razem						74,54	0,00	75,00

O WSZELKICH ZMIANACH (POWIERZCHNIA, SPOSÓB UŻYTKOWANIA, ZMIANA WŁAŚCICIELA, ADRES ZAMIESZKANIA) PODATNIK ZOBOWIĄZANY JEST ZAWIADOMIĆ TUTEJSZY ORGAN PODATKOWY W TERMINIE 14 DNI OD ZAISTNIENIA ZMIANY.

Od decyzji służy stronie odwołanie do Samorządowego Kolegium Odwoławczego w Gdańsku za pośrednictwem tegoż organu w terminie 14 dni od daty doręczenia niniejszej decyzji.

Kto, w celu udaremnienia wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego, udaremnia lub uszczupla zaspokojenie swojego wierzyciela przez to, że ukrywa, zbywa, darowuje, niszczy, rzeczywiście lub pozornie obciąża albo uszkadza składniki swojego majątku zajęte lub zagrożone zajęciem, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (art. 300 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny Dz.U. z 2019 r., poz. 1950 ze zm.).

Decyzja sporządzona na podstawie art. 210 § 1a ustawy Ordynacja podatkowa (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 900 ze zm.) nie wymaga własnoręcznego podpisu osoby upoważnionej do jej wydania.

Podatek płatny jest bezgotówkowo na indywidualny numer rachunku bankowego w

[nazwa banku i numer rachunku]

Podatek płatny jest gotówkowo bez prowizji w następujących placówkach

[nazwa banku i adresy jego placówek w Gdańsku]

Wpłaty dokonywać można również za pośrednictwem strony internetowej: <https://oplacy.gdansk.pl> wpłując 8 ostatnich cyfr ww. numeru rachunku bankowego (prowizja wynosi 1 zł).

PREZYDENT MIASTA GDAŃSKA
z up. [imię i nazwisko urzędnika]
Kierownik Referatu Wymiaru Podatku
od Nieruchomości Osób Fizycznych

Dokument sporządził: [imię i nazwisko urzędnika, numer kontaktowy]

■ Postępowanie administracyjne

Zasady wydawania aktów administracyjnych przez organy administracji publicznej są uregulowane w *Kodeksie postępowania administracyjnego*, a w odniesieniu do specyficznych spraw – także w innych aktach normatywnych (np. w ustawie *Ordynacja podatkowa*). Można wskazać na kilka typów postępowania administracyjnego, które różnią się końcowym rezultatem i sposobem załatwiania sprawy przez kompetentny do tego organ (zob. poniższy schemat).

Ponadto w przypadku skomplikowanych spraw organ przed wydaniem decyzji może przeprowadzić postępowanie wyjaśniające. W jego trakcie są zbierane dowody oraz prowadzone rozprawy administracyjne, których celem może być np. uzgodnienie interesów podmiotów zainteresowanych rozstrzygnięciem organu.

Podmioty i uczestnicy

Podmiotami postępowania administracyjnego nazywa się **organy** administracji publicznej oraz **strony** lub **podmioty na prawach strony**, którymi mogą być m.in. osoby fizyczne, przedsiębiorcy oraz organizacje społeczne, a także, w niektórych przypadkach, instytucje państwowe i samorządowe. Oprócz nich wyróżnia się także **innych uczestników**

postępowania. Do tej kategorii zalicza się świadków i biegłych, czyli rzeczoznawców, którzy posiadają specjalistyczną wiedzę w danej dziedzinie.

Wszczęcie postępowania

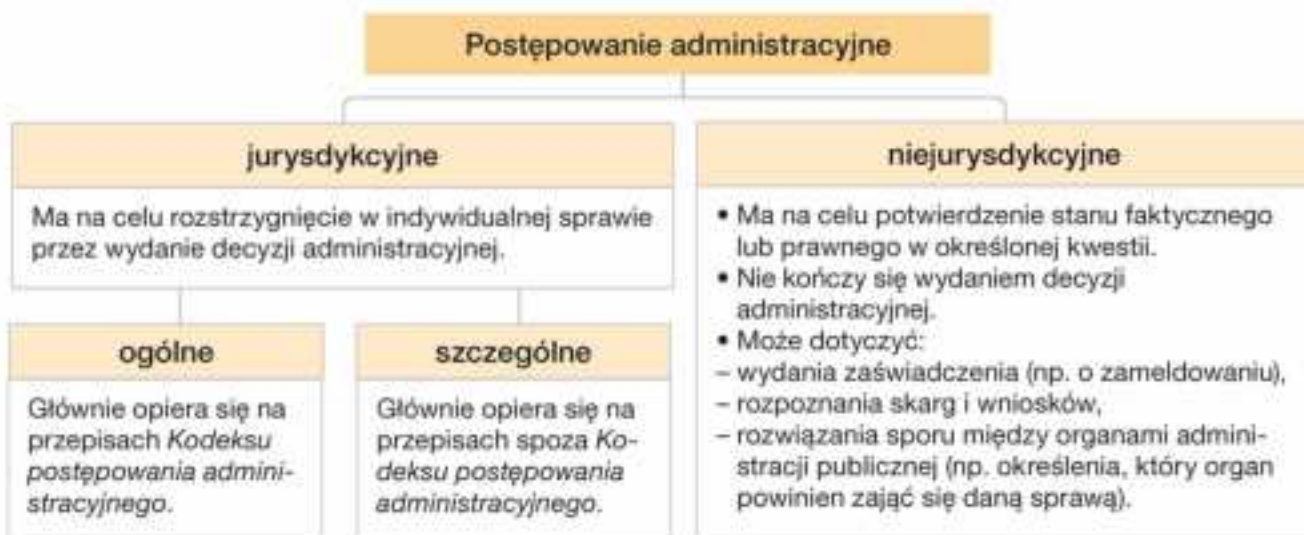
Postępowanie administracyjne musi zostać wszczęte:

- ▶ na żądanie strony – w celu ustalenia istnienia danego uprawnienia lub w celu jego uzyskania,
- ▶ z urzędu – w celu nałożenia na stronę określonych obowiązków wynikających z prawa.

Postępowanie na żądanie strony rozpoczyna się w dniu doręczenia żądania organowi administracji publicznej. Może ono zostać wniesione w formie pisemnej, elektronicznej lub ustnej. Musi zawierać wskazanie osoby, która je składa, i jej adres, a także tekst wniosku i podpis.

Jeśli organ stwierdzi, że w piśmie występują braki formalne, wzywa stronę do ich usunięcia we wskazanym terminie. W przypadku skierowania podania do niewłaściwego organu jest on zobowiązany do przekazania go właściwemu podmiotowi. Ponadto organ wszczynający postępowanie jest zobowiązany poinformować o tym wszystkie strony postępowania.

Rodzaje postępowań administracyjnych

Czy wiesz, że...

Postępowanie administracyjne może zakończyć się również **ugodą**. Jest ona zawierana przed prowadzącym postępowanie organem administracji publicznej, który ją zatwierdza.

Kodeks postępowania administracyjnego dopuszcza także tzw. **milczące załatwienie sprawy**. Sprawa jest załatwiona milcząco w sytuacji, gdy w ciągu miesiąca od dnia wniesienia żądania przez stronę właściwy organ nie wyda decyzji lub postanowienia. Wówczas przyjmuje się, że w sprawie zapadło rozstrzygnięcie zgodne z żądaniem strony, które rozpoczynało postępowanie.

Środki zaskarżenia

Jeśli strona lub inny uczestnik postępowania nie zgadzają się z aktem administracyjnym wydanym przez organ, to mogą zaskarżyć daną decyzję lub postanowienie. W zależności od tego, czy kwestionowane rozstrzygnięcie miało na celu zakończenie sprawy, czy też załatwienie pobocznych wątków postępowania, należy zastosować różne środki prawne: **odwołanie** albo **zażalenie**. Z reguły każdy z nich trzeba skierować do organu wyższego stopnia (II instancji), choć wnosi się go za pośrednictwem organu, który w I instancji wydał w sprawie decyzję albo postanowienie. Pismo z odwołaniem albo zażaleniem nie musi zawierać szczegółowego uzasadnienia, ale

musi wyrażać niezadowolenie z przyjętego przez organ rozwiązania (np. „Nie zgadzam się z decyzją/postanowieniem”). Nawet najprostsza treść odwołania lub zażalenia zobowiązuje właściwy organ do jego rozpatrzenia. Najistotniejsze różnice między wymienionymi środkami zaskarżenia zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Przykład**Przesłanki stwierdzenia nieważności decyzji administracyjnej**

Art. 156, § 1. Organ administracji publicznej stwierdza nieważność decyzji, która:

- 1) została wydana z naruszeniem przepisów o właściwości;
- 2) została wydana bez podstawy prawnej lub z rażącym naruszeniem prawa;
- 3) dotyczy sprawy już poprzednio rozstrzygniętej inną decyzją albo sprawy, którą załatwiono milcząco;
- 4) została skierowana do osoby niebędącej stroną w sprawie;
- 5) była niewykonalna w dniu jej wydania i jej niewykonalność ma charakter trwały;
- 6) w razie wykonania wywołałaby czyn zagrożony karą;
- 7) zawierała wadę powodującą jej nieważność z mocy prawa.

Źródło: Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego, Dz.U. z 2020 r., poz. 256, t.j.

Odwołanie a zażalenie

Odwołanie	Kryterium	Zażalenie
Decyzji administracyjnej (nieostatecznej).	Czego dotyczy?	Postanowienia administracyjnego
Zawsze, od każdej nieostatecznej decyzji administracyjnej.	Kiedy przysługuje?	Tylko wówczas, gdy przepis wprost przewiduje zażalenie na określony typ postanowienia.
W ciągu 14 dni od daty doręczenia decyzji lub jej ogłoszenia.	W jakim terminie należy je złożyć?	W ciągu 7 dni od daty doręczenia postanowienia.
Tak, automatycznie wstrzymuje wykonanie decyzji do czasu jego rozpoznania.	Czy ma bezpośredni skutek w sprawie?	Nie, nie wstrzymuje automatycznie wykonania postanowienia.
Stronom postępowania i podmiotom na prawach strony.	Komu przysługuje?	Stronom, podmiotom na prawach strony, a także – jeśli szczególny przepis tak stanowi – innym uczestnikom postępowania.

■ Skarga administracyjna

Stronie postępowania administracyjnego przysługuje prawo złożenia skargi na nieprawomocną decyzję administracyjną albo inny akt administracyjny. Wniesienie takiej skargi rozpoczyna procedurę sądowej kontroli, którą nazywa się **postępowaniem sądowoadministracyjnym**. Zgodność działań administracyjnych z prawem sprawdzają **wojewódzkie sądy administracyjne i Naczelny Sąd Administracyjny**.

Postępowanie nie jest wszczynane z urzędu. Rozpoczyna je skarga lub wniosek obywatela w sprawie działania lub bezczynności organu administracji publicznej. Możliwość wniesienia skargi ma każdy, kto posiada w tym interes prawny. Przysługuje ona także prokuratorom, Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz organizacjom społecznym (w zakresie ich działalności statutowej). Skargę wnosi się dopiero po wyczerpaniu pozostałych środków zaskarżeń (odwołanie, zażalenie), w terminie 30 dni od daty doręczenia skarżącemu ostatecznego rozstrzygnięcia w sprawie.

Skargi na decyzje administracyjne, które zostały wydane w II instancji, są rozpatrywane przez wojewódzkie sądy administracyjne. Jednak wnosi się je za pośrednictwem organu, którego działanie

lub bezczynność jest przedmiotem skargi. Organ ten ma 30 dni na przekazanie skargi wraz z aktami sprawy do wojewódzkiego sądu administracyjnego. Wniesienie skargi nie wstrzymuje wykonywania kwestionowanego aktu lub czynności. Należy pamiętać, iż skarga powinna spełniać wymogi przewidziane dla pism procesowych w postępowaniu sądowym. Musi więc zawierać:

- ▶ wskazanie zaskarżonej decyzji, postanowienia, innego aktu lub czynności organu administracyjnego,
- ▶ oznaczenie organu, którego działania lub bezczynności dotyczy skarga,
- ▶ określenie naruszonego uprawnienia lub interesu prawnego.

Wojewódzki sąd administracyjny może:

- ▶ uchylić decyzję lub postanowienie w całości lub części,
- ▶ ogłosić nieważność zaskarżonego aktu w całości lub części,
- ▶ stwierdzić wydanie decyzji lub postanowienia z naruszeniem prawa.

Od wyroku wydanego przez wojewódzki sąd administracyjny przysługuje prawo wniesienia skargi kasacyjnej do Naczelnego Sądu Administracyjnego w terminie do 30 dni od dnia doręczenia orzeczenia z uzasadnieniem. Musi ją przygotować adwokat albo radca prawny.

Różnice i podobieństwa między decyzją administracyjną a wyrokiem sądu

Decyzja administracyjna	Kryterium	Wyrok sądu
akt stosowania prawa	Rodzaj aktu	akt stosowania prawa
autorytatywność (odgórne, niezależne rozstrzygnięcie organu administracji)	Cecha rozstrzygnięcia	autorytatywność (odgórne, niezależne rozstrzygnięcie sądu)
pierwotny (konkretyzacja norm wynika z kompetencji organu lub z woli konkretnego adresata)	Charakter zastosowania norm prawa	wtórny (konkretyzacja norm następuje po wcześniejszym zastosowaniu lub naruszeniu prawa przez inny podmiot)
właściwy organ administracji publicznej	Podmiot uprawniony do wydania aktu	właściwy sąd (powszechny lub specjalny)
zależność (organ sam jest podmiotem w sprawie, zazwyczaj hierarchicznie podporządkowanym innym organom)	Cechy organu wydającego akt	– niezawisłość – bezstronność – neutralność
kształtowanie sytuacji na przyszłość	Cel oddziaływania w czasie	rozstrzygnięcie sporu powstałego w przeszłości

- 1** Podaj trzy najważniejsze różnice między aktami administracyjnymi a aktami normatywnymi wydawanymi przez organy administracji publicznej.
- 2** Wyjaśnij, na czym polegają różnice między decyzją a postanowieniem oraz między odwołaniem a zażaleniem.
- 3** Zapoznaj się z art. 54 *Konstytucji RP* i wykonaj polecenia.

Konstytucja RP

 - a)** Wyjaśnij, na czym polega możliwość administracyjnego ograniczenia wolności słowa, która została dopuszczona w tym przepisie. Wymień media, których dotyczy ten artykuł.
 - b)** Odszukaj w dostępnych źródłach informacje o tym, w jakich innych sferach aktywności gospodarczej należy ubiegać się o wydanie właściwego aktu administracyjnego w związku z rozpoczęciem działalności.
- 4** Opisz przebieg postępowania administracyjnego. Wymień jego etapy i możliwe sposoby zakończenia.
- 5** Przeczytaj art. 184–185 *Konstytucji RP* i wykonaj polecenia.

Konstytucja RP

 - a)** Wyjaśnij, na czym polega funkcja kontrolna sądów administracyjnych.
 - b)** Opisz tryb powoływania Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego.
- 6** Wytłumacz, czym różni się postępowanie administracyjne od postępowania sądowoadministracyjnego.
- 7** Wyjaśnij, co autor rysunku krytykuje w sposobie załatwiania spraw administracyjnych w Polsce. Podaj nazwę, którą określa się przedstawione zjawisko.

Praca z ilustracją

- 8** Odszukaj w dostępnych źródłach wzory zażalenia na postanowienie oraz skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego. Porównaj je, a następnie przedstaw występujące między nimi podobieństwa i różnice.
- 9** Napisz odwołanie od decyzji administracyjnej dotyczącej dowolnej sprawy (wraz z uzasadnieniem). Przykładowo, możesz odwołać się od decyzji dyrektora szkoły o skreśleniu z listy uczniów, wydanej na podstawie uchwały rady pedagogicznej.

ZUS | KRUS | ubezpieczenia społeczne | zasiłek | NFZ | ubezpieczenia zdrowotne

Konstytucja RP gwarantuje obywatelom prawo do zabezpieczenia społecznego oraz prawo do ochrony zdrowia. Ludzie młodzi i zdrowi często bagatelizują te kwestie. Jednak każdy powinien pamiętać, że może nagle zachorować albo że w okresie starości, kiedy nie będzie już w stanie pracować, będzie się musiał dalej utrzymywać. Warto już w młodości pomyśleć np. o oszczędzaniu na starość. W tym celu należy zorientować się, na czym polega obowiązujący system ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych. Jakie instytucje nim kierują? W jaki sposób działa służba zdrowia i jaki podmiot koordynuje jej działania? Co umożliwi korzystanie z publicznej opieki zdrowotnej?

■ System ubezpieczeń społecznych

 Konstytucja RP: art. 20, 67

Społeczeństwa stają przed trudnym zadaniem opieki nad tymi, którzy nie są w stanie samodzielnie zdobywać środków do życia. We współczesnych państwach funkcję tę realizuje system ubezpieczeń społecznych, obejmujący instytucje mające obowiązek finansowego wspierania obywateli, którzy z różnych powodów utracili zdolność do zarabkowania. W Polsce są nimi:

- ▶ Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS),
- ▶ Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS).

■ Stan wiedzy Polaków na temat systemu ubezpieczeń społecznych

W 2016 r. wśród mieszkańców Polski w wieku od 15 do 75 lat przeprowadzono badanie, które pokazało, jaka jest ich świadomość w sprawach emerytalnych.

Z jakiego źródła Pana/Pani zdaniem wypłacane są emerytury?

Proszę oszacować, z czym można porównać wielkość rocznego budżetu, z którego ZUS wypłaca świadczenia?

Źródło: Wiedza o ubezpieczeniach społecznych. Aktualny stan (nie)wiedzy polskiego społeczeństwa, ZUS/Milward Brown i Instytut Spraw Publicznych, 2016, www.zus.pl [dostęp: 10.01.2020].

 Oceń, o czym świadczą wyniki przedstawionego badania. Wyraż opinię na temat poziomu świadomości Polaków w kwestii działania systemu powszechnych ubezpieczeń społecznych. Przy formułowaniu swojej opinii i oceny wykorzystaj odpowiednie dane z zamieszczonych wykresów.

Cel ubezpieczeń społecznych

Ubezpieczenia społeczne zapewniają objętej nimi osobie fizycznej oraz jej rodzinie środki utrzymania w sytuacji, gdy nie będzie ona w stanie pracować z powodu np. wieku, macierzyństwa czy niezdolności do pracy. W systemie tym ubezpieczony opłaca składki, co uprawnia go później, w razie wystąpienia zdarzenia objętego ubezpieczeniem, do otrzymywania świadczenia pieniężnego.

Świadczenia z ubezpieczeń społecznych

W zależności od tego, jaka jest przyczyna znalezienia się w sytuacji objętej ochroną, ubezpieczonym wypłacane są różnego rodzaju świadczenia:

- ▶ z ubezpieczenia emerytalnego:
 - emerytury;**
- ▶ z ubezpieczenia rentowego:
 - renty z tytułu niezdolności do pracy,
 - renty rodzinne,
 - zasiłki pogrzebowe;
- ▶ z ubezpieczenia chorobowego:
 - zasiłki chorobowe,
 - zasiłki macierzyńskie,
 - zasiłki opiekuńcze;
- ▶ z ubezpieczenia wypadkowego:
 - zasiłki chorobowe,
 - świadczenia rehabilitacyjne,
 - renty wypadkowe,
 - jednorazowe odszkodowania.

Czy wiesz, że...

Świadczenia pobierane z systemu ubezpieczeń społecznych są finansowane z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (FUS). Został on utworzony przez państwo w 1999 r. Jego środkami dysponuje ZUS. FUS jest zasilany głównie dochodami ze składek na ubezpieczenia społeczne oraz dotacjami z budżetu państwa.

Więcej informacji:

www.zus.pl | www.krus.gov.pl

Rodzaje ubezpieczeń społecznych w Polsce

Ubezpieczenie emerytalne

- Składka na I filar jest obowiązkowa i płacona co miesiąc. W imieniu osób zatrudnionych składki wpłaca pracodawca. Natomiast osoby prowadzące działalność gospodarczą opłacają je samodzielnie.
- Po osiągnięciu wieku emerytalnego – czyli 60 roku życia w przypadku kobiet i 65 w wypadku mężczyzn – ubezpieczonej osobie przysługuje comiesięczna emerytura, która jest wypłacana aż do śmierci.

Ubezpieczenie rentowe

- Comiesięczna składka rentowa jest wpłacana obowiązkowo do kasy ZUS – razem ze składką emerytalną i na tych samych zasadach (przez pracodawcę z pensji pracownika lub z dochodów osoby prowadzącej samodzielną działalność gospodarczą).
- Ubezpieczonemu, który znalazł się w trudnej sytuacji życiowej i który jest trwale niezdolny do pracy, przysługuje comiesięczna wypłata.

Ubezpieczenie chorobowe

- Składka jest opłacana co miesiąc razem ze składką emerytalną.
- W trakcie dłuższej nieobecności w pracy – spowodowanej np. chorobą, ciążą, urlopem rodzicielskim – ZUS wypłaca ubezpieczonemu świadczenie w wysokości równej 80% wynagrodzenia.

Ubezpieczenie wypadkowe

- Składkę obowiązkowo płaci pracodawca.
- Pracownik jest ubezpieczony od nieszczęśliwych wypadków przy pracy i w drodze do pracy oraz od następstw chorób zawodowych.
- Świadczenie jest wypłacane w wysokości ustalonej z uwzględnieniem stopnia uszczerbku na zdrowiu stwierdzonego u osoby ubezpieczonej.

Ubezpieczenia obowiązkowe i dobrowolne

W polskim systemie na określone grupy osób nałożono obowiązek opłacania składek na poszczególne rodzaje ubezpieczeń społecznych. Ustawodawca wskazał również kategorie osób, które mają możliwość odstąpienia od danego ubezpieczenia lub dobrowolnego przystąpienia do niego. Oznacza to, że niektóre osoby mogą nie opłacać części składki do ZUS, ale muszą się liczyć z tym, że później nie zostaną im wypłacone świadczenia z tytułu ubezpieczenia, do którego nie przystąpili. W poniższej tabeli wskazano, dla kogo poszczególne ubezpieczenia są obowiązkowe, a dla kogo – dobrowolne.

Czy wiesz, że...

W polskim systemie emerytalno-rentowym obowiązuje zasada wyrównywania w górę wysokości pobieranej emerytury – do wysokości renty z tytułu niezdolności do pracy otrzymywanej przed osiągnięciem wieku emerytalnego. Przykładowo, jeśli ktoś przed przejściem na emeryturę dostawał 1300 zł renty, a wysokość jego wyliczonej emerytury wynosiłaby 1100 zł, to ZUS powinien tej osobie przyznać emeryturę w wysokości 1300 zł.

Czym zajmuje się ZUS?

Do głównych zadań Zakładu Ubezpieczeń Społecznych należy:

- ▶ pobieranie od obywateli składek na ubezpieczenia społeczne,

Kto obowiązkowo podlega ubezpieczeniom? Kto może do nich przystąpić dobrowolnie?

Rodzaj ubezpieczenia	Grupy osób
Ubezpieczenia emerytalne i rentowe	Obowiązkowe dla:
	• pracowników, czyli osób zatrudnionych na podstawie umowy o pracę (z wyjątkiem prokuratorów), • zleceniobiorców (osób pracujących w ramach umowy zlecenia), • członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych, • duchownych, • osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą, • posłów i senatorów, • osób pobierających zasiłek dla bezrobotnych, • osób pobierających zasiłek macierzyński, • osób pozostających na urlopie wychowawczym, • członków rad nadzorczych,
	Dobrowolne dla:
	• pozostałych osób (np. dla studentów i doktorantów), jeśli nie podlegają tym ubezpieczeniom z innego tytułu.
Ubezpieczenie chorobowe	Obowiązkowe dla:
	• pracowników, czyli osób zatrudnionych na podstawie umowy o pracę (z wyjątkiem prokuratorów), • członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych, • osób odbywających służbę zastępczą.
	Dobrowolne dla:
	• pozostałych osób objętych obowiązkowym ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym, np. dla osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą oraz osób pracujących na podstawie umowy zlecenia lub umowy agencyjnej.
Ubezpieczenie wypadkowe	Obowiązkowe dla:
	• wszystkich osób objętych obowiązkowym ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym.

- ▶ wypłacanie świadczeń i ustalanie, komu przysługuje do nich prawo wynikające z faktu ubezpieczenia,
- ▶ kontrola osób korzystających ze świadczeń, np. sprawdzanie, czy dany ubezpieczony nie pobiera środków pieniężnych bezprawnie,
- ▶ prowadzenie indywidualnych kont, na których są gromadzone środki ze składek,
- ▶ opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących ubezpieczeń społecznych,
- ▶ opracowywanie prognoz dotyczących stanu systemu ubezpieczeń społecznych w przyszłości.

Kwestia demografii

Funkcjonowanie ZUS opiera się na zasadzie solidarności pokoleń, co oznacza, że świadczenia, które otrzymują emeryci i renciści, są wypłacane z bieżących składek osób czynnych zawodowo. Równowaga w takim systemie utrzymuje się pod warunkiem, że wpływy ze składek pokrywają wydatki. Jednak w większości państw rozwiniętych, w których funkcjonują systemy ubezpieczeń społecznych, w tym także w Polsce, równowaga między składkami a wydatkami od dłuższego czasu jest zachwiana. Wynika to przede wszystkim ze zjawiska starzenia się społeczeństwa: zwiększa się grupa osób starszych pobierających świadczenia emerytalne. Zachodzi obawa, że przyszłe pokolenia nie będą w stanie utrzymać powiększającej się rzeszy emerytów. Dlatego są wprowadzane różne rozwiązania (np. ulgi podatkowe, dopłaty do kont oszczędnościowych), które mają zachęcić osoby pracujące do samodzielnego odkładania pieniędzy przeznaczonych na własną emeryturę w ramach prywatnych funduszy emerytalnych.

W świadomości Polaków pojawiło się kilka mitów dotyczących funkcjonowania ZUS, które warto obiektywnie zweryfikować. Należy m.in. pamiętać, że ZUS nie tworzy

prawa, czyli nie ustala reguł działania systemu ubezpieczeń społecznych, wysokości składek albo sposobów wyliczania świadczeń. Za te decyzje odpowiedzialni są parlamentarzyści.

Beneficjenci ubezpieczeń społecznych

Przeciętna liczba osób w miesiącu, które pobierały świadczenia z ZUS (w tys.)

emerytury renty z tytułu niezdolności do pracy
renty rodzinne

Źródło: Raport roczny ZUS 2018, www.zus.pl
[dostęp: 10.01.2020].

- ❓ Oceń, jakie konsekwencje dla funkcjonowania systemu ubezpieczeń społecznych wynikają ze zmian w liczbie jego beneficjentów w kolejnych latach.

■ System ubezpieczenia zdrowotnego

 Konstytucja RP: art. 68

Ubezpieczenie zdrowotne uprawnia do **bezpłatnej opieki zdrowotnej**, zarówno szpitalnej, jak i ambulatoryjnej. Nie należy mylić go z ubezpieczeniem chorobowym, które zapewnia prawo do pobierania świadczeń w trakcie choroby. Dzięki ubezpieczeniu zdrowotnemu ubezpieczeni mogą otrzymywać różne świadczenia z zakresu medycyny ogólnej, rodzinnej i pediatrii: profilaktyczne, diagnostyczne, lecznicze, rehabilitacyjne oraz pielęgnacyjne. Taka pomoc może być udzielana w gabinetach, poradniach lub przychodniach lekarskich. Aby podjąć leczenie szpitalne, należy uzyskać właściwe skierowanie. Nie jest ono jednak wymagane w sytuacji poważnego zagrożenia życia lub zdrowia konkretnej osoby.

Kogo obejmuje ubezpieczenie zdrowotne?

Ubezpieczonymi są osoby objęte powszechnym ubezpieczeniem zdrowotnym w **Narodowym Funduszu Zdrowia (NFZ)** oraz zgłoszeni do ubezpieczenia członkowie ich rodzin (dzieci, małżonkowie, jeśli nie posiadają własnego prawa do ubezpieczenia). Do korzystania z darmowych świadczeń upoważnieni są również bezrobotni zarejestrowani w urzędzie pracy oraz osoby pobierające świadczenia z pomocy społecznej.

W Polsce ubezpieczenie zdrowotne jest, w zależności od sytuacji, obowiązkowe lub dobrowolne. **Obowiązkowemu ubezpieczeniu zdrowotnemu** podlegają m.in. pracownicy, osoby prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą, osoby zatrudnione na podstawie umowy zlecenia, umowy agencyjnej lub innej umowy o świadczeniu usług, a także rolnicy, duchowni, żołnierze, policjanci, posłowie i senatorowie, sędziowie i prokuratorzy, osoby pobierające rentę lub

emeryturę, studenci i doktoranci, bezrobotni zarejestrowani w urzędzie pracy. Osoba podlegająca obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego musi zgłosić do NFZ członków rodziny pozostających bez ubezpieczenia.

Prawo do świadczeń opieki zdrowotnej przysługuje od momentu zgłoszenia ubezpieczenia danej osoby do NFZ. Dokonuje tego płatnik, którym może być pracodawca (zgłasza pracownika), szkoła (zgłasza ucznia) lub urząd pracy (zgłasza bezrobotnego). Osoba prowadząca własną działalność gospodarczą musi dokonać zgłoszenia samodzielnie. Ubezpieczenie zdrowotne ustaje po 30 dniach od wygaśnięcia obowiązku ubezpieczenia, np. od momentu rozwiązania umowy o pracę, albo po upływie 4 miesięcy od zakończenia nauki bądź skreślenia z listy uczniów lub studentów.

Dobrowolne ubezpieczenie zdrowotne przysługuje obywatelom RP nieposiadającym obowiązku ubezpieczenia zdrowotnego, a także wolontariuszom oraz cudzoziemcom mieszkającym na terenie Polski. Gdyby osoba nieobjęta ubezpieczeniem musiała skorzystać ze świadczeń opieki zdrowotnej, świadczenia takie byłyby dla niej wówczas w pełni płatne. By tego uniknąć, może ona zawrzeć z NFZ umowę o objęcie dobrowolnym ubezpieczeniem zdrowotnym. W tym celu powinna zgłosić się do wojewódzkiego oddziału NFZ właściwego ze względu na miejsce jej zamieszkania, a następnie przedstawić dokument tożsamości lub dokument potwierdzający ostatni okres ubezpieczenia (np. świadectwo pracy), wypełnić odpowiedni wniosek i podpisać dwa egzemplarze umowy. Podstawę wymiaru składki dla osoby ubezpieczającej się dobrowolnie stanowi kwota jej miesięcznego dochodu.

Więcej informacji:

www.nfz.gov.pl | terminyleczenia.nfz.gov.pl

www.gov.pl/web/rpp | www.gov.pl/web/zdrowie

Narodowy Fundusz Zdrowia

Instytucją koordynującą funkcjonowanie służby zdrowia jest Narodowy Fundusz Zdrowia. Do podstawowych zadań NFZ należy finansowanie świadczeń w systemie powszechnej opieki zdrowotnej oraz zarządzanie przekazywanymi do jej dyspozycji środkami finansowymi, takimi jak składki na ubezpieczenie zdrowotne, darowizny, środki na realizację zadań zleconych, dotacje z budżetu państwa. NFZ działa również na rzecz promocji zdrowia oraz realizuje programy zdrowotne, nie może natomiast prowadzić działalności gospodarczej i utrzymywać własnych zakładów opieki zdrowotnej.

Fundusz zawiera **umowy na wykonywanie usług medycznych**, m.in. z lekarzami, pielęgniarkami, położnymi, szpitalami, poradniami czy gabinetami stomatologicznymi. Na ich podstawie ubezpieczeni pacjenci mogą korzystać ze świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Osoba korzystająca z takich usług ma prawo do wyboru lekarza, pielęgniarki i położnej – swoją decyzję powinna potwierdzić przez złożenie pisemnej deklaracji w tej sprawie.

Korzystanie z publicznej opieki zdrowotnej

Od 2013 r. wprowadzono system **Elektronicznej Weryfikacji Upnień Świadczeniobiorców (eWUŚ)**. Umożliwia on natychmiastowe potwierdzenie praw pacjenta do pobierania bezpłatnych świadczeń opieki zdrowotnej. Weryfikację przeprowadza się na podstawie numeru PESEL, po okazaniu dowodu tożsamości, np. dowodu osobistego bądź legitymacji uczniowskiej.

Standardowym usługodawcą w systemie opieki zdrowotnej w Polsce jest **lekarz podstawowej opieki zdrowotnej** (lekarz POZ). Funkcję tę pełni najczęściej specjalista w zakresie medycyny rodzinnej (nazywany

lekarzem rodzinnym) lub lekarz posiadający specjalizację w dziedzinie medycyny ogólnej. Lekarz POZ uprawniony jest do bezpłatnego udzielania świadczeń medycznych z **wykazu świadczeń gwarantowanych** (czyli z tzw. koszyka), w którym znajdują się usługi finansowane w całości ze środków publicznych. Jeśli choroba pacjenta jest bardziej skomplikowana, lekarz POZ powinien wydać **skierowanie** do poradni specjalistycznej lub do szpitala. Skierowania nie wymagają wizyty w poradniach: ginekologiczno-położniczej, onkologicznej, psychiatrycznej, stomatologicznej i wenerologicznej.

Osoby objęte ubezpieczeniem zdrowotnym mogą również zakupić w aptece **leki refundowane** (w cenie niższej niż cena rynkowa). Lista takich leków jest publikowana w obwieszczeniu Ministra Zdrowia.

Czy wiesz, że...

Poza świadczeniami gwarantowanymi wśród usług opieki zdrowotnej ważną grupę tworzą także świadczenia niefinansowane ze środków publicznych. Jeśli pacjent chce z nich skorzystać, musi uiścić pełną lub częściową opłatę. Musi zapłacić np. za badanie mające na celu orzeczenie o zdolności do prowadzenia pojazdów mechanicznych.

Europejska Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego (EKUZ) jest ważna przez rok i umożliwia darmowe lub częściowo odpłatne korzystanie z wybranych usług służby zdrowia w państwach Unii Europejskiej oraz Islandii, Norwegii, Szwajcarii i Liechtensteinu, a także Wielkiej Brytanii (co najmniej do 31 grudnia 2020 r.). W Polsce osoby ubezpieczone mogą otrzymać tę kartę bezpłatnie m.in. w regionalnym oddziale NFZ.

- 1 Wymień podstawowe zadania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i Narodowego Funduszu Zdrowia.
- 2 Porównaj ubezpieczenie chorobowe i ubezpieczenie zdrowotne. Przedstaw występujące między nimi podobieństwa i różnice.
- 3 Podaj, kto podlega obowiązkowym ubezpieczeniom emerytalnym i rentowym.
- 4 Rozstrzygnij, które z poniższych zdań są prawdziwe, a które – fałszywe.
 - A Z ubezpieczenia rentowego wypłacane są odszkodowania za wypadki przy pracy.
 - B Ubezpieczenie wypadkowe może mieć charakter obowiązkowy lub dobrowolny.
 - C Pracownicy zatrudnieni na podstawie umowy o pracę odprowadzają obowiązkowe składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe.
 - D Narodowy Fundusz Zdrowia prowadzi własne zakłady opieki zdrowotnej.
 - E Świadczenie gwarantowane jest w całości finansowane ze środków publicznych.

- 5 Zapoznajcie się z tekstem źródłowym i przeprowadźcie w klasie dyskusję na temat wieku emerytalnego w Polsce. Zastanówcie się, czy należy go podwyższyć, pozostawić bez zmian czy obniżyć.

Praca z tekstem źródłowym

Na forum klasy

Zakład Ubezpieczeń Społecznych przedstawił prognozy sytuacji Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, czyli funduszu, z którego wypłacane są i będą nasze emerytury. W optymistycznym wariancie na wypłaty w latach 2020–2024 zabraknie 211 miliardów złotych. Członkowie Rady Nadzorczej ZUS przekonują: nie ma wyjścia, emerytury trzeba będzie obniżyć. To dzieje się już teraz. Emerytury Polaków to niecałe 40 procent ich ostatniej pensji. To jeden z najgorszych wyników na świecie.

– Oddzielmy wydolność Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i te prognozy od indywidualnej sytuacji każdego emeryta. Pamiętajmy, że dzisiejszy system emerytalny, który mamy od 1999 roku, oznacza, że z naszych wszystkich wpłat w naszym życiu będzie sfinansowana nasza emerytura – mówi rzecznik prasowy ZUS Wojciech Andrusiewicz.

– Nie ma tak skomplikowanego i kosztownego w poborze mechanizmu, jakim jest podatek ZUS. [...] w przypadku sędziów [...] emerytura jest finansowana wprost z budżetu państwa. Tak jest np. w Nowej Zelandii. Tam uznano, że prawo obywatelskie polega też na prawie do emerytury. Ona jest finansowana z różnych podatków – zaznacza dr Andrzej Sadowski z Centrum im. Adama Smitha.

Źródło: Czy w przyszłości czeka nas podniesienie wieku emerytalnego?, 7 listopada 2019, www.polskieradio.pl [dostęp: 23.12.2019].

- 6 Porozmawiajcie w klasie o tym, z czego wynika niedostateczna świadomość społeczna w kwestii przyszłego zabezpieczenia emerytalnego obywateli. Zaproponujcie działania, które należałoby podjąć w Polsce, aby podnieść poziom wiedzy mieszkańców na temat ubezpieczeń społecznych. Przygotujcie program kampanii społecznej skierowanej do uczniów Waszej szkoły.

Projekt edukacyjny

7 Przeczytaj art. 67–68 *Konstytucji RP* i odpowiedz na pytania.

 Konstytucja RP

- A** Jakie prawa socjalne zostały zagwarantowane w *Konstytucji RP*? Komu one przysługują?
- B** Komu państwo polskie powinno zapewnić szczególną opiekę zdrowotną?
- C** Jakie obowiązki w zakresie opieki zdrowotnej *Konstytucja RP* nakłada na organy władzy publicznej?

8 Przyporządkuj nazwy świadczeń ubezpieczeniowych do nazw ubezpieczeń, w ramach których świadczenia te są wypłacane.

zasiłek macierzyński **A**

renta wypadkowa **B**

zasiłek pogrzebowy **C**

1 ubezpieczenie rentowe

2 ubezpieczenie chorobowe

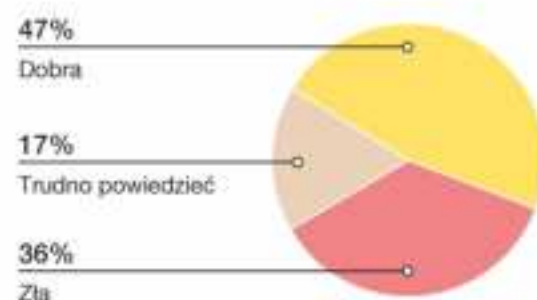
3 ubezpieczenie wypadkowe

4 ubezpieczenie zdrowotne

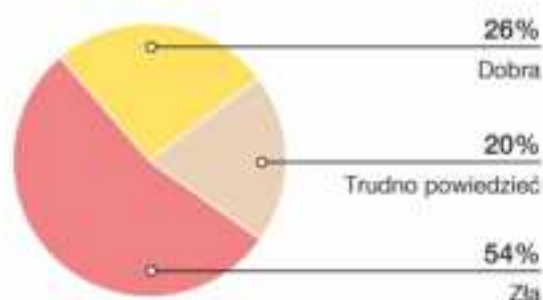
9 Zapoznaj się z danymi przedstawionymi na wykresach i wykonaj polecenia.

Praca z wykresem

Ocena działalności ZUS w 2019 r.

Ocena działalności ZUS w 2013 r.

Źródło: Oceny działalności instytucji publicznych, Komunikat z badań 44/2019, www.cbos.pl [dostęp: 16.01.2020].

- a)** Odpowiedz, jak respondenci oceniają funkcjonowanie Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Odwołaj się do danych z wykresu.
- b)** Przedstaw, w jaki sposób w latach 2013–2019 zmieniła się ocena działalności ZUS. Wyjaśnij, z czego – Twoim zdaniem – mogą wynikać te zmiany i jakie jest ich znaczenie.

10 Wyraż swoją opinię na temat problemu, którego dotyczy dyskusja na forum internetowym.

Wątek na forum

[Główna](#)
[Powiadomienia](#)
[Wyloguj](#)

Czy publiczna opieka zdrowotna ma przyszłość?

Lena 2 godz.
Wszyscy są przyzwyczajeni, że np. szpitale publiczne muszą przyjąć każdego pacjenta. Tylko chyba czasami zapominamy, że nowoczesna opieka medyczna jest coraz bardziej kosztowna. Jeśli chcemy usług wysokiej jakości, to nie będziemy mieli wyjścia – coraz częściej będzie trzeba finansować je z prywatnych środków.

Michał 2 min
Zgadzam się z tym, że koszty medyczne są ogromne. I właśnie dlatego nie można dopuścić do sytuacji, aby skuteczne leczenie stało się przywilejem tylko osób najbogatszych. Większość społeczeństwa bez publicznej służby zdrowia sobie nie poradzi. Aby uniknąć społecznej katastrofy, należy zwiększyć inwestycje w publiczny sektor usług medycznych.

wykluczenie społeczne | bezrobocie | urząd pracy | edukacja

Działania państwa skupione są w dużej mierze na organizacji życia społeczeństwa i instytucji społecznych, przede wszystkim na zapewnieniu właściwego funkcjonowania systemu opieki społecznej czy systemu edukacji. Z jakimi problemami społecznymi musi borykać się państwo? Jakie działania podejmuje w celu ograniczenia bezrobocia i wykluczenia społecznego? Jaką rolę w tym procesie odgrywają urzędy pracy? Na jakich zasadach działa w Polsce system edukacji? W jaki sposób można podnosić swoje kwalifikacje zawodowe?

■ Wykluczenie społeczne

Wykluczenie społeczne to sytuacja uniemożliwiająca lub znacznie utrudniająca ludziom podejmowanie społecznej aktywności, np. na polu zawodowym lub kulturalnym, a także korzystanie z usług publicznych (np. z ochrony zdrowia, edukacji). Człowiek wykluczony odchodzi od powszechnie akceptowanych norm postępowania i życiowych wzorców, czego efektem jest brak możliwości pełnego uczestnictwa w życiu społecznym. Istotą zjawiska wykluczenia jest zerwanie więzi między jednostką a społeczeństwem. Zbiorowość odrzuca osoby, które nie spełniają pewnych kryteriów, ogranicza z nimi kontakty. Zerwanie więzi może nastąpić także na skutek pozostawania jednostki poza określoną sferą życia społecznego, np. poza rynkiem pracy.

Wykluczenie może dotyczyć jednej sfery życia lub więcej, może też być przejściowe lub trwałe. Wpływ na sytuację osoby wykluczonej mają takie czynniki, jak pochodzenie,

poziom wykształcenia, miejsce zamieszkania, status społeczny członków rodziny, bezrobocie. Wśród uwarunkowań osobistych determinujących wykluczenie wymienia się upośledzenie, kalectwo, długotrwałą chorobę, podeszły wiek, inną kulturę, pochodzenie, przeszłość kryminalną, zachowania odbiegające od przyjętych norm. Za mierniki wykluczenia społecznego przyjmuje się: poziom ubóstwa (dochód „na głowę”), stopę bezrobocia długoterminowego, odsetek młodzieży niepodlegającej kształcenia. Stworzono również wskaźnik wykluczenia HPI (ang. *Human Poverty Index*).

Czy wiesz, że...

Posiadanie stałej pracy nie eliminuje w pełni zagrożenia ubóstwem. Obserwuje się bowiem zjawisko „biednych pracujących”.

Ubóstwo

Za jedno z podstawowych źródeł wykluczenia społecznego jest uznawane ubóstwo. Jest to zjawisko polegające na braku dostatecznych środków materialnych do zaspokojenia potrzeb życiowych. Jest ono stopniowalne: może przybierać formę niedostatku, biedy lub nędzy. Może być także spowodowane wieloma czynnikami: stanem zdrowia, poziomem wykształcenia i kwalifikacji, sytuacją rodzinną albo takimi zjawiskami, jak: masowe bezrobocie, nieopłacalność gałęzi przemysłu, restrukturyzacja gospodarki. Najważniejszym wyznacznikiem sytuacji materialnej jest pozycja zajmowana przez jednostkę na

rynku pracy. Dlatego też najbardziej zagrożone ubóstwem są osoby bez możliwości aktywnego uczestniczenia w rynku pracy, czyli bezrobotne.

Problem bezrobocia

Jedną z głównych przyczyn wykluczenia społecznego jest bezrobocie. Nazywamy tak sytuację, w której osoba w wieku produkcyjnym zdolna i gotowa do podjęcia pracy pozostaje bezczynna zawodowo i – mimo chęci i starań – nie może znaleźć zatrudnienia.

Jeżeli w danym społeczeństwie odsetek osób bezrobotnych – czyli tzw. stopa bezrobocia – waha się w granicach 3–5%, można mówić o równowadze na rynku pracy. Jeśli jednak wskaźnik ten jest wyższy, mamy już do czynienia z poważnym problemem.

Przyczyny bezrobocia

Do najczęstszych powodów występowania bezrobocia należą:

- ▶ przemiany gospodarcze;
- ▶ ograniczanie produkcji spowodowane spadkiem popytu na towary (np. w czasach kryzysu);
- ▶ nieposiadanie przez bezrobotnych odpowiednich kwalifikacji do podjęcia pracy w wiodących gałęziach gospodarki;

- ▶ likwidacja bądź przeniesienie zakładu pracy;
- ▶ duże obciążenia pracodawców, np. podatkowe, które prowadzą do redukcji zatrudnienia z powodu oszczędności;
- ▶ wprowadzanie nowych technologii do procesu produkcyjnego;
- ▶ brak chęci i umiejętności znalezienia zatrudnienia.

Opieka społeczna

 Konstytucja RP: art. 71

Osoby i rodziny pozostające w trudnej sytuacji życiowej mają prawo do korzystania z opieki społecznej. Zapewniają ją organy administracji rządowej i samorządowej oraz organizacje pozarządowe. Pomoc społeczna jest przeznaczona dla osób dotkniętych ubóstwem, bezdomnością, bezrobociem, niepełnosprawnością, długotrwałą chorobą, przemocą w rodzinie czy sieroctwem. Zasady jej udzielania reguluje *Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej*. Formami pomocy społecznej są świadczenia pieniężne (np. zasiłek stały, zasiłek okresowy, zasiłek celowy) oraz świadczenia niepieniężne (np. praca socjalna, składki na ubezpieczenie zdrowotne, schronienie, posiłek, pobyt w domu opieki społecznej).

Grupy zagrożone wykluczeniem społecznym	Skutki zjawiska wykluczenia społecznego
• osoby żyjące w złych warunkach materialnych, np. ubodzy, bezdomni, żebracy • długotrwale bezrobotni • osoby niedysponujące umiejętnościami umożliwiającymi funkcjonowanie w społeczeństwie • osoby nieposiadające dostępu do organizacji i instytucji umożliwiających podnoszenie kwalifikacji (słabo wykształcone, o niskich kwalifikacjach zawodowych) • osoby głęboko niepełnosprawne, długotrwale chore lub uzależnione od narkotyków, alkoholu, leków • byli więźniowie zakładów karnych • osoby dyskryminowane z powodu stereotypów lub odmienności kulturowej (uchodźcy, imigranci, przedstawiciele niektórych mniejszości narodowych) • osoby, które doświadczyły niekorzystnych działań ze strony innych ludzi, np. ofiary patologii życia rodzinnego, takich jak przemoc	• schorzenia psychiczne (depresje, załamania nerwowe, apatia) • rozwój zachowań patologicznych (alkoholizm, narkomania, przestępczość, przemoc, autoagresja) • dziedziczenie wykluczenia (wykluczeni wychowują kolejne pokolenie wykluczonych) • skutki prawne – problemy z realizacją praw obywatelskich (np. brak ubezpieczenia czy meldunku utrudnia korzystanie ze świadczeń społecznych) • zjawisko braku zaufania społecznego do osób wykluczonych

■ Urzędy pracy

📖 Konstytucja RP: art. 65, 66

Urzędy pracy są samorządowymi instytucjami, które realizują politykę państwa w zakresie walki z bezrobociem. To organy pośredniczące między potencjalnymi pracownikami a pracodawcami. Funkcjonują na szczeblu powiatu i województwa, a ich działalność koordynuje minister odpowiadający za sprawę zatrudnienia. Urzędy pracy dostępne są dla wszystkich bezrobotnych – działają w powiatach i większych miastach. Ich zadania zostały określone we właściwej ustawie. Należy do nich:

- ▶ prowadzenie rejestru bezrobotnych,
- ▶ wypłacanie zasiłków,
- ▶ pośrednictwo pracy oraz poradnictwo zawodowe dla młodzieży i osób chcących zmienić kwalifikacje,
- ▶ realizowanie szkoleń zawodowych, praktyk podnoszących kwalifikacje,

- ▶ organizacja prac interwencyjnych (np. robót publicznych, staży),
- ▶ wypłacanie pożyczek z Funduszu Pracy na rozpoczęcie działalności gospodarczej.

■ Edukacja

📖 Konstytucja RP: art. 70

Polski system edukacji został określony w *Ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty* (z późn. zm.). Obejmuje on m.in. przedszkola i szkoły (w tym szkoły podstawowe, ponadpodstawowe i artystyczne).

Za politykę edukacyjną odpowiada **Minister Edukacji Narodowej**. Jego głównymi zadaniami są: decydowanie (w formie rozporządzenia ministra) o obowiązkowych treściach nauczania zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego i zawodowego, dopuszczanie podręczników do użytku szkolnego oraz określanie warunków wykonywania zawodu nauczyciela.

Rodzaje bezrobocia

Bezrobocie	Opis
frykcyjne	Obejmuje osoby będące bez pracy przez krótki okres, np. z powodu zmiany miejsca pracy, zamieszkania lub zawodu, albo powracające do pracy po przerwie.
technologiczne	Jest wynikiem postępu technologicznego i unowocześnienia produkcji, co skutkuje wyeliminowaniem udziału pracowników w procesach produkcyjnych.
strukturalne	Występuje, gdy wiedza i umiejętności pracowników nie pokrywają się z zapotrzebowaniem rynku pracy, najczęściej w okresach intensywnych przemian technologicznych czy transformacji gospodarczej.
koniunkturalne (cykliczne)	Jest związane z cyklem koniunkturalnym w gospodarce – w fazie spadku i recesji gospodarczej zmniejsza się popyt, co skutkuje m.in. ograniczeniem zatrudnienia.
sezonowe	Występuje w branżach, które charakteryzują się sezonowością popytu oraz podaży i w których zatrudnienie uzależnione jest od pór roku czy warunków pogodowych, np. w rolnictwie, turystyce.

Jak można walczyć z bezrobociem?

Metody aktywne	Metody pasywne
• działania na rzecz utrzymania istniejących miejsc pracy • zwiększanie zatrudnienia przez tworzenie nowych stanowisk pracy • organizowanie prac interwencyjnych • ulepszanie systemu doradztwa zawodowego i pośrednictwa pracy • prowadzenie szkoleń i kursów zawodowych • wspieranie rozwoju małych przedsiębiorstw, m.in. przez upraszczanie procedury zakładania firmy	• udzielanie zasiłków i świadczeń socjalnych dla bezrobotnych • wydłużenie trwania obowiązku szkolnego • dzielenie czasu pracy • obniżanie wieku emerytalnego

Ministrowi Edukacji Narodowej podlegają **kuratorzy oświaty** (organy administracji oświatowej), którzy wykonują swoje zadania przy wsparciu kuratoriów oświaty (jednostek należących do struktur urzędów wojewódzkich podległych miejscowym wojewodom). Kuratorzy sprawują nadzór pedagogiczny nad placówkami oświatowymi (m.in. mają obowiązek dbać o poszanowanie praw uczniów). Uczniowie i rodzice mogą kierować do nich odwołania od decyzji np. dyrektorów szkół.

Za realizację wymagań opisanych w podstawach programowych odpowiadają **nauczyciele** pracujący w szkołach, którymi zarządzają **dyrektorzy**. Szkoły i inne placówki oświatowe są prowadzone przez samorządy terytorialne odpowiedniego szczebla oraz inne uprawnione do tego podmioty, np. przez ministra, organizacje społeczne, związkowe i wyznaniowe, samorządy zawodowe, instytucje, przedsiębiorstwa czy osoby fizyczne. Z reguły dla publicznych przedszkoli i szkół podstawowych **organami prowadzącymi** są gminy, a dla publicznych szkół ponadpodstawowych – powiaty.

Zgodnie z przepisami *Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* każdy uczeń, który zdał egzamin maturalny, może kontynuować naukę na studiach wyższych. Na polskich uczelniach, tak jak w innych szkołach wyższych w Europie, na większości kierunków obowiązuje **system boloński**. Został on wprowadzony na mocy *Deklaracji bolońskiej*, podpisanej w 1999 r. przez ministrów edukacji z 29 państw europejskich. Obecnie w systemie tym funkcjonuje – w różnym zakresie – szkolnictwo wyższe w 48 krajach. Zakłada on trójstopniową strukturę studiów wyższych. W Polsce obejmuje ona:

- ▶ studia I stopnia – **studia licencjackie** lub **studia inżynierskie** (co najmniej trzyletnie), które kończą się uzyskaniem tytułu zawodowego licencjata lub inżyniera,

- ▶ studia II stopnia – **studia magisterskie** (co najmniej półtoraroczne), które kończą się zdobyciem tytułu zawodowego magistra lub magistra inżyniera,
- ▶ studia III stopnia – **studia w szkole doktorskiej** (co najmniej trzyletnie), które prowadzą do zdobycia stopnia naukowego doktora.

Na niektórych kierunkach studiów – np. na prawie, na medycynie albo na kierunkach artystycznych – standardem są **jednolite studia magisterskie**, które z reguły pozwalają uzyskać tytuł magistra po 5 latach nauki.

Po ukończeniu liceum, technikum albo szkoły branżowej warto rozważyć decyzję o podjęciu dalszej nauki. Z badań rynku pracy wynika, że choć dyplom wyższej uczelni nie gwarantuje zatrudnienia, to jednak odsetek bezrobotnych wśród osób z wyższym wykształceniem jest mniejszy niż wśród osób, które takiego wykształcenia nie zdobyły.

■ Kształcenie ustawiczne

Kształcenie ustawiczne oznacza podejmowanie działań w celu zdobycia wiedzy i umiejętności oraz rozwoju uzdolnień w trakcie całego życia. Pozwala na rozwijanie indywidualnych zdolności, daje możliwość szybkiego dostosowania się do wymogów rynku pracy i zmieniającej się rzeczywistości. Nabyte w szkole i na studiach umiejętności oraz wiedza powinny być sukcesywnie uzupełniane przez doświadczenie zawodowe oraz szkolenia.

W ostatnich latach coraz większą popularność zdobywa **e-learning** [czyt.: ilerning], czyli nauczanie na odległość, za pośrednictwem programów komputerowych i internetu. Pozwala ono na samodzielne zarządzanie czasem poświęcanym na zdobywanie wiedzy.

Humaniści – czy będą potrzebni?

Nieraz można usłyszeć skrajnie różne opinie na temat roli, jaką mogą w przyszłości odgrywać absolwenci studiów humanistycznych na rynku pracy. Jedni twierdzą, że ich wykształcenie staje się przeżytkiem, inni – że to właśnie oni mogą stać się motorem zmian cywilizacyjnych.

O tym się
mówi!

1 Wybór kierunku studiów to sprawa indywidualna połączona z predyspozycjami [...]. Trudno jednak taki wybór oderwać od realiów gospodarczych. Te zaś są jasne – stale rośnie zapotrzebowanie na osoby z wykształceniem ścisłym, maleje zaś popyt na humanistów.

Należy zatem ograniczać liczbę absolwentów kierunków humanistycznych. Celowo ujmuję to w ten sposób, gdyż nie sądzę, by całkowita likwidacja jakichś wydziałów miała sens, ale ma go właśnie zmniejszenie liczby przyjmowanych na nie studentów. Są przecież osoby, z których nigdy nie zrobi się np. inżynierów czy programistów, więc odbieranie im możliwości kształcenia na wyższym poziomie nie ma racji bytu. Pamiętam, choćby z czasów liceum, kiedy decydowaliśmy o dalszym kierunku swojego życia, że spora grupa wahała się, jakie studia wybrać. Te osoby równie dobrze mogły iść na studia humanistyczne, jak [...] techniczne. I właśnie tej młodzieży należałoby coś zasugerować. Na przykład poprzez zawężenie dostępu do jednych studiów na rzecz wsparcia innych kierunków. Chodzi o jasne przedstawienie alternatywy. Czy młodzi ludzie chcą zyskać łatwość poruszania się po rynku pracy, czy zderzyć się z rzeczywistością, co zrodzi rozczarowanie i frustrację? Oczywiście rynek zmienia się i nie wiadomo, jakie profesje będą poszukiwane, powiedzmy, za dekadę. Ale [...] pewne trendy są nieubłagane. Nie ma więc sensu kształcić na potęgę np. politologów, socjologów czy specjalistów od zarządzania i marketingu. [...] Przykłady przedsiębiorców z wykształceniem humanistycznym, którzy odnieśli sukces, są nieco mylące. Nie ma bowiem takiej szkoły czy kierunku, który uczy wprost bycia przedsiębiorcą czy innowatorem. [...] To wiąże się z charakterem człowieka. Uczelnie mogą tu najwyżej dać pewne narzędzia i nauczyć posługiwania się nimi.

Źródło: M. Nowacki, Czy humanistyka jest potrzebna?, 7 lipca 2017, mycompanypolska.pl [dostęp: 12.05.2020].

2 Dwóch managerów Microsoftu [Brad Smith i Harry Shum] w swojej nowej książce [...] przekonuje, że w czasach dynamicznego rozwoju technologii, a sztucznej inteligencji w szczególności, ludzie z wykształceniem humanistycznym będą kluczowi. Ich zdaniem praca w branży technologicznej to praca nie tylko dla inżynierów.

[...] „Jeśli chcemy zbudować świat wspomagany przez sztuczną inteligencję, potrzeba czegoś więcej niż tylko technologii, inżynierii i matematyki. W miarę jak komputery będą zachowywać się coraz bardziej jak ludzie, nauki społeczne i humanistyczne zaczną być coraz bardziej istotne. Języki obce, sztuka, historia, ekonomia, etyka, filozofia, psychologia, rozwój człowieka – można dzięki nim nabyć umiejętności, które będą przydatne do rozwijania i zarządzania rozwiązaniami bazującymi na [...] [sztucznej inteligencji]” – piszą w książce Smith i Shum. [...] Managerowie snują wizję świata, w którym inteligentne maszyny będą stałym elementem naszego życia. A przecież już teraz inżynierowie oprogramowania, którzy pracują przy autonomicznych samochodach, mierzą się z wyzwaniami natury etycznej – np. jakie samochód powinien mieć priorytety w sytuacji zagrożającej pasażerom i pieszym na drodze.

Smith i Shum przekonują, że w miarę rozwoju [...] [sztucznej inteligencji] ludzie z umiejętnościami ścisłymi i humanistycznymi będą musieli ze sobą współpracować, a nawet więcej – orientować się w tym, w czym dobra jest druga strona.

„Jeśli sztuczna inteligencja ma służyć ludziom, każdy inżynier będzie musiał zacerpnąć trochę wiedzy humanistycznej i każdy humanista przekonać się do nauk ścisłych” – piszą managerowie Microsoftu.

Źródło: R. Feloni, W branży technologicznej jest miejsce dla humanistów – twierdzą szefowie Microsoftu. „Będą niezbędni”, 28 stycznia 2018, businessinsider.com.pl [dostęp: 5.01.2020].

2 Rozważ postawione w obu tekstach tezy dotyczące decyzji, które młody człowiek podejmuje po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej. Następnie zajmij stanowisko w przedstawionym sporze.

- 1** Wyraż opinie na temat problemu, którego dotyczy dyskusja na forum internetowym.

Wątek na forum

🐦
Główna Powiadomienia Wyloguj

Czy studia wyższe gwarantują dobrą pracę?

Gosia 2 godz.
To jasne, że same studia na dzisiejszym rynku pracy nie wystarczą. Współcześni pracodawcy coraz częściej zwracają uwagę na to, co potrafi kandydat na wolne stanowisko, a nie na to, jakimi papierami może się pochwalić. Doświadczenia różnych osób też mówią, że czasami studia są po prostu stratą czasu...

Krzysiek 2 min
To zależy od wielu spraw, np. od tego, co dla kogoś oznacza „dobra praca”, albo od tego, w jakiej branży widzimy swoją przyszłość. Ja marzę o zostaniu lekarzem i bez studiów nie ma o czym mówić... Powstają również nowe zawody, a wraz z nimi nowe kierunki studiów, które mogą okazać się świetną inwestycją...

- 2** Przedstaw, w jaki sposób osoby zagrożone wykluczeniem społecznym są chronione w polskim systemie prawnym. Wymień trzy przykładowe akty normatywne, które regulują ten obszar życia społecznego.
- 3** Podzielcie się na 4-osobowe zespoły i przygotujcie w nich prezentacje dotyczące dostępnych w Polsce możliwości kształcenia w czterech wybranych zawodach (np. lekarza, architekta, prawnika, programisty).
- 4** Zbierz informacje na temat urzędu pracy w Twoim powiecie. Następnie opisz w wypracowaniu, jakie działania podejmuje ten urząd w celu ograniczenia bezrobocia i wykluczenia społecznego. Uwzględni obowiązki, które nałożono na organy i instytucje państwa w art. 67 ust. 2 *Konstytucji RP*.
- 5** Przeprowadźcie w klasie dyskusję na temat zalet i wad systemu bolońskiego oraz systemu jednolitych 5-letnich studiów magisterskich. Wnioski zapiszcie na tablicy.
- 6** Opowiedz o ścieżce kariery zawodowej, którą planujesz w przyszłości podążać. Określ, jakie umiejętności i kwalifikacje zawodowe są wymagane w wybranej przez Ciebie profesji.
- 7** Przyjrzyj się rysunkowi i wykonaj polecenia.

Projekt edukacyjny

Konstytucja RP

Na forum klasy

Praca z ilustracją

- a) Wyjaśnij, na czym polega problem społeczny zilustrowany na rysunku.
- b) Oceń przekaz rysunku w kontekście wyboru ścieżki zawodowej przez młode osoby.

1 Prawo cywilne

- **Prawo cywilne** – zespół norm regulujących stosunki majątkowe i niemajątkowe między osobami fizycznymi i prawnymi. Podmioty tego prawa są wobec siebie równorzędne i mogą swobodnie kształtować swoją sytuację prawną w drodze umów.
- **Osoba fizyczna** – podstawowy podmiot stosunków cywilnoprawnych, jest nią każdy człowiek.
- **Zdolność prawna** – możliwość nabywania określonych praw lub obowiązków, człowiek uzyskuje ją w momencie narodzin i przysługuje mu ona do śmierci.
- **Zdolność do czynności prawnych** – możliwość samodzielnego podejmowania czynności prawnych, czyli działań prowadzących do nabycia praw lub zaciągnięcia zobowiązań.
- **Własność** – rodzaj prawa rzeczowego; właściciel może dowolnie korzystać z rzeczy bez udziału innych osób: używać jej, przetwarzać ją lub zniszczyć, czerpać z niej dochody i pobierać pożytki, rozporządzać nią (np. ją sprzedać).
- **Spadek** – ogół praw i obowiązków majątkowych należnych zmarłej osobie fizycznej (spadkodawcy), które przechodzą z chwilą jej śmierci (otwarcia spadku) na jej następców prawnych (spadkobierców ustawowych lub testamentowych).

2 Prawo rodzinne

- **Prawo rodzinne** – reguluje stosunki osobiste i majątkowe między małżonkami, rodzicami i dziećmi, krewnymi.
- **Małżeństwo** – monogamiczny związek kobiety i mężczyzny dobrowolnie zawarty w sposób formalny.
- **Wspólność majątkowa** – powstaje z chwilą zawarcia małżeństwa, obejmuje przedmioty majątkowe nabyte przez małżonków w czasie trwania małżeństwa.
- **Obowiązek alimentacyjny** – prawny obowiązek dostarczania środków utrzymania, wynikający np. ze stosunku pokrewieństwa.
- **Pozew** – pismo wniesione do sądu, które rozpoczyna postępowanie cywilne. Zawiera żądanie powoda skierowane do pozwanego.
- **Powód** – uczestnik postępowania cywilnego: strona, która wnosi pozew.
- **Pozwany** – uczestnik postępowania cywilnego: strona, przeciw której wnoszony jest pozew.

3 Postępowanie karne

- **Prawo karne** – zespół norm określających czyny zabronione, sankcje za ich popełnienie oraz zasady odpowiedzialności karnej. Głównymi źródłami tych norm są: *Kodeks karny*, *Kodeks postępowania karnego* i *Kodeks karny wykonawczy*.
- **Strony sądowego procesu karnego:**
 - oskarżyciel (publiczny – prokurator, prywatny – pokrzywdzony, jeśli wystąpił z wnioskiem o włączenie go do postępowania sądowego);

– oskarżony (osoba fizyczna, której został postawiony zarzut popełnienia przestępstwa i przeciwko której wniesiono do sądu akt oskarżenia).

- **Domniemanie niewinności** – zasada prawna, zgodnie z którą każdą osobę, której zarzuca się czyn zabroniony przez prawo, uważa się za niewinną, dopóki jej wina nie zostanie udowodniona.
- **Nie ma przestępstwa bez ustawy** – zasada prawna, według której nie wolno nikogo pociągnąć do odpowiedzialności karnej za czyn, który w momencie jego popełnienia nie był uznany za zabroniony w konkretnym przepisie ustawy.

4 Prawo administracyjne

- **Prawo administracyjne** – reguluje organizację i zadania administracji publicznej oraz sposób ich realizacji.
- **Akt administracyjny** – jednostronny akt organu administracji publicznej ustalający sytuację prawną adresata w indywidualnej sprawie.
- **Postępowanie administracyjne** – dwuinstancyjne postępowanie wszczęte na wniosek strony lub z urzędu. W toku tego postępowania organy administracyjne wydają **postanowienia** i **decyzje**. Środkami zaskarżenia w postępowaniu administracyjnym są: **zażalenie** i **odwołanie**.

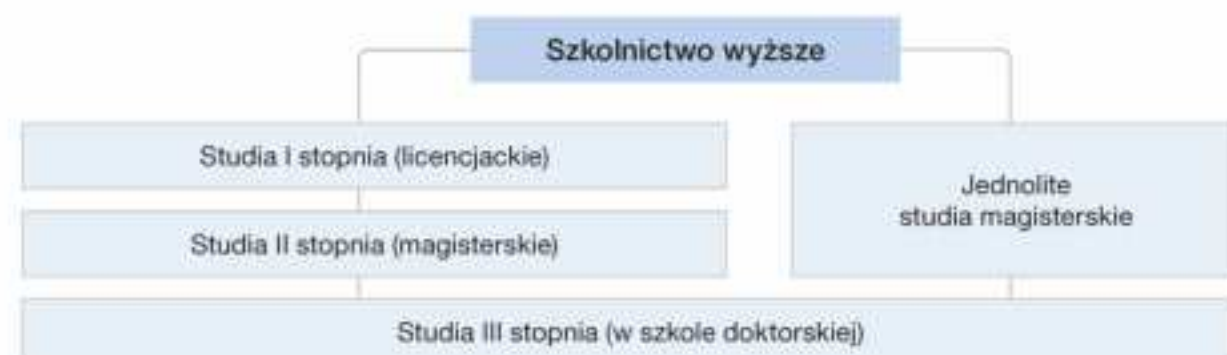
5 Prawo powszechnych ubezpieczeń

- **Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS)** – instytucja państwowa wykonująca zadania z zakresu powszechnych ubezpieczeń społecznych. Jej głównym zadaniem jest wypłacanie przyznanych świadczeń, np. emerytur i rent.
- **Narodowy Fundusz Zdrowia (NFZ)** – instytucja koordynująca funkcjonowanie służby zdrowia. Jej podstawowym zadaniem jest finansowanie świadczeń w systemie powszechnej opieki zdrowotnej.

6 Prawo do opieki społecznej i edukacji

- **Bezrobocie** – sytuacja, w której osoba w wieku produkcyjnym zdolna i gotowa do podjęcia pracy pozostaje bezczynna zawodowo.
- **Wykluczenie społeczne** – sytuacja uniemożliwiająca lub znacznie utrudniająca ludziom podejmowanie aktywności społecznej i korzystanie z usług publicznych.

1 Przyporządkuj każdy z wymienionych terminów właściwej definicji.

- A** zdolność do czynności prawnych
 - B** pełnomocnictwo
 - C** zachowek
- 1** Uprawnienie chroniące interesy zstępnych, małżonka i rodziców spadkodawcy na wypadek pominięcia ich przez spadkodawcę w testamencie.
 - 2** Możliwość działania w celu doprowadzenia do powstania, zmiany lub ustania stosunków prawnych.
 - 3** Forma przedstawicielstwa, która polega na wyznaczeniu danej osoby do działania w cudzym imieniu.
 - 4** Przejście ogółu praw i obowiązków spadkodawcy, na skutek jego śmierci, na spadkobiorcę.

2 Wyjaśnij znaczenie pojęć „małżeńska wspólność majątkowa” i „obowiązek alimentacyjny”.

3 Przedstaw przebieg postępowania karnego w Polsce oraz uczestniczące w nim strony.

4 Wskaż stwierdzenie, które opisuje realizację zasady domniemania niewinności.

- A.** To co jasne, nie wymaga interpretacji.
- B.** Nie wolno nikogo pociągnąć do odpowiedzialności za czyn, który nie został uznany za zabroniony w konkretnym przepisie ustawy.
- C.** Nikt nie może liczyć na to, że usprawiedliwi go brak wiedzy na temat istniejących regulacji, nawet jeśli naruszył lub przekroczył normy prawne nieświadomie.
- D.** Każdą osobę, której zarzuca się popełnienie czynu zabronionego przez prawo, uważa się za niewinną, póki jej wina nie zostanie udowodniona i stwierdzona prawomocnym wyrokiem.

5 Wyjaśnij różnicę pomiędzy aktem administracyjnym a aktem normatywnym.

6 Wskaż właściwe dokończenia zdań.

Środkiem zaskarżenia w postępowaniu administracyjnym, który służy do zakwestionowania decyzji wydanej przez organ administracji publicznej w I instancji, jest

A. skarga kasacyjna.	C. odwołanie.
B. zażalenie.	D. skarga administracyjna.

W Polsce wiek emerytalny wynosi

A. 67 lat dla kobiet i 70 lat dla mężczyzn.	C. 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn.
B. 67 lat dla kobiet i mężczyzn.	D. 55 lat dla kobiet i mężczyzn.

4 Stosunki międzynarodowe

1. Prawo międzynarodowe
2. Globalizacja
3. Wybrane problemy międzynarodowe
4. Organizacja Narodów Zjednoczonych
5. Unia Europejska
6. Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego
7. Służby zagraniczne Polski

Na świecie działają setki różnego rodzaju podmiotów, które kształtują relacje międzynarodowe. Zarówno cele, jak i interesy poszczególnych uczestników życia na arenie międzynarodowej często bywają rozbieżne – to, co satysfakcjonuje jeden podmiot, przynosi szkodę drugiemu. Czym są stosunki międzynarodowe i jakie zasady je regulują? Jak prawo międzynarodowe wpływa na działania państw, np. Polski? Jakie wyróżniamy podmioty prawa międzynarodowego?

■ Stosunki międzynarodowe

Określa się tak wszystkie relacje pomiędzy podmiotami funkcjonującymi na arenie międzynarodowej. Podmioty te nazywamy także aktorami, stronami lub uczestnikami stosunków międzynarodowych. Należą do nich przede wszystkim **państwa**, a także **narody**,

powstańcy walczący o niepodległość swoich ojczyzn i strony zaangażowane w konflikty zbrojne, **międzynarodowe organizacje rządowe i pozarządowe**, luźne **związki państw**, ruchy społeczne, Kościoły i fundacje transnarodowe, **korporacje międzynarodowe**, a nawet organizacje terrorystyczne czy przestępcze działające na obszarze wielu krajów. Za takie podmioty uznaje się również partie polityczne, organizacje społeczne, osoby fizyczne, grupy społeczne, regiony czy miasta.

Stosunki między podmiotami tego typu odznaczają się swoistymi cechami (zob. poniższą tabelę) oraz mogą przybierać różne formy (zob. schemat na stronie obok). Należy także pamiętać, że nie wszyscy uczestnicy stosunków międzynarodowych są podmiotami prawa międzynarodowego publicznego (zob. przykład na kolejnej stronie).

Cechy współczesnych stosunków międzynarodowych

Cecha	Opis
Poliarchiczność	Na arenie międzynarodowej funkcjonuje wiele rządów (państw) i innych ośrodków władzy (organizacji międzynarodowych). Tworzą one środowisko poliarchiczne, którym nie kieruje jeden nadrzędny organ władzy.
Pluralizm	Pluralizm stosunków międzynarodowych wynika z różnic kulturowych, ideologicznych i cywilizacyjnych , które występują między uczestniczącymi w nich podmiotami. Prowadzące politykę zagraniczną władze państwowe muszą brać pod uwagę tego typu różnice, np. przepisy prawne, tradycje i zwyczaje obowiązujące w innych krajach.
Złożoność	W stosunkach międzynarodowych bierze udział wiele podmiotów o bardzo zróżnicowanym statusie . Sprawia to, że relacje, które każdy podmiot nawiązuje z innymi, są bardzo złożone. Przykładowo, państwa muszą dostosowywać formy swoich działań do statusu partnerów, a także uwzględniać to, jaki wpływ mogą wywrzeć decyzje podjęte np. w ramach relacji z jednym krajem na pozostałe podmioty.
Żywiołowość	Stosunki międzynarodowe są zmiennie , a nierzadko mają także nieformalny charakter . Utrudnia to m.in. władzom państwowym planowanie skutecznej polityki zagranicznej, a także zmusza wszystkich uczestników stosunków międzynarodowych do ciągłego podejmowania różnych działań w celu neutralizacji negatywnych dla siebie skutków stale zmieniającej się sytuacji na świecie.

■ Formy dwustronnych stosunków międzynarodowych

Relacje między dwoma podmiotami stosunków międzynarodowych (np. między państwami) na różnych płaszczyznach – politycznej, militarnej, gospodarczej lub społecznej – mogą polegać na współdziałaniu partnerów, utrzymywaniu dystansu między stronami albo zwalczaniu przeciwnika.

■ Przykład

Strony stosunków międzynarodowych bez statusu podmiotu prawa międzynarodowego

Do stron stosunków międzynarodowych, które nie są podmiotami prawa międzynarodowego, należą m.in. **związki państw**. Są one powoływane nieformalnie oraz ułatwiają prowadzenie dyskusji na określone tematy, koordynację wspólnych działań i poszukiwanie rozwiązań wspólnych problemów. Do podmiotów tego typu należą np. grupy G7 i G20 oraz Ruch Państw Niezaangażowanych. Podobny status mają również tzw. **związki miast partnerskich**. Ich celem jest międzynarodowa współpraca miast w zakresie gospodarki i kultury. W Europie działa ponad 20 tys. partnerstw miejskich – w 4 tys. z nich uczestniczą miasta polskie, zwłaszcza Kraków, Łódź i Gdańsk.

Symboliczny drogowy znak w Gdańsku przedstawiający jego miasta partnerskie

■ Co to jest prawo międzynarodowe publiczne?

Prawo międzynarodowe publiczne zawiera normy prawne regulujące relacje na arenie międzynarodowej między różnymi podmiotami (np. państwami). Określa ono m.in. ich uprawnienia i obowiązki oraz zasady zawierania umów i sojuszy.

Szczególną cechą prawa międzynarodowego publicznego jest brak zhierarchizowania, co oznacza, że nie występują akty prawa o nadrzędnym charakterze lub szczególnej mocy prawnej. Prócz tego ma ono także charakter zwyczajowy i fakultatywny. Podmioty uczestniczą w stosunkach międzynarodowych w sposób niezależny, podejmują decyzje bez przymusu (np. przez przystąpienie do właściwej organizacji czy podpisanie umowy międzynarodowej). Obowiązujące na arenie międzynarodowej rozwiązania powstały w ciągu ostatnich stuleci w praktyce wzajemnych kontaktów między państwami i organizacjami. Ze zwyczaju międzynarodowego wywodzi się np. immunitet dyplomatyczny.

Czy wiesz, że...

Oprócz międzynarodowego prawa publicznego wyróżnia się także międzynarodowe prawo prywatne. Reguluje ono relacje, w tym spory, między podmiotami prawa cywilnego z różnych państw. Normy tego prawa wskazują, do przepisów którego państwa należy się odwołać przy rozstrzygnięciu konkretnej sprawy.

■ Podmioty prawa międzynarodowego publicznego

Adresatami norm prawa międzynarodowego publicznego są wyłącznie tacy uczestnicy stosunków międzynarodowych, którym zgodnie z tym prawem przysługuje **status podmiotu** (zostali oni wymienieni w poniższej tabeli). Mogą się oni różnić między sobą pod względem:

- ▶ sposobu uzyskania podmiotowości – **podmioty pierwotne** uzyskały ją automatycznie w momencie swojego powstania, a **podmiotom wtórnym** została ona nadana w późniejszym okresie;
- ▶ zakresu podmiotowości – **podmioty**

pełne mogą swobodnie korzystać ze swoich zdolności prawnych, natomiast **podmiotom niepełnym** przysługują tylko niektóre prawa i obowiązki;

- ▶ stopnia niezależności – **podmioty suwerenne** są niezależne od pozostałych uczestników polityki międzynarodowej, a **podmioty niesuwerenne** podlegają innym podmiotom.

Uprawnienia poszczególnych podmiotów na arenie międzynarodowej wywodzą się bezpośrednio z norm prawa międzynarodowego. Podmioty prawa międzynarodowego publicznego mogą m.in.:

- ▶ zawierać umowy międzynarodowe,

Rodzaje podmiotów prawa międzynarodowego publicznego

Podmioty	Specyficzne podmioty
Państwa – jako jedyne są podmiotami pierwotnymi (zyskują ten status w momencie swojego powstania), pełnymi (mają wszelkie kompetencje przewidziane w prawie międzynarodowym) i suwerennymi (są niezależne od innych podmiotów). Aby państwo mogło korzystać z pełni swoich uprawnień, musi zostać uznane przez pozostałe państwa, np. przez przyjęcie do organizacji międzynarodowej, nawiązanie stosunków dyplomatycznych czy podpisanie umowy bilateralnej (dwustronnej).	Unia Europejska – uzyskała podmiotowość na mocy traktatu lizbońskiego z 2007 r. Obecnie definiuje się ją jako organizację o charakterze ponadnarodowym, która nie ma żadnego odpowiednika na całym świecie. Może utrzymywać stosunki dyplomatyczne i prowadzić politykę zagraniczną.
Międzynarodowe organizacje rządowe – są powoływane, na mocy umów międzynarodowych, przez minimum trzy państwa dla realizacji określonych celów. Uznaje się je za podmioty wtórne (ich podmiotowość wynika z uznania przez podmioty pierwotne), niepełne (mają ograniczone kompetencje) i niesuwerenne (ich decyzje zależą częściowo od innych podmiotów).	Zakon maltański – nie ma własnego terytorium, a jedynie nieruchomości – dwie we Włoszech oraz jedną na Malcie – niepodlegające władzy państwowej. Mimo to ten katolicki zakon rycerski (joannici) jest suwerenny i utrzymuje stosunki z państwami.
Narody – zgodnie z postanowieniami <i>Karty Narodów Zjednoczonych</i> mają prawo do samostanowienia, czyli decydowania o swoim losie. W praktyce uzyskują podmiotowość prawnomiędzynarodową w momencie, w którym podejmują starania o utworzenie własnego państwa. Tracą ją po osiągnięciu tego celu, gdy ich rolę przejmują organy państwowe. Aby naród mógł być traktowany jako podmiot prawa międzynarodowego publicznego, jego członkowie muszą się zorganizować – przede wszystkim powinny istnieć instytucje reprezentujące ich interesy, np. organizacje narodowyzwolenicze.	Stolica Apostolska – papież i podległe mu urzędy tworzą suwerenny podmiot, który sprawuje zwierzchnictwo nad Watykanem. Państwo to i struktura Kościoła katolickiego nie zostały wyraźnie rozdzielone prawnie. Przejawia się to w tym, że umowy międzynarodowe zawierają zarówno Stolica Apostolska, jak i Watykan, a zawarte w nich uzgodnienia są wiążące dla obu podmiotów.
Powstańcy i strony walczące – podmiotami prawa międzynarodowego publicznego stają się w określonych sytuacjach (podobnie jak narody). Aby grupa ludzi mogła zostać uznana za stronę walczącą, musi kontrolować określone terytorium, utrzymywać instytucje zdolne do nawiązania stosunków dyplomatycznych oraz przestrzegać konwencji i praw wojennych.	Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża – nie utrzymuje stosunków dyplomatycznych z państwami, jednak prowadzi mediacje z rządami dotyczące wymiany jeńców. Jest również stroną umów międzynarodowych i ma status obserwatora w ONZ.

- ▶ przystępować do wybranych organizacji międzynarodowych,
- ▶ przyjmować przedstawicieli dyplomatycznych i wysyłać własnych reprezentantów,
- ▶ występować jako strony przed sądami międzynarodowymi,
- ▶ ponosić odpowiedzialność w razie naruszenia prawa międzynarodowego.

■ Zasady prawa międzynarodowego publicznego

Zasady prawa międzynarodowego publicznego to normy o charakterze bezwzględnie wiążącym (łac. *ius cogens* [czyt.: jus kogens]) dla podmiotów funkcjonujących na arenie międzynarodowej. Reguły te są silnie ze sobą powiązane, ponieważ interpretacja każdej z nich wymaga uwzględnienia postanowień wynikających z pozostałych.

Zasada suwerenności

Podmioty prawa międzynarodowego publicznego zostały zobowiązane do poszanowania suwerenności wszystkich państw, przede wszystkim ich praw do integralności terytorialnej oraz do wolności i niepodległości politycznej. **Suwerenność** oznacza zdolność do samodzielnego występowania na arenie międzynarodowej. Składają się na nią samowładność, czyli niezależność od czynników zewnętrznych, i całościowość, czyli możliwość regulowania ogółu relacji wewnętrznych. Zgodnie z zasadą suwerenności każde państwo może swobodnie ustalać reguły i normy tworzące jego system społeczny, polityczny, kulturalny i gospodarczy, a także uchylać i przyjmować akty prawne. Należy pamiętać, że przepisy prawa i zasady życia społeczno-politycznego obowiązujące w danym kraju muszą być zgodne z prawem międzynarodowym. Ponadto władze suwerennego państwa mogą samodzielnie decydować o polityce zewnętrznej i swobodnie kształtować relacje z innymi uczestnikami stosunków międzynarodowych.

Przykład

Stosunki Szwajcarii z Unią Europejską

Jednym z niewielu państw zachodnioeuropejskich, które nie należą do Unii Europejskiej, jest Szwajcaria. Mimo to republika ta podjęła dobrowolną decyzję o przystąpieniu do strefy Schengen [czyt.: szengen] w 2008 r. (zob. mapę na s. 172). Od dawna ma status państwa neutralnego (w praktyce od 1648 r.), a ewentualne wejście do UE spotyka się z negatywną opinią społeczeństwa wyrażaną w referendach.

Zasada suwerennej równości

Oznacza ona, że wszystkie państwa mają te same prawa i obowiązki na arenie międzynarodowej oraz że są równorzędnymi członkami wspólnoty międzynarodowej, niezależnie od dzielących je różnic gospodarczych, społecznych, politycznych czy kulturowych. Zasada ta jest stosowana za każdym razem, gdy dochodzi do podpisania umowy międzynarodowej – zawierające ją państwa są uznawane za równorzędnych, niezależnych od siebie partnerów, a zawarte w niej postanowienia obowiązują obie strony w równym stopniu.

Przykład

Głos w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ

Każde z państw członkowskich ONZ, niezależnie od pozycji międzynarodowej, dysponuje jednym głosem w Zgromadzeniu Ogólnym. Każdy głos ma równą wagę, co oznacza, że np. głos niewielkich państw, takich jak Andora czy Togo, jest tak samo istotny jak głos mocarstw, np. Stanów Zjednoczonych.

Przedstawiciele USA (na pierwszym planie), Andory (z tyłu) oraz Togo (z przodu) podczas sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 2019 r.

Zasada integralności terytorialnej

Gwarantuje nienaruszalność i jedność terytorium państwa. Podmioty prawa międzynarodowego publicznego nie mogą mieszać się w wydarzenia na terenie uznawanych państw ani podejmować jakichkolwiek działań zagrażających ich niepodległości politycznej lub jedności. Zakazane są zbrojne ataki na obce terytoria, okupacja wojskowa obszaru innego państwa lub użycie innych środków przymusu wobec jego organów władzy i obywateli.

Przykład

Referendum w Katalonii

1 października 2017 r. w Katalonii przeprowadzono referendum niepodległościowe. Frekwencja wyniosła tylko 43%, ale za niepodległością opowiedziało się aż 92% głosujących. Rząd w Madrycie nie uznał wyników referendum, a integralność terytorialną Hiszpanii została zachowana. Wyniki referendum nie zostały uznane przez środowisko międzynarodowe, w tym przez Unię Europejską i Polskę. Oświadczenie w tej sprawie wydało Ministerstwo Spraw Zagranicznych: „W pełni respektujemy zasady suwerenności, integralności terytorialnej i jedności Królestwa Hiszpanii. Uważamy, że rozwiązanie kwestii sporu między rządem Królestwa Hiszpanii a Katalonią, podobnie jak wszelkie spory pomiędzy rządem Królestwa Hiszpanii a wspólnotami autonomicznymi, w tym dążenia separatystyczne, stanowią wewnętrzne sprawy Królestwa Hiszpanii”.

Źródło: MSZ: oświadczenie MSZ dotyczące sytuacji w Katalonii (komunikat), 2 października 2017, centrumprasowe.pap.com.pl [dostęp: 23.04.2020].

Demonstracje w sprawie referendum w Katalonii, 15 kwietnia 2018 r.

Zasada nienaruszalności granic

Granice państwowe mogą zostać zmienione jedynie w zgodzie z prawem międzynarodowym publicznym – w wyniku użycia pokojowych środków, przede wszystkim na mocy porozumień zawartych przez zainteresowane strony. Zgodnie z tą regułą państwa powinny powstrzymać się od wysuwania żądań terytorialnych, a tym bardziej od podejmowania jakichkolwiek prób przejęcia kontroli nad częścią terytorium innego kraju.

Przykład

Granica na Odrze i Nysie

W listopadzie 1989 r. kanclerz Republiki Federalnej Niemiec Helmut Kohl [czyt.: kol] podczas swojej wizyty w Polsce prowadził rozmowy z premierem Tadeuszem Mazowieckim dotyczące kwestii nienaruszalności granic na Odrze i Nysie. Mimo że spotkanie obu polityków było punktem przełomowym w negocjacjach, toczyły się one jeszcze przez kolejne miesiące. Strona niemiecka uznała nienaruszalność polskiej granicy dopiero w czerwcu 1990 r., a oficjalny traktat pomiędzy Polską a zjednoczonymi Niemcami został podpisany w listopadzie 1990 r.

Tadeusz Mazowiecki i Helmut Kohl podczas mszy w Krzyżowej, 12 listopada 1989 r.

Zasada nieingerowania w sprawy wewnętrzne państwa

Zgodnie z prawem międzynarodowym publicznym podmioty tego prawa nie mogą ingerować – indywidualnie lub we współpracy z innymi – w wewnętrzne sprawy danego

państwa. Zakaz ten został nałożony na wszystkie państwa, ale Organizacja Narodów Zjednoczonych może dokonywać interwencji zbrojnych dla zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa. Akcje podejmowane przez ONZ nie mogą jednak służyć wspieraniu działalności terrorystycznej czy wywrotowej ani takiej, której celem byłoby obalenie siłą ustroju danego państwa.

Przykład

Reakcja UE na brexit

W trakcie wychodzenia Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej podkreślana była wielokrotnie zasada nieingerowania w wewnętrzne sprawy państwa. Proces tzw. brexitu rozpoczął się formalnie 29 marca 2017 r. Tego dnia premier Theresa May (czyt.: tiriza mej) podpisała list skierowany do szefa Rady Europejskiej Donalda Tuska. W ten sposób wszczęła procedurę przewidzianą w artykule 50 traktatu lizbońskiego. Choć UE i poszczególne państwa członkowskie nie kryły niezadowolenia z tej wewnętrznej decyzji Wielkiej Brytanii, nie było możliwości zablokowania negocjacji dotyczących warunków opuszczenia Unii przez Zjednoczone Królestwo. Wydarzenia te poprzedziło referendum przeprowadzone 23 czerwca 2016 r. W głosowaniu tym 51,9% obywateli brytyjskich opowiedziało się – przy frekwencji wynoszącej 72% – za rezygnacją ich państwa z członkostwa w UE. Wola większości społeczeństwa została uszanowana. Wielka Brytania oficjalnie opuściła struktury Unii Europejskiej 31 stycznia 2020 r.

Zwolennicy brexitu świętujący w Londynie z powodu wyjścia Wielkiej Brytanii z UE, 31 stycznia 2020 r.

Zasada samostanowienia narodów

Nadaje wszystkim narodom prawo do samostanowienia, czyli samodzielnego decydowania o własnym statusie politycznym bez ingerencji zewnętrznej oraz ustalania kierunków własnego rozwoju społecznego, gospodarczego i kulturalnego. Formą realizacji prawa do samostanowienia może być np. utworzenie suwerennego państwa lub zjednoczenie się z innym niezależnym państwem. Reguła ta jest obecnie najbardziej dyskusyjną zasadą prawa międzynarodowego, ponieważ często stoi w sprzeczności z zasadą integralności terytorialnej.

Przykład

Dekolonizacja Afryki

Proces dekolonizacji był realizacją prawa do samostanowienia przysługującego narodom kolonialnym. Przyjęto zasadę *uti possidetis, ita possideatis*, czyli: „Co posiadacie, będziecie posiadali”. Podmiotem prawa do samostanowienia nie były więc narody w sensie etnicznym, lecz społeczności zamieszkujące obszary odpowiadające dawnym terytoriom zależnym. W 1960 r. ONZ uchwaliła *Deklarację w sprawie przyznania niepodległości krajom i narodom kolonialnym*. W tym samym roku niepodległość uzyskało najwięcej państw afrykańskich.

Zasada pokojowego rozstrzygnięcia sporów

Podmioty prawa międzynarodowego publicznego są zobowiązane do rozstrzygnięcia swoich sporów z wykorzystaniem pokojowych metod. Zaliczają się do nich rokowania, działalność komisji badań (złożonych z ekspertów z różnych krajów i wyjaśniających np. przyczyny katastrof komunikacyjnych), pośrednictwo (mediacja), koncyliacja, arbitraż (rozjemstwo) oraz postępowanie sądowe. Uczestnicy konfliktu mogą swobodnie wybrać sposób jego rozwiązania. Jeśli porozumienie nie zostanie osiągnięte, strony są zobowiązane

do dalszego poszukiwania drogi do zakończenia sporu. Nie mogą natomiast podejmować jakichkolwiek działań skutkujących ewentualną eskalacją konfliktu. Zakaz ten dotyczy również podmiotów nieuczestniczących bezpośrednio w sporze.

Przykład

Pokojowa Nagroda Nobla w 2019 r.

„Premier Etiopii Abiy Ahmed Ali został [...] laureatem Pokojowej Nagrody Nobla w uznaniu za zasługi na rzecz procesu pokojowego [prowadzonego wspólnie] z sąsiednią Erytreą. [...] Od czasu objęcia stanowiska ogłosił amnestię dla więźniów politycznych, rozpoczął dialog z organizacjami uważanymi wcześniej za terrorystyczne, a także obiecał przeprowadzenie w przyszłym roku wolnych wyborów. Największym jego sukcesem jest jednak podpisanie w lipcu 2018 roku porozumienia pokojowego z Erytreą po trwającym niemal 20 lat konflikcie. Na jego mocy oba kraje uznały przebieg granic, umożliwiając ich przekraczanie. Wznowiono połączenia lotnicze oraz zdecydowano o wspólnym wykorzystywaniu portów na erytrejskim wybrzeżu Morza Czerwonego. Ponadto Etiopia i Erytrea zadeklarowały współpracę polityczną i gospodarczą oraz w dziedzinie bezpieczeństwa.”

Źródło: Premier Etiopii z Pokojową Nagrodą Nobla, 11 października 2019, tvn24.pl [dostęp: 18.11.2019].

Etiopski premier Abiy Ahmed Ali (pierwszy od lewej) przekazał klucze do ambasady w Addis Abebie (stolicy Etiopii) prezydentowi Erytrei. To wydarzenie nastąpiło tydzień po podpisaniu w Asmarze (stolicy Erytrei) porozumienia pokojowego 9 lipca 2018 r.

Zasada powstrzymania się od gróźb użycia siły lub od jej rzeczywistego użycia

Zgodnie z prawem międzynarodowym nie może usprawiedliwiać posługiwania się groźbami przemocy w celu skłonienia danego państwa lub narodu do rezygnacji z jego suwerennych praw. Bezwzględnie zakazane jest bezpośrednie użycie siły. Po 1945 r. wojna została uznana za zbrodnię przeciwko pokojowi, dlatego nie może służyć jako metoda rozstrzygania sporów. Zakazane jest również posługiwanie się siłą jako środkiem odwetowym.

Przykład

Dlaczego powstała Unia Europejska?

Jedną z głównych przyczyn powstania wspólnot europejskich była obawa przed odrodzeniem się totalitaryzmu w państwach Starego Kontynentu (zwłaszcza w Niemczech) i wybuchem kolejnej wojny. W 1950 r. francuski minister spraw zagranicznych Robert Schuman przedstawił program polityczny zwany planem Schumana. Zakładał on podporządkowanie francuskiej i niemieckiej produkcji węgla oraz stali wspólnej instytucji. Przewidywał też możliwość podjęcia podobnej współpracy z innymi państwami. W 1951 r. Belgia, Holandia, Luksemburg, Republika Federalna Niemiec, Francja i Włochy podpisały w Paryżu traktat o utworzeniu Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali (tzw. traktat paryski) i w ten sposób zapoczątkowały proces integracji europejskiej, oparty m.in. na zasadzie powstrzymywania się od gróźb użycia siły lub od jej rzeczywistego użycia.

ZAPISZMY TĘ ZASADĘ, ŻAKAZ UŻYCIA
SIŁY TAK ŁADNIE BRZMI, A PRZECIEŻ
JAK BĘDZIE, TAK BĘDZIE

? Wyjaśnij, jaki stosunek do zasad prawa międzynarodowego mają przedstawieni na rysunku politycy.

Nieprzestrzeganie zasad prawa międzynarodowego

Indywidualne interesy i dążenia poszczególnych państw często sprawiają, iż zasady prawa międzynarodowego są łamane. Przykładem jest aneksja Krymu przez Federację Rosyjską, która w relacjach z Ukrainą pogwałciła zasadę integralności terytorialnej.

1 W świetle prawa międzynarodowego przyłączenie wchodzącego w skład terytorium Ukrainy Półwyspu Krymskiego (Krymu) do Federacji Rosyjskiej należy kwalifikować jako aneksję, tj. nielegalne nabycie terytorium innego państwa w drodze użycia i/lub groźby użycia siły zbrojnej.

Z tego względu Krym z punktu widzenia prawa międzynarodowego pozostaje terytorium okupowanym. Dokonując aneksji Krymu, Federacja Rosyjska dopuściła się naruszenia wielu traktatów oraz podstawowych zasad prawa międzynarodowego, tj. zasady integralności terytorialnej państw, zakazu ingerencji w sprawy wewnętrzne innego państwa i zakazu użycia/groźby użycia siły zbrojnej przeciwko innemu państwu. W konsekwencji Federacja Rosyjska naruszyła podlegające międzynarodowej ochronie prawa Ukrainy. Równocześnie [...] Federacja Rosyjska naruszyła swoje zobowiązania prawne wobec całej społeczności międzynarodowej. Po stronie tej społeczności istnieje międzynarodowoprawny obowiązek nieuznawania [...] sytuacji nielegalnej i jej skutków.

Źródło: Opinia Doradczego Komitetu Prawnego przy MSZ RP w sprawie przyłączenia Półwyspu Krymskiego do Federacji Rosyjskiej [...], 2014, www.msz.gov.pl [dostęp: 17.12.2019].

2 Od marca 2014 r. UE sukcesywnie wprowadza sankcje wobec Rosji. To odpowiedź na bezprawną aneksję Krymu i celową destabilizację Ukrainy.

[...] W 2014 r. odwołany został szczyt UE-Rosja. Państwa członkowskie UE postanowiły też, że nie będą odbywać z Rosją regularnych szczytów dwustronnych. Zawieszono także dwustronne rozmowy z Rosją o wiazach oraz o nowym porozumieniu UE-Rosja. 4–5 czerwca 2014 r. zamiast szczytu G-8 w Soczi odbył się szczyt G-7 w Brukseli. [...] Państwa UE poparły także wstrzymanie negocjacji w sprawie przystąpienia Rosji do Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) oraz do Międzynarodowej Agencji Energetycznej. [...] Rada [UE] przyjęła restrykcje będące odpowiedzią na bezprawne zaanektowanie przez Rosję Krymu i Sewastopola. [...] Są to: zakaz importu towarów z Krymu i Sewastopola, ograniczenia handlowo-inwestycyjne w niektórych sektorach gospodarki i projektach infrastrukturalnych, zakaz świadczenia usług turystycznych na Krymie lub w Sewastopolu, zakaz eksportu niektórych towarów i technologii.

Źródło: Unijne sankcje w odpowiedzi na kryzys na Ukrainie, Rada Europejska i Rada Unii Europejskiej, www.consilium.europa.eu [dostęp: 17.12.2019].

O tym się mówi!

3 Kryzys rosyjsko-ukraiński nie tylko przyniósł radykalną zmianę sytuacji bezpieczeństwa w Europie, ale też postawił przed Unią Europejską wyzwania dalece wykraczające poza sferę bezpieczeństwa.

Konflikt między głównym dostawcą energii a głównym krajem jej tranzytu do Europy wywarł znaczący wpływ na europejską współpracę energetyczną. Spór o ceny gazu między rosyjskim Gazpromem i ukraińskim Naftohazem doprowadził do wstrzymania dostaw na Ukrainę. W konsekwencji pojawiły się obawy o możliwe zakłócenia w dostawie gazu do Europy, co skierowało uwagę decydentów na bezpieczeństwo energetyczne i mechanizmy solidarnościowe. Konflikt ma również wyraźny wymiar humanitarny, ze względu na przemieszczanie się ludności na dużą skalę. Dane wskazują, że wielu Ukraińców szuka schronienia w krajach UE.

Źródło: J.M. Godzimirski, L. Puka, M. Stormowska, Raport PISM: Czy UE wyciągnęła wnioski z kryzysu na Ukrainie? Zmiany w rządzeniu w obszarze bezpieczeństwa, energii i migracji (abstrakt), Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2015, www.pism.pl [dostęp: 17.12.2019].

! ? Wyjaśnij, jakie konsekwencje polityczne i gospodarcze dla Ukrainy, Rosji i UE przyniosła aneksja Krymu.

- 1 Wyjaśnij, czym są stosunki międzynarodowe i prawo międzynarodowe publiczne.
- 2 Wymień i scharakteryzuj podmioty prawa międzynarodowego publicznego.
- 3 Podaj, jakie kompetencje przysługują państwom na arenie międzynarodowej.
- 4 Określ, które zasady prawa międzynarodowego publicznego zostały wymienione w zacytowanych fragmentach art. 2 Karty Narodów Zjednoczonych.

Praca z tekstem źródłowym

1. Organizacja [Narodów Zjednoczonych] opiera się na zasadzie suwerennej równości wszystkich członków. [...]
3. Wszyscy członkowie załatwiać będą swe spory międzynarodowe środkami pokojowymi w taki sposób, aby nie dopuścić do zagrożenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz sprawiedliwości.
4. Wszyscy członkowie powstrzymają się w swych stosunkach międzynarodowych od stosowania groźby lub użycia siły przeciwko całości terytorialnej lub niepodległości któregoś państwa.

Źródło: Karta Narodów Zjednoczonych, lib.sejm.gov.pl [dostęp: 29.12.2019].

- 5 Podaj trzy przykłady łamania zasad prawa międzynarodowego publicznego we współczesnym świecie. Wybierz jeden z nich i przygotuj notatkę na jego temat. Skorzystaj z informacji dostępnych w internecie.
- 6 Wyraź opinię na temat problemu, którego dotyczy dyskusja na forum internetowym.

Wątek na forum

Główna Powiadomienia Wyloguj

Czy prawo międzynarodowe jest respektowane w stosunkach globalnych?

Gosia 2 godz.

Normy prawa międzynarodowego powinny być bezwzględnie respektowane przez wszystkie kraje. Pokojowe rozwiązywanie sporów to kwestia priorytetowa. Dobrze, że organizacje międzynarodowe stoją na straży przestrzegania tych zasad i nakładają sankcje ekonomiczne na państwa, które się do nich nie stosują.

Krzysiek 2 min

Przestrzeganie zasad prawa międzynarodowego jest konieczne dla utrzymania pokoju i ładu na świecie. Niestety państwa coraz częściej je łamią, co prędzej czy później doprowadzi do wybuchu konfliktu na skalę światową. Państwa naginają zasady do własnych potrzeb, wykorzystując swoją pozycję na arenie międzynarodowej.

- 7 Rozstrzygnij, czy podane zdania są prawdziwe, czy – fałszywe.
 - A Dzięki prawu do samostanowienia narody mogą same decydować o własnym losie.
 - B Strony walczące w konfliktach to pierwotne podmioty prawa międzynarodowego.
 - C Międzynarodowe organizacje rządowe powstają na mocy umowy zawartej przez minimum dwa państwa.

8 Przeczytaj tekst źródłowy i wykonaj polecenia.

Praca z tekstem źródłowym

Głównym czynnikiem zbliżającym Rosję i Chiny jest rywalizacja tych państw ze Stanami Zjednoczonymi. Istotna jest jednak różnica w charakterze tej rywalizacji. W przypadku Rosji mówimy głównie o płaszczyźnie polityczno-militarnej, w przypadku Chin – o gospodarce, a przede wszystkim handlu. Ta różnica jest długofalowym czynnikiem wpływającym na współpracę Pekinu z Moskwą. [...]

Od co najmniej pięciu lat to Rosji bardziej zależało na zacieśnianiu współpracy z Chinami. Jednak [...] Chińczycy bardziej zaangażowali się w relacje z Rosją tylko dlatego, że toczą wojnę handlową z USA [...]. [...] Rosja zaczęła głośno mówić o budowie układu Moskwa-Pekin w momencie, gdy stało się jasne, że polityka resetu w relacjach z USA dobiegła końca.

[...] Konflikt Rosji z Zachodem (zwłaszcza po aneksji Krymu i inwazji na Ukrainę) był na rękę Chinom, ponieważ odciągał uwagę USA od Pacyfiku i wypychał Moskwę w ekonomiczne objęcia Państwa Środka. [...] Chiny i Rosja [...] krytykują decyzję USA o wycofaniu się z umowy z Teheranem i nałożeniu poważnych sankcji na Iran. [...] Podobną zgodność widać także w innych zapalnych punktach świata [...]. Oś Pekin-Moskwa stała się centrum [...], wokół którego gromadzą się krwawe [...], totalitarne [...] i skorumpowane [...] [reżimy]. Iran, Syria, Korea Północna, Myanmar, Zimbabwe, Sudan, Wenezuela, Kuba, Nikaragua – wszystkie one mogą liczyć na dyplomatyczną pomoc Moskwy i Pekinu. Rosja jest głównym źródłem uzbrojenia, zaś Chiny [są] hojnym kredytodawcą, inwestorem i odbiorcą surowców. [...]

Moskwie zależy na chińskich inwestycjach i zastrzyku kapitału [...]. [...] Chiny są największym partnerem handlowym Rosji, za to Rosja zajmuje dopiero 10. miejsce na chińskiej liście partnerów (liderem są USA). [...] Rosja wobec niskich cen ropy i izolacji ze strony Zachodu bardzo potrzebuje inwestycji i finansowania. [...] Jeśli nawet w Sile Syberii [nowym gazociągu z Rosji do Chin] cena ma być zbliżona do tej dla Niemców [...], to na kierunku zachodnim Chiny gotowe są płacić najwyżej tyle, co płacą Turkmenistanowi – a więc dużo, dużo mniej niż Rosja dostaje na rynku europejskim. [...]

Chiny i Rosję dużo dzieli. Od rywalizacji w Arktyce i na północnym Pacyfiku, [...] po sprzedaż broni rosyjskiej największemu rywalowi Pekinu, Indiom, ale też Wietnamowi. W Moskwie bardzo żywe są też obawy, że Chińczycy skolonizują rosyjski Daleki Wschód [...]. [...] Pekin nieufnie spogląda na próby normalizacji relacji Rosji z tradycyjnym rywalem Chin, Japonią. Do spięcia doszło też na forum Szanghajskiej Organizacji Współpracy. Najpierw Moskwa zaprosiła do organizacji rywala Chin, Indie. Pekin odpowiedział zaproszeniem dla Pakistanu, wroga Indii, największego odbiorcy chińskiego uzbrojenia. [...]

Obecny stan współpracy gospodarczej i jej perspektywy nie zmienia realiów, a te mówią, że głównym gospodarczym partnerem dla Chin i tak zawsze będą Stany Zjednoczone, zaś dla Rosji – Unia Europejska. [...] Handlowa wojna Chin z USA jest oczywiście na rękę Rosji. [...] Na obecnym taktycznym zbliżeniu Moskwy i Pekinu zdecydowanie więcej ryzykuje Rosja. Podejmuje jednak to ryzyko, bo nie ma innego wyjścia. Chiny taką alternatywę posiadają i nie ma wątpliwości, że mając do wyboru poprawne stosunki z USA i sojusz z Rosją, wybiorą to pierwsze.

Źródło: G. Kuczyński, *Raport specjalny: Rosja-Chiny. Nierówne partnerstwo*, 27 czerwca 2019, warsawinstitute.org [dostęp: 28.04.2020].

- Wymień płaszczyzny stosunków międzynarodowych, do których autor odnosi się w tekście.
- Określ, jakie współzależności występują między państwami wymienionymi w tekście (m.in. między: Rosją a Chinami, Rosją a państwami UE, USA a Chinami, Rosją a USA).
- Wykaż złożoność współczesnych stosunków międzynarodowych na przykładzie relacji przedstawionych w tekście.

Współczesne stosunki międzynarodowe mają dynamiczny charakter. Przeobrażenia na całym świecie zachodzą w jednym określonym kierunku, zgodnie z uniwersalnymi prawidłowościami – ten wspólny aspekt wszystkich zmian w życiu społeczności międzynarodowej nazywamy globalizacją. Czym ona jest i jakie niesie ze sobą skutki? Jakie współzależności istnieją we współczesnym świecie?

■ Czym jest globalizacja?

Choć początków globalizacji można doszukiwać się już wiele stuleci wcześniej, to jej nasilenie nastąpiło w ostatnich dziesięcioleciach, na przełomie XX i XXI w. Jest ona złożonym, wielowymiarowym **procesem zmian**, które prowadzą do integracji państw i społeczeństw oraz współzależności w sferach gospodarki i kultury. Polega on na tym, że:

- ▶ na całym świecie **upowszechniają się podobne zjawiska, tendencje, problemy**,
- ▶ między podmiotami stosunków międzynarodowych, np. państwami, oraz między jednostkami i grupami żyjącymi w różnych, nawet bardzo oddalonych od siebie miejscach na Ziemi **pojawia się coraz więcej współzależności**. Te relacje – społeczne, kulturalne, polityczne, handlowe – stają się coraz ściślejsze i intensywniejsze.

Postępująca globalizacja skutkuje dwiema przeciwstawnymi tendencjami: zarówno ujednoliceniem życia społecznego i politycznego na świecie, jak i jego fragmentaryzacją, pogłębianiem się podziałów i rozwarstwienia społecznego.

Najważniejsi aktorzy globalizacji

Przeobrażenia w ramach globalizacji w większości mają charakter samoistny i są wzmacniane oddolnie – wskutek działań jednostek (np. w trakcie decyzji zakupowych) oraz grup i organizacji społecznych, a nie władz państwowych. Mimo to podmioty stosunków międzynarodowych starają się kontrolować ich przebieg: hamować je lub przyspieszać. Są to przede wszystkim **państwa, organizacje międzynarodowe i korporacje międzynarodowe**. Wśród organizacji międzynarodowych największą rolę odgrywają te o charakterze gospodarczym: Światowa Organizacja Handlu (WTO), Bank Światowy (WB), Międzynarodowy Fundusz Walutowy (IMF). Konkuruje ze sobą korporacje, dysponujące ogromnym kapitałem, mają zdolność do wpływania na kierunki rozwoju państw i gospodarki światowej. Czwartym, niezwykle ważnym aktorem globalizacji są **środki masowego przekazu**, które przyczyniły się do postrzegania świata jako „globalnej wioski” (zob. tabelę na kolejnej stronie).

Czy wiesz, że...

Charakterystyczny dla zglobalizowanego świata jest tzw. **efekt motyla**. Nazwa ta odnosi się do metaforycznego opisu zjawiska zaobserwowanego w modelach meteorologicznych – trzepot skrzydła małego motyla w jednym rejonie może przyczynić się do zaburzeń pogody na innej półkuli. Oznacza to, że nawet niewielkie, z pozoru nieistotne zmiany zachodzące w jednej części świata mogą pociągać za sobą zmiany w innej części globu i prowadzić do konsekwencji o międzynarodowym zasięgu, których nie da się przewidzieć.

Wpływ wybranych podmiotów prawa międzynarodowego publicznego na proces globalizacji

Podmioty	Wpływ na globalizację
Państwa	• Są głównymi podmiotami ustalającymi tempo, kierunki i formy globalizacji. • Odpowiadają za ustalanie norm prawa międzynarodowego, które obowiązują wszystkich uczestników stosunków międzynarodowych. • Wpływają na działalność organizacji międzynarodowych, m.in. przez tworzenie przepisów, którym muszą się one podporządkować.
Międzynarodowe organizacje rządowe	• Mają duży wpływ na treść regulacji prawnych i sposób ich realizacji. Przykładowo, ONZ dąży do tego, by w wielu państwach obowiązywały te same przepisy dotyczące m.in. ochrony praw człowieka. • Pomagają zwalczać kryzysy finansowe. • Niektóre organizacje zrzeszają wiele państw, dzięki czemu ułatwiają ich współdziałanie w wymiarze politycznym i gospodarczym, np. umożliwiają współpracę między krajami bogatymi a biednymi (choć w niektórych sytuacjach może to być postrzegane jako reprezentowanie interesów państw najsilniejszych).

■ Wymiary globalizacji

Globalizacja dokonuje się w wielu dziedzinach życia. Jest procesem wielowymiarowym, a jej przejawy są widoczne w polityce, gospodarce, kulturze, ekologii czy komunikacji.

Wymiar polityczny

W polityce globalizacja objawia się wzrostem znaczenia międzynarodowych organizacji i związków państw. W globalizującym się świecie upowszechniają się ustrój demokratyczny i rządy prawa, a także różnego rodzaju prądy polityczne i ideologie. To właśnie przez globalizację zasięg światowy zyskały konflikty polityczne i ideologiczne, np. rywalizacja zimnowojenna w drugiej połowie XX w.

Polityczny charakter globalizacji sprzyja intensywnemu rozwojowi i działalności instytucji międzynarodowych. Początkowo tylko regulowały one stosunki między państwami, obecnie mają szersze możliwości ingerencji w ich sprawy wewnętrzne. Globalizacja zmieniła zakres suwerenności państw oraz sposób prowadzenia przez nie polityki zagranicznej, głównie z powodu coraz szerszego włączania w tę politykę organizacji międzynarodowych. Globalizacja sprzyja również centralizacji procesu podejmowania decyzji politycznych – coraz częściej zapadają one w czasie obrad instytucji międzyna-

rodowych i ponadnarodowych, takich jak NATO, ONZ czy Unia Europejska. Zwiększa się również znaczenie inicjatyw, które wymagają udziału wielu państw.

Przykład

Współczesna suwerenność państw

Na przełomie XX i XXI w. wskutek procesów globalizacji zmienił się sposób rozumienia suwerenności państwowej. Upowszechnił się pogląd, że w niektórych sytuacjach społeczność międzynarodowa ma prawo do ingerencji w sprawy wewnętrzne krajów, łącznie z użyciem siły, np. gdy dochodzi w nich do zbrodni przeciwko ludzkości. Państwa coraz chętniej dobrowolnie przekazują pewne atrybuty suwerenności na rzecz organizacji międzynarodowych.

Wymiar gospodarczy

W światowej gospodarce globalizacja intensyfikuje przepływ kapitału, siły roboczej, towarów i usług między państwami. Na całym świecie upowszechnia się liberalny model gospodarki, zakładający, że organy władzy państwowej nie ingerują nadmiernie w przebieg procesów gospodarczych i w funkcjonowanie wolnego rynku. Jednym z aspektów takiej liberalizacji jest rozwój międzynarodowych korporacji i to, że mają one coraz silniejszą pozycję na rynku finansowym,

co z kolei powoduje, że jednocześnie zmniejsza się wpływ państw na procesy gospodarcze.

Ujednolicenie ustroju politycznego i modelu funkcjonowania gospodarki prowadzi do procesu określanego jako **regionalizacja polityczno-gospodarcza**. W jej ramach w różnych regionach świata państwa decydują się na integrację, co oznacza, że zrzeszają się w organizacjach umożliwiających współpracę polityczną i swobodną wymianę handlową. Przykładem takiej organizacji jest Unia Europejska.

Wymiar kulturowy

W wielu miejscach na Ziemi ludzie spożywają te same potrawy, noszą podobne stroje, słuchają tej samej muzyki. Dochodzi do **amerykanizacji kultury**, której przejawami są powszechna znajomość języka angielskiego oraz wielka popularność wytworów kultury masowej Stanów Zjednoczonych. Procesy globalizacji mogą doprowadzać do upowszechniania się konsumpcyjnego modelu społeczeństwa, charakteryzującego się dążeniem do posiadania jak największej ilości dóbr materialnych i doznawania jak najwięcej przyjemności. Wiele aspektów życia społecznego zaczyna funkcjonować na zasadach znanych z restauracji typu fast food [czyt.: fast fud]. Zjawisko to określa się mianem **makdonaldyzacji**. Globalizacja kultury przyczynia się do rozwoju tożsamości globalnej i **kosmopolityzmu**, czyli postawy opierającej się na założeniu, że ojczyzną człowieka jest cały świat, charakteryzującej się obojętnym stosunkiem do tradycji narodowych. Łączenie i mieszanie elementów różnych kultur prowadzi do powstawania społeczeństw wielokulturowych.

Wymiar komunikacyjny

Globalizacja przyspieszyła także rozwój **komunikacji**. Dzięki internetowi, telewizji i telefonii komórkowej możemy się obecnie porozumiewać ze sobą szybciej i łatwiej niż

kiedykolwiek wcześniej. Informacje w ciągu kilku minut obiegają cały świat. Ludzie ze wszystkich zakątków Ziemi obserwują najważniejsze światowe wydarzenia w czasie rzeczywistym. Dzięki temu współczesne społeczeństwa stały się społeczeństwami informacyjnymi, które tworzą, gromadzą i przetwarzają wielką ilość danych. Elementem kształtującym bogactwo państw stał się – obok zasobów naturalnych – kapitał wiedzy i umiejętności. Efektem globalizacji jest też zmniejszenie kosztów transportu, co umożliwiło wielu ludziom podróżowanie w celach zarówno biznesowych, jak i turystycznych.

Przykład

Współczesna pandemia

Rozwój komunikacji – w szczególności transportu lotniczego – spowodował, że choroby zakaźne mogą rozprzestrzeniać się szybciej i na znacznie większym obszarze. W 2013 r. stworzono model rozwoju nowożytnej pandemii grypy. Badacze odkryli, że wirus roznosią po całym świecie chorzy podróżujący samolotami. Po naniesieniu na mapę lokalizacji ognisk epidemii wirusa powstał wzór pokrywający się z siatką połączeń lotniczych. Okazało się, że to właśnie sieci transportowe bardziej wpływają na kształt pandemii niż geografia fizyczna świata. Transport międzynarodowy sprawił, że na tę samą chorobę mogą w ciągu jednej doby zachorować mieszkańcy każdego z kontynentów.

Wymiar ekologiczny

Ludzie od zawsze oddziaływali na sytuację ekologiczną Ziemi, m.in. przez eksploatację zasobów naturalnych, jednak to globalizacja spowodowała gwałtowne nasilenie się związanych z tym niekorzystnych zjawisk. Główne problemy wynikają z rozwoju przemysłu i związanej z nim dewastacji środowiska. Pod koniec XX w. pojawiły się pierwsze globalne konsekwencje tego procesu, np. zanikanie warstwy ozonowej chroniącej planetę przed szkodliwym promieniowaniem. Do najwięks-

szych zagrożeń zaliczany jest efekt cieplarniany, który skutkuje katastrofalnymi zmianami klimatu, m.in. wzrostem temperatury, klęskami naturalnymi, topnieniem lodowców i podnoszeniem się poziomu mórz. Ludzie uświadomili sobie, że postępujące niszczenie środowiska – w tym np. eksploatacja bogactw naturalnych czy wycinanie lasów równinowych – może przynieść nieodwracalne, tragiczne skutki. Państwa i organizacje międzynarodowe podejmują więc wiele globalnych inicjatyw na rzecz ochrony przyrody.

Przeciwko zmianom klimatu spowodowanym działalnością człowieka protestuje nastoletnia aktywistka Greta Thunberg [czyt.: tunberg], w 2019 r. w wieku 16 lat nominowana do Pokojowej Nagrody Nobla. W 2018 r. zainicjowała Młodzieżowy Strajk Klimatyczny – rozpoczęła protest przed parlamentem Szwecji. Słowa na ukazanym transparentie oznaczają po szwedzku: „Szkolny strajk dla klimatu”.

Czy wiesz, że...

Pod koniec XX w. rozwinęły się międzynarodowe ruchy społeczne walczące z przejawami postępującej globalizacji: antyglobalizm i alterglobalizm. **Antyglobaliści** całkowicie sprzeciwiają się globalizacji i podkreślają negatywne skutki tego procesu, np. ujednolicenie światowej kultury i pogłębianie się nierówności społecznych. Z kolei **alterglobaliści** odrzucają globalizację w obecnej postaci. Alarmują, że realizacja neoliberalnych postulatów zmierza do ostatecznej dewastacji środowiska naturalnego, skrajnego zubożenia wielu krajów oraz wyczerpania pracowników międzynarodowych korporacji.

Skutki globalizacji

Wymiar polityczny: upowszechnienie liberalnej demokracji, ograniczenie kompetencji państw narodowych, rozwój organizacji międzynarodowych i prawa międzynarodowego.

Wymiar gospodarczy: rewolucja technologiczna, rozwój międzynarodowych korporacji i działalności gospodarczej o zasięgu ogólnosiwiatowym, zaostrzenie konkurencji na wolnym rynku, regionalizacja polityczno-gospodarcza.

Wymiar komunikacyjny: upowszechnienie się dostępu do internetu i telefonii komórkowej, szybki przepływ informacji i rozwój nowoczesnych środków masowego przekazu, ułatwienia w komunikacji skutkujące m.in. migracjami i rozwojem masowej turystyki.

Wymiar kulturowy: dominacja modelu społeczeństwa konsumpcyjnego i wielokulturowego, zacieranie się różnic kulturowych, kształtowanie się globalnej tożsamości i upowszechnienie postaw kosmopolitycznych.

Wymiar ekologiczny: pogłębienie się problemów wynikających z nadmiernej ingerencji człowieka w środowisko naturalne, globalne zagrożenia ekologiczne (w tym kryzys klimatyczny), międzynarodowe regulacje w dziedzinie ochrony środowiska.

■ Wyzwania procesu globalizacji

Główne wyzwanie stojące przed społecznością międzynarodową polega na jednoczesnym wykorzystaniu pozytywnych aspektów globalizacji i ograniczeniu jej negatywnych skutków. Państwa i organizacje międzynarodowe muszą współdziałać w celu rozwiązania globalnych problemów o charakterze ekolo-

gicznym, ekonomicznym i społecznym. Jednym z najbardziej istotnych celów pozostaje zahamowanie zmian klimatycznych i zatrzymanie postępującej dewastacji środowiska naturalnego. Do globalnych zagrożeń wciąż należą także: pogłębianie się dysproporcji pomiędzy biednymi i bogatymi krajami oraz masowe bezrobocie i głód.

Pozytywne i negatywne aspekty zjawisk globalizacji

Zjawisko	Aspekt pozytywny	Aspekt negatywny
Rozwój światowego rynku towarów i kapitału	Zacieśnianie związków gospodarczych między państwami i znoszenie barier utrudniających handel międzynarodowy, prowadzące do wzrostu gospodarczego.	Ekonomiczne uzależnienie krajów rozwijających się od państw rozwiniętych i gospodarek narodowych od sytuacji na światowym rynku finansowym.
Regionalizacja gospodarczo-polityczna	Redukcja ograniczeń w przepływie towarów i kapitału między członkami regionalnych organizacji międzynarodowych.	Tworzenie barier utrudniających wejście na rynek przedsiębiorstw spoza krajów członkowskich.
Transfer technologii, wiedzy i umiejętności	Rozwój gospodarek narodowych i zwiększenie ich konkurencyjności; rozwój technologiczny skutkujący podniesieniem poziomu życia na świecie.	Pogłębiające się zacofanie państw, których nie stać na zakup technologii.
Łatwość przemieszczania się, migracje zarobkowe	Ułatwienia w podróżowaniu; większe możliwości migracji oraz rozwoju zawodowego; wzrost gospodarczy w krajach przyjmujących imigrantów.	Łatwe przemieszczanie się osób zaangażowanych w działalność przestępczą; nadmiar pracowników w krajach rozwiniętych; niepokoje społeczne związane z napływem imigrantów.
Szybki przepływ informacji i idei, rozwój mass mediów	Upowszechnienie się ideałów społeczeństwa obywatelskiego; rozbudzenie świadomości dotyczącej potrzeby współdziałania dla wspólnego dobra.	Wzrost społecznej frustracji i wrogości spowodowany m.in. większą świadomością dysproporcji w rozwoju państw i regionów; upowszechnienie się ideologii agresywnych, opartych na nietolerancji i przemocy.
Przenoszenie produkcji do krajów z tańszą siłą roboczą	Napływ kapitału do krajów rozwijających się, co przyspiesza ich rozwój.	Wzrost bezrobocia w krajach, z których produkcja jest wycofywana.
Upowszechnienie się liberalnej demokracji	Udział obywateli w sprawowaniu władzy; wzmocnienie systemu ochrony praw człowieka.	Zagrożenie tyranią większości; destabilizacja wewnętrzna młodych demokracji; nadmierny rozrost administracji publicznej (biurokracja).
Rozwój prawa międzynarodowego	Większe możliwości egzekwowania praw człowieka.	Narzucanie określonych rozwiązań prawnych poszczególnym państwom, co powoduje osłabienie ich suwerenności.
Makdonaldyzacja	Zacieranie się różnic kulturowych między narodami, co zmniejsza ryzyko konfliktów na tle etnicznym.	Zanik kultur ludowych i narodowych, wypieranych przez kulturę masową; upowszechnienie się postawy konsumpcjonizmu.
Zwiększanie produktywności rolnictwa	Obniżenie kosztów produkcji żywności w krajach rozwijających się.	Zanieczyszczenie pestycydami, niszczenie lokalnych kultur rolnych i wprowadzanie monokultury.

- 1** Wymień po dwa przejawy i skutki globalizacji, które można zaobserwować w podanych dziedzinach.

- A** gospodarka
- B** polityka
- C** komunikacja
- D** kultura
- E** ekologia

- ! 2** Wyjaśnij, w jaki sposób podmioty prawa międzynarodowego wpływają na przebieg procesu globalizacji.

- ★ 3** Przeczytaj tekst źródłowy i wykonaj polecenia.

Praca z tekstem źródłowym

W miarę postępu cywilizacji okazuje się, że istniejące struktury i modele polityczne nie są w stanie sprostać rzeczywistości, jaką tworzy świat pełen ryzyka, nierówności i wyzwań wybiegających poza obszary określone granicami państw. Poszczególne rządy nie są w stanie uporać się z rozprzestrzenianiem się AIDS, zapobiec skutkom globalnego ocieplenia ani regulować chwiejnych rynków finansowych. Wiele procesów oddziałujących na społeczeństwa na całym świecie wymyka się istniejącym mechanizmom sprawowania władzy. W obliczu tego deficytu rządowego pojawiły się głosy za stworzeniem światowego systemu zarządzania, dzięki któremu kwestie globalne byłyby traktowane w sposób globalny. W związku z wciąż pojawiającymi się wyzwaniami wykraczającymi poza kompetencje rządów narodowych mówi się o potrzebie stworzenia ponadnarodowych mechanizmów reagowania. Zarządzanie na szczeblu ponadnarodowym brzmi może jeszcze niezbyt realistycznie, ale zostały już podjęte pewne kroki w kierunku utworzenia globalnej struktury demokratycznej, wśród nich powstanie Organizacji Narodów Zjednoczonych i Unii Europejskiej. [...] Nowe formy zarządzania na szczeblu ponadnarodowym mogłyby zapoczątkować nowy kosmopolityczny porządek świata z przejrzystymi procedurami i normami regulującymi działania na poziomie ponadnarodowym, jak kwestie obronności czy praw człowieka.

Źródło: A. Giddens, Socjologia, tłum. A. Szulczyńska, Warszawa 2004, s. 96–97.

- a)** Odpowiedz, na czym polega zjawisko deficytu rządowego we współczesnym świecie. Podaj jego przyczyny.
- b)** Wyjaśnij, co oznacza pojęcie „globalny system zarządzania”. Określ, jakie – zdaniem autora tekstu – powinny być zasady jego funkcjonowania.
- c)** Oceń, jakie są szanse na utworzenie globalnego systemu zarządzania we współczesnym świecie. Przedyskutuj ten temat z koleżankami i kolegami z klasy.

- 4** Przeprowadźcie w klasie dyskusję na temat zmian klimatycznych. Zastanówcie się, jakie działania powinny podjąć podmioty prawa międzynarodowego, aby je zahamować. Przygotujcie listę zadań, które powinien wykonywać każdy człowiek w celu poprawy bieżącej sytuacji klimatycznej. Zrealizujcie je w swoim codziennym życiu. Po miesiącu przedstawcie na forum klasy, które z nich udało się wykonać.

Projekt edukacyjny

konflikt etniczny | terroryzm | organizacje terrorystyczne

W XXI w. spory międzynarodowe dotyczą często różnic etnicznych, narodowych, kulturowych oraz religijnych. Konflikty te mogą mieć ukryty charakter oraz zasięg lokalny bądź wybuchać jawnie i nieść konsekwencje o zasięgu globalnym, np. w postaci międzynarodowego terroryzmu. Z czego one wynikają? Jakie grupy etniczne toczą takie spory na obszarze Unii Europejskiej? Jakie są źródła terroryzmu? W jaki sposób działają organizacje terrorystyczne?

■ Pojęcie konfliktu etnicznego

We współczesnych społeczeństwach – zróżnicowanych pod względem etnicznym – stosunkowo często wybuchają **konflikty społeczne** określane jako **etniczne** lub **narodowościowe**. Ich przyczynami są odmienne, a często sprzeczne cele kulturowe, społeczno-ekonomiczne i polityczne prezentowane przez różne grupy etniczne lub narody.

Do tego typu konfliktów prowadzi wiele złożonych, współistniejących uwarunkowań i przyczyn, nie tylko o charakterze etnicznym, lecz także terytorialnym, politycznym, historycznym czy religijnym. Spór o podłożu etnicznym może pojawić się między poszczególnymi mniejszościami narodowymi lub społecznościami imigrantów różnych narodowości (np. między ludnością żydowską i arabską we Francji). Po przeciwnych stronach konfliktu mogą się znaleźć także narody stanowiące mniejszość w danym kraju oraz władze państwowe lub naród dominujący w społeczeństwie. Dzieje się tak najczęściej wtedy, gdy mniejszość czuje się dyskrymi-

nowana przez państwo, które np. dąży do jej asymilacji, zmusza ją do przesiedlenia lub stosuje inne formy represji.

Przykład

Czystki etniczne i ludobójstwa

Konflikty etniczne mogą przeradzać się w wojny domowe, powstania, bunty, a nawet w zbrojne konflikty międzynarodowe. W skrajnych przypadkach w ich wyniku dochodzi do czystek etnicznych (działań zmierzających do usunięcia z danego terenu osób o określonym pochodzeniu etnicznym) albo ludobójstwa (próby fizycznego wyniszczenia całych grup etnicznych). Mimo że niektóre z nich wydarzyły się wiele lat temu, to zbrodnie te nadal wpływają na bieżącą politykę międzynarodową. Do przykładów takich czystek i ludobójstw zaliczają się:

- rzeź Ormian w Imperium Osmańskim, dokonana w latach 1915–1917 z rozkazu władz tureckich,
- masakra ludności chińskiej w Nankinie, przeprowadzona przez armię japońską na przełomie 1937 i 1938 r.,
- Holokaust i inne zbrodnie przeciwko ludzkości z okresu II wojny światowej, których dopuścili się nazistowskie Niemcy i ich sprzymierzeńcy,
- sowieckie represje wymierzone w narody Europy Środkowej i Wschodniej oraz Azji (np. Wielki Głód na Ukrainie w latach 1932–1933, operacja polska NKWD w latach 1937–1938, zbrodnie katyńska z 1940 r., mordy w czasie deportacji Czeczenów na Syberię oraz Tatarów krymskich do Uzbekistanu w 1944 r.),
- masakra ludności Tutsi w Rwandzie w 1994 r., dokonana przez bojówki plemienia Hutu,
- masowe egzekucje ludności muzułmańskiej w bośniackiej Srebrenicy w 1995 r., przeprowadzone przez oddziały serbskie.

Zjawiskiem związanym z konfliktem etnicznym jest **mobilizacja etniczna**. To proces, w ramach którego członkowie danej grupy etnicznej zaczynają dążyć do realizacji swoich zbiorowych interesów i aspiracji, np. do uzyskania szerszych uprawnień, do zdobycia autonomii lub do odłączenia się od państwa, któremu podlegają (separatyzm). W rezultacie

ich społeczność staje się podmiotem polityki w danym kraju, a jej działalność uzyskuje polityczny charakter. Taka mobilizacja może przybierać formy pokojowych manifestacji i działań w granicach prawa danego państwa, ale może także rodzić ostre napięcia, a nawet doprowadzić do zamieszek z użyciem przemocy czy do konfliktu zbrojnego.

Wybrane przyczyny konfliktów etnicznych

Przyczyna	Opis
Przymusowa asymilacja	Konflikt wybucha, gdy pośredni nacisk albo bezpośrednia przemoc ze strony innej grupy etnicznej lub organów państwowych doprowadzają do sytuacji, w której przedstawiciele danej narodowości są zmuszeni zastąpić tradycje, zwyczaje i instytucje własnej kultury elementami kultury obcej. Taki spór od lat trwa we Francji, w której władze zmierzają do zbudowania jednolitej francuskiej tożsamości narodowej – wspólnej dla wszystkich obywateli, nawet tych wywodzących się z mniejszości – w związku z czym naciskają na imigrantów, aby porzucili publiczne manifestowanie swojej odrębności etnicznej.
Uwolnienie tożsamości etnicznej	Zazwyczaj następuje ono wówczas, gdy zostają zniesione dotychczasowe przeszkody utrudniające kultywowanie rodzimych tradycji i manifestowanie własnej odrębności etnicznej przez członków mniejszości. Dochodzi do tego przeważnie dzięki osłabieniu instytucji państwa, które ograniczało daną grupę etniczną, albo wskutek jego całkowitego rozpadu. W takiej sytuacji dana mniejszość może odrzucić podwójną tożsamość w ramach wieloetnicznej struktury danego społeczeństwa – czyli przestać ukrywać własną odmienność – oraz podjąć działania na rzecz politycznego usamodzielnienia. Do skutków uwolnienia tożsamości etnicznej można zaliczyć m.in.: • separatystyczne dążenia Baskonii i Katalonii w Hiszpanii oraz Irlandii Północnej i Szkocji w Wielkiej Brytanii, • podział Czechosłowacji oraz Serbii i Czarnogóry, • działania różnych grup etnicznych w Związku Radzieckim oraz w Jugosławii, które doprowadziły – wspólnie z innymi tendencjami dezintegracyjnymi – do ostatecznego rozpadu tych wielonarodowych państw.
Ograniczanie realizacji tożsamości etnicznej	Konfliktem etnicznym zazwyczaj kończy się stosowanie wobec jednej z grup etnicznych praktyk dyskryminacyjnych, które utrudniają lub uniemożliwiają jej członkom realizowanie własnej tożsamości, m.in. kultywowanie rodzimych tradycji i obyczajów. Dyskryminację tego typu mogą stosować inne grupy etniczne, które ograniczają prawa mniejszości, aby utrzymać swoją dominującą pozycję w społeczeństwie, a także organy danego państwa, jeśli są kontrolowane przez przedstawicieli tych dominujących narodowości. W granicach UE do przypadków ograniczania realizacji tożsamości etnicznej dochodzi np. na Litwie, gdzie od wielu lat toczy się spór o pisownię polskich nazwisk w oficjalnych dokumentach.
Zagrożenie całkowitym zanikiem tożsamości etnicznej	Konflikt etniczny wybucha wskutek negatywnych, agresywnych działań danego państwa wobec grup etnicznych zamieszkujących jego terytorium. Mogą one polegać albo na ujednolicaniu zróżnicowanej dotąd struktury etnicznej danego społeczeństwa przez czystki etniczne – obejmujące m.in. wysiedlenia i deportacje przedstawicieli mniejszości etnicznych – albo na całkowitej eksterminacji, czyli na wymordowaniu wszystkich członków wybranych grup etnicznych. Pierwszy wariant był w Europie realizowany w latach 90. XX w., w czasie wojen domowych towarzyszących rozpadowi Jugosławii, natomiast do prób realizacji drugiego wariantu doszło np. podczas II wojny światowej – nazistowskie Niemcy dokonały wówczas zbrodni ludobójstwa na narodzie żydowskim, czyli Holokaustu.

■ Sposoby zakończenia konfliktu etnicznego

Wybuch konfliktu etnicznego wymaga, aby uczestniczące w nim strony doprowadziły do jego wygaszenia lub rozstrzygnięcia. Poszukiwanie trwałego rozwiązania konfliktu etnicznego, szczególnie w sytuacjach, gdy doszło do użycia przemocy, jest procesem niezwykle trudnym i pracochłonnym. Jednak odpowiednia polityka władz i gotowość stron do kompromisu mogą znacznie złagodzić napięcia występujące w społeczeństwie. W poniższej tabeli przedstawiono cztery scenariusze zakończenia konfliktu etnicznego.

+ Metody pokojowe	- Metody z użyciem przemocy
Polubowne rozwiązanie polega na przyznaniu grupie etnicznej węższej lub szerszej autonomii, czyli uprawnień umożliwiających jej członkom częściowo samodzielne zarządzanie zamieszkiwanym przez nich terytorium. Taka decyzja ma na celu zaspokojenie roszczeń danej mniejszości przy zachowaniu integralności terytorialnej państwa.	Rozpad państwa różni się od pokojowego podziału tym, że nie wynika z porozumienia zawartego przez grupy etniczne. W tym przypadku co najmniej jedna z grup etnicznych jest przeciwna rozpadowi, a próby rozwiązania zaistniałego sporu kończą się zazwyczaj wybuchem konfliktu zbrojnego.
Pokojowy podział państwa następuje w momencie, w którym zamieszkujące je grupy etniczne uznają, że dalsze funkcjonowanie w ramach jego wieloetnicznej struktury nie jest już dla nich satysfakcjonujące. Decydują wówczas, że podzielą to państwo na co najmniej dwie części.	Stłumienie konfliktu jest najbardziej radykalną metodą jego rozwiązania, zakłada bowiem zastosowanie środków siłowych wobec mniejszych grup etnicznych przez grupy dominujące w danym społeczeństwie lub przez organy państwowe.

■ Konsekwencje konfliktów etnicznych

W wyniku konfliktu etnicznego może dojść do pojawienia się negatywnych postaw społecznych. Mogą one skutkować agresywnymi działaniami wobec danej grupy etnicznej. Organy państwowe mogą dyskryminować przedstawicieli danej mniejszości, prowadząc politykę wykluczenia, polegającą na ich niedopuszczaniu do pewnych sfer życia społecznego, np. przez niekorzystne dla nich ustawodawstwo.

Członkowie prześladowanej grupy etnicznej mogą również paść ofiarą wymierzonej w nich **propagandy**, kształtującej negatywne opinie na ich temat. Te z kolei sprzyjają pogłębieniu **nietolerancji** wobec dyskryminowanej społeczności oraz upowszechnieniu się **ksenofobii**. W skrajnych wypadkach dochodzi do **przemocy fizycznej**, obejmującej niszczenie własności, napady, pobicia, a także akty terrorystyczne i pogromy ludności.

■ Konflikty etniczne na obszarze Unii Europejskiej

Konflikty etniczne na obszarze UE są poważnym problemem nie tylko dla poszczególnych państw unijnych, lecz także dla całej organizacji, zagrażają bowiem jej bezpieczeństwu wewnętrznemu i stabilności. Mimo że u podstaw funkcjonowania Unii Europejskiej leżą idee uniwersalizmu, równości i wolności, w wielu państwach członkowskich wciąż toczą się spory między różnymi grupami etnicznymi – dzieje się tak zarówno w Europie Środkowo-Wschodniej, jak i w Europie Zachodniej. Charakter tych napięć zmieniał się przez lata – obecnie grupy etniczne raczej nie podkreślają w swoich postulatach, jak dawniej, kwestii ucisku politycznego czy zubożenia ekonomicznego. Do ich głównych celów należy natomiast podkreślenie własnej odrębności, wynikającej z kultury, tradycji i historii, oraz zwiększenie swoich wpływów politycznych.

Przykład

Konflikty etniczne w Hiszpanii

Tendencje separatystyczne przejawiają w Hiszpanii zwłaszcza dwa narody: Katalończycy, którzy stanowią 18% mieszkańców kraju, i Baskowie, stanowiący 1,5% społeczeństwa. Próba rozwiązania sporów na tle narodowościowym był dokonany w latach 70. XX w. podział państwa na tzw. wspólnoty autonomiczne z własnymi rządami i parlamentami o różnym stopniu niezależności od władzy centralnej. Najszerszy zakres autonomii uzyskały właśnie Katalonia i Kraj Basków, mimo to trwające w tych regionach konflikty nie wygasły. Mniejszość katalońska długo zabiegała o poszerzenie autonomii, co udało się jej osiągnąć w 2006 r. Znaczna część Katalończyków uważa jednak, że należy działać na rzecz dalszego zwiększania zakresu autonomii, a nawet zdobycia pełnej niezależności. Dążenia separatystyczne pojawiały się także w Kraju Basków – za skrajny przejaw tej tendencji można uznać działalność organizacji terrorystycznej ETA, której celem było stworzenie niepodległego państwa za pomocą walki zbrojnej. Większa część Basków odcięła się jednak od siłowych metod ETA, ponieważ uważała, że pełną niepodległość należy osiągnąć metodami pokojowymi. W pierwszej dekadzie XXI w. organizacja ta wielokrotnie zawieszała swoją działalność, a w 2018 r. oficjalnie uległa samorozwiązaniu.

Konflikt etniczny na Korsyke

Korsyka to jeden z regionów Francji o specjalnym statusie zbiorowości terytorialnej. Wyspa ta znalazła się pod panowaniem francuskim pod koniec XVIII w. Jej rdzennymi mieszkańcami są Korsykanie – Francuzi osiedlili się na niej dopiero w okresie dekolonizacji, kiedy opuszczali Algierię. Ze względu na odrębność kulturową wyspy rząd centralny utworzył radę regionalną – Zgromadzenie Korsyki. Mimo to obecne na lokalnej scenie politycznej ruchy i organizacje żądają większej autonomii, a nawet niepodległości. Działalność większości z nich koncentruje się głównie na promocji języka korsykańskiego, staraniach o zwolnienie z obowiązku płacenia podatków na rzecz Francji oraz zwiększaniu kompetencji lokalnego rządu. Niektóre z tych organizacji stosują przemoc i terror: detonują ładunki wybuchowe we francuskich budynkach i przeprowadzają zamachy na osoby niebędące Korsykanami. Wśród organizacji separatystycznych i terrorystycznych działających na wyspie największe znaczenie mają Korsykański Front Wyzwolenia Narodowego oraz Armia Korsyki. Z kolei najbardziej wpływowym politycznym ugrupowaniem nacjonalistycznym jest Cuncolta.

Konflikt cypryjski

Cypr do połowy XX w. znajdował się pod brytyjskim panowaniem. Wyspę wspólnie zamieszkiwali Grecy i Turcy. W 1974 r. przeprowadzono zamach stanu, który miał na celu połączenie Cypru z Grecją. Reakcją na te działania była inwazja wojsk tureckich na wyspę. Zajęły one około 37% powierzchni Cypru, przeprowadziły czystki etniczne i zmieniły strukturę demograficzną ludności. Grecy zostali usunięci z północnej części wyspy, gdzie stanowili ok. 80% ludności. Z kolei Turcy żyjący na południu Cypru – gdzie stanowili 60% mieszkańców – przenieśli się na północ. Proklamowano tam Turecką Republikę Cypru Północnego, której istnienie zostało dotąd uznane tylko przez rząd turecki. Trwający do dziś konflikt pogłębiają różnice wyznaniowe. Grecy są w większości wyznawcami prawosławia, a Turcy to muzułmanie. Do Unii Europejskiej przystąpiła tylko grecka Republika Cypryjska, jednak oficjalnie do Wspólnoty przyjęto cały Cypr. Prawo unijne jest zawieszane na obszarach, nad którymi władze Republiki Cypryjskiej nie sprawują kontroli.

■ Współczesny terroryzm

Terroryzm jest metodą walki politycznej. Polega na stosowaniu przemocy w celu wywołania poczucia zagrożenia wśród mieszkańców danego państwa oraz wymuszenia na jego organach określonych decyzji i ustępstw.

Działania współczesnych organizacji terrorystycznych są na ogół wymierzone przeciwko całej ludności żyjącej na danym obszarze – w atakach ma ucierpieć jak najwięcej przypadkowych osób. Jest to tzw. **terroryzm zbiorowy**. Taki rodzaj aktywności terrorystycznej upowszechnił się na przełomie XX i XXI w. Wcześniej ofiarami zamachów terrorystycznych były zazwyczaj konkretne osoby, głównie politycy i przedstawiciele władz. Był to **terroryzm indywidualny**.

Istotną cechą współczesnego terroryzmu jest jego **umiędzynarodowienie**. W ostatnich dekadach celami ataków terrorystów byli najczęściej cudzoziemcy i zagraniczne obiekty na całym świecie. Ponadto najgroźniejsze grupy terrorystyczne tworzą swoje oddziały w co najmniej kilku państwach – struktury te są ze sobą luźno powiązane, aby likwidacja jednej z nich nie skutkowała rozpadem całej organizacji.

Akty terrorystyczne obejmują: zabójstwa ludności, porwania samolotów i statków, uprowadzenia osób w charakterze zakładników, zamachy bombowe i samobójcze, zamachy polegające na skażeniu obszarów lub obiektów materiałami biologicznymi, chemicznymi czy radioaktywnymi.

Czy wiesz, że...

Odmianą terroryzmu jest cyberterroryzm, czyli akty terrorystyczne dokonywane za pomocą technologii informacyjnej, mające na celu uszkodzenie infrastruktury sieciowej o istotnym znaczeniu dla gospodarki lub obronności danego kraju. Ataki tego typu polegają na celowym zakłóceniu obiegu informacji, np. w ramach systemu kontroli lotów czy dokumentacji bankowej.

■ Walka z terroryzmem

Dokonanie aktu terrorystycznego pociąga za sobą reakcję władz państwa, przeciwko któremu dany zamach był wymierzony.

Najbardziej zdecydowaną odpowiedzią jest **interwencja zbrojna**. W jej ramach państwo lub państwa zainteresowane odwetem lub likwidacją struktur danej grupy terrorystycznej dokonują ataku na kontrolowane przez nią tereny. W skrajnych przypadkach dochodzi nawet do inwazji na państwo posądzane o wspieranie terrorystów – za przykład takiej akcji można uznać atak Stanów Zjednoczonych na Afganistan po zamachach z 11 września 2001 r. przeprowadzonych przez Al-Kaidę.

Bezpośredni odwet jest najostrzejszą, ale rzadko wykorzystywaną formą odpowiedzi na atak. Zdecydowanie częściej właściwe organy państwa decydują się na przeprowadzenie **akcji służb specjalnych i oddziałów antyterrorystycznych**, która ma na celu likwidację grupy terrorystycznej odpowiedzialnej za organizację zamachu. Celem działań doborowych jednostek może być również odbicie zakładników.

Powszechną metodą walki z terroryzmem są **ekonomiczne i polityczne sankcje** nakładane na państwa, które są oskarżane o finansowanie organizacji terrorystycznych bądź o udzielanie im wsparcia w innej formie. Należy jednak pamiętać, że uznanie danego kraju za „sponsora terroryzmu” jest kwestią bardzo subiektywną.

Walka z grupami terrorystycznymi obejmuje również szereg działań mających na celu zapobieżenie potencjalnym atakom. Prewencja tego typu obejmuje m.in. **zaostrożenie kontroli na granicach państwowych, na lotniskach i w portach** oraz tworzenie **regulacji prawnych**, które przyznają właściwym służbom większe uprawnienia w zakresie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Wybrane rodzaje terroryzmu

Rodzaj	Charakterystyka	Przykłady
Terroryzm narodowo-wyzwoleńczy (etniczny)	Jest stosowany przez organizacje dążące do utworzenia własnego państwa lub przyłączenia danego terytorium do wybranego państwa sąsiedniego. Do grup terrorystycznych o charakterze etnicznym zalicza się również te organizacje, które zwalczają zwolenników uzyskania niepodległości przez daną grupę etniczną.	Działania terrorystyczne motywowane dążeniem grupy etnicznej do utworzenia niepodległego państwa odnotowano m.in. na terytorium: • Hiszpanii (Baskonia i Wolność – ETA), • Wielkiej Brytanii (Prawdziwa Irlandzka Armia Republikańska – RIRA, Kontynuacja Irlandzkiej Armii Republikańskiej – CIRA), • Palestyny (Brygady Męczennika Jasira Arafata Al-Aksa, Front Wyzwolenia Palestyny, Ludowy Front Wyzwolenia Palestyny), • Sri Lanki (Tamiłskie Tygrysy), • Turcji (Partia Pracujących Kurdystanu).
Terroryzm ideologiczny	Jego celem jest obalenie ustroju danego państwa lub destabilizacja dotychczasowego porządku publicznego, a następnie ustanowienie systemu zgodnego z ideologią wyznawaną przez terrorystów. Podobnie jak w przypadku terroryzmu etnicznego, do grup terrorystycznych o charakterze ideologicznym zaliczane są także te organizacje, które walczą, aby zapobiec zmianie ustroju lub obaleniu porządku.	W drugiej połowie XX w. terroryzm ideologiczny, głównie lewicowy, był poważnym problemem w kilku państwach Europy Zachodniej, przede wszystkim: • w Grecji (Walka Rewolucyjna), • w Hiszpanii (Antyfaszystowskie Grupy Oporu 1 Października – GRAPO), • w Niemczech (Fracja Czerwonej Armii – RAF), • we Włoszech (Czerwone Brygady – BR), • we Francji (Akcja Bezpośrednia). Obecnie tego typu grupy działają m.in.: • na Filipinach (Nowa Armia Ludowa), • w Iranie (Organizacja Mudżahedinów Narodu Irańskiego), • w Kolumbii (Armia Wyzwolenia Narodowego – ELN), • w Peru (Świetlisty Szlak), • w Turcji (Rewolucyjna Partia i Front Wyzwolenia).
Terroryzm religijny	Jego przedstawiciele dążą do utworzenia państwa wyznaniowego. W większości przypadków do ich celów zaliczyć można także zmuszenie społeczeństw Zachodu do odrzucenia liberalno-demokratycznego systemu społeczno-politycznego oraz likwidację wyznawców innych religii.	W ostatnich latach terroryzm motywowany religijnie stosują przede wszystkim fundamentaliści muzułmańscy, np.: • na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej (Hezbollah – Partia Boga, Hamas – Islamski Ruch Oporu, Armia Islamu, Palestyński Islamski Dżihad, Państwo Islamskie), • w innych częściach Afryki (Strażnicy, Front Obrony Muzułmanów w Czarnej Afryce, Boko Haram, Asz-Szabab), • w Azji Południowej i Wschodniej (Ruch Islamskiej Świętej Wojny, Armia Prawych, Ruch Talibski w Pakistanie, Grupa Islamska). Na całym świecie działają komórki Al-Kaidy – organizacji założonej przez Osamę bin Ladena.
Terroryzm kryminalny	Polega na zdobywaniu – np. w napadach rabunkowych – środków finansowych potrzebnych do prowadzenia działalności przez grupę przestępczą lub terrorystyczną, w tym do korumpowania lub zastraszania władz państwowych i lokalnych.	Działalność kryminalną prowadzą – w większym bądź mniejszym zakresie – praktycznie wszystkie grupy terrorystyczne. Jest to dla nich jedna z metod pozyskiwania funduszy na organizację kolejnych zamachów. Oprócz nich terroryzmem kryminalnym posługują się także zorganizowane grupy przestępcze (mafie, kartele narkotykowe), często aktywne na terenie wielu państw.

- 1 Wyjaśnij, czym są konflikt etniczny i terroryzm.
- 2 Wymień najczęstsze przyczyny konfliktów etnicznych i podaj przykłady takich sporów.
- ! 3 Wykonaj polecenia na podstawie mapy ze s. 157 podręcznika oraz informacji uzyskanych z innych dostępnych źródeł.

Praca z mapą

 - a) Wymień państwa UE, w których znajdują się zaznaczone na mapie obszary występowania napięć etnicznych. Określ, między jakimi grupami narodowymi toczą się konflikty na tych terenach.
 - b) Wybierz dwa konflikty etniczne uwzględnione na mapie – inne niż te przedstawione na s. 158 – i opisz je w krótkiej notatce. Przedstaw przyczyny tych sporów i ich historię oraz stosunki narodowo-etniczne panujące obecnie w danych regionach.
- 4 Przygotujcie w kilkuosobowych grupach prezentacje na temat wybranego konfliktu etnicznego na obszarze Unii Europejskiej. Przedstawcie jeden z konfliktów nieomówionych w podręczniku. Rozważcie, jakie są możliwości rozwiązania tego sporu. Zaproponujcie działania, które mogłyby doprowadzić do jego pozytywnego rozstrzygnięcia.

Projekt edukacyjny
- 5 Oceń, które z podanych zdań są prawdziwe, a które – fałszywe.

A Terroryzm ideologiczny to działania motywowane dążeniem grupy etnicznej do utworzenia niepodległego państwa.

B Przedstawiciele terroryzmu religijnego dążą do utworzenia państwa wyznaniowego.

C W XXI w. terroryzm indywidualny został zastąpiony przez terroryzm zbiorowy.

D ETA to organizacja terrorystyczna zrzeszająca fundamentalistów muzułmańskich.
- ! 6 Odszukaj w internecie listy organizacji uznawanych przez Stany Zjednoczone i Unię Europejską za terrorystyczne. Wybierz jedną z nich i sporządź notatkę jej temat. Ustal także, w jakim celu są publikowane listy organizacji terrorystycznych.
- 7 Wyraź swoją opinię na temat problemu, którego dotyczy dyskusja na forum internetowym.

Wątek na forum

🏠 Główna
🔔 Powiadomienia
Wyloguj

Jak Unia Europejska radzi sobie z problemem terroryzmu?

Ania 2 godz.

Moim zdaniem za terroryzm odpowiadają głównie osoby z zewnątrz. Unia Europejska nie radzi sobie z tym problemem. Coraz częściej dochodzi do zamachów, a ludzie na ulicach nie mogą czuć się bezpiecznie.

Rafał 2 min

Uważam, że UE podjęła dużo działań zmierzających do podniesienia bezpieczeństwa, a państwa członkowskie współpracują ze sobą w zakresie śledzenia osób podejrzanych o terroryzm. Ataki popełniane są najczęściej w pojedynkę. Niestety większości z nich dokonują osoby, które dorastały i wychowywały się w krajach europejskich.

4

Organizacja Narodów Zjednoczonych

Karta Narodów Zjednoczonych | cele i zadania ONZ | organy ONZ | misje pokojowe ONZ

Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) rozpoczęła działalność w 1945 r., po II wojnie światowej. Jej powołanie było bezpośrednią reakcją wspólnoty międzynarodowej na tragiczne doświadczenia największego w historii konfliktu zbrojnego – do dziś do najważniejszych zadań ONZ należy zapobieganie sporom między państwami i utrzymanie pokoju na świecie. W jakich dziedzinach życia międzynarodowego jest aktywna ta organizacja? Jakiego działania podejmuje na rzecz zapewnienia pokoju na świecie?

■ Powstanie ONZ

ONZ funkcjonuje na podstawie *Karty Narodów Zjednoczonych*, podpisanej na konferencji Narodów Zjednoczonych zorganizowanej w San Francisco w dniach od 25 kwietnia do 26 czerwca 1945 r. Dokument końcowy, będący statutem nowo powstałej organizacji, w 1945 r. podpisało ostatecznie 51 państw (Polska – 15 października 1945 r.). ONZ zaczęła funkcjonować 24 października 1945 r. Tego dnia obchodzony jest Światowy Dzień Narodów Zjednoczonych. ONZ jest obecnie największym i najważniejszym podmiotem o statusie międzynarodowej organizacji rządowej. W 2019 r. należały do niej 193 państwa.

Główna siedziba ONZ znajduje się w Nowym Jorku. Biura ONZ zlokalizowane są w Genewie, Wiedniu i Nairobi. Siedziby różnych jednostek ONZ i powiązanych z nią organizacji mieszczą się prócz tego także m.in. w Rzymie, Turynie, Londynie, Paryżu, Bernie, Madrycie, Kopenhadze, Bonn, Hadze, Montrealu, Waszyngtonie, Tokio i Ammanie.

Czy wiesz, że...

Na konferencji w San Francisco pojawiły się aż dwie polskie delegacje: rządu emigracyjnego (londyńskiego) i komunistycznego Rządu Tymczasowego. Wśród wielkich mocarstw nie było zgody co do tego, która z nich może reprezentować Warszawę na arenie międzynarodowej, dlatego przedstawiciele Polski uczestniczyli w konferencji nieoficjalnie. Dla naszego kraju zarezerwowano jednak status państwa założycielskiego ONZ, ponieważ strona polska należała do koalicji antyhitlerowskiej i była sygnatariuszem *Deklaracji Narodów Zjednoczonych*.

■ Podstawy działania ONZ

Cele i zasady funkcjonowania ONZ zostały zapisane w artykułach 1 i 2 *Karty Narodów Zjednoczonych*. Zadaniem tej organizacji jest rozwiązywanie głównych problemów ludzkości – działania ONZ zmierzają przede wszystkim do zapewnienia: pokoju i bezpieczeństwa na świecie, warunków do współpracy między narodami oraz przestrzegania praw człowieka. Podstawowe kierunki aktywności ONZ w ramach współczesnych stosunków międzynarodowych zostały nakreślone w 2000 r. w *Deklaracji milenijnej Narodów Zjednoczonych*. Na podstawie tego dokumentu opracowano szczegółowe cele, które obejmują:

- ▶ poprawę stanu zdrowia ludzi na świecie,
- ▶ promocję demokracji, edukacji, ochrony środowiska i praw człowieka,
- ▶ eliminację głodu i ubóstwa na świecie,
- ▶ zakończenie trwających obecnie konfliktów zbrojnych.

Cele i zasady działania ONZ

Cele ONZ

- Utrzymywanie międzynarodowego bezpieczeństwa przez pokojowe rozwiązywanie sporów, łagodzenie napięć, które mogą prowadzić do konfliktów zbrojnych, a także przez skuteczne zbiorowe reagowanie reakcją na przejawy agresji i inne naruszenia pokoju.
- Rozwijanie przyjaznych stosunków oraz umacnianie powszechnego pokoju z poszanowaniem prawa każdego narodu do samostanowienia i równouprawnienia.
- Promowanie współpracy międzynarodowej na polu gospodarczym, społecznym i kulturalnym, a także przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności niezależnie od rasy, płci, języka lub wyznania.

Zasady działania ONZ

- **Zasada suwerennej równości członków** – każdemu państwu członkowskiemu przysługuje jeden, równie ważny głos w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ (bez względu na potencjał polityczno-gospodarczy kraju).
- **Zasada nieinterwencji** – sprawy, które należą do kompetencji wewnętrznych państw, są pozostawiane decyzjom organów krajowych.
- **Zasada wykonywania zobowiązań międzynarodowych** – zakłada występowanie dobrej wiary w zakresie wypełniania postanowień *Karty Narodów Zjednoczonych*.
- **Zasada pokojowego rozwiązywania sporów** – dotyczy pokojowego sposobu rozstrzygania konfliktów oraz poszanowania sprawiedliwości międzynarodowej.
- **Zasada wyrzeczenia się siły** – oznacza powstrzymanie się od użycia siły oraz od gróźb jej użycia przeciwko integralności terytorialnej lub niezawisłości politycznej innego państwa.
- **Zasada bezpieczeństwa zbiorowego** – rozumiana jako obowiązek opowiedzenia się zawsze po stronie ofiary napadci, a nie agresora.

■ Główne organy ONZ

Od momentu założenia ONZ za realizację celów tej organizacji odpowiadało sześć organów głównych. Obecnie aktywnie działa pięć z nich. Rada Powiernicza zawiesiła działalność, ponieważ wypełniła już swoją misję, którą było sprawowanie kontroli nad terytoriami niesamodzielnymi. W strukturze ONZ funkcjonuje również ponad 30 wyspecjalizowanych organizacji, funduszy, programów i innych jednostek. Każda z tych części składowych jest oddzielnym i niezależnym podmiotem, który posiada własne władze i opracowuje odrębny budżet.

Flaga ONZ

Główne organy ONZ

Więcej informacji:

www.unic.un.org.pl | www.un.org

Zgromadzenie Ogólne ONZ

To podstawowy organ ONZ – zasiadają w nim przedstawiciele wszystkich państw członkowskich i z tego powodu jest nazywany „**parlamentem narodów**”. Na jego forum każde państwo dysponuje jednym, tak samo ważnym głosem – niezależnie od wielkości terytorium, liczby ludności, położenia geograficznego, ustroju, zasobów gospodarczych czy potencjału militarnego. Sesje Zgromadzenia Ogólnego odbywają się w siedzibie głównej ONZ w Nowym Jorku. W ich trakcie poruszane są wszystkie kwestie dotyczące problemów występujących obecnie na świecie.

Sesja plenarna zwoływana jest raz do roku, we wrześniu, i trwa około 3 miesięcy. W razie nagłej potrzeby można zwołać sesję specjalną lub sesję nadzwyczajną. Na każdym posiedzeniu zostaje wybrany nowy przewodniczący – każda kolejna osoba sprawująca to stanowisko pochodzi z innego regionu świata. Pomiędzy sesjami prace ONZ są prowadzone przez sześć głównych komitetów i ciała pomocnicze.

Zgromadzenie Ogólne może wydawać opinie we wszystkich sprawach, które uzna za istotne. Zajmuje się formułowaniem zaleceń dotyczących współpracy międzynarodowej w takich dziedzinach, jak gospodarka, sprawy społeczne, kultura, edukacja oraz

zdrowie. Przyjmowane przez ten organ **rezolucje** – czyli uchwały wskazujące propozycje rozwiązania jakiegoś problemu – nie są wiążące. Są jedynie rekomendacjami dla państw członkowskich. ONZ nie ma środków ani uprawnień do tego, aby wymusić na zainteresowanych stronach wykonanie takich zaleceń. Znaczenie rezolucji jest jednak istotne: zawarte w nich wytyczne wielokrotnie stały się dla państw źródłem wzorów działania w sprawach dotyczących np. ochrony środowiska, rozwoju gospodarczego czy zwalczania międzynarodowej przestępczości.

Przykład

Znaczenie rezolucji ONZ

Na podstawie rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ opracowano m.in. *Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawie morza* i *Konwencję o prawach dziecka*. W tym pierwszym dokumencie dokonano klasyfikacji obszarów morskich i wyznaczono ich zasięg, a także określono, jakie czynności mogą podejmować państwa na wodach swoich (terytorialnych) i obcych (terytorialnych innych państw oraz międzynarodowych). Natomiast w drugiej konwencji ustalono status dziecka jako podmiotu samodzielnego, wymagającego jednak szczególnej opieki i ochrony prawnej – wcześniej takie postrzeganie najmłodszych nie było ani oczywiste, ani powszechne. Propozycję uchwalenia *Konwencji o prawach dziecka* wysunęła w 1978 r. Polska.

■ Funkcje i kompetencje Zgromadzenia Ogólnego

Rozpatrywanie spraw związanych z pokojem i bezpieczeństwem na świecie.

Przyjmowanie rezolucji, wybór Sekretarza Generalnego oraz sędziów Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości – decyzje w tych kwestiach zapadają zwykłą większością głosów.

Zatwierdzanie budżetu ONZ

– uchwały w tej sprawie podejmowane są większością 2/3 głosów.

Przyjmowanie nowych członków

Zgromadzenia oraz wybór okresowych członków pozostałych organów ONZ – uchwały w tych sprawach podejmowane są większością 2/3 głosów.

Rada Bezpieczeństwa ONZ

Rada Bezpieczeństwa ma największe znaczenie polityczne spośród wszystkich organów ONZ. Odpowiada za pokój i bezpieczeństwo na świecie. Zasiadają w niej przedstawiciele 15 państw członkowskich: **5 członków stałych** (Chiny, Francja, Rosja, Stany Zjednoczone i Wielka Brytania) oraz **10 członków niestałych** (wybieranych na 2-letnią kadencję według klucza geograficznego: 3 członków z Afryki, 2 z Azji i Pacyfiku, 2 z Ameryki Łacińskiej i Karaibów, 2 z Europy Zachodniej, jeden z Europy Wschodniej).

Sesje Rady Bezpieczeństwa odbywają się zazwyczaj w Nowym Jorku. Przyjęcie przez ten organ rezolucji wymaga dziewięciu głosów poparcia. Za daną uchwałą muszą opowiedzieć się wszyscy członkowie staści, ponieważ posiadają oni prawo weta, które oznacza automatyczne odrzucenie danej propozycji (tzw. **prawo jednomyślności wielkich mocarstw**). Rezolucje Rady Bezpieczeństwa mają moc prawną, co oznacza, że są wiążące dla wszystkich państw członkowskich.

Rzeźba przed siedzibą ONZ w Nowym Jorku

Zadania Rady Bezpieczeństwa

Utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa na świecie, badanie konfliktów i innych sytuacji zagrażających pokojowi, zalecanie sposobów rozstrzygnięcia spornych kwestii lub prowadzenie mediacji.

Decydowanie o ewentualnym zastosowaniu sankcji lub siły w celu przywrócenia pokoju i bezpieczeństwa.

Podjęcie decyzji o wysłaniu w rejon ogarnięty konflikt zbrojnym sił pokojowych ONZ, czyli armii złożonej z oddziałów wojsk poszczególnych państw członkowskich. Ten środek zaradczy zastosowano m.in. w przypadku konfliktów w Jugosławii, Kongu, Somalii, Rwandzie i Zatoce Perskiej oraz na Bliskim Wschodzie i Cyprze.

Czy wiesz, że...

Polska była niestałym członkiem Rady Bezpieczeństwa sześciokrotnie: w latach 1946–1947, 1960 (rezygnacja po roku), 1970–1971, 1982–1983, 1996–1997 oraz 2018–2019.

Działania ONZ na rzecz pokoju na świecie

Zapobieganie konfliktom polega na prewencyjnych działaniach dyplomatycznych, przede wszystkim na mediacjach.

Budowanie pokoju obejmuje aktywności ONZ zmniejszające ryzyko wybuchu bądź odnowienia się konfliktu zbrojnego między państwami i społecznościami lokalnymi, w tym działania edukacyjne.

Wymuszenie pokoju oznacza zastosowanie zbrojnych środków przymusu, co wymaga upoważnienia Rady Bezpieczeństwa ONZ.

Tworzenie pokoju obejmuje wszystkie czynności podejmowane w celu rozwiązania konfliktów zbrojnych za pomocą działań dyplomatycznych, w tym organizowanie negocjacji i mediacji.

Sekretarz Generalny

Zgodnie z postanowieniami zawartymi w *Karcie Narodów Zjednoczonych* Sekretarz Generalny jest najwyższym funkcjonariuszem administracyjnym ONZ, odpowiedzialnym za wykonywanie decyzji pozostałych organów tej organizacji, np. Zgromadzenia Ogólnego. Reprezentuje on także ONZ na świecie. Często występuje w roli mediatora i orędownika pokoju. Wyboru Sekretarza Generalnego dokonują członkowie Zgromadzenia Ogólnego na podstawie rekomendacji Rady Bezpieczeństwa. Jego kadencja trwa zazwyczaj 5 lat. Nie określono maksymalnej liczby możliwych reelekcji, jednak zazwyczaj osoba sprawująca ten urząd ustępuje po zakończeniu drugiej kadencji.

W XXI w. stanowisko Sekretarza Generalnego zajmowali: w latach 1997–2006 uhonorowany Pokojową Nagrodą Nobla Kofi Annan (Ghana), w latach 2007–2016 Ban Ki-moon [czyt.: ki mun] (Korea Południowa) oraz od 2017 r. António Guterres [czyt.: antoniu guteresz] (Portugalia).

■ Podstawowe zadania Sekretarza Generalnego

Niezależne, bezstronne i uczciwe kierowanie działaniami ONZ na rzecz pokoju, praw człowieka oraz zrównoważonego rozwoju całego świata, nawet jeśli są one niezgodne z interesami i stanowiskiem poszczególnych państw członkowskich.

Coroczne przedstawianie na forum Zgromadzenia Ogólnego sprawozdania z działalności ONZ oraz wskazywanie kierunków prac tej organizacji na kolejne lata.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości

To główny organ sądowiczy ONZ. Zajmuje się rozwiązywaniem sporów między państwami. Jego siedziba mieści się w Hadze. Zasiada w nim 15 niezależnych sędziów, których kadencja trwa 9 lat (liczba ewentualnych reelekcji nie jest ograniczona). Pracami Trybunału kieruje prezes przy wsparciu wiceprezesa – wybierają ich spośród siebie sami sędziowie na trwającą 3 lata kadencję. Jurysdykcja Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (MTS) obejmuje wszystkie państwa, które do niego przystąpiły, czyli zadeklarowały gotowość do respektowania jego decyzji. Mogą to uczynić zarówno państwa członkowskie ONZ, jak i kraje, które nie należą do Narodów Zjednoczonych. Zasadniczo stronami postępowania przed Trybunałem nie są osoby prywatne – w ich imieniu może jednak wystąpić któreś z państw.

W ramach swojej funkcji sądowej MTS rozstrzyga spory na podstawie prawa międzynarodowego publicznego. Jego wyroki są ostateczne – strony nie mogą się od nich odwołać i tylko w uzasadnionych przypadkach mogą wnieść o ich rewizję. MTS realizuje również funkcję doradczą polegającą na wydawaniu opinii dotyczących wybranych kwestii prawnomiędzynarodowych – odpowiada na pytania prawne, które stawiają upoważnione do tego organy ONZ.

Jedynymi polskimi sędziami w Międzynarodowym Trybunale Sprawiedliwości byli dotychczas Bohdan Winiarski (w latach 1946–1967) oraz Manfred Lachs (w latach 1967–1993).

Rada Gospodarcza i Społeczna ONZ

Organ ten ma kluczowe znaczenie dla międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju oraz dla określania priorytetów polityki ONZ. Składa się z 54 przedstawicieli państw członkowskich, którzy są wybierani przez Zgromadzenie Ogólne na 3-letnią kadencję z zachowaniem podziału mandatów zapewniającego odpowiednią reprezentację każdemu kontynentowi. 14 miejsc w Radzie przysługuje państwom z Afryki, 10 – z Ameryki Południowej i Karaibów, 11 – z Azji, 6 – z Europy Wschodniej, a 13 – z Europy Zachodniej i pozostałych regionów świata. Posiedzenia tego organu odbywają się w Genewie oraz w Nowym Jorku. W czasie obrad każdy z członków posiada jeden głos, a decyzje są podejmowane większością głosów. Co roku organizowana jest podstawowa sesja merytoryczna Rady, podczas której członkowie oceniają zmiany w sytuacji gospodarczej i społecznej na świecie. Kilukdniowe obrady poświęcone sprawom bieżącym odbywają się co miesiąc.

System Narodów Zjednoczonych

Ma uniwersalny charakter: obejmuje wszystkie środki prawne i instytucje służące rozwiązywaniu problemów społeczności międzynarodowej. Do systemu Narodów Zjednoczonych należą, prócz samego ONZ, także wyspecjalizowane organizacje, fundusze, programy i agendy Narodów Zjednoczonych, m.in.:

- ▶ **Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci (UNICEF)** – jego celem jest poprawa standardów życia dzieci i młodzieży; przedstawiciele UNICEF niosą natychmiastową pomoc najmłodszym w razie klęsk humanitarnych, a także zajmują się szczepieniami, budową szkół;
- ▶ **Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO)** – jej misją jest prowadzenie

Kompetencje Rady Gospodarczej i Społecznej

Prowadzenie badań dotyczących rozwoju gospodarczego i społecznego oraz opracowywanie ich wyników.

Przygotowywanie raportów i projektów konwencji dla Zgromadzenia Ogólnego, a także rekomendacji dla poszczególnych państw członkowskich i całego ONZ.

Koordinacja prac większości organów wspomagających działalność Rady Gospodarczej i Społecznej; komisji funkcjonalnych (np. Komisji do spraw Zrównoważonego Rozwoju), komisji regionalnych (np. Komisji Gospodarczo-Społecznej do spraw Azji i Pacyfiku) oraz komitetów stałych (np. Komitetu do spraw Organizacji Pozarządowych).

dialogu pomiędzy różnymi cywilizacjami i kulturami; jej szczegółowe zadania dotyczą ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego, wspierania różnorodności kulturowej oraz współpracy w dziedzinie nauki i edukacji;

- ▶ **Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej (IAEA)** – zajmuje się promowaniem bezpiecznego i pokojowego użytkowania energii atomowej, jej zadania koncentrują się na kontrolowaniu zabezpieczeń oraz upowszechnianiu standardów bezpieczeństwa w tym zakresie;
- ▶ **Światowa Organizacja Zdrowia (WHO)** – prowadzi programy badawcze związane ze zdrowiem, zajmuje się zwalczaniem epidemii groźnych chorób i promowaniem dobrych praktyk zdrowotnych.

Operacje pokojowe ONZ (1948–2020)

1 – Izrael	5 – Tadżykistan	9 – Macedonia Północna	13 – Sudan Południowy
2 – Liberi	6 – Afganistan	10 – Honduras	14 – Republika Środkowoafrykańska
3 – Syria	7 – Pakistan	11 – Nikaragua	15 – Demokratyczna Republika Kongo
4 – Kuwejt	8 – Bośnia i Hercegowina	12 – Erytrea	16 – Wybrzeże Kości Słoniowej

Przykład

Misje pokojowe ONZ w Demokratycznej Republice Kongo (DRK)

W latach 1996–1999 na terenie tego państwa trwały walki zakończone porozumieniem rozejmowym między rządem DRK a rządami 5 państw: Angoli, Namibii, Rwandy, Ugandy i Zimbabwe. W 1999 r. Rada Bezpieczeństwa zdecydowała o utworzeniu misji obserwacyjnej ONZ, której celem było nadzorowanie zawieszenia broni i rozdzielenia wojsk. W 2010 r. w wyniku politycznych przemian w Demokratycznej Republice Kongo – m.in. odbyły się tam pierwsze wolne i sprawiedliwe wybory parlamentarne i prezydenckie – misja obserwacyjna została zastąpiona przez misję stabilizacyjną ONZ. Została ona powołana, aby neutralizować i rozbrajać grupy rebelianckie, chronić ludność cywilną i personel humanitarny, a także wspierać rząd Demokratycznej Republiki Kongo w jego działaniach na rzecz walki z bezprawiem, w sprawowaniu władzy na terenach zajętych przez grupy zbrojne oraz w organizowaniu wyborów.

Przykład

Misje ONZ na Haiti

ONZ zaangażowało się w działania pokojowe na Haiti w 1990 r. Na prośbę tego państwa utworzono tymczasową grupę obserwacyjną Narodów Zjednoczonych do spraw weryfikacji przebiegu wyborów. W 1991 r. na Haiti doszło do zamachu stanu i obalenia legalnie wybranego prezydenta. W 1993 r. utworzono misję Narodów Zjednoczonych na Haiti. Sytuacja polityczna w tym kraju tymczasowo się poprawiła. Jednak w 2004 r. wybuchł konflikt zbrojny między haitańskim rządem a opozycją. Rada Bezpieczeństwa podjęła rezolucję ustanawiającą misję stabilizacyjną ONZ na Haiti. W wyniku jej działań udało się uspokoić sytuację, ograniczyć przemoc, poprawić stan gospodarki i wzmocnić proces demokratyzacji. Trzęsienie ziemi, do którego doszło w 2010 r., wstrzymało rozwój Haiti i zmieniło charakter misji ONZ, która skupiła się na zapewnieniu pomocy humanitarnej poszkodowanym oraz na stopniowej odbudowie kraju.

- 1** Przeczytaj tekst źródłowy i wykonaj polecenia.

Praca z tekstem źródłowym

Preambuła

My, Ludy Narodów Zjednoczonych, zdecydowane uchronić przyszłe pokolenia od klęsk wojny, która dwukrotnie za naszego życia wyrządziła ludzkości niewypowiedziane cierpienia, przywrócić wiarę w podstawowe prawa człowieka, w godność i wartość człowieka, w równouprawnienie mężczyzn i kobiet, w równość narodów dużych i małych, stworzyć warunki umożliwiające utrzymanie sprawiedliwości i poszanowanie zobowiązań, wynikających z traktatów i innych źródeł prawa międzynarodowego, oraz popierać postęp społeczny i poprawę warunków życia w większej wolności, i w tym celu postępować tolerancyjnie i współżyć w pokoju jak dobrzy sąsiedzi, zjednoczyć swe siły dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, zapewnić – przez przyjęcie zasad i ustanowienie metod – aby siły zbrojne były używane tylko we wspólnym interesie, korzystać z urzędów międzynarodowych w celu popierania gospodarczego i społecznego postępu wszystkich narodów – postanowiliśmy zjednoczyć nasze wysiłki dla wypełnienia tych zadań. Zgodnie z tym Rządy nasze, za pośrednictwem zebranych w mieście San Francisco Przedstawicieli, którzy okazali swoje pełnomocnictwa, uznane za dobre i sporządzone w należytej formie, zgodziły się przyjąć niniejszą Kartę Narodów Zjednoczonych i utworzyć organizację międzynarodową pod nazwą Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Źródło: Karta Narodów Zjednoczonych, www.un.org.pl [dostęp: 1.12.2019].

- a) Przedstaw – na podstawie informacji zawartych w tekście – główne powody opracowania przytoczonego aktu prawnego, a także okoliczności, w których do tego doszło.
- b) Określ, jakie cele przyświecały twórcom Karty Narodów Zjednoczonych.

- ! 2** Wymień główne organy ONZ. Opisz ich podstawowe zadania. Oceń skuteczność działań tych organów na przykładzie Rady Bezpieczeństwa i podejmowanych przez nią wiążących rezolucji. Skorzystaj z dostępnych źródeł informacji.
- ! 3** Przedstaw działania, które podejmuje ONZ na rzecz pokoju na świecie. Oceń ich skuteczność.
- 4** Oceń, które z podanych zdań są prawdziwe, a które – fałszywe.

- A** Wszystkie państwa członkowskie ONZ mają reprezentantów w Zgromadzeniu Ogólnym.
- B** Rezolucje Zgromadzenia Ogólnego są bezwzględnie wiążące dla członków ONZ.
- C** Polska jest stałym członkiem Rady Bezpieczeństwa ONZ.
- D** Siedziba Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości mieści się w Nowym Jorku.

- 5** Wymień – na podstawie mapy zamieszczonej na s. 168 podręcznika – państwa, w których ONZ prowadziło misje pokojowe. Poszukaj w internecie informacji, które z tych misji trwają do tej pory. Wybierz jedną z nich i sporządź notatkę na jej temat.

Praca z mapą

W Europie na przestrzeni kilku ostatnich stuleci wielokrotnie próbowano utworzyć różnego rodzaju organizacje integracyjne, głównie o charakterze handlowym. Integracja w ramach Unii Europejskiej (UE) jest pierwszą tego typu inicjatywą tak kompleksowo realizującą różnorodne cele. Jakie są zadania UE? Jakie instytucje funkcjonują w ramach tej organizacji i za co są odpowiedzialne?

■ Jak przebiegał proces integracji europejskiej?

Różne koncepcje zjednoczenia państw europejskich pojawiały się już od wczesnego średniowiecza. Idea zjednoczonej Europy urzeczywistniła się jednak dopiero po II wojnie światowej – w warunkach gospodarczego i politycznego osłabienia krajów Europy Zachodniej. Przywódcy państw zachodnioeuropejskich, które zmagaly się

z powojennym kryzysem, podjęli wówczas działania na rzecz odbudowy swojej pozycji międzynarodowej względem Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego. Przyczyną politycznej i gospodarczej integracji było także zagrażające Europie odrodzenie nacjonalizmów, które mogło skutkować wybuchem kolejnej wojny. Z tego powodu do europejskich struktur organizacyjnych włączono Niemcy (RFN). Zacieśnienie współpracy miało prócz tego na celu definitywne zakończenie konfliktu niemiecko-francuskiego. Integracja miała także zapobiec ekspansji ideologicznej komunizmu w Europie Zachodniej, realnej z powodu trudnych warunków życia panujących w państwach odbudowywanych z wojennych zniszczeń. Współdziałanie państw było szansą na odbudowę gospodarki oraz prestiżu Starego Kontynentu. W obliczu ówczesnej sytuacji

Główne etapy procesu integracji europejskiej

w Europie Zachodniej idea zjednoczenia zyskała licznych zwolenników.

Za początek obecnej integracji europejskiej uznaje się rok 1950, kiedy **Robert Schuman** [czyt.: szuman], ówczesny francuski minister spraw zagranicznych, przedstawił deklarację zwaną – od jego nazwiska – **planem Schumana**. Zgodnie z założeniami tej koncepcji wydobycie węgla oraz produkcja stali w Niemczech i we Francji miały podlegać wspólnej instytucji. Do współpracy tej planowano zaprosić także inne państwa.

Rok później, 18 kwietnia 1951 r., Belgia, Holandia, Luksemburg, Republika Federalna Niemiec, Francja i Włochy podpisały w Paryżu traktat o utworzeniu **Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali (EWWiS)**. Pozytywne skutki porozumienia zachęciły kraje do pogłębienia integracji. Jeszcze w tej samej dekadzie, w 1957 r., państwa członkowskie EWWiS podpisały w Rzymie traktaty o powołaniu **Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG)** i **Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej (Euratom)**.

W 1965 r. dokonano pierwszej reformy funkcjonujących instytucji europejskich – połączono organy EWWiS, EWG oraz Euratomu przez zawarcie **traktatu fuzyjnego**,

który zaczął obowiązywać w 1967 r. Z kolei w 1968 r. doszło do istotnego zacieśnienia współpracy gospodarczej – utworzono **unię celną**, w ramach której zniesiono cła we wzajemnej wymianie handlowej, a także wprowadzono wspólną taryfę celną na towary sprowadzane spoza państw członkowskich.

W 1973 r. nastąpiło pierwsze rozszerzenie wspólnot – dołączyły do nich Dania, Irlandia i Wielka Brytania. W 1979 r. dokonano kolejnego kroku na drodze do pełnej integracji w dziedzinie gospodarki. W celu zmniejszenia wahań kursów walut powołano **Europejski System Walutowy**, a także wprowadzono ECU – wspólną jednostkę walutową stosowaną w obrocie bezgotówkowym.

W latach 80. XX w. do wspólnot przystąpiły kolejne państwa. W 1985 r. Belgia, Holandia, Luksemburg, Francja i RFN zawarły **układ w Schengen** o stopniowym znoszeniu kontroli na wspólnych granicach – był to przełomowy moment w procesie integracji politycznej. Rok później podpisano *Jednolity akt europejski*, pogłębiający unię gospodarczą i walutową. Zwieńczeniem integracji było podpisanie w 1992 r. w **Maastricht** *Traktatu o Unii Europejskiej*. Na jego podstawie powołano do istnienia Unię Europejską.

Unia Europejska, strefa Schengen i strefa euro

- państwa członkowskie UE
- państwa kandydujące do UE
- granica strefy Schengen
- państwa należące do strefy euro

¹ W latach 2009–2015 Islandia kandydowała do UE.

² W latach 1973–2020 Wielka Brytania była członkiem Wspólnot Europejskich/Unii Europejskiej.

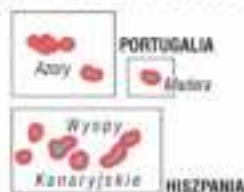
³ Państwa, które przyjęły euro na podstawie specjalnych umów z UE.

⁴ Państwa, które formalnie nie należą do strefy Schengen, ale mają otwarte granice (z Francją albo Włochami).

⁵ Euro jest używane w granicach francuskich terytoriów pozaeuropejskich (Gujana Francuska, wyspy w rejonie Karaibów, Majotta i Reunion oraz Saint Pierre i Miquelon).

⁶ Państwa, które jednostronnie przyjęły euro jako własną walutę.

- A. ALBANIA
- B. i H. BOŚNIA I HERCEGOWINA
- CZ. CZARNOGÓRA
- K. KOSOVO
- L. LIECHTENSTEIN
- M. PN. MACEDONIA PÓŁNOČNA

Prawo Unii Europejskiej

Traktat o Unii Europejskiej wskazywał filary funkcjonowania nowej organizacji – UE:

- ▶ I filar – Wspólnotę Europejską (WE, wcześniej EWG), czyli unię gospodarczą realizującą dotychczasowe działania EWG, EWWiS i Euratomu,
- ▶ II filar – wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa,
- ▶ III filar – współpracę policyjną i sądową w sprawach karnych.

W kolejnych latach postanowienia *Traktatu o Unii Europejskiej* zostały zmodyfikowane przez podpisanie traktatów rewizyjnych:

- ▶ traktatu z Amsterdamu w 1997 r., którego celem było wzmocnienie pozycji i władzy organów UE,
- ▶ traktatu nicejskiego w 2001 r., który przygotowywał instytucje unijne na rozszerzenie UE o państwa należące w czasie zimnej wojny do bloku wschodniego,

- ▶ traktatu lizbońskiego w 2007 r., na mocy którego przekształcono UE w jednolitą organizację o charakterze ponadnarodowym. Zbiór tworzonych i uchwalanych przez instytucje i organy UE aktów prawnych oraz wynikających z nich norm jest obszerny i specyficzny. Dzieli się na prawo pierwotne i prawo wtórne.

- ▶ **Prawo pierwotne** wynika z traktatów będących podstawą funkcjonowania Unii Europejskiej, ponieważ zostały w nich zawarte główne zasady jej działania.

- ▶ **Prawo wtórne** wynika z zasad i celów wyznaczonych w traktatach, a obejmuje wydawane przez organy UE akty prawne, do których zaliczają się m.in. akty wiążące: **rozporządzenia, dyrektywy i decyzje**.

Więcej informacji:

europa.eu | eur-lex.europa.eu

■ Obowiązujące akty prawa pierwotnego UE

Traktat o Unii Europejskiej (TUE, traktat z Maastricht)	Wszedł w życie 1 listopada 1993 r. Na mocy TUE dokonano istotnych reform w wymiarze: • gospodarczym – umocniono spójność gospodarczą i społeczną, utworzono unię gospodarczą i walutową oraz zaplanowano wprowadzenie wspólnej waluty – euro, • polityki wewnętrznej – określono kryteria, które powinno spełniać państwo ubiegające się o członkostwo w UE (tzw. kryteria konwergencji), ustanowiono obywatelstwo UE, a także wzmocniono ochronę interesów obywateli państw członkowskich Unii oraz praw człowieka i swobód obywatelskich, • polityki zagranicznej – potwierdzono tożsamość UE na arenie międzynarodowej. TUE gwarantuje organom wspólnotowym bardzo istotną rolę w kształtowaniu polityki wewnętrznej i zagranicznej Unii, która jest obecnie jednolitą organizacją – zgodnie z ustaleniami zawartymi w reformujących traktatach amsterdamskim oraz lizbońskim,
Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE)	Formalnie obowiązuje od 2009 r., kiedy wszedł w życie traktat lizboński, który stanowi zaktualizowaną i dostosowaną do nowych realiów wersję wcześniejszych aktów prawnych – <i>Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą</i> (obowiązywał w latach 1958–1993) oraz <i>Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską</i> (1993–2009). Na mocy TFUE Unię Europejską przekształcono w jednolitą organizację o charakterze ponadnarodowym. Przejęła ona uprawnienia zlikwidowanej Wspólnoty Europejskiej, z zachowaniem odrębności prawnej Euratomu. TFUE określa: • kompetencje UE, • obywatelstwo UE wraz z zasadami niedyskryminacji, • politykę wewnętrzną UE, • kwestie związane z zawieraniem umów międzynarodowych przez państwa członkowskie UE oraz z posiadaniem przez nie terytoriów zamorskich, • działania zewnętrzne UE, • zasady funkcjonowania instytucji UE oraz gospodarowania wspólnymi zasobami finansowymi.
Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Energii Atomowej	Jest najstarszym tego typu aktem prawnym wciąż obowiązującym w UE – podpisano go w 1957 r. Jego przyjęcie ułatwiło prowadzenie badań w dziedzinie atomistyki, ustanawiało bowiem jednolite normy bezpieczeństwa i uniemożliwiało prawnie wykorzystywanie cywilnych obiektów energetyki jądrowej do celów militarnych. W 2004 r. po rozszerzeniu UE o państwa wchodzące niegdyś w skład bloku wschodniego udało się – dzięki funkcjonowaniu Euratomu – podnieść poziom bezpieczeństwa w elektrowniach atomowych zlokalizowanych na ich terytorium. Było to możliwe dzięki dostosowaniu standardów uzyskiwania energii w tych obiektach do zasad obowiązujących w pozostałych państwach członkowskich Unii.
Karta praw podstawowych Unii Europejskiej	Weszła w życie w 2009 r. i stanowi zbiór podstawowych praw człowieka i obowiązków obywatelskich obowiązujących w UE. Postanowienia zawarte w tym akcie prawnym odnoszą się do kwestii związanych z: • godnością człowieka, • swobodami obywatelskimi (wolnościami), • równością wszystkich ludzi (zakazem dyskryminacji), • solidarnością międzyludzką (zwłaszcza w wymiarze bezpieczeństwa ekonomicznego), • prawami obywatelskimi, w tym prawami osób, które stanęły przed wymiarem sprawiedliwości. Polska – przystępując do tzw. protokołu brytyjskiego – przyjęła <i>Kartę praw podstawowych UE</i> w ograniczonym zakresie.
Traktaty o przystąpieniu państw do wspólnot europejskich/UE	Traktaty akcesyjne określają warunki członkostwa w UE przez poszczególne państwa. Traktat tego rodzaju jest zawierany za zgodą Parlamentu Europejskiego i ratyfikowany przez państwo, którego on dotyczy, oraz przez pozostałe państwa członkowskie UE. Traktat akcesyjny będący podstawą przystąpienia Polski i 9 innych państw do Unii Europejskiej został podpisany 16 kwietnia 2003 r. w Atenach i wszedł w życie 1 maja 2004 r. Był on wynikiem negocjacji, które zakończyły się 13 grudnia 2002 r. w Kopenhadze.

Zasady określające funkcjonowanie Unii Europejskiej

Zasada równości	Nakłada na państwa członkowskie oraz instytucje europejskie zakaz dyskryminacji państw i odmiennego traktowania podmiotów pochodzących z różnych krajów, lecz znajdujących się w takiej samej lub podobnej sytuacji.
Zasada subsydiarności (pomocniczości)	Instytucje UE zajmują się określonymi zadaniami tylko wtedy, gdy są w stanie zrealizować je skuteczniej niż państwa członkowskie. Zasada ta nie obejmuje obszarów, w których UE ma wyłączne kompetencje – należą do nich: unia celna, reguły konkurencji jednolitego rynku, polityka pieniężna w krajach strefy euro; a pod pewnymi warunkami także handel i umowy międzynarodowe oraz wspólna polityka dotycząca rybołówstwa.
Zasada solidarności (lojalności)	Wartości i cele UE są nadrzędne nad interesami poszczególnych państw członkowskich. Zarówno instytucje unijne, jak i państwa członkowskie mają obowiązek wspólnie realizować zadania wynikające z traktatów i aktów prawa wspólnotowego oraz wspierać się wzajemnie w sytuacjach kryzysowych. Cechą relacji między państwami unijnymi powinna być lojalność, co oznacza, że nie mogą się one powoływać na interes narodowy lub trudności wewnętrzne dla uzasadnienia nieprzestrzegania prawa unijnego.
Zasada poszanowania równości i tożsamości narodowej państw członkowskich	Ogranicza kompetencje UE i podkreśla równość wobec traktatów, autonomię i odrębność wszystkich państw członkowskich, a także konieczność poszanowania ich suwerennych kompetencji. Zasada ta stanowi również gwarancję zachowania tożsamości narodowej mieszkańców danego kraju, składającej się z elementów charakterystycznych m.in. dla ich języka, kultury, religii.
Zasada pierwszeństwa prawa wspólnotowego	Prawo wspólnotowe jest nadrzędne wobec prawa krajowego państw członkowskich – dotyczy to wszystkich aktów unijnych, które mają moc wiążącą. W konsekwencji państwa UE nie mogą stosować przepisu prawa krajowego, który jest niezgodny z prawem wspólnotowym.

Czy wiesz, że...

Jednym z najważniejszych aktów prawnych UE uchwalanych corocznie jest **budżet unijny**. Jest on opracowywany na podstawie ram finansowych, które są ustalane na co najmniej 5 lat. Państwa członkowskie przekazują do budżetu UE około 1% swojego dochodu narodowego.

Obszary funkcjonowania Unii Europejskiej

Unia Europejska może podejmować działania w tych dziedzinach, w których upoważniły ją do tego na mocy traktatów państwa członkowskie. Do najważniejszych obszarów funkcjonowania UE zaliczają się obecnie:

- ▶ jednolity rynek,
- ▶ unia gospodarcza i walutowa,
- ▶ wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa,
- ▶ polityka regionalna (spójności).

Jednolity rynek

Ustanowienie w 1986 r. jednolitego rynku wewnętrznego było niezbędne do realizacji podstawowych celów UE w zakresie **swobód**. Zgodnie z założeniami *Jednolitego aktu europejskiego* obywatele Unii Europejskiej mogą wybrać w dowolnym państwie członkowskim swoje miejsce:

- ▶ zamieszkania,
- ▶ nauki,
- ▶ pracy oraz życia na emeryturze,
- ▶ dokonywania zakupów.

Aby było to możliwe, w ramach jednolitego rynku wewnętrznego UE został zagwarantowany **swobodny przepływ** zarówno **osób**, jak i **kapitału, towarów i usług**. Swobodę w prowadzeniu działalności gospodarczej oraz wymiany handlowej Unia zapewniła swoim obywatelom przez usunięcie większości biurokratycznych, prawnych i technicznych barier między państwami.

Unia gospodarcza i walutowa

Do unii gospodarczej i walutowej (UGW), będącej owocem postępującej integracji gospodarczej, należą wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej. UGW ujednoliciła rynek wewnętrzny UE, gdyż dzięki niej zostały wprowadzone wspólne uregulowania dotyczące produktów, a także swobodny przepływ kapitału, pracy, towarów i usług.

Podstawowym celem powołania tej unii było umożliwienie państwom członkowskim koordynacji prowadzonej dotąd indywidualnie polityki gospodarczej. Miało to ułatwić wspólne osiągnięcie możliwie najwyższego, a jednocześnie zrównoważonego rozwoju gospodarczego w ramach UE.

Istotnym momentem w rozwoju UGW było wprowadzenie wspólnej waluty – **euro**. Jej ustanowienie zintegrowało państwa należące do tzw. **strefy euro**. Wspólna jednostka monetarna umożliwiła obniżenie kosztów transakcji finansowych, co zwiększyło obrót kapitału, towarów i usług, a także ułatwiło obywatelom podróżowanie i osiedlanie się w innych państwach członkowskich, co z kolei zintensyfikowało przepływ ludności. Wprowadzenie euro przyniosło umocnienie pozycji UE na świecie, ponieważ unijna jednostka – m.in. dzięki stabilności kursu – stała się jedną z głównych walut używanych w transakcjach międzynarodowych.

Funkcjonowanie strefy euro wymaga odpowiedniego zarządzania, ponieważ składa się ona z 19 podmiotów (państw). W tym celu został powołany **Europejski Bank Centralny (EBC)**. Wraz z 19 krajowymi bankami centralnymi z państw członkowskich odpowiada on za prowadzenie jednolitej polityki monetarnej w całej strefie euro.

Więcej informacji:

www.ecb.europa.eu | ec.europa.eu/info/business-economy-euro/euro-area/euro/use-euro/euro-outside-euro-area_en

Czy wiesz, że...

Przystąpienie państwa do strefy euro wynika z jego traktatu akcesyjnego. Jednocześnie jest uzależnione od spełnienia kryteriów gospodarczo-prawnych. Pozwalają one ocenić, czy dane państwo jest gotowe do przyjęcia unijnej waluty oraz czy jego wejście do strefy euro nie niesie ryzyka dla gospodarek pozostałych członków. Do wprowadzenia euro zobowiązały się wszystkie państwa członkowskie prócz Danii i Wielkiej Brytanii (gdy była członkiem UE). Euro przyjęło też kilka państw nienależących do UE. Andora, Monako, San Marino i Watykan uczyniły to na mocy specjalnych układów monetarnych z Unią Europejską. Dzięki temu mogą – na określonych warunkach – emitować własne monety euro (zob. wyjaśnienia na stronie Komisji Europejskiej: ec.europa.eu – link na dole strony).

Symbol euro przed siedzibą EBC we Frankfurcie nad Menem

Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa

Podstawowym celem wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa (WPZiB) jest rozwiązywanie zaistniałych konfliktów oraz przeciwdziałanie potencjalnym sporom. Równie ważne jest pogłębianie współpracy pomiędzy UE i jej państwami członkowskimi a innymi uczestnikami stosunków między państwowych dla zapewnienia bezpieczeństwa i utrzymania pokoju. Cele wspólnej polityki zagranicznej realizowanej przez UE obejmują również umacnianie demokracji, praworządności oraz poszanowania praw człowieka. UE nie posiada stałej armii. Do realizacji celów WPZiB wykorzystuje wojska udostępniane przez państwa członkowskie.

Polityka regionalna (spójności)

Ze względu na zróżnicowanie regionów Unii Europejskiej pod względem poziomu rozwoju i zamożności, widoczne m.in. pomiędzy państwami „starej” Unii a państwami byłego bloku wschodniego, podjęto działania mające na celu zniwelowanie tych nierówności. Celem polityki regionalnej jest pobudzenie wzrostu gospodarczego, a także rozwój infrastruktury i edukacji oraz zwiększenie zatrudnienia przez promowanie innowacyjności i konkurencyjności.

Polityka regionalna finansowana jest z trzech funduszy:

- ▶ **Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego** (przeznaczonego na inwestycje w infrastrukturę, rozwój przedsiębiorstw i innowacje w różnych regionach UE),
- ▶ **Europejskiego Funduszu Społecznego** (wykorzystywanego do walki z wykluczeniem społecznym, rozwoju kształcenia zawodowego i tworzenia miejsc pracy),
- ▶ **Funduszu Spójności** (przeznaczonego dla państw na poziomie rozwoju poniżej średniej unijnej, wspierającego transport i środowisko, m.in. wytwarzanie energii odnawialnej i inne inwestycje z zakresu ochrony środowiska).

■ Prawa obywatela Unii Europejskiej

Unijne obywatelstwo zostało wprowadzone na mocy traktatu z Maastricht. Przysługuje każdemu obywatelowi państwa członkowskiego UE (od momentu nabycia obywatelstwa tego państwa). Obywatelstwo unijne ma charakter dodatkowy, co oznacza, że nie zastępuje obywatelstwa państwa, a tylko je uzupełnia. Wynikają z niego prawa do:

- ▶ przebywania i podróżowania na obszarze całej UE,
- ▶ głosowania i kandydowania w wyborach lokalnych i do Parlamentu Europejskiego w państwie UE, w którym znajduje się miejsce stałego zamieszkania obywatela,
- ▶ korzystania z opieki dyplomatycznej i konsularnej dowolnego państwa UE na obszarze państw trzecich, jeżeli macierzyste państwo obywatela UE nie utrzymuje tam swoich placówek zagranicznych,
- ▶ kierowania petycji do Parlamentu Europejskiego oraz składania skarg do Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich,
- ▶ wglądu w dokumenty Parlamentu Europejskiego, Rady Unii Europejskiej i Komisji Europejskiej (pod pewnymi warunkami),
- ▶ wolnego i równego dostępu do zatrudnienia w administracji unijnej.

Jakie możliwości daje państwu i różnym grupom osób członkostwo w UE?

Korzyści z członkostwa w Unii Europejskiej	
Dla młodych ludzi	• Możliwość nauki za granicą. • Udział w unijnych wymianach międzynarodowych.
Dla pracowników	• Ułatwienia dotyczące podejmowania pracy we wszystkich państwach UE. • Poprawa standardów zatrudnienia.
Dla przedsiębiorców	• Dostęp do jednolitego europejskiego rynku zbytu. • Możliwość korzystania z funduszy unijnych. • Brak barier celnych w handlu z państwami UE.
Dla wszystkich obywateli	• Poprawa warunków życia i spadek bezrobocia. • Zwiększenie otwartości społeczeństwa i podniesienie poziomu tolerancji. • Możliwość łatwego przemieszczania się po obszarze całej UE.
Dla państwa	• Wzrost znaczenia na arenie międzynarodowej. • Przyspieszenie rozwoju gospodarczego. • Możliwość korzystania z funduszy UE i unijnych programów operacyjnych.

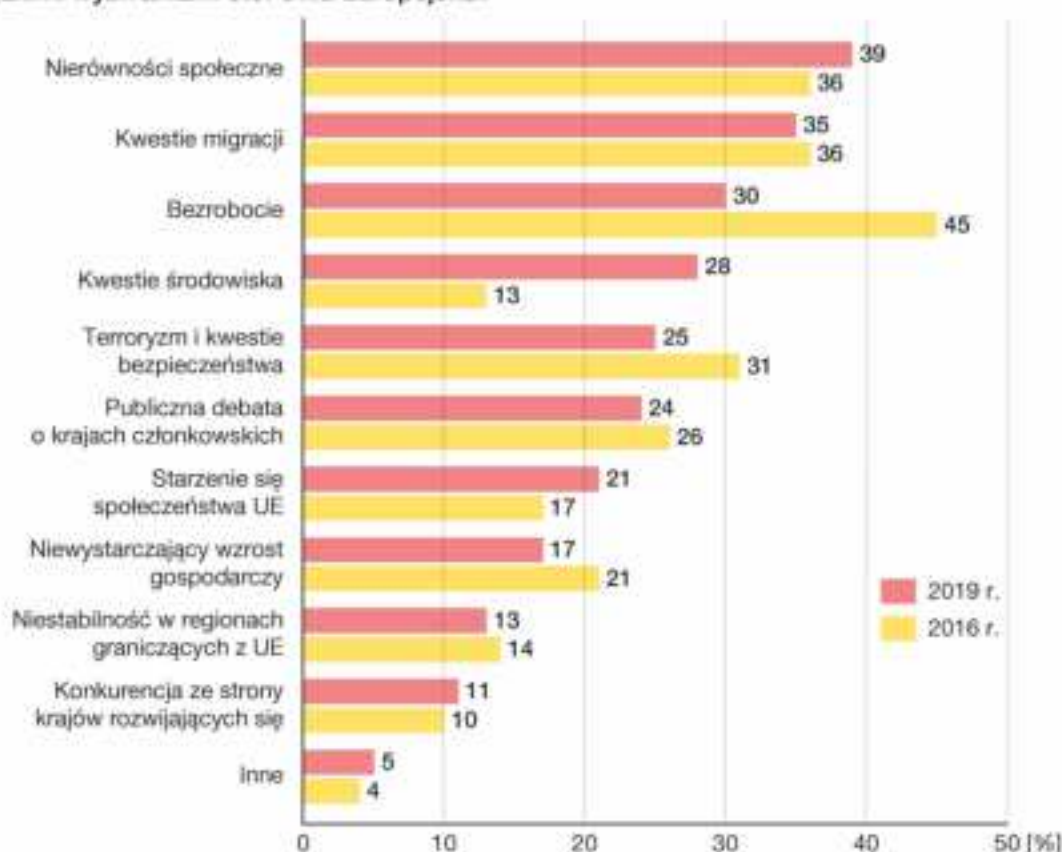
■ Główne instytucje i organy Unii Europejskiej

Komisja Europejska	Parlament Europejski	Rada Europejska	Rada Unii Europejskiej	Trybunał Sprawiedliwości UE
Skład				
W skład Komisji Europejskiej (KE) wchodzi obecnie Przewodniczący KE oraz 27 komisarzy – przedstawicieli każdego z państw członkowskich UE. Są oni wybierani spośród europosłów na 5-letnią kadencję wspólnie przez Radę Europejską i Parlament Europejski.	Parlament Europejski (PE) składa się z 705 eurodeputowanych, którzy są wyłaniany w bezpośrednich, powszechnych, proporcjonalnych, równych wyborach w głosowaniu tajnym, odbywającym się co 5 lat. PE pracuje w Strasburgu oraz w Brukseli i Luksemburgu.	Radę Europejską (RE) tworzą szefowie rządów państw UE, Przewodniczący RE oraz Przewodniczący KE. W posiedzeniach RE uczestniczy również Wysoki Przedstawiciel UE do Spraw Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa.	Tworzą ją ministrowie z państw członkowskich kierujący resortami odpowiedzialnymi za kwestie rozpatrywane na danym posiedzeniu. Oznacza to, że skład RUE nie jest stały.	Obejmuje dwa organy: Trybunał Sprawiedliwości oraz Sąd. W skład Trybunału wchodzi 27 sędziów – reprezentantów każdego państwa UE – oraz 11 rzeczników generalnych. W skład Sądu wchodzi po dwóch sędziów z każdego państwa członkowskiego.
Siedziba				
				
Siedziba KE w Brukseli	Siedziba PE w Strasburgu	Siedziba RE w Brukseli	Siedziba RUE w Brukseli	Siedziba TSUE w Luksemburgu
Organizacja				
Na czele tego organu stoi Przewodniczący KE, który wyznacza kierunki pracy Komisji. Każdy z komisarzy jest odpowiedzialny za określony obszar aktywności UE.	Europosłowie nie reprezentują ani państw, w których zostali wybrani, ani partii, do których należą, ale społeczeństwo całej UE. W PE funkcjonują frakcje zrzeszające posłów zgodnie z ich przynależnością polityczną.	Obrady RE odbywają się cztery razy w roku w Brukseli. Większość decyzji podejmowana jest w drodze konsensusu. Posiedzenia zwołuje Przewodniczący RE, wybierany przez członków Rady na 2,5 roku.	RUE obraduje w 10 różnych składach, zależnie od omawianego obszaru polityki UE. Posiedzeniom przewodniczy minister z państwa, które sprawuje prezydencję UE. Prezydencja trwa pół roku i ma charakter rotacyjny.	Sędziowie i rzecznicy generalni powoływani są przez rządy państw UE na 6-letnią kadencję. Wyłaniają oni spośród siebie prezesa Trybunału. Do każdej sprawy przydzielani są sędzia i rzecznik generalny.
Funkcje				
KE jest jedyną instytucją UE, której przysługuje prawo inicjatywy prawodawczej, co oznacza, że pełni ona funkcję legislacyjną. KE realizuje również kompetencje nadzorcze i kontrolne. Zarządza polityką UE i reprezentuje ją na arenie międzynarodowej.	PE jest organem prawodawczym UE – wspólnie z RUE uchwała akty prawa wspólnotowego i budżet UE, których projekty przedstawia KE. Nie posiada jednak inicjatywy legislacyjnej. PE pełni funkcje kontrolne i kreacyjne, np. w stosunku do KE.	RE to organ, w którym jest realizowana współpraca polityczna na najwyższym szczeblu. Rada określa kierunki rozwoju i priorytety UE oraz kształtuje wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa. Przewodniczący RE reprezentuje UE na zewnątrz.	RUE wspólnie z PE uchwała akty prawa europejskiego i budżet UE, realizując funkcję legislacyjną, jednak podobnie jak PE nie posiada inicjatywy ustawodawczej. Koordynuje politykę państw UE oraz podpisuje umowy między UE a innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi.	Trybunał Sprawiedliwości ustala jednolitą wykładnię prawa unijnego na całym obszarze UE oraz kontroluje jego przestrzeganie przez państwa członkowskie i instytucje UE. Rozstrzyga także spory prawne między rządami państw Unii a jej organami.

- 1 Wyjaśnij, jakie były przyczyny integracji państw Europy Zachodniej po II wojnie światowej.
- 2 Zapoznaj się z mapą na s. 172 podręcznika i wykonaj polecenia. Praca z mapą
 - a) Wymień państwa członkowskie Unii Europejskiej oraz te należące do strefy Schengen i posługujące się walutą euro.
 - b) Odpowiedz, które państwa kandydują do Unii Europejskiej, a które państwo ją opuściło.
- 3 Omów główne zasady określające funkcjonowanie Unii Europejskiej.
- 4 Zapoznaj się z danymi przedstawionymi na wykresie i wykonaj polecenia. Praca z wykresem

Przed jakimi wyzwaniami stoi Unia Europejska?

Źródło: Standard Eurobarometer 91, czerwiec 2019, ec.europa.eu [dostęp: 2.01.2020].

- a) Odpowiedz, jakie są – zdaniem respondentów – główne wyzwania stojące przed UE.
- b) Porównaj odpowiedzi badanych udzielone w 2016 i 2019 r. Sformułuj wniosek wynikający z danych zaprezentowanych na wykresie.
- 5 Wymień i scharakteryzuj najważniejsze obszary funkcjonowania Unii Europejskiej.
- 6 Wyjaśnij, czym jest obywatelstwo unijne. Wymień uprawnienia, jakie z niego wynikają.
- ! 7 Rozważ, jakie korzyści i koszty wyniknęły dla Polski z członkostwa w Unii Europejskiej. Weź pod uwagę okres od momentu przystąpienia do UE do chwili obecnej.

- 8** Określ, do których aktów prawa pierwotnego Unii Europejskiej odnoszą się opisy.
- A** Postanowienia zawarte w tym akcie prawnym dotyczą kwestii związanych z godnością człowieka, swobodami obywatelskimi, zakazem dyskryminacji i solidarnością międzyludzką.
 - B** Na mocy tej umowy przekształcono Unię Europejską w jednolitą organizację o charakterze ponadnarodowym. W akcie tym określono również jej kompetencje oraz zasady funkcjonowania.
 - C** Jego ustanowienie przyczyniło się do podniesienia poziomu bezpieczeństwa w elektrowniach atomowych i ułatwiło prowadzenie badań w dziedzinie atomistyki.
 - D** Na mocy tej umowy powstała Unia Europejska. Akt ten wprowadzał reformy dotyczące gospodarki i polityki wewnętrznej oraz ustanawiał obywatelstwo UE.
- ★ **9** Odpowiedz, który z traktatów rewizyjnych wprowadził największe zmiany w funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Wymień jego najważniejsze postanowienia.
- 10** Wymień główne instytucje i organy Unii Europejskiej. Przedstaw ich skład i kompetencje.
- 11** Oceń, które z podanych zdań są prawdziwe, a które – fałszywe.
- A** Parlament Europejski posiada inicjatywę ustawodawczą.
 - B** W skład Komisji Europejskiej wchodzi eurodeputowani zatwierdzeni przez PE i RE.
 - C** Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej pełnią funkcję legislacyjną w UE.
 - D** Posiedzenia Rady Europejskiej odbywają się raz na kwartał w Strasburgu.
- ★ **12** Odszukaj w dostępnych źródłach informacje na temat procedury akcesyjnej oraz o stanie negocjacji prowadzonych przez UE z państwami o statusie oficjalnych kandydatów do członkostwa. Przedstaw w wypracowaniu główne problemy, jakie pojawiają się podczas tych rozmów. Oceń także, które z państw kandydujących ma największe szanse na przystąpienie do UE w najbliższych latach.
- ★ **13** Zapoznaj się z tekstem źródłowym, a następnie sformułuj definicję terminu „organizacja ponadnarodowa”. Wyjaśnij także, dlaczego Unię Europejską uznaje się za taki wyjątkowy podmiot prawnomiędzynarodowy.

Praca z tekstem źródłowym

Cechy charakterystyczne UE wykazują zarówno wspólne punkty między nią a klasycznymi organizacjami międzynarodowymi i strukturami federalnymi, jak i różnice. Sama UE [...] jest nadal w fazie rozwoju, a jej końcowy kształt nie jest jeszcze znany. Jedynym punktem wspólnym między tradycyjnymi organizacjami międzynarodowymi a UE jest to, że ona również wywodzi się z traktatów międzynarodowych. Jednakże UE oddaliła się już znacznie od swoich międzynarodowych korzeni. Stało się tak dlatego, że traktaty ustanawiające Unię doprowadziły do utworzenia niezależnej unii, wyposażonej w suwerenne prawa i własne kompetencje. Państwa członkowskie przekazały na rzecz tej unii część swej suwerenności [...]. Te różnice [...] zbliżają [UE] [...] do struktury państwowej, [...] kompetencje instytucji UE ograniczone są do pewnych dziedzin i celów wyznaczonych przez Traktaty. [...] UE nie dysponuje ani kompetencjami, jakie mają suwerenne państwa, ani zdolnością wyznaczania sobie nowych kompetencji [...]. Dlatego UE nie jest ani klasyczną organizacją międzynarodową, ani stowarzyszeniem państw, lecz autonomicznym podmiotem [...]. W terminologii prawniczej mówi się w tym kontekście o „organizacji ponadnarodowej”.

Źródło: *Natura prawna UE*, [w:] K.D. Borchardt, *ABC prawa Unii Europejskiej*, Komisja Europejska 2017, s. 48–49, publications.europa.eu/pl [dostęp: 7.05.2020].

Traktat północnoatlantycki | cele i zadania NATO | organy NATO

Od dziesięcioleci Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego, czyli NATO, jest jednym z głównych podmiotów gwarantujących utrzymanie ładu międzynarodowego. Czym zajmuje się ta organizacja? Jaki ma wpływ na ochronę pokoju na świecie?

■ Geneza NATO

Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego jest sojuszem państw o charakterze polityczno-wojskowym, który powstał w 1949 r. na mocy *Traktatu północnoatlantyckiego*, określanego również jako traktat waszyngtoński. Przymierze zawarły wówczas Stany Zjednoczone, Kanada oraz 10 państw Europy Zachodniej: Belgia, Dania, Francja, Holandia, Islandia, Luksemburg, Norwegia, Portugalia, Wielka Brytania i Włochy. Głównymi przyczynami powołania NATO były obawy przed potencjalną agresją ze strony Związku Radzieckiego oraz dążenia do powstrzymania w Europie procesu ponownej militarystyki.

Zgodnie z przepisami traktatu obowiązkiem sygnatariuszy jest rozwiązywanie sporów drogą pokojową. Państwa członkowskie NATO zadeklarowały, że w stosunkach międzynarodowych powstrzymają się od stosowania siły lub groźby użycia siły oraz że będą rozwijać indywidualne i zbiorowe zdolności do odpierania napaści zbrojnych.

Podstawowa reguła funkcjonowania NATO głosi, że zbrojna napaść na jedno z państw członkowskich zostanie uznana za atak na wszystkie pozostałe. Wynika to z *artykułu 5 Traktatu północnoatlantyckiego*. Kraje należące do NATO zobowiązały się

w nim, że udzielą pomocy każdemu napadniętemu państwu członkowskiemu, podejmując niezwłocznie działania z wykorzystaniem środków niezbędnych do odparcia agresji, w tym środków militarnych.

■ Czy wiesz, że...

Na postanowienia z art. 5 pierwszy raz w historii NATO powołano się już po zakończeniu zimnej wojny – po zamachach terrorystycznych z 11 września 2001 r. na Nowy Jork i Waszyngton. Skutkiem zastosowania tego artykułu było rozpoczęcie 7 października 2001 r. inwazji sił NATO na Afganistan, w którym rządził współpracujący z Al-Kaidą fundamentalista islamski – talibowie.

■ Cele NATO

Po rozpadzie Związku Radzieckiego nastąpiła zmiana dotycząca priorytetów w działalności NATO. Do końca zimnej wojny skupiało się ono na ochronie terytoriów swoich członków przed napaścią z zewnątrz – w latach 90. XX w. zaczęło się angażować w rozwiązywanie konfliktów zbrojnych poza granicami państw należących do organizacji.

Współczesne cele NATO polegają na koordynowaniu polityki obronnej państw członkowskich oraz rozwijaniu dialogu i wspólnych inicjatyw podejmowanych z państwami nieczłonkowskimi, głównie z Europy Wschodniej. Przykładowo, w ramach programu Partnerstwo dla Pokoju czy działalności Rady Partnerstwa Euroatlantyckiego NATO współpracuje m.in. z Rosją, Białorusią, Ukrainą i Gruzją. Sojusz angażuje się też w opanowywanie kryzysów humanitarnych.

Przykład

Stosunki NATO z Federacją Rosyjską

Szczególne znaczenie mają stosunki NATO z Federacją Rosyjską. Przedstawiciele tego państwa długo sprzeciwiali się włączeniu do organizacji państw znajdujących się niegdyś w strefie wpływów ZSRR. 27 maja 1997 r. podpisano *Akt stanowiący o wzajemnych stosunkach, współpracy i bezpieczeństwie między NATO a Federacją Rosyjską*, w którym znalazły się gwarancje pokojowych relacji i zapowiedź bliższej niż dotąd współpracy. W 2002 r. na mocy deklaracji *Stosunki NATO-Rosja: nowa jakość* została utworzona Rada NATO-Rosja, której zadaniem jest prowadzenie dialogu między obiema stronami. NATO czasowo zawiesiło współpracę w ramach tego forum w 2008 r. (po akcji wojsk rosyjskich w Osetii Południowej przeciw Gruzji) oraz w 2014 r. (po interwencji rosyjskiej na Ukrainie).

Więcej informacji:

www.nato.int/docu/review/pl/

Zadania NATO

Rozwijanie przyjaznych stosunków międzynarodowych.

Rozwiązywanie sporów metodami pokojowymi.

Koordinowanie polityki wojskowej i obronnej państw członkowskich (np. ułatwianie wymiany informacji między członkami sojuszu oraz utrzymania łączności z dowództwem i Kwaterą Główną NATO).

Wzmacnianie zdolności obronnych państw należących do organizacji (np. unowocześnianie i ujednolicanie uzbrojenia oraz tworzenie infrastruktury wojskowej na terenie państw NATO).

Pomoc militarna udzielana państwom członkowskim w razie napaści zbrojnej.

Organy NATO

Rada Północnoatlantycka	Jest głównym organem NATO. Jej podstawowym zadaniem jest podejmowanie decyzji w najważniejszych kwestiach związanych z funkcjonowaniem Sojuszu. Podejmuje decyzje jednomyślnie, za zgodą wszystkich państw członkowskich. Rada może obradować na różnych szczeblach z udziałem: • szefów rządów lub państw – w ramach tzw. szczytów NATO (raz do roku); • ministrów spraw zagranicznych – takie posiedzenia odbywają się co najmniej dwa razy w roku; • ministrów obrony lub stałych przedstawicieli państw – te spotkania są organizowane raz w tygodniu. Postanowienia Rady, najczęściej w formie deklaracji lub komunikatów, mają charakter wiążący.
Komitet Wojskowy	Jest głównym organem militarnym NATO. Jego najważniejszym zadaniem jest wydawanie zaleceń dotyczących bieżących spraw wojskowych, np. realizowanych aktualnie misji pokojowych. W posiedzeniach Komitetu biorą udział szefowie sztabów generalnych państw członkowskich – trzy razy w roku, albo reprezentujący ich oficerowie, spotykający się przynajmniej raz w tygodniu.
Grupa Planowania Nuklearnego	Zajmuje się polityką nuklearną NATO, m.in. uwzględnia strategiczną rolę broni jądrowej oraz rozwiązuje problemy z jej rozmieszczeniem. Organ ten tworzą ministrowie obrony państw członkowskich.
Sekretarz Generalny	Jest najwyższym rangą przedstawicielem i rzecznikiem NATO, wybieranym przez Radę Północnoatlantycką na kadencję trwającą 4 lata. Sprawuje zwierzchnictwo nad Sekretariatem Międzynarodowym NATO. Do jego kompetencji należy przewodniczenie obradom Rady Północnoatlantyckiej i Grupy Planowania Nuklearnego, a także reprezentowanie NATO na arenie międzynarodowej. Może występować w roli mediatora w sporach między państwami członkowskimi.

NATO a pokój na świecie

Od początku lat 90. XX w. trwają dyskusje dotyczące przyszłości NATO. Zdaniem niektórych polityków trzeba na nowo określić cele tej organizacji, tak aby skupiła się ona na realizacji zadań niezwiązanych z militarnym bezpieczeństwem państw członkowskich.

O tym się
mówi!

1 „Przedstawiciele ministerstw obrony państw NATO mają na najbliższym spotkaniu ustalić warunki dotyczące odporności [na wpływy i ataki wrogich państw i organizacji] cywilnej infrastruktury telekomunikacyjnej” – poinformował Jens Stoltenberg, sekretarz generalny Sojuszu. W tle pozostaje kwestia dopuszczenia chińskich marek [przedsiębiorstw technologicznych] do budowy innowacyjnej sieci 5G.

„Kwestia infrastruktury cywilnej to odpowiedzialność poszczególnych krajów. Jednak zgodnie z art. 3 naszego traktatu założycielskiego zachowanie odporności jest częścią zobowiązania każdego państwa wobec Sojuszu i wobec siebie nawzajem. Dlatego ministrowie obrony NATO uzgodnią aktualizację naszych podstawowych wymogów dotyczących telekomunikacji cywilnej” – poinformował na konferencji prasowej w Brukseli Stoltenberg.

Jak przekonywał, wymogi te nie są skierowane ani przeciwko konkretnemu krajowi, ani konkretnej firmie. NATO chce, by wszystkie kraje miały niezawodne systemy telekomunikacyjne w czasie pokoju, a co za tym idzie – także w czasie konfliktu. Sekretarz generalny podkreślał, że chodzi również o sieci 5G. Rozwój sieci nowej generacji, która ma m.in. usprawnić ruch samochodów autonomicznych oraz przepływ informacji między maszynami w czasie rzeczywistym, jest postrzegany jako szansa na skok technologiczny. Stany Zjednoczone argumentują, że wykluczenie firm z Chin ma zapewnić, że informacje wymieniane za pośrednictwem urządzeń korzystających z 5G nie będą przekazywane „tylnymi drzwiami” do władz chińskich. Nie wszystkie państwa zachodnie podzielają ten punkt widzenia, dostrzegając w amerykańskich zabiegach raczej starania protekcyjnistyczne niż mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa.

Źródło: NATO zajmie się kwestią bezpieczeństwa w sieci. W tle sprawa 5G. 23 października 2019, www.cyberdefence24.pl [dostęp: 19.11.2019].

2 Gotowość jest jednym z priorytetów NATO od 2014 roku. [...] Mówi się, że przez 40 lat NATO z sukcesem robiło to, do czego zostało utworzone. Miało jeden strategiczny cel: odstraszanie radziecką inwazję na Europę Zachodnią. Wszyscy członkowie Sojuszu doskonale zdawali sobie sprawę z zagrożenia ich bezpieczeństwa narodowego oraz z tego, iż konieczne było zrównoważenie go przez niezbędne siły, które przekonałyby Moskwę o wiarygodności Sojuszu. [...]

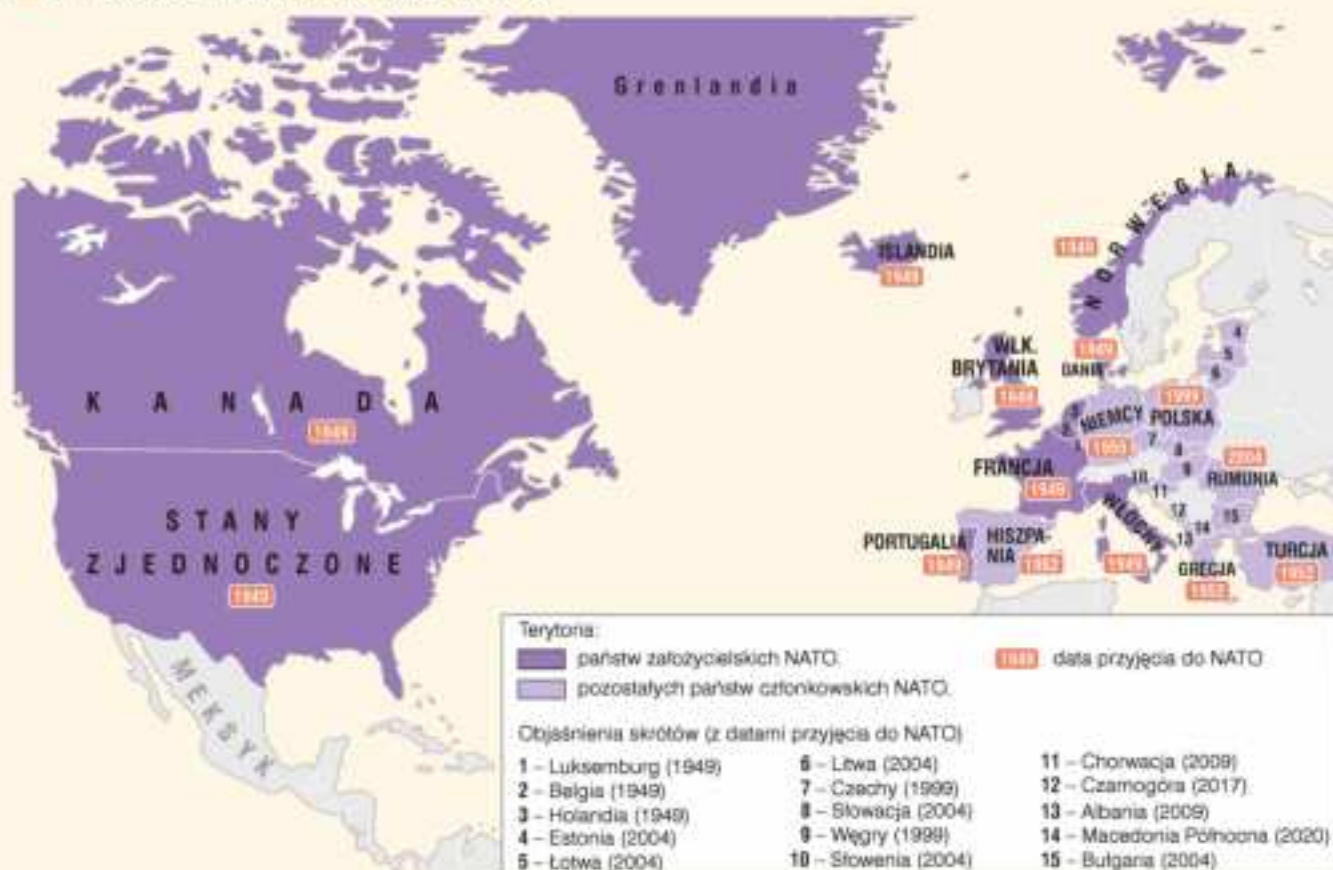
Wydarzenia na Bałkanach, w Azji Środkowej i na Bliskim Wschodzie pokazały, że NATO nie może już ograniczać [się] [...] do [...] obszaru euroatlantyckiego. Jednak inwazja Rosji na Półwysep Krymski oraz [...] we wschodniej Ukrainie, a także jej prowokacyjne działania wojskowe w pobliżu granic NATO pokazały, że odstraszanie i obrona pozostają równie ważne, jak zawsze. [...] NATO zobowiązało się do czynienia tego, do czego zostało powołane, a także o wiele więcej. Na szczycie [...] w Brukseli w 2018 roku ministrowie obrony NATO wsparli nową inicjatywę USA. Znana jest ona jako „4 x 30” i ma na celu stworzenie „kultury gotowości” do „wystawienia w krótkim terminie sił [...] gotowych do walki i [...] zdolnych do szybkiego przemieszczania się w całej Europie”. Celem jest zagwarantowanie, że do roku 2020 NATO będzie miało 30 zmechanizowanych batalionów, 30 uderzeniowych eskadr lotniczych i 30 bojowych okrętów wojennych gotowych do użycia w ciągu 30 dni.

W odróżnieniu od mniej jasnych celów zwiększania wydatków na obronę i osiągania zdolności uzgodnionych podczas szczytu w Walii [w 2014 r.] ta lista celów ma terminarz realizacji mieszczący się w ramach bieżących kadencji większości rządów NATO – a zatem wprowadza pewną możliwość rozliczania z obowiązków [...]. [...] Sojusz musi rozszerzać stosunki z państwami członkowskimi i partnerskimi [...].

Źródło: J. Hill, NATO – gotowe na wszystko?, 24 stycznia 2019, www.nato.int [dostęp: 20.11.2019].

? Wyjaśnij, w jaki sposób NATO realizuje współcześnie zadanie zapewnienia bezpieczeństwa państwom członkowskim.

■ Państwa członkowskie NATO

■ Stany Zjednoczone w strukturach NATO

Kluczowym członkiem Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego są Stany Zjednoczone. Jako lider polityczny i mocarstwo światowe państwo to jest filarem NATO, głównym gwarantem jego istnienia i skuteczności. Ma również decydujący wpływ na decyzje w sprawie przyjęcia nowych członków do Sojuszu. Dominacja USA wynika przede wszystkim z zasobów tego państwa – amerykańskie mocarstwo zapewnia fundusze i siły zbrojne, bez których funkcjonowanie NATO byłoby niemożliwe. USA przeznaczają co roku znaczny procent swoich środków budżetowych na potrzeby tej organizacji, co ma bezpośrednie przełożenie na zdolności militarne Sojuszu i bezpieczeństwo państw członkowskich. W skali globalnej amerykański budżet obronny stanowi ponad 1/3 światowych wydatków na obronność.

USA utrzymują dominującą pozycję także w innych organizacjach międzynarodowych, takich jak ONZ czy WTO. Wynika to stąd, że państwo to przekazuje ogromne sumy na działania na rzecz demokratyzacji i ochrony praw człowieka, a także na cele humanitarne i wsparcie dla krajów rozwijających się.

Przykład

Międzynarodowe Siły Wspierania Bezpieczeństwa

Jedną z najtrudniejszych misji NATO była rozpoczęta w 2001 r. operacja w Afganistanie (ISAF). Celem działań koalicyjnych w tym państwie było zapewnienie na jego terenie bezpieczeństwa, ustanowienie praworządności, stworzenie warunków dla procesu demokratyzacji oraz niedopuszczenie do ponownej aktywacji grup terrorystycznych. Misja ISAF zakończyła się w 2014 r. Jej kontynuacją jest niebojowa misja Resolute Support [czyt.: rezolut saport], mająca na celu wsparcie afgańskich sił bezpieczeństwa.

1 Wymień cele i zadania Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego.

2 Przeczytaj zamieszczony fragment i wykonaj polecenia.

Praca z tekstem źródłowym

Traktat północnoatlantycki

Art. 1

Zgodnie z tym, co oświadczone w *Karcie Narodów Zjednoczonych*, Strony zobowiązują się załatwiać wszelkie spory międzynarodowe, w które mogłyby zostać uwikłane, za pomocą środków pokojowych w taki sposób, aby pokój międzynarodowy, bezpieczeństwo i sprawiedliwość nie zostały narażone na niebezpieczeństwo, jak również powstrzymywać się w swych stosunkach międzynarodowych od użycia lub groźby użycia siły w jakikolwiek sposób niezgodny z celami Narodów Zjednoczonych. [...]

Art. 3

Dla skuteczniejszego osiągnięcia celów niniejszego Traktatu Strony, każda z osobna i wszystkie razem, przez stałą i skuteczną samopomoc i pomoc wzajemną będą utrzymywały i rozwijały swoją indywidualną i zbiorową zdolność do odparcia zbrojnej napaści.

Art. 4

Strony będą się konsultowały, ilekroć zdaniem którejkolwiek z nich zagrożona będzie integralność terytorialna, niezależność polityczna lub bezpieczeństwo którejkolwiek ze Stron.

Art. 5

Strony zgadzają się, że zbrojna napaść na jedną lub kilka z nich w Europie lub Ameryce Północnej będzie uważana za napaść przeciwko nim wszystkim; wskutek tego zgadzają się one na to, że jeżeli taka zbrojna napaść nastąpi, każda z nich, w wykonaniu prawa do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony, uznanego przez Artykuł 51 *Karty Narodów Zjednoczonych*, udzieli pomocy Stronie lub Stronom tak napadniętym, podejmując natychmiast indywidualnie i w porozumieniu z innymi Stronami taką akcję, jaką uzna za konieczną, nie wyłączając użycia siły zbrojnej, w celu przywrócenia i utrzymania bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego. O każdej takiej zbrojnej napaści i o wszystkich środkach zastosowanych w jej wyniku zostanie bezzwłocznie powiadomiona Rada Bezpieczeństwa. Środki takie zostaną zaniechane, gdy tylko Rada Bezpieczeństwa podejmie działania konieczne do przywrócenia i utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

Art. 6

W rozumieniu Artykułu 5 za napaść zbrojną, wymierzoną przeciwko jednej lub kilku Stronom, uważa się napaść zbrojną:

- na terytorium którejkolwiek ze Stron w Europie lub Ameryce Północnej, na algierskie departamenty Francji, na terytorium Turcji lub na wyspy pod jurysdykcją którejkolwiek ze Stron na obszarze północnoatlantyckim na północ od zwrotnika Raka;
- na siły zbrojne, okręty lub samoloty którejkolwiek ze Stron znajdujące się na tych terytoriach lub nad nimi, albo na jakimkolwiek innym obszarze w Europie, na którym w dniu wejścia w życie Traktatu stacjonowały wojska okupacyjne którejkolwiek ze Stron, lub też na Morzu Śródziemnym czy na obszarze północnoatlantyckim na północ od zwrotnika Raka.

Źródło: *Traktat północnoatlantycki*, www.nato.int [dostęp: 17.12.2019].

- a) Odpowiedz, jaka zasada prawa międzynarodowego przyświecała twórcom traktatu.
- b) Wymień zobowiązania, jakie nałożono na strony w art. 3 i 4.
- c) Odpowiedz, jakie zasady funkcjonowania NATO zostały uregulowane w art. 5 *Traktatu północnoatlantyckiego*.
- d) Określ, jaką funkcję pełni Rada Bezpieczeństwa ONZ w razie zastosowania art. 5 traktatu waszyngtońskiego.
- e) Wyjaśnij – na podstawie art. 6 *Traktatu północnoatlantyckiego* – co jest uważane za napad zbrojny na państwa członkowskie NATO.

3 Podaj nazwy organów NATO, do których odnoszą się zamieszczone opisy.

- A** Zajmuje się polityką nuklearną – tworzą go ministrowie obrony państw członkowskich.
- B** Jest najwyższym rangą przedstawicielem NATO. Przewodniczy obradom Rady Północnoatlantyckiej i reprezentuje NATO na arenie międzynarodowej.
- C** Wydaje zalecenia dotyczące bieżących spraw wojskowych. Jest głównym organem militarnym NATO.
- D** Jego członkowie w sposób jednomyślny podejmują decyzje w najważniejszych kwestiach dotyczących funkcjonowania Sojuszu. Mogą oni obradować na różnych szczeblach, np. w ramach szczytów NATO.

! 4 Przeprowadźcie w klasie dyskusję na temat wpływu NATO na utrzymanie pokoju międzynarodowego. Podzielcie się na dwie grupy. Pierwszy zespół przygotowuje argumenty na poparcie opinii, że funkcjonowanie NATO ma duże znaczenie dla utrzymania światowego pokoju, a drugi – argumenty przeciw tej tezie. W dyskusji odwołajcie się do konkretnych działań podejmowanych przez NATO.

[Na forum klasy](#)

! 5 Wyjaśnij, jaką rolę w Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego pełnią Stany Zjednoczone. Określ także, jaka jest pozycja tego państwa na świecie.

★ 6 Poszukaj w dostępnych źródłach informacji dotyczących jednej z operacji militarnych NATO. Sporządź notatkę na jej temat – uwzględnij przyczyny, cele i przebieg tej akcji oraz jej odbiór przez opinię publiczną. Oceń, czy decyzja o podjęciu operacji była słuszna. Uzasadnij swoje stanowisko.

7 Wyraż opinię na temat problemu, którego dotyczy dyskusja na forum internetowym.

[Wątek na forum](#)

Główna
Powiadomienia
Wyloguj

Jak oceniasz ponad 20 lat członkostwa Polski w NATO?

Majka 2 godz.

Uważam że członkostwo w NATO to dla nas przede wszystkim gwarancja pokoju i bezpieczeństwa. Polska może być pewna zaangażowania sojuszników w przypadku napad zbrojnej na nasze terytorium.

Jarek 2 min

Ja nie jestem pewien zaangażowania ze strony sojuszników. Myślę, że opieranie bezpieczeństwa Polski tylko na przynależności do NATO jest błędem. Już nie raz w naszej historii zawiedliśmy się, licząc na pomoc innych państw.

polityka zagraniczna | dyplomacja | ambasada | konsulat

Polska – jak każde inne państwo – prowadzi swoją politykę zagraniczną z uwzględnieniem dynamicznego charakteru relacji międzynarodowych. Swoje cele realizuje przede wszystkim dzięki działalności placówek dyplomatycznych i konsularnych. Część z nich zajmuje się ochroną praw polskich obywateli przebywających za granicą. Jak realizują one to zadanie? W jaki sposób państwo polskie może kontaktować się z władzami innych państw? Od czego zależy jego polityka zagraniczna? W jakich okolicznościach możesz otrzymać pomoc konsularną podczas pobytu w innym państwie?

■ Polityka zagraniczna

Jest to ogół aktywności zewnętrznych państwa, które podejmuje ono w zgodzie ze swoją **racją stanu**, czyli z zasadą, według której interes państwowy jest dobrem nadrzędnym. Polityka zagraniczna jest tym samym procesem realizowania przez rządzących określonych celów zewnętrznych. Cele te są wyznaczane z uwzględnieniem:

- ▶ **interesów narodowych (ogółu obywateli)**, a w zasadzie na podstawie sposobu rozumienia tych interesów przez osoby sprawujące władzę i odpowiedzialne za kształt polityki zagranicznej;
- ▶ oceny dotyczącej **możliwości państwa** – tego, jakie działania jest ono w stanie podejmować – również dokonywanej przez rządzących.

W konsekwencji kształt polityki zagranicznej w dużym stopniu zależy od tego, w jaki sposób dobro danego państwa postrzegają

przedstawiciele jego władz oraz jak oceniają oni prawdopodobieństwo realizacji swoich planów.

■ Czym jest dyplomacja?

Jednym z podstawowych narzędzi wykorzystywanych w procesie kształtowania polityki zagranicznej jest dyplomacja. Jej cele są realizowane przez stałe i czasowe przedstawicielstwa danego państwa za granicą, przede wszystkim przez **ambasady** funkcjonujące w innych państwach. Do zadań tych placówek dyplomatycznych należy utrzymywanie i rozwijanie kontaktów z przedstawicielami państw przyjmujących (gospodarzy).

Politykę zagraniczną prowadzą zarówno zawodowi dyplomaci, jak i politycy, w tym przede wszystkim:

- ▶ najwyżsi rangą przedstawiciele państwa, czyli **ambasadorowie i konsulowie**, którzy mieszkają w państwach przyjmujących, a także **negocjatorzy** wysyłani doraźnie z **misjami dyplomatycznymi** (najczęściej w tej roli występują znane, wybitne osobistości z polityki i kultury);
 - ▶ osoby sprawujące rządy w państwie: **członkowie organów władzy wykonawczej**, którzy uczestniczą w różnego rodzaju konferencjach międzynarodowych, np. w szczytach głów państw i szefów rządów, a także **parlamentarzyści i samorządowcy** biorący udział w spotkaniach ze swoimi zagranicznymi odpowiednikami.
- Współcześnie tradycyjną dyplomację uzupełnia **dyplomacja publiczna**, która polega przede wszystkim na prowadzeniu

na szeroką skalę **działań informacyjno-promocyjnych**. Celem kampanii marketingowych realizowanych w ramach takiej dyplomacji jest kształtowanie pozytywnych poglądów zagranicznej opinii publicznej na temat danego państwa, co służy jego interesom, np. rozwojowi turystyki.

■ Czym zajmują się ambasady?

Ambasady to stałe misje dyplomatyczne, którymi kierują szefowie misji, czyli **ambasadorowie**. Placówki te działają z reguły w stolicach państw przyjmujących. Do ich głównych zadań należy reprezentowanie państwa wysyłającego, ochrona jego interesów oraz kształtowanie jego przyjaznych stosunków z państwem przyjmującym. Prócz tych podstawowych celów ambasady realizują także działania promujące kraj oraz gwarantujące ochronę obywatelom za granicą. O szerokim zakresie kompetencji tych placówek świadczą tworzone w ich ramach wydziały, zajmujące się m.in. sprawami administracyjnymi, finansowymi, handlowymi, wojskowymi czy kulturalno-prasowymi. Przy wielu ambasadach działają również wydziały konsularne, które zapewniają opiekę obywatelom RP przebywającym na obszarze państwa przyjmującego.

Czy wiesz, że...

Członkom misji dyplomatycznych przysługują specjalne przywileje, m.in. nietykalność osobista – dotycząca również prywatnych środków transportu, rezydencji, korespondencji, mebla i dokumentów – oraz zwolnienie z rewizji osobistej i rewizji bagażu. Dyplomaci posiadają **immunitet**, dzięki któremu nie mogą odpowiadać za naruszenie prawa państwa przyjmującego. Placówki dyplomatyczne podlegają bowiem tylko prawu państwa wysyłającego. Ambasady mogą też udzielać schronienia osobom, którym grożą sankcje prawne, czyli azylu politycznego. Zakazane jest ponadto przeszukiwanie pomieszczeń w danej placówce oraz kontrolowanie jej korespondencji, dokumentacji i archiwów przez służby państwa przyjmującego.

■ Urzędy konsularne

Dzieli się je na **konsulaty generalne**, konsulaty, wicekonsulaty i **agencje konsularne**. Kierują nimi konsulowie. Urzędy konsularne RP są zlokalizowane w miejscach, w których występują duże skupiska Polaków, ponieważ ich zadaniem jest wspieranie obywateli polskich przebywających za granicą: udzielanie im potrzebnej pomocy oraz ochrona ich praw i interesów. Do innych kompetencji konsulów należy obrona polskich interesów gospodarczych i czuwanie nad wykonywaniem umów międzynarodowych.

Urzędy konsularne wydają także wizy, czyli pozwolenia na wjazd do Polski dla obywateli państw, z którymi RP nie zawarła umowy o ruchu bezwizowym.

Konsulaty honorowe

Są zarządzane przez konsulów honorowych, którzy w odróżnieniu od konsulów zawodowych za swoją pracę nie pobierają wynagrodzenia, a często także samodzielnie utrzymują finansowo siedzibę urzędu konsularnego. Zazwyczaj są oni obywatelami państwa przyjmującego, jednocześnie jednak przysługuje im status urzędników konsularnych państwa wysyłającego. Dzięki temu mogą wykonywać te same czynności, co zwykli konsulowie, choć zakres przyznawanych im immunitetów i przywilejów jest ograniczony. Konsulaty honorowe stanowią większość polskich urzędów konsularnych. Ponadto niektórzy konsulowie honorowi są powoływani do kierowania konsulatami generalnymi.

Instytuty polskie

Instytucje te zajmują się dyplomacją publiczną i kulturalną. Ich głównym zadaniem jest promocja Polski na świecie, w tym budowanie rozpoznawalności i konkurencyjności naszego kraju oraz umacnianie jego międzynarodowej pozycji.

■ Kiedy potrzebujemy pomocy konsula?

Zadaniem konsulatów RP jest ochrona praw obywateli polskich przebywających za granicą. W jakich sytuacjach warto skorzystać z pomocy konsularnej?

Utrata dokumentu podróży

Jeśli obywatel RP zgubił paszport lub dowód osobisty za granicą, konsul RP może wydać paszport tymczasowy, aby osoba ta mogła wrócić do miejsca stałego zamieszkania. Uprawnione do tego są wyłącznie urzędy konsularne – paszportów tymczasowych nie wydają konsulowie honorowi.

Utrata środków finansowych

Jeżeli obywatel RP np. zgubi portfel albo zostanie okradziony, konsul ma obowiązek ułatwić mu odbiór środków pieniężnych przekazanych przez jego krewnych lub znajomych za pośrednictwem banku lub innej firmy świadczącej usługi finansowe. W uzasadnionych przypadkach pieniądze mogą zostać przebrane na konto Ministerstwa Spraw Zagranicznych. W sytuacjach szczególnych konsul RP może udzielić obywatelowi pomocy finansowej niezbędnej do powrotu do Polski najtańszym środkiem transportu. Osoba ubiegająca się o takie wsparcie musi złożyć pisemne zobowiązanie do późniejszego zwrotu środków.

Zatrzymanie lub aresztowanie

Konsul uzyskuje od miejscowych władz informacje o powodach zatrzymania obywatela RP, o procedurze sądowej, w której będzie on uczestniczył, a także o grożącej mu karze. Pomaga osobie aresztowanej w zatrudnieniu pełnomocnika prawnego, np. udostępniając jej listę miejscowych adwokatów. Może także powiadomić bliskich obywatela o zaistniałej sytuacji. Utrzymuje kontakt z zatrzymanym do czasu rozstrzygnięcia sprawy.

Zaginienie

Gdy zostanie poinformowany o tym, że obywatel RP zaginął na terenie obcego państwa, konsul sprawdza – w porozumieniu z miejscowymi władzami – czy poszukiwana osoba nie przebywa w szpitalu lub areszcie.

Śmierć bliskiej osoby

W razie zgonu obywatela RP za granicą konsul powiadamia rodzinę zmarłego – za pośrednictwem właściwego urzędu wojewódzkiego – a także służy jej pomocą w załatwianiu formalności na miejscu. Konsulat nie finansuje transportu ciała do Polski.

Wybory

Obywatele Polski mieszkający na stałe poza granicami kraju lub przebywający czasowo za granicą mają możliwość głosowania w wyborach w konsulatach. Osoby te muszą legitymować się ważnym paszportem lub, na terenie UE, dowodem osobistym oraz złożyć wniosek do konsula o dopisanie do spisu wyborców. W dniu wyborów powinni udać się do najbliższego polskiego konsulatu, w którym zlokalizowana jest komisja wyborcza.

Ślub

Konsul może udzielić ślubu cywilnego obywatelom polskim przebywającym za granicą. Aby zawrzeć związek małżeński w konsulacie, należy najpóźniej 30 dni przed przewidzianym terminem wyrazić taką wolę i złożyć odpowiednie zaświadczenie z właściwego urzędu stanu cywilnego.

Stale przedstawicielstwa

Funkcjonują przy organizacjach międzynarodowych i ponadnarodowych. Polska utrzymuje takie przedstawicielstwa przy:

- ▶ Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) oraz przy jego biurach i agencjach w Nowym Jorku, Genewie, Wiedniu i Nairobi (stały przedstawiciel RP funkcjonuje też przy agencjach ONZ w Rzymie),
- ▶ Unii Europejskiej (UE) w Brukseli,
- ▶ Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego (NATO) w Brukseli,
- ▶ Radzie Europy (RE) w Strasburgu,
- ▶ Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) w Wiedniu,
- ▶ Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) w Paryżu.

Działalność polskiej dyplomacji

Zgodnie ze strategią polskiej polityki zagranicznej głównymi priorytetami polskiej dyplomacji są kwestie bezpieczeństwa, rozwój gospodarczy i budowanie pozytywnego wizerunku Polski na świecie. Są one realizowane m.in. przez współpracę międzynarodową, podejmowaną np. w ramach podanych inicjatyw.

- ▶ **Grupa Wyszehradzka (V4)** – regionalne zrzeszenie czterech państw środkowoeuropejskich: Polski, Czech, Słowacji i Węgier. Jej działania koncentrują się na umacnianiu pozycji gospodarczej i politycznej państw członkowskich, w tym na zapewnieniu im bezpieczeństwa energetycznego i rozbudowie ich infrastruktury transportowej.
- ▶ **Partnerstwo Wschodnie (PW)** – program realizowany przez UE w ramach europejskiej polityki sąsiedztwa z inicjatywy Polski i Szwecji. Ma na celu zacieśnienie relacji pomiędzy Unią Europejską a państwami Europy Wschodniej. Propozycja udziału w PW jest adresowana do sześciu państw: Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Gruzji, Mołdawii i Ukrainy.

- ▶ **Trójkąt Weimarski** – międzynarodowe ugrupowanie zrzeszające Polskę, Francję i Niemcy, powołane jako forum, na którym te trzy państwa mogłyby konsultować się w sprawach polityki europejskiej. Podejmują one również inicjatywy społeczne, takie jak wymiany młodzieży, współpraca kulturalna, kontakty miast i regionów.
- ▶ **Trójmorze** – międzynarodowy związek gospodarczo-polityczny skupiający 12 państw leżących między Morzem Bałtyckim, Morzem Adriatyckim i Morzem Czarnym, w tym Polskę. Jego priorytetem jest rozwój spójnej infrastruktury i gospodarki w regionie.

Polska jest ponadto aktywnym członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych, Paktu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. Do priorytetów polskiej polityki zagranicznej należą również relacje transatlantyckie, polityka wschodnia oraz region Morza Bałtyckiego.

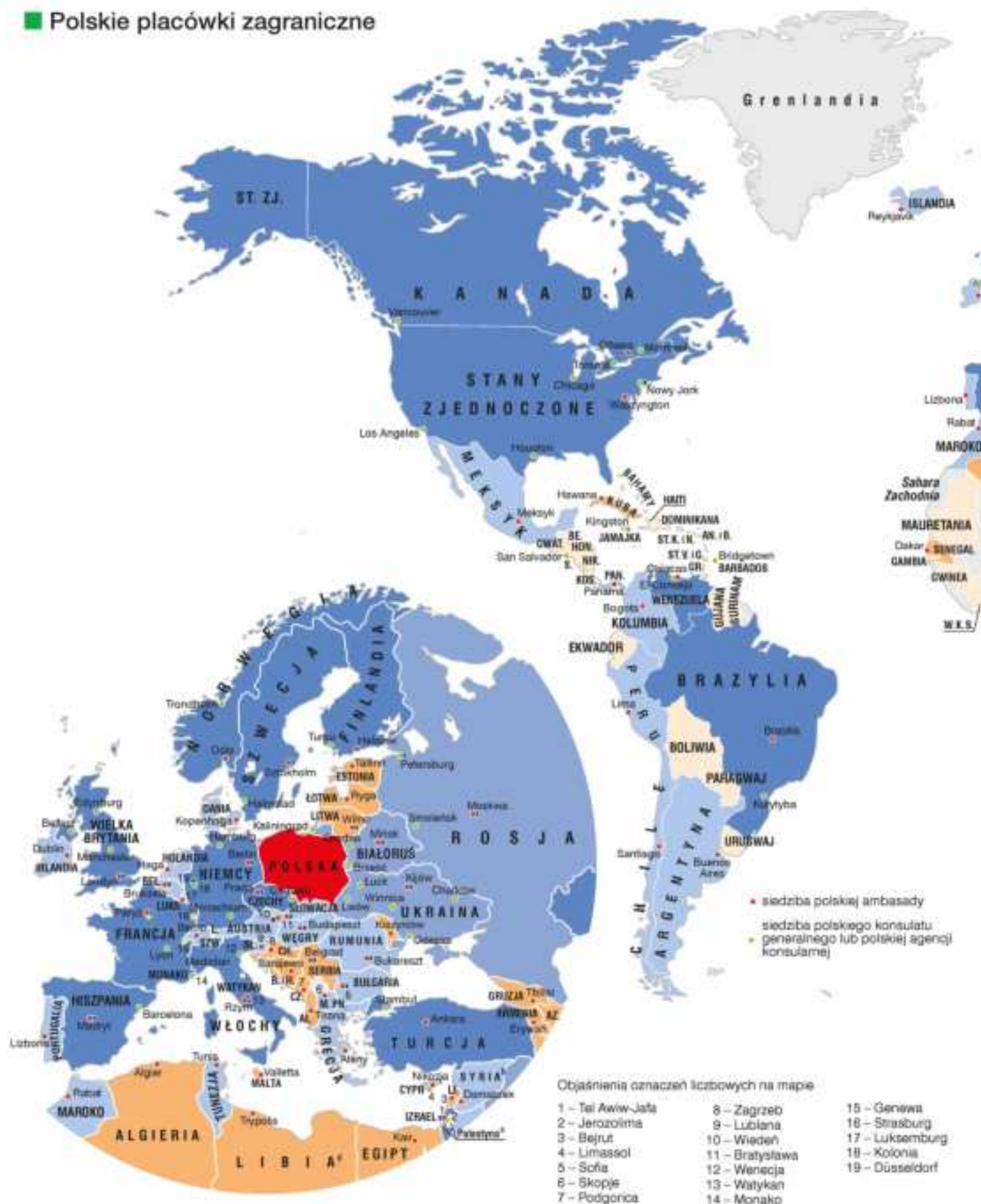
Przykład

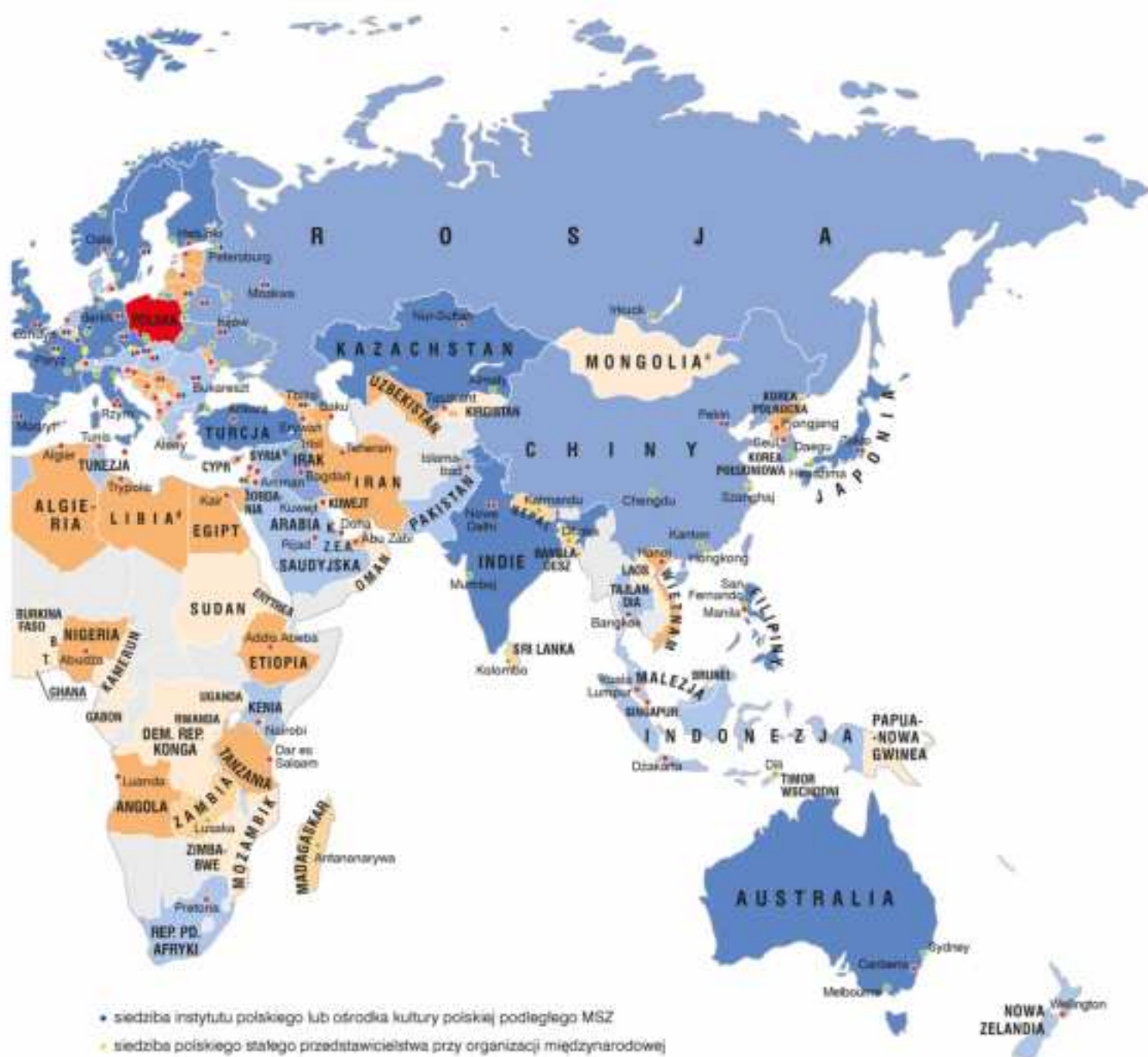
Stanowisko Grupy Wyszehradzkiej w sprawie sztucznej inteligencji

„Z inicjatywy Polski państwa Grupy Wyszehradzkiej (V4) przyjęły wspólne stanowisko w sprawie sztucznej inteligencji [ang. AI] i jej potencjału dla rozwoju gospodarki UE. [...] Rozwój sztucznej inteligencji nabiera tempa, dlatego konieczne jest oszacowanie korzyści oraz ewentualnych zagrożeń powiązanych z rozwojem technologii opartych o AI. [...] wzywamy Komisję Europejską do dalszego zaangażowania w proces rozwoju tej technologii. Zwracamy uwagę na potencjał rozwoju europejskich przedsiębiorstw w oparciu o AI, ale jednocześnie wskazujemy na konieczność pogłębionej analizy skutków prawnych i ekonomiczno-społecznych. Proponujemy konkretne rozwiązania, tj. utworzenie wirtualnych magazynów danych czy powołanie, na poziomie UE, obserwatorium AI.”

Źródło: Stanowisko Grupy Wyszehradzkiej dotyczące sztucznej inteligencji, komunikat Ministerstwa Cyfryzacji z 10 kwietnia 2018 r., www.gov.pl [dostęp: 10.12.2019].

■ Polskie placówki zagraniczne

- siedziba instytutu polskiego lub ośrodka kultury polskiej podległego MSZ
- siedziba polskiego stałego przedstawicielstwa przy organizacji międzynarodowej

Państwa, w których Polska posiada:

- ambasadę, konsulat generalny (lub agencję konsularną) oraz konsulat honorowy.
- ambasadę oraz konsulat generalny (lub agencję konsularną).
- ambasadę oraz konsulat honorowy

- wyłącznie ambasadę
- wyłącznie konsulat generalny
- wyłącznie konsulatory honorowe (jeden albo dwa)

Objaśnienia skrótów nazw państw

AL. – Albania	CH. – Chorwacja	LI. – Liban	ST. V. i G. – Saint Vincent i Grenadyny
AN. i B. – Antigua i Barbuda	CZ. – Czeskoczechia	LUXS. – Luksemburg	SZW. – Szwajcaria
AZ. – Azerbejdżan	GR. – Grecja	NIK. – Nikaragua	T. – Togo
B. – Benin	HON. – Honduras	PAN. – Panama	W. – Watykan
BE. – Belgia	K. – Katar	S. – Salwador	W. K. S. – Wybrzeże Kości Słoniowej
BEL. – Belgia	KOS. – Kostaryka	ST. K. i N. – Saint Kitts i Nevis	Z. E. A. – Zjednoczone Emiraty Arabskie
B. i H. – Bośnia i Hercegowina	L. – Liechtenstein	SL. – Słowenia	

* Przy Palestyńskiej Władzy Narodowej w Ramallah funkcjonuje Przedstawicielstwo RP

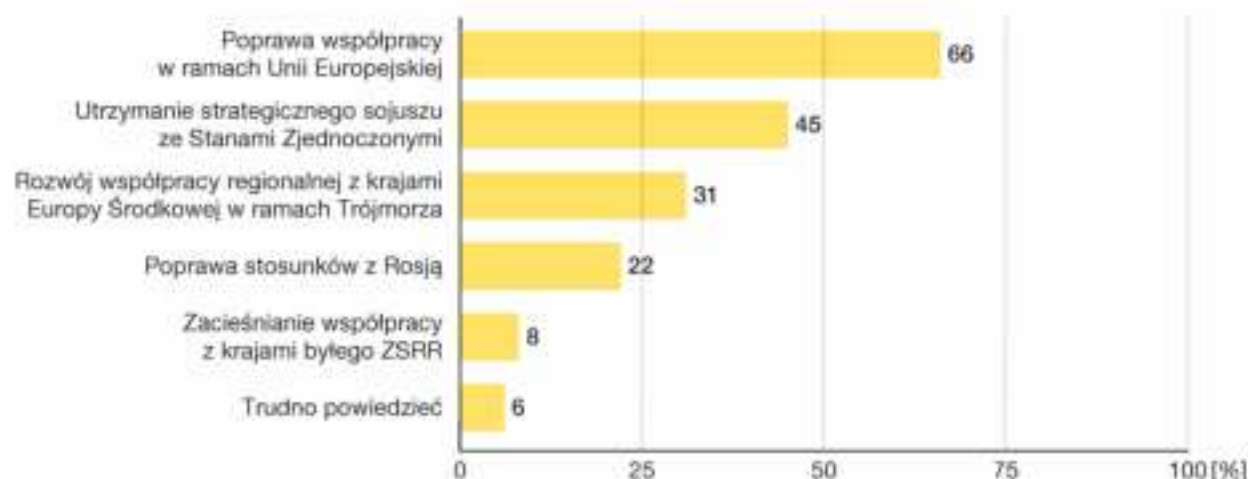
* Ambasada RP w Trypolisie jest zawieszona do odwołania. Obszar Libii podlega opiece dyplomatycznej Ambasady RP w Kairze (Egipt).

- 1 Wyjaśnij znaczenie podanych terminów: „polityka zagraniczna”, „dyplomacja”, „ambasada”, „konsulat”.
- 2 Scharakteryzuj rolę dyplomacji w polityce zagranicznej na przykładzie Polski. Skorzystaj z dostępnych źródeł informacji.
- ! 3 Wymień zadania ambasad i konsulatów.
- 4 Wyjaśnij, jaka jest różnica pomiędzy urzędem konsularnym a konsulem honorowym.
- 5 Wskaż sytuacje, w których należy się zwrócić o pomoc do konsula.
- 6 Oceń, które z podanych zdań są prawdziwe, a które – fałszywe.
 - A Konsulaty to placówki dyplomatyczne działające w stolicach państw przyjmujących.
 - B Głównym zadaniem dyplomacji publicznej jest prowadzenie zakrojonych na szeroką skalę działań informacyjno-promocyjnych.
 - C Urzędy konsularne dzieli się na konsulaty generalne, konsulaty honorowe, wicekonsulaty i agencje konsularne.
 - D Konsul pośredniczy w poszukiwaniach miejsca zakwaterowania dla polskich obywateli oraz w staraniach o uzyskanie zgody na ich zatrudnienie za granicą.
- 7 Zapoznaj się z danymi przedstawionymi na wykresie i wykonaj polecenia.

Praca z wykresem

Priorytety polskiej polityki zagranicznej według Polaków

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wskazać dwa cele.

Źródło: *Polityka zagraniczna Polski – oceny i postulaty*, 2018, www.cbos.pl [dostęp: 29.12.2019].

- a) Określ – na podstawie danych z wykresu – jakie są oczekiwania Polaków wobec polskiej polityki zagranicznej.
- b) Sformułuj wniosek dotyczący tego, jakie powinny być priorytety polskiej polityki zagranicznej zgodnie z oczekiwaniami Polaków.

- 8** Poszukaj w internecie informacji na temat działalności instytutów polskich. Wybierz jeden z nich i przygotuj krótką prezentację, w której przedstawisz jego działalność.

- ★ **9** Przeczytaj zamieszczony fragment i wykonaj polecenia.

Praca z tekstem źródłowym

Konwencja wiedeńska o stosunkach dyplomatycznych

Artykuł 20

Misja i jej szef mają prawo używania flagi i godła państwa wysyłającego na pomieszczeniach misji łącznie z rezydencją szefa misji i na jego środkach transportu. [...]

Artykuł 22

1. Pomieszczenia misji są nietykalne. Funkcjonariusze państwa przyjmującego nie mogą do nich wkraczać, chyba że uzyskają na to zgodę szefa misji.

2. Państwo przyjmujące ma szczególny obowiązek przedsięwzięcia wszelkich stosownych kroków dla ochrony pomieszczeń misji przed jakimkolwiek wtargnięciem lub szkodą oraz zapobieżenia jakimkolwiek zakłóceniu spokoju misji lub uchybieniu jej godności.

3. Pomieszczenia misji, ich urządzenia i inne przedmioty, które się w nich znajdują, oraz środki transportu misji nie podlegają rewizji, rekwizycji, zajęciu lub egzekucji.

Artykuł 23

1. Państwo wysyłające oraz szef misji są zwolnieni od wszelkich opłat i podatków państwowych, regionalnych lub komunalnych dotyczących pomieszczeń misji, zarówno własnych, jak i wynajętych, z wyjątkiem opłat i podatków [...] za konkretnie świadczone usługi. [...]

Artykuł 24

Archiwa i dokumenty misji są nietykalne w każdym czasie i niezależnie od miejsca, gdzie się znajdują. [...]

Artykuł 27

1. Państwo przyjmujące dopuszcza i ochrania swobodne porozumiewanie się misji dla wszystkich celów urzędowych. W porozumiewaniu się z rządem oraz z innymi misjami i konsulatami państwa wysyłającego, bez względu na miejsce ich siedziby, misja może używać wszystkich odpowiednich środków, łącznie z kurierami dyplomatycznymi oraz korespondencją sporządzoną kodem lub szyfrem. Misja może jednak zainstalować i używać nadajnika radiowego tylko za zgodą państwa przyjmującego.

2. Korespondencja urzędowa misji jest nietykalna. Wyrażenie „korespondencja urzędowa” oznacza wszelką korespondencję odnoszącą się do misji i jej funkcji.

3. Poczta dyplomatyczna nie powinna być otwierana ani zatrzymywana. [...]

Artykuł 29

Osoba przedstawiciela dyplomatycznego jest nietykalna. Nie podlega on aresztowaniu ani zatrzymaniu w żadnej formie. [...]

Artykuł 30

1. Rezydencja prywatna przedstawiciela dyplomatycznego korzysta z takiej samej nietykalności i ochrony jak pomieszczenia misji.

2. Z nietykalności korzystają również jego dokumenty i korespondencja oraz [...] jego mienie.

Artykuł 31

1. Przedstawiciel dyplomatyczny korzysta z immunitetu od jurysdykcji karnej państwa przyjmującego. Korzysta on również z immunitetu od jurysdykcji cywilnej i administracyjnej tegoż państwa [...].

Źródło: Konwencja wiedeńska o stosunkach dyplomatycznych, Dz.U. z 1965 r. Nr 37, poz. 232, załącznik.

- a)** Opisz, na jakich warunkach działa misja dyplomatyczna. Wyjaśnij, z jakiego powodu zostały jej nadane przywileje i immunitety rzeczowe.
- b)** Wymień przywileje i immunitety osobiste, które przysługują przedstawicielom dyplomatycznym.

1 Prawo międzynarodowe

- **Stosunki międzynarodowe** – określa się tak wszystkie relacje pomiędzy podmiotami funkcjonującymi na arenie międzynarodowej. Podmioty te nazywamy także aktorami, stronami lub uczestnikami stosunków międzynarodowych.
- **Prawo międzynarodowe publiczne** – normy prawne regulujące relacje na arenie międzynarodowej między różnymi stronami, którym przysługuje status podmiotu prawa międzynarodowego publicznego. Prawo to określa m.in. uprawnienia i obowiązki tych podmiotów oraz zasady zawierania umów i sojuszy.
- **Podmioty prawa międzynarodowego** – państwa, międzynarodowe organizacje rządowe, narody, powstańcy i strony walczące w konfliktach zbrojnych, a także specyficzne podmioty: Unia Europejska, Stolica Apostolska, zakon maltański, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża.
- **Zasady prawa międzynarodowego:** suwerenności, suwerennej równości, integralności terytorialnej, nienaruszalności granic, nieingerowania w sprawy wewnętrzne państwa, samostanowienia narodów, pokojowego rozstrzygania sporów, powstrzymania się od groźb użycia siły lub jej rzeczywistego zastosowania.

2 Globalizacja

- **Globalizacja** – wielowymiarowy proces, w którego wyniku powstają i rozwijają się współzależności między różnymi częściami świata. Współcześnie globalizacja dokonuje się m.in. w polityce, gospodarce i kulturze oraz w życiu społecznym. Przejawia się w upowszechnianiu się na całym świecie podobnych zjawisk, tendencji i problemów.

3 Wybrane problemy międzynarodowe

- **Konflikt etniczny** – rodzaj konfliktu społecznego spowodowanego odmiennymi lub sprzecznymi dążeniami kulturowymi, społeczno-ekonomicznymi i politycznymi reprezentowanymi przez różne grupy etniczne lub narody.
- **Terroryzm** – metoda walki politycznej, która polega na stosowaniu przemocy w celu wywołania poczucia zagrożenia wśród mieszkańców danego państwa oraz wymuszenia na jego organach określonych decyzji i ustępstw.

4 Organizacja Narodów Zjednoczonych

- Funkcjonuje na podstawie **Karty Narodów Zjednoczonych** podpisanej w 1945 r. przez państwa założycielskie. Jest obecnie największym i najważniejszym podmiotem o statusie międzynarodowej organizacji rządowej.
- **Celem ONZ** jest rozwiązanie głównych problemów ludzkości – działania tej organizacji zmierzają przede wszystkim do zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa na świecie, warunków do współpracy między narodami, przestrzegania praw człowieka.

Główne organy ONZ

Zgromadzenie Ogólne	Rada Bezpieczeństwa	Sekretariat	Rada Gospodarcza i Społeczna	Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości
---------------------	---------------------	-------------	------------------------------	---

5 Unia Europejska

Prawo pierwotne Unii Europejskiej	Prawo wtórne Unii Europejskiej
Sklada się z traktatów założycielskich, rewizyjnych i akcesyjnych, a także m.in. z <i>Karty praw podstawowych UE</i> . Wyznacza podstawy funkcjonowania UE.	Obejmuje wydawane przez organy UE akty prawne, do których zaliczają się m.in. akty o charakterze wiążącym dla państw członkowskich: rozporządzenia, dyrektywy i decyzje.

- **Główne obszary funkcjonowania UE:** jednolity rynek, unia gospodarcza i walutowa, wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa, polityka regionalna (spójności).

Główne organy Unii Europejskiej				
Parlament Europejski	Komisja Europejska	Rada Europejska	Rada Unii Europejskiej	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

6 Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego

- **NATO** jest sojuszem państw o charakterze polityczno-wojskowym, który powstał w 1949 r. na mocy **Traktatu północnoatlantyckiego**, określanego również jako traktat waszyngtoński. Podstawowa reguła funkcjonowania tej organizacji głosi, że napaść na jedno z państw członkowskich zostanie uznane za atak na wszystkie pozostałe.
- **Cele i zadania NATO:**
 - rozwijanie przyjaznych stosunków międzynarodowych,
 - rozwiązywanie sporów metodami pokojowymi,
 - pomoc militarna udzielana państwom członkowskim w razie napaści zbrojnej,
 - wzmacnianie zdolności obronnych krajów należących do organizacji,
 - koordynowanie polityki wojskowej i obronnej państw członkowskich.

Główne organy NATO			
Rada Północnoatlantycka	Komitet Wojskowy	Grupa Planowania Nuklearnego	Sekretarz Generalny

7 Służby dyplomatyczne i konsularne

- **Rodzaje polskich placówek zagranicznych:** ambasada, urzędy konsularne (konsulaty generalne, konsulaty, wicekonsulaty, agencje konsularne), konsulaty honorowe, instytuty polskie, stałe przedstawicielstwa.

Zadania ambasad	Zadania konsulatów
• reprezentowanie państwa wysyłającego w państwie przyjmującym • ochrona interesów państwa • kształtowanie przyjaznych stosunków z państwem przyjmującym • promocja kraju za granicą • ochrona obywateli danego państwa w innych krajach	• wspieranie obywateli polskich przebywających za granicą • udzielanie im rad i pomocy oraz ochrona ich praw, mienia i interesów • obrona interesów gospodarczych państwa • czuwanie nad wykonywaniem umów międzynarodowych • wydawanie wiz obywatelom innych państw

1 Przyporządkuj podane zasady prawa międzynarodowego do właściwych opisów.

- A** zasada suwerennej równości
- B** zasada integralności terytorialnej
- C** zasada samostanowienia narodów

- 1** Podmioty prawa międzynarodowego publicznego są zobowiązane do rozstrzygania swoich sporów bez stosowania przemocy lub wywoływania wojny.
- 2** Podmioty prawa międzynarodowego publicznego nie mogą mieszać się w wydarzenia na terenie uznawanych państw ani podejmować jakichkolwiek działań zagrażających ich niepodległości politycznej lub jedności.
- 3** Wszystkie państwa są równorzędnymi członkami wspólnoty międzynarodowej oraz mają w niej takie same prawa i obowiązki.
- 4** Wszystkie narody mają prawo do samodzielnego określania swojego wewnętrznego i zewnętrznego statusu oraz ustalania kierunków własnego rozwoju.

2 Wyjaśnij znaczenie pojęcia „globalizacja”.

3 Opisz problem konfliktów etnicznych w państwach członkowskich UE. Podaj główne przyczyny tych sporów i ich najważniejsze konsekwencje.

4 Wytłumacz, jakie są źródła współczesnego terroryzmu. Wymień wybrane organizacje terrorystyczne i przedstaw sposoby ich działania.

5 Przyporządkuj podane organy ONZ do właściwych opisów.

- A** Zgromadzenie Ogólne
- B** Rada Bezpieczeństwa
- C** Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości

- 1** Organ z siedzibą w Hadze zajmujący się rozwiązywaniem sporów między państwami, które zadeklarowały gotowość do respektowania jego rozstrzygnięć.
- 2** Podstawowy organ ONZ, tzw. „parlament narodów” – rozpatruje sprawy związane z pokojem i bezpieczeństwem na świecie, przyjmuje rezolucje.
- 3** Jest odpowiedzialny za wykonywanie decyzji innych organów ONZ oraz reprezentuje ONZ na arenie międzynarodowej; często występuje w roli mediatora i orędownika pokoju.
- 4** Organ, w którym zasiadają przedstawiciele 15 państw członkowskich – decyduje o ewentualnym zastosowaniu sankcji lub siły dla ochrony albo przywrócenia pokoju.

6 Scharakteryzuj najważniejsze instytucje Unii Europejskiej. Opisz ich skład, organizację i kompetencje.

7 Przedstaw genezę powstania Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego.

8 Wymień i krótko omów zadania ambasad i konsulatów na przykładzie polskich placówek zagranicznych.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Preambula	198
Rozdział I. Rzeczpospolita	198
Rozdział II. Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela.	201
Rozdział III. Źródła prawa	209
Rozdział IV. Sejm i Senat	210
Rozdział V. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej	215
Rozdział VI. Rada Ministrów i administracja rządowa	219
Rozdział VII. Samorząd terytorialny	222
Rozdział VIII. Sądy i Trybunały	223
Rozdział IX. Organy kontroli państwowej i ochrony prawa	227
Rozdział X. Finanse publiczne	229
Rozdział XI. Stany nadzwyczajne	231
Rozdział XII. Zmiana Konstytucji	232
Rozdział XIII. Przepisy przejściowe i końcowe	233

KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

z dnia 2 kwietnia 1997 r.

W trosce o byt i przyszłość naszej Ojczyzny, odzyskawszy w 1989 roku możliwość suwerennego i demokratycznego stanowienia o Jej losie, my, Naród Polski – wszyscy obywatele Rzeczypospolitej, zarówno wierzący w Boga będącego źródłem prawdy, sprawiedliwości, dobra i piękna, jak i nie podzielający tej wiary, a te uniwersalne wartości wywodzący z innych źródeł, równi w prawach i w powinnościach wobec dobra wspólnego – Polski, wdzięczni naszym przodkom za ich pracę, za walkę o niepodległość okupioną ogromnymi ofiarami, za kulturę zakorzenioną w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu i ogólnoludzkich wartościach, nawiązując do najlepszych tradycji Pierwszej i drugiej Rzeczypospolitej, zobowiązani, by przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponadtyścioletniego dorobku, złączeni więzami wspólnoty z naszymi rodakami rozsianymi po świecie, świadomi potrzeby współpracy ze wszystkimi krajami dla dobra Rodziny Ludzkiej, pomni gorzkich doświadczeń z czasów, gdy podstawowe wolności i prawa człowieka były w naszej Ojczyźnie łamane, pragnąc na zawsze zagwarantować prawa obywatelskie, a działaniu instytucji publicznych zapewnić rzetelność i sprawność, w poczuciu odpowiedzialności przed Bogiem lub przed własnym sumieniem, ustanawiamy Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej jako prawa podstawowe dla państwa oparte na poszanowaniu wolności i sprawiedliwości, współdziałaniu władz, dialogu społecznym oraz na zasadzie pomocniczości umacniającej uprawnienia obywateli i ich wspólnot. Wszystkich, którzy dla dobra Trzeciej Rzeczypospolitej tę Konstytucję będą stosowali, wzywamy, aby czynili to, dbając o zachowanie przyrodzonej godności człowieka, jego prawa do wolności i obowiązku solidarności z innymi, a poszanowanie tych zasad mieli za niewzruszoną podstawę Rzeczypospolitej Polskiej.

Rozdział I RZECZPOSPOLITA

Art. 1

Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli.

Art. 2

Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

Art. 3

Rzeczpospolita Polska jest państwem jednolitym.

Art. 4

1. Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do Narodu.
2. Naród sprawuje władzę przez swoich przedstawicieli lub bezpośrednio.

Art. 5

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 6

1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.
2. Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.

Art. 7

Organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa.

Art. 8

1. Konstytucja jest najwyższym prawem Rzeczypospolitej Polskiej.
2. Przepisy Konstytucji stosuje się bezpośrednio, chyba że Konstytucja stanowi inaczej.

Art. 9

Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego.

Art. 10

1. Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej.
2. Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, władzę wykonawczą Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, a władzę sądowniczą sądy i trybunały.

Art. 11

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia wolność tworzenia i działania partii politycznych. Partie polityczne zrzeszają na zasadach dobrowolności i równości obywateli polskich w celu wpływania metodami demokratycznymi na kształtowanie polityki państwa.
2. Finansowanie partii politycznych jest jawne.

Art. 12

Rzeczpospolita Polska zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji.

Art. 13

Zakazane jest istnienie partii politycznych i innych organizacji odwołujących się w swoich programach do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu, a także tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową, stosowanie przemocy w celu zdobycia władzy lub wpływu na politykę państwa albo przewiduje utajnienie struktury lub członkostwa.

Art. 14

Rzeczpospolita Polska zapewnia wolność prasy i innych środków społecznego przekazu.

Art. 15

1. Ustrój terytorialny Rzeczypospolitej Polskiej zapewnia decentralizację władzy publicznej.
2. Zasadniczy podział terytorialny państwa uwzględniający więzi społeczne, gospodarcze lub kulturowe i zapewniający jednostkom terytorialnym zdolność wykonywania zadań publicznych określa ustawa.

Art. 16

1. Ogół mieszkańców jednostek zasadniczego podziału terytorialnego stanowi z mocy prawa wspólnotę samorządową.
2. Samorząd terytorialny uczestniczy w sprawowaniu władzy publicznej. Przysługującą mu w ramach ustaw istotną część zadań publicznych samorząd wykonuje w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność.

Art. 17

1. W drodze ustawy można tworzyć samorządy zawodowe, reprezentujące osoby wykonujące zawody zaufania publicznego i sprawujące pieczę nad należytym wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony.
2. W drodze ustawy można tworzyć również inne rodzaje samorządu. Samorządy te nie mogą naruszać wolności wykonywania zawodu ani ograniczać wolności podejmowania działalności gospodarczej.

Art. 18

Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 19

Rzeczpospolita Polska specjalną opieką otacza weteranów walk o niepodległość, zwłaszcza inwalidów wojennych.

Art. 20

Społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 21

1. Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo dziedziczenia.
2. Wywłaszczenie jest dopuszczalne jedynie wówczas, gdy jest dokonywane na cele publiczne i za słusznym odszkodowaniem.

Art. 22

Ograniczenie wolności działalności gospodarczej jest dopuszczalne tylko w drodze ustawy i tylko ze względu na ważny interes publiczny.

Art. 23

Podstawą ustroju rolnego państwa jest gospodarstwo rodzinne. Zasada ta nie narusza postanowień art. 21 i art. 22.

Art. 24

Praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej. Państwo sprawuje nadzór nad warunkami wykonywania pracy.

Art. 25

1. Kościoły i inne związki wyznaniowe są równouprawnione.
2. Władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym.
3. Stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego.
4. Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim określają umowa międzynarodowa zawarta ze Stolicą Apostolską i ustawy.

5. Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a innymi kościołami oraz związkami wyznaniowymi określają ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich właściwymi przedstawicielami.

Art. 26

1. Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej służą ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic.
2. Siły Zbrojne zachowują neutralność w sprawach politycznych oraz podlegają cywilnej i demokratycznej kontroli.

Art. 27

W Rzeczypospolitej Polskiej językiem urzędowym jest język polski. Przepis ten nie narusza praw mniejszości narodowych wynikających z ratyfikowanych umów międzynarodowych.

Art. 28

1. Godłem Rzeczypospolitej Polskiej jest wizerunek orła białego w koronie w czerwonym polu.
2. Barwami Rzeczypospolitej Polskiej są kolory biały i czerwony.
3. Hymnem Rzeczypospolitej Polskiej jest Mazurek Dąbrowskiego.
4. Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej Polskiej podlegają ochronie prawnej.
5. Szczegóły dotyczące godła, barw i hymnu określa ustawa.

Art. 29

Stolicą Rzeczypospolitej Polskiej jest Warszawa.

Rozdział II

WOLNOŚCI, PRAWA I OBOWIĄZKI CZŁOWIEKA I OBYWATELA

ZASADY OGÓLNE

Art. 30

Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.

Art. 31

1. Wolność człowieka podlega ochronie prawnej.
2. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje.
3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 32

1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.
2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.

Art. 33

1. Kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym.
2. Kobieta i mężczyzna mają w szczególności równe prawo do kształcenia, zatrudnienia i awansów, do jednakowego wynagradzania za pracę jednakowej wartości, do zabezpieczenia społecznego oraz do zajmowania stanowisk, pełnienia funkcji oraz uzyskiwania godności publicznych i odznaczeń.

Art. 34

1. Obywatelstwo polskie nabywa się przez urodzenie z rodziców będących obywatelami polskimi. Inne przypadki nabycia obywatelstwa polskiego określa ustawa.
2. Obywatel polski nie może utracić obywatelstwa polskiego, chyba że sam się go zrzeknie.

Art. 35

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury.
2. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

Art. 36

Podczas pobytu za granicą obywatel polski ma prawo do opieki ze strony Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 37

1. Kto znajduje się pod władzą Rzeczypospolitej Polskiej, korzysta z wolności i praw zapewnionych w Konstytucji.
2. Wyjątki od tej zasady, odnoszące się do cudzoziemców, określa ustawa.

WOLNOŚCI I PRAWA OSOBISTE

Art. 38

Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia.

Art. 39

Nikt nie może być poddany eksperymentom naukowym, w tym medycznym, bez dobrowolnie wyrażonej zgody.

Art. 40

Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych.

Art. 41

1. Każdemu zapewnia się nietykalność osobistą i wolność osobistą. Pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie.
2. Każdy pozbawiony wolności nie na podstawie wyroku sądowego ma prawo odwołania się do sądu w celu niezwłocznego ustalenia legalności tego pozbawienia. O pozbawieniu wolności powiadamia się niezwłocznie rodzinę lub osobę wskazaną przez pozbawionego wolności.
3. Każdy zatrzymany powinien być niezwłocznie i w sposób zrozumiały dla niego poinformowany o przyczynach zatrzymania. Powinien on być w ciągu 48 godzin od chwili zatrzymania przekazany do dyspozycji sądu. Zatrzymanego należy zwolnić, jeżeli w ciągu 24 godzin od przekazania do dyspozycji sądu nie zostanie mu doręczone postanowienie sądu o tymczasowym aresztowaniu wraz z przedstawionymi zarzutami.
4. Każdy pozbawiony wolności powinien być traktowany w sposób humanitarny.
5. Każdy bezprawnie pozbawiony wolności ma prawo do odszkodowania.

Art. 42

1. Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego.
2. Każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu.

3. Każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu.

Art. 43

Zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości nie podlegają przedawnieniu.

Art. 44

Bieg przedawnienia w stosunku do przestępstw nie ściganych z przyczyn politycznych, popełnionych przez funkcjonariuszy publicznych lub na ich zlecenie ulega zawieszeniu do czasu ustania tych przyczyn.

Art. 45

1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.
2. Wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz ze względu na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny. Wyrok ogłaszany jest publicznie.

Art. 46

Przepadek rzeczy może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu.

Art. 47

Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.

Art. 48

1. Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.
2. Ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu.

Art. 49

Zapewnia się wolność i ochronę tajemnicy komunikowania się. Ich ograniczenie może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony.

Art. 50

Zapewnia się nienaruszalność mieszkania. Przeszukanie mieszkania, pomieszczenia lub pojazdu może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony.

Art. 51

1. Nikt nie może być obowiązany inaczej niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego osoby.
2. Władze publiczne nie mogą pozyskiwać, gromadzić i udostępniać innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym.
3. Każdy ma prawo dostępu do dotyczących go urzędowych dokumentów i zbiorów danych. Ograniczenie tego prawa może określić ustawa.
4. Każdy ma prawo do żądania sprostowania oraz usunięcia informacji nieprawdziwych, niepełnych lub zebranych w sposób sprzeczny z ustawą.
5. Zasady i tryb gromadzenia oraz udostępniania informacji określa ustawa.

Art. 52

1. Każdemu zapewnia się wolność poruszania się po terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wyboru miejsca zamieszkania i pobytu.
2. Każdy może swobodnie opuścić terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

3. Wolności, o których mowa w ust. 1 i 2, mogą podlegać ograniczeniom określonym w ustawie.
4. Obywatela polskiego nie można wydrzeć z kraju ani zakazać mu powrotu do kraju.
5. Osoba, której pochodzenie polskie zostało stwierdzone zgodnie z ustawą, może osiedlić się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na stałe.

Art. 53

1. Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii.
2. Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują.
3. Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniami. Przepis art. 48 ust. 1 stosuje się odpowiednio.
4. Religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób.
5. Wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób.
6. Nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych.
7. Nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania.

Art. 54

1. Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji.
2. Cenzura prewencyjna środków społecznego przekazu oraz koncesjonowanie prasy są zakazane. Ustawa może wprowadzić obowiązek uprzedniego uzyskania koncesji na prowadzenie stacji radiowej lub telewizyjnej.

Art. 55

1. Ekstradycja obywatela polskiego jest zakazana, z wyjątkiem przypadków określonych w ust. 2 i 3.
2. Ekstradycja obywatela polskiego może być dokonana na wniosek innego państwa lub sądowego organu międzynarodowego, jeżeli możliwość taka wynika z ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowej lub ustawy wykonującej akt prawa stanowionego przez organizację międzynarodową, której Rzeczpospolita Polska jest członkiem, pod warunkiem że czyn objęty wnioskiem o ekstradycję:
 - 1) został popełniony poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, oraz
 - 2) stanowił przestępstwo według prawa Rzeczypospolitej Polskiej lub stanowiłby przestępstwo według prawa Rzeczypospolitej Polskiej w razie popełnienia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, zarówno w czasie jego popełnienia, jak i w chwili złożenia wniosku.
3. Nie wymaga spełnienia warunków określonych w ust. 2 pkt 1 i 2 ekstradycja mająca nastąpić na wniosek sądowego organu międzynarodowego powołanego na podstawie ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowej, w związku z objętą jurysdykcją tego organu zbrodnią ludobójstwa, zbrodnią przeciwko ludzkości, zbrodnią wojenną lub zbrodnią agresji.
4. Ekstradycja jest zakazana, jeżeli dotyczy osoby podejrzanej o popełnienie bez użycia przemocy przestępstwa z przyczyn politycznych lub jej dokonanie będzie naruszać wolności i prawa człowieka i obywatela.
5. W sprawie dopuszczalności ekstradycji orzeka sąd.

Art. 56

1. Cudzoziemcy mogą korzystać z prawa azylu w Rzeczypospolitej Polskiej na zasadach określonych w ustawie.
2. Cudzoziemcowi, który w Rzeczypospolitej Polskiej poszukuje ochrony przed prześladowaniem, może być przyznany status uchodźcy zgodnie z wiążącymi Rzeczpospolitą Polską umowami międzynarodowymi.

WOLNOŚCI I PRAWA POLITYCZNE

Art. 57

Każdemu zapewnia się wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich. Ograniczenie tej wolności może określać ustawa.

Art. 58

1. Każdemu zapewnia się wolność zrzeszania się.
2. Zakazane są zrzeszenia, których cel lub działalność są sprzeczne z Konstytucją lub ustawą. O odmowie rejestracji lub zakazie działania takiego zrzeszenia orzeka sąd.
3. Ustawa określa rodzaje zrzeszeń podlegających sądowej rejestracji, tryb tej rejestracji oraz formy nadzoru nad tymi zrzeszeniami.

Art. 59

1. Zapewnia się wolność zrzeszania się w związkach zawodowych, organizacjach społeczno-zawodowych rolników oraz w organizacjach pracodawców.
2. Związki zawodowe oraz pracodawcy i ich organizacje mają prawo do rokowań, w szczególności w celu rozwiązywania sporów zbiorowych, oraz do zawierania układów zbiorowych pracy i innych porozumień.
3. Związkom zawodowym przysługuje prawo do organizowania strajków pracowniczych i innych form protestu w granicach określonych w ustawie. Ze względu na dobro publiczne ustawa może ograniczyć prowadzenie strajku lub zakazać go w odniesieniu do określonych kategorii pracowników lub w określonych dziedzinach.
4. Zakres wolności zrzeszania się w związkach zawodowych i organizacjach pracodawców oraz innych wolności związkowych może podlegać tylko takim ograniczeniom ustawowym, jakie są dopuszczalne przez wiążące Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowe.

Art. 60

Obywatele polscy korzystający z pełni praw publicznych mają prawo dostępu do służby publicznej na jednakowych zasadach.

Art. 61

1. Obywatel ma prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne. Prawo to obejmuje również uzyskiwanie informacji o działalności organów samorządu gospodarczego i zawodowego, a także innych osób oraz jednostek organizacyjnych w zakresie, w jakim wykonują one zadania władzy publicznej i gospodarują mieniem komunalnym lub majątkiem Skarbu Państwa.
2. Prawo do uzyskiwania informacji obejmuje dostęp do dokumentów oraz wstęp na posiedzenia kolegiałnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów, z możliwością rejestracji dźwięku lub obrazu.
3. Ograniczenie prawa, o którym mowa w ust. 1 i 2, może nastąpić wyłącznie ze względu na określone w ustawach ochronę wolności i praw innych osób i podmiotów gospodarczych oraz ochronę porządku publicznego, bezpieczeństwa lub ważnego interesu gospodarczego państwa.
4. Tryb udzielania informacji, o których mowa w ust. 1 i 2, określają ustawy, a w odniesieniu do Sejmu i Senatu ich regulaminy.

Art. 62

1. Obywatel polski ma prawo udziału w referendum oraz prawo wybierania Prezydenta Rzeczypospolitej, posłów, senatorów i przedstawicieli do organów samorządu terytorialnego, jeżeli najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat.
2. Prawo udziału w referendum oraz prawo wybierania nie przysługuje osobom, które prawomocnym orzeczeniem sądowym są ubezwłasnowolnione lub pozbawione praw publicznych albo wyborczych.

Art. 63

Każdy ma prawo składać petycje, wnioski i skargi w interesie publicznym, własnym lub innej osoby za jej zgodą do organów władzy publicznej oraz do organizacji i instytucji społecznych w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami zleconymi z zakresu administracji publicznej. Tryb rozpatrywania petycji, wniosków i skarg określa ustawa.

WOLNOŚCI I PRAWA EKONOMICZNE, SOCJALNE I KULTURALNE

Art. 64

1. Każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia.
2. Własność, inne prawa majątkowe oraz prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej.
3. Własność może być ograniczona tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie, w jakim nie narusza ona istoty prawa własności.

Art. 65

1. Każdemu zapewnia się wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy. Wyjątki określa ustawa.
2. Obowiązek pracy może być nałożony tylko przez ustawę.
3. Stałe zatrudnianie dzieci do lat 16 jest zakazane. Formy i charakter dopuszczalnego zatrudniania określa ustawa.
4. Minimalną wysokość wynagrodzenia za pracę lub sposób ustalania tej wysokości określa ustawa.
5. Władze publiczne prowadzą politykę zmierzającą do pełnego, produktywnego zatrudnienia poprzez realizowanie programów zwalczania bezrobocia, w tym organizowanie i wspieranie poradnictwa i szkolenia zawodowego oraz robót publicznych i prac interwencyjnych.

Art. 66

1. Każdy ma prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy. Sposób realizacji tego prawa oraz obowiązki pracodawcy określa ustawa.
2. Pracownik ma prawo do określonych w ustawie dni wolnych od pracy i corocznych płatnych urlopów; maksymalne normy czasu pracy określa ustawa.

Art. 67

1. Obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Zakres i formy zabezpieczenia społecznego określa ustawa.
2. Obywatel pozostający bez pracy nie z własnej woli i nie mający innych środków utrzymania ma prawo do zabezpieczenia społecznego, którego zakres i formy określa ustawa.

Art. 68

1. Każdy ma prawo do ochrony zdrowia.
2. Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Warunki i zakres udzielania świadczeń określa ustawa.
3. Władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku.

4. Władze publiczne są obowiązane do zwalczania chorób epidemicznych i zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska.
5. Władze publiczne popierają rozwój kultury fizycznej, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży.

Art. 69

Osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej.

Art. 70

1. Każdy ma prawo do nauki. Nauka do 18 roku życia jest obowiązkowa. Sposób wykonywania obowiązku szkolnego określa ustawa.
2. Nauka w szkołach publicznych jest bezpłatna. Ustawa może dopuścić świadczenie niektórych usług edukacyjnych przez publiczne szkoły wyższe za odpłatnością.
3. Rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne. Obywatele i instytucje mają prawo zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych oraz zakładów wychowawczych. Warunki zakładania i działalności szkół niepublicznych oraz udziału władz publicznych w ich finansowaniu, a także zasady nadzoru pedagogicznego nad szkołami i zakładami wychowawczymi, określa ustawa.
4. Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia. W tym celu tworzą i wspierają systemy indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów. Warunki udzielania pomocy określa ustawa.
5. Zapewnia się autonomię szkół wyższych na zasadach określonych w ustawie.

Art. 71

1. Państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny. Rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietne i niepełne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych.
2. Matka przed i po urodzeniu dziecka ma prawo do szczególnej pomocy władz publicznych, której zakres określa ustawa.

Art. 72

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.
2. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych.
3. W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka.
4. Ustawa określa kompetencje i sposób powoływania Rzecznika Praw Dziecka.

Art. 73

Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.

Art. 74

1. Władze publiczne prowadzą politykę zapewniającą bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom.
2. Ochrona środowiska jest obowiązkiem władz publicznych.
3. Każdy ma prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska.
4. Władze publiczne wspierają działania obywateli na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska.

Art. 75

1. Władze publiczne prowadzą politykę sprzyjającą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych obywateli, w szczególności przeciwdziałając bezdomności, wspierają rozwój budownictwa socjalnego oraz popierają działania obywateli zmierzające do uzyskania własnego mieszkania.
2. Ochronę praw lokatorów określa ustawa.

Art. 76

Władze publiczne chronią konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Zakres tej ochrony określa ustawa.

ŚRODKI OCHRONY WOLNOŚCI I PRAW

Art. 77

1. Każdy ma prawo do wynagrodzenia szkody, jaka została mu wyrządzona przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej.
2. Ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw.

Art. 78

Każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Wyjątki od tej zasady oraz tryb zaskarzania określa ustawa.

Art. 79

1. Każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji.
2. Przepis ust. 1 nie dotyczy praw określonych w art. 56.

Art. 80

Każdy ma prawo wystąpienia, na zasadach określonych w ustawie, do Rzecznika Praw Obywatelskich z wnioskiem o pomoc w ochronie swoich wolności lub praw naruszonych przez organy władzy publicznej.

Art. 81

Praw określonych w art. 65 ust. 4 i 5, art. 66, art. 69, art. 71 i art. 74–76 można dochodzić w granicach określonych w ustawie.

OBOWIĄZKI

Art. 82

Obowiązkiem obywatela polskiego jest wierność Rzeczypospolitej Polskiej oraz troska o dobro wspólne.

Art. 83

Każdy ma obowiązek przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 84

Każdy jest obowiązany do ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych, w tym podatków, określonych w ustawie.

Art. 85

1. Obowiązkiem obywatela polskiego jest obrona Ojczyzny.
2. Zakres obowiązku służby wojskowej określa ustawa.
3. Obywatel, któremu przekonania religijne lub wyznawane zasady moralne nie pozwalają na odbywanie służby wojskowej, może być obowiązany do służby zastępczej na zasadach określonych w ustawie.

Art. 86

Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

Rozdział III

ŹRÓDŁA PRAWA

Art. 87

1. Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia.
2. Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są na obszarze działania organów, które je ustanowiły, akty prawa miejscowego.

Art. 88

1. Warunkiem wejścia w życie ustaw, rozporządzeń oraz aktów prawa miejscowego jest ich ogłoszenie.
2. Zasady i tryb ogłaszania aktów normatywnych określa ustawa.
3. Umowy międzynarodowe ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie są ogłaszane w trybie wymaganym dla ustaw. Zasady ogłaszania innych umów międzynarodowych określa ustawa.

Art. 89

1. Ratyfikacja przez Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowej i jej wypowiedzenie wymaga uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie, jeżeli umowa dotyczy:
 - 1) pokoju, sojuszy, układów politycznych lub układów wojskowych,
 - 2) wolności, praw lub obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji,
 - 3) członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w organizacji międzynarodowej,
 - 4) znacznego obciążenia państwa pod względem finansowym,
 - 5) spraw uregulowanych w ustawie lub w których Konstytucja wymaga ustawy.
2. O zamiarze przedłożenia Prezydentowi Rzeczypospolitej do ratyfikacji umów międzynarodowych, których ratyfikacja nie wymaga zgody wyrażonej w ustawie, Prezes Rady Ministrów zawiadamia Sejm.
3. Zasady oraz tryb zawierania, ratyfikowania i wypowiedzania umów międzynarodowych określa ustawa.

Art. 90

1. Rzeczpospolita Polska może na podstawie umowy międzynarodowej przekazać organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach.
2. Ustawa wyrażająca zgodę na ratyfikację umowy międzynarodowej, o której mowa w ust. 1, jest uchwalana przez Sejm większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów oraz przez Senat większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów.
3. Wyrażenie zgody na ratyfikację takiej umowy może być uchwalone w referendum ogólnokrajowym zgodnie z przepisem art. 125.
4. Uchwałę w sprawie wyboru trybu wyrażenia zgody na ratyfikację podejmuje Sejm bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.

Art. 91

1. Ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy.
2. Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową.
3. Jeżeli wynika to z ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską umowy konstytuującej organizację międzynarodową, prawo przez nią stanowione jest stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami.

Art. 92

1. Rozporządzenia są wydawane przez organy wskazane w Konstytucji, na podstawie szczególnego upoważnienia zawartego w ustawie i w celu jej wykonania. Upoważnienie powinno określać organ właściwy do wydania rozporządzenia i zakres spraw przekazanych do uregulowania oraz wytyczne dotyczące treści aktu.
2. Organ upoważniony do wydania rozporządzenia nie może przekazać swoich kompetencji, o których mowa w ust. 1, innemu organowi.

Art. 93

1. Uchwały Rady Ministrów oraz zarządzenia Prezesa Rady Ministrów i ministrów mają charakter wewnętrzny i obowiązują tylko jednostki organizacyjne podległe organowi wydającemu te akty.
2. Zarządzenia są wydawane tylko na podstawie ustawy. Nie mogą one stanowić podstawy decyzji wobec obywateli, osób prawnych oraz innych podmiotów.
3. Uchwały i zarządzenia podlegają kontroli co do ich zgodności z powszechnie obowiązującym prawem.

Art. 94

Organy samorządu terytorialnego oraz terenowe organy administracji rządowej, na podstawie i w granicach upoważnień zawartych w ustawie, ustanawiają akty prawa miejscowego obowiązujące na obszarze działania tych organów. Zasady i tryb wydawania aktów prawa miejscowego określa ustawa.

Rozdział IV SEJM I SENAT

Art. 95

1. Władzę ustawodawczą w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sejm i Senat.
2. Sejm sprawuje kontrolę nad działalnością Rady Ministrów w zakresie określonym przepisami Konstytucji i ustaw.

WYBORY I KADENCJA

Art. 96

1. Sejm składa się z 460 posłów.
2. Wybory do Sejmu są powszechne, równe, bezpośrednie i proporcjonalne oraz odbywają się w głosowaniu tajnym.

Art. 97

1. Senat składa się ze 100 senatorów.
2. Wybory do Senatu są powszechne, bezpośrednie i odbywają się w głosowaniu tajnym.

Art. 98

1. Sejm i Senat są wybierane na czteroletnie kadencje. Kadencje Sejmu i Senatu rozpoczynają się z dniem zebrania się Sejmu na pierwsze posiedzenie i trwają do dnia poprzedzającego dzień zebrania się Sejmu następnej kadencji.
2. Wybory do Sejmu i Senatu zarządza Prezydent Rzeczypospolitej nie później niż na 90 dni przed upływem 4 lat od rozpoczęcia kadencji Sejmu i Senatu, wyznaczając wybory na dzień wolny od pracy, przypadający w ciągu 30 dni przed upływem 4 lat od rozpoczęcia kadencji Sejmu i Senatu.
3. Sejm może skrócić swoją kadencję uchwałą podjętą większością co najmniej 2/3 głosów ustawowej liczby posłów. Skrócenie kadencji Sejmu oznacza jednocześnie skrócenie kadencji Senatu. Przepis ust. 5 stosuje się odpowiednio.
4. Prezydent Rzeczypospolitej, po zasięgnięciu opinii Marszałka Sejmu i Marszałka Senatu, może w przypadkach określonych w Konstytucji zarządzić skrócenie kadencji Sejmu. Wraz ze skróceniem kadencji Sejmu skrócona zostaje również kadencja Senatu.

5. Prezydent Rzeczypospolitej, zarządzając skrócenie kadencji Sejmu, zarządza jednocześnie wybory do Sejmu i Senatu i wyznacza ich datę na dzień przypadający nie później niż w ciągu 45 dni od dnia zarządzenia skrócenia kadencji Sejmu. Prezydent Rzeczypospolitej zwołuje pierwsze posiedzenie nowo wybranego Sejmu nie później niż na 15 dzień po dniu przeprowadzenia wyborów.
6. W razie skrócenia kadencji Sejmu stosuje się odpowiednio przepis ust. 1.

Art. 99

1. Wybrany do Sejmu może być obywatel polski mający prawo wybierania, który najpóźniej w dniu wyborów kończy 21 lat.
2. Wybrany do Senatu może być obywatel polski mający prawo wybierania, który najpóźniej w dniu wyborów kończy 30 lat.
3. Wybraną do Sejmu lub do Senatu nie może być osoba skazana prawomocnym wyrokiem na karę pozbawienia wolności za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego.

Art. 100

1. Kandydatów na posłów i senatorów mogą zgłaszać partie polityczne oraz wyborcy.
2. Nie można kandydować równocześnie do Sejmu i Senatu.
3. Zasady i tryb zgłaszania kandydatów i przeprowadzania wyborów oraz warunki ważności wyborów określa ustawa.

Art. 101

1. Ważność wyborów do Sejmu i Senatu stwierdza Sąd Najwyższy.
2. Wyborcy przysługuje prawo zgłoszenia do Sądu Najwyższego protestu przeciwko ważności wyborów na zasadach określonych w ustawie.

POSŁOWIE I SENATOROWIE

Art. 102

Nie można być równocześnie posłem i senatorem.

Art. 103

1. Mandatu posła nie można łączyć z funkcją Prezesa Narodowego Banku Polskiego, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka i ich zastępców, członka Rady Polityki Pieniężnej, członka Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, ambasadora oraz z zatrudnieniem w Kancelarii Sejmu, Kancelarii Senatu, Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej lub z zatrudnieniem w administracji rządowej. Zakaz ten nie dotyczy członków Rady Ministrów i sekretarzy stanu w administracji rządowej.
2. Sędzia, prokurator, urzędnik służby cywilnej, żołnierz pozostający w czynnej służbie wojskowej, funkcjonariusz policji oraz funkcjonariusz służb ochrony państwa nie mogą sprawować mandatu poselskiego.
3. Inne przypadki zakazu łączenia mandatu poselskiego z funkcjami publicznymi oraz zakazu jego sprawowania może określić ustawa.

Art. 104

1. Posłowie są przedstawicielami Narodu. Nie wiążą ich instrukcje wyborców.
2. Przed rozpoczęciem sprawowania mandatu posłowie składają przed Sejmem następujące ślubowanie:
„Uroczystie ślubuję rzetelnie i sumiennie wykonywać obowiązki wobec Narodu, strzec suwerenności i interesów Państwa, czynić wszystko dla pomyślności Ojczyzny i dobra obywateli, przestrzegać Konstytucji i innych praw Rzeczypospolitej Polskiej.”
Ślubowanie może być złożone z dodaniem zdania: „Tak mi dopomóż Bóg”.
3. Odmowa złożenia ślubowania oznacza zrzeczenie się mandatu.

Art. 105

1. Poseł nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za swoją działalność wchodzącą w zakres sprawowania mandatu poselskiego ani w czasie jego trwania, ani po jego wygaśnięciu. Za taką działalność poseł odpowiada wyłącznie przed Sejmem, a w przypadku naruszenia praw osób trzecich może być pociągnięty do odpowiedzialności sądowej tylko za zgodą Sejmu.
2. Od dnia ogłoszenia wyników wyborów do dnia wygaśnięcia mandatu poseł nie może być pociągnięty bez zgody Sejmu do odpowiedzialności karnej.
3. Postępowanie karne wszczęte wobec osoby przed dniem wyboru jej na posła ulega na żądanie Sejmu zawieszeniu do czasu wygaśnięcia mandatu. W takim przypadku ulega również zawieszeniu na ten czas bieg przedawnienia w postępowaniu karnym.
4. Poseł może wyrazić zgodę na pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej. W takim przypadku nie stosuje się przepisów ust. 2 i 3.
5. Poseł nie może być zatrzymany lub aresztowany bez zgody Sejmu, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa i jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się Marszałka Sejmu, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.
6. Szczegółowe zasady pociągania posłów do odpowiedzialności karnej oraz tryb postępowania określa ustawa.

Art. 106

Warunki niezbędne do skutecznego wypełniania obowiązków poselskich oraz ochronę praw wynikających ze sprawowania mandatu określa ustawa.

Art. 107

1. W zakresie określonym ustawą poseł nie może prowadzić działalności gospodarczej z osiągnięciem korzyści z majątku Skarbu Państwa lub samorządu terytorialnego ani nabywać tego majątku.
2. Za naruszenie zakazów, o których mowa w ust. 1, poseł, uchwałą Sejmu podjętą na wniosek Marszałka Sejmu, może być pociągnięty do odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu, który orzeka w przedmiocie pozbawienia mandatu.

Art. 108

Do senatorów stosuje się odpowiednio przepisy art. 103–107.

ORGANIZACJA I DZIAŁANIE

Art. 109

1. Sejm i Senat obradują na posiedzeniach.
2. Pierwsze posiedzenia Sejmu i Senatu Prezydent Rzeczypospolitej zwołuje na dzień przypadający w ciągu 30 dni od dnia wyborów, z wyjątkiem przypadków określonych w art. 98 ust. 3 i 5.

Art. 110

1. Sejm wybiera ze swojego grona Marszałka Sejmu i wicemarszałków.
2. Marszałek Sejmu przewodniczy obradom Sejmu, strzeże praw Sejmu oraz reprezentuje Sejm na zewnątrz.
3. Sejm powołuje komisje stałe oraz może powoływać komisje nadzwyczajne.

Art. 111

1. Sejm może powołać komisję śledczą do zbadania określonej sprawy.
2. Tryb działania komisji śledczej określa ustawa.

Art. 112

Organizację wewnętrzną i porządek prac Sejmu oraz tryb powoływania i działalności jego organów, jak też sposób wykonywania konstytucyjnych i ustawowych obowiązków organów państwowych wobec Sejmu określa regulamin Sejmu uchwalony przez Sejm.

Art. 113

Posiedzenia Sejmu są jawne. Jeżeli wymaga tego dobro państwa, Sejm może bezwzględłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów uchwalić tajność obrad.

Art. 114

1. W przypadkach określonych w Konstytucji Sejm i Senat, obradując wspólnie pod przewodnictwem Marszałka Sejmu lub w jego zastępstwie Marszałka Senatu, działają jako Zgromadzenie Narodowe.
2. Zgromadzenie Narodowe uchwała swój regulamin.

Art. 115

1. Prezes Rady Ministrów i pozostali członkowie Rady Ministrów mają obowiązek udzielenia odpowiedzi na interpelacje i zapytania poselskie w ciągu 21 dni.
2. Prezes Rady Ministrów i pozostali członkowie Rady Ministrów mają obowiązek udzielenia odpowiedzi w sprawach bieżących na każdym posiedzeniu Sejmu.

Art. 116

1. Sejm decyduje w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej o stanie wojny i o zawarciu pokoju.
2. Sejm może podjąć uchwałę o stanie wojny jedynie w razie zbrojnej napaści na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub gdy z umów międzynarodowych wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji. Jeżeli Sejm nie może się zebrać na posiedzenie, o stanie wojny postanawia Prezydent Rzeczypospolitej.

Art. 117

Zasady użycia Sił Zbrojnych poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej określa ratyfikowana umowa międzynarodowa lub ustawa. Zasady pobytu obcych wojsk na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i zasady przemieszczania się ich przez to terytorium określają ratyfikowane umowy międzynarodowe lub ustawy.

Art. 118

1. Inicjatywa ustawodawcza przysługuje posłom, Senatowi, Prezydentowi Rzeczypospolitej i Radzie Ministrów.
2. Inicjatywa ustawodawcza przysługuje również grupie co najmniej 100 000 obywateli mających prawo wybierania do Sejmu. Tryb postępowania w tej sprawie określa ustawa.
3. Wnioskodawcy, przedkładając Sejmowi projekt ustawy, przedstawiają skutki finansowe jej wykonania.

Art. 119

1. Sejm rozpatruje projekt ustawy w trzech czytaniach.
2. Prawo wnoszenia poprawek do projektu ustawy w czasie rozpatrywania go przez Sejm przysługuje wnioskodawcy projektu, posłom i Radzie Ministrów.
3. Marszałek Sejmu może odmówić poddania pod głosowanie poprawki, która uprzednio nie była przedłożona komisji.
4. Wnioskodawca może wycofać projekt ustawy w toku postępowania ustawodawczego w Sejmie do czasu zakończenia drugiego czytania projektu.

Art. 120

Sejm uchwała ustawy zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów, chyba że Konstytucja przewiduje inną większość. W tym samym trybie Sejm podejmuje uchwały, jeżeli ustawa lub uchwała Sejmu nie stanowi inaczej.

Art. 121

1. Ustawę uchwaloną przez Sejm Marszałek Sejmu przekazuje Senatowi.
2. Senat w ciągu 30 dni od dnia przekazania ustawy może ją przyjąć bez zmian, uchwalić poprawki albo uchwalić odrzucenie jej w całości. Jeżeli Senat w ciągu 30 dni od dnia przekazania ustawy nie podejmie stosownej uchwały, ustawę uznaje się za uchwaloną w brzmieniu przyjętym przez Sejm.

3. Uchwałę Senatu odrzucającą ustawę albo poprawkę zaproponowaną w uchwale Senatu uważa się za przyjętą, jeżeli Sejm nie odrzuci jej bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.

Art. 122

1. Po zakończeniu postępowania określonego w art. 121 Marszałek Sejmu przedstawia uchwaloną ustawę do podpisu Prezydentowi Rzeczypospolitej.
2. Prezydent Rzeczypospolitej podpisuje ustawę w ciągu 21 dni od dnia przedstawienia i zarządza jej ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.
3. Przed podpisaniem ustawy Prezydent Rzeczypospolitej może wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem w sprawie zgodności ustawy z Konstytucją. Prezydent Rzeczypospolitej nie może odmówić podpisania ustawy, którą Trybunał Konstytucyjny uznał za zgodną z Konstytucją.
4. Prezydent Rzeczypospolitej odmawia podpisania ustawy, którą Trybunał Konstytucyjny uznał za niezgodną z Konstytucją. Jeżeli jednak niezgodność z Konstytucją dotyczy poszczególnych przepisów ustawy, a Trybunał Konstytucyjny nie orzeknie, że są one nierozdzielnie związane z całą ustawą, Prezydent Rzeczypospolitej, po zasięgnięciu opinii Marszałka Sejmu, podpisuje ustawę z pominięciem przepisów uznanych za niezgodne z Konstytucją albo zwraca ustawę Sejmowi w celu usunięcia niezgodności.
5. Jeżeli Prezydent Rzeczypospolitej nie wystąpił z wnioskiem do Trybunału Konstytucyjnego w trybie ust. 3, może z umotywowanym wnioskiem przekazać ustawę Sejmowi do ponownego rozpatrzenia. Po ponownym uchwaleniu ustawy przez Sejm większością 3/5 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów Prezydent Rzeczypospolitej w ciągu 7 dni podpisuje ustawę i zarządza jej ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. W razie ponownego uchwalenia ustawy przez Sejm Prezydentowi Rzeczypospolitej nie przysługuje prawo wystąpienia do Trybunału Konstytucyjnego w trybie ust. 3.
6. Wystąpienie Prezydenta Rzeczypospolitej do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem w sprawie zgodności ustawy z Konstytucją lub z wnioskiem do Sejmu o ponowne rozpatrzenie ustawy wstrzymuje bieg określonego w ust. 2 terminu do podpisania ustawy.

Art. 123

1. Rada Ministrów może uznać uchwalony przez siebie projekt ustawy za pilny, z wyjątkiem projektów ustaw podatkowych, ustaw dotyczących wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej, Sejmu, Senatu oraz organów samorządu terytorialnego, ustaw regulujących ustroj i właściwość władz publicznych, a także kodeksów.
2. Regulamin Sejmu oraz regulamin Senatu określają odrębności w postępowaniu ustawodawczym w sprawie projektu pilnego.
3. W postępowaniu w sprawie ustawy, której projekt został uznany za pilny, termin jej rozpatrzenia przez Senat wynosi 14 dni, a termin podpisania ustawy przez Prezydenta Rzeczypospolitej wynosi 7 dni.

Art. 124

Do Senatu stosuje się odpowiednio przepisy art. 110, art. 112, art. 113 i art. 120.

REFERENDUM

Art. 125

1. W sprawach o szczególnym znaczeniu dla państwa może być przeprowadzone referendum ogólnokrajowe.
2. Referendum ogólnokrajowe ma prawo zarządzić Sejm bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów lub Prezydent Rzeczypospolitej za zgodą Senatu wyrażoną bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów.

3. Jeżeli w referendum ogólnokrajowym wzięło udział więcej niż połowa uprawnionych do głosowania, wynik referendum jest wiążący.
4. Ważność referendum ogólnokrajowego oraz referendum, o którym mowa w art. 235 ust. 6, stwierdza Sąd Najwyższy.
5. Zasady i tryb przeprowadzania referendum określa ustawa.

Rozdział V

PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Art. 126

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej jest najwyższym przedstawicielem Rzeczypospolitej Polskiej i gwarantem ciągłości władzy państwowej.
2. Prezydent Rzeczypospolitej czuwa nad przestrzeganiem Konstytucji, stoi na straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa oraz nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium.
3. Prezydent Rzeczypospolitej wykonuje swoje zadania w zakresie i na zasadach określonych w Konstytucji i ustawach.

Art. 127

1. Prezydent Rzeczypospolitej jest wybierany przez Naród w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich i w głosowaniu tajnym.
2. Prezydent Rzeczypospolitej jest wybierany na pięcioletnią kadencję i może być ponownie wybrany tylko raz.
3. Na Prezydenta Rzeczypospolitej może być wybrany obywatel polski, który najpóźniej w dniu wyborów kończy 35 lat i korzysta z pełni praw wyborczych do Sejmu. Kandydata zgłasza co najmniej 100 000 obywateli mających prawo wybierania do Sejmu.
4. Na Prezydenta Rzeczypospolitej wybrany zostaje kandydat, który otrzymał więcej niż połowę ważnie oddanych głosów. Jeżeli żaden z kandydatów nie uzyska wymaganej większości, czternastego dnia po pierwszym głosowaniu przeprowadza się ponowne głosowanie.
5. W ponownym głosowaniu wyboru dokonuje się spośród dwóch kandydatów, którzy w pierwszym głosowaniu otrzymali kolejno największą liczbę głosów. Jeżeli którykolwiek z tych dwóch kandydatów wycofa zgodę na kandydowanie, utraci prawo wyborcze lub umrze, w jego miejsce do wyborów w ponownym głosowaniu dopuszcza się kandydata, który otrzymał kolejno największą liczbę głosów w pierwszym głosowaniu. W takim przypadku datę ponownego głosowania odracza się o dalszych 14 dni.
6. Na Prezydenta Rzeczypospolitej wybrany zostaje kandydat, który w ponownym głosowaniu otrzymał więcej głosów.
7. Zasady i tryb zgłaszania kandydatów i przeprowadzania wyborów oraz warunki ważności wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej określa ustawa.

Art. 128

1. Kadencja Prezydenta Rzeczypospolitej rozpoczyna się w dniu objęcia przez niego urzędu.
2. Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej zarządza Marszałek Sejmu na dzień przypadający nie wcześniej niż na 100 dni i nie później niż na 75 dni przed upływem kadencji urzędującego Prezydenta Rzeczypospolitej, a w razie opróżnienia urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej – nie później niż w czternastym dniu po opróżnieniu urzędu, wyznaczając datę wyborów na dzień wolny od pracy przypadający w ciągu 60 dni od dnia zarządzenia wyborów.

Art. 129

1. Ważność wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej stwierdza Sąd Najwyższy.
2. Wyborcy przysługuje prawo zgłoszenia do Sądu Najwyższego protestu przeciwko ważności wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej na zasadach określonych w ustawie.

3. W razie stwierdzenia nieważności wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej przeprowadza się nowe wybory, na zasadach przewidzianych w art. 128 ust. 2 dla przypadku opróżnienia urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 130

Prezydent Rzeczypospolitej obejmuje urząd po złożeniu wobec Zgromadzenia Narodowego następującej przysięgi:

„Obejmując z woli Narodu urząd Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, uroczystie przysięgam, że dochowam wierności postanowieniom Konstytucji, będę strzegł niezłomnie godności Narodu, niepodległości i bezpieczeństwa Państwa, a dobro Ojczyzny oraz pomyślność obywateli będą dla mnie zawsze najwyższym nakazem”.

Przysięga może być złożona z dodaniem zdania: „Tak mi dopomóż Bóg”.

Art. 131

1. Jeżeli Prezydent Rzeczypospolitej nie może przejściowo sprawować urzędu, zawiadamia o tym Marszałka Sejmu, który tymczasowo przejmuje obowiązki Prezydenta Rzeczypospolitej. Gdy Prezydent Rzeczypospolitej nie jest w stanie zawiadomić Marszałka Sejmu o niemożności sprawowania urzędu, wówczas o stwierdzeniu przeszkody w sprawowaniu urzędu przez Prezydenta Rzeczypospolitej rozstrzyga Trybunał Konstytucyjny na wniosek Marszałka Sejmu. W razie uznania przejściowej niemożności sprawowania urzędu przez Prezydenta Rzeczypospolitej Trybunał Konstytucyjny powierza Marszałkowi Sejmu tymczasowe wykonywanie obowiązków Prezydenta Rzeczypospolitej.
2. Marszałek Sejmu tymczasowo, do czasu wyboru nowego Prezydenta Rzeczypospolitej, wykonuje obowiązki Prezydenta Rzeczypospolitej w razie:
 - 1) śmierci Prezydenta Rzeczypospolitej,
 - 2) zrzeczenia się urzędu przez Prezydenta Rzeczypospolitej,
 - 3) stwierdzenia nieważności wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej lub innych przyczyn nieobjęcia urzędu po wyborze,
 - 4) uznania przez Zgromadzenie Narodowe trwałej niezdolności Prezydenta Rzeczypospolitej do sprawowania urzędu ze względu na stan zdrowia, uchwałą podjętą większością co najmniej 2/3 głosów ustawowej liczby członków Zgromadzenia Narodowego,
 - 5) złożenia Prezydenta Rzeczypospolitej z urzędu orzeczeniem Trybunału Stanu.
3. Jeżeli Marszałek Sejmu nie może wykonywać obowiązków Prezydenta Rzeczypospolitej, obowiązki te przejmuje Marszałek Senatu.
4. Osoba wykonująca obowiązki Prezydenta Rzeczypospolitej nie może postanowić o skróceniu kadencji Sejmu.

Art. 132

Prezydent Rzeczypospolitej nie może piastować żadnego innego urzędu ani pełnić żadnej funkcji publicznej, z wyjątkiem tych, które są związane ze sprawowanym urzędem.

Art. 133

1. Prezydent Rzeczypospolitej jako reprezentant państwa w stosunkach zewnętrznych:
 - 1) ratyfikuje i wypowiada umowy międzynarodowe, o czym zawiadamia Sejm i Senat,
 - 2) mianuje i odwołuje pełnomocnych przedstawicieli Rzeczypospolitej Polskiej w innych państwach i przy organizacjach międzynarodowych,
 - 3) przyjmuje listy uwierzytelniające i odwołujące akredytowanych przy nim przedstawicieli dyplomatycznych innych państw i organizacji międzynarodowych.
2. Prezydent Rzeczypospolitej przed ratyfikowaniem umowy międzynarodowej może zwrócić się do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem w sprawie jej zgodności z Konstytucją.
3. Prezydent Rzeczypospolitej w zakresie polityki zagranicznej współdziała z Prezesem Rady Ministrów i właściwym ministrem.

Art. 134

1. Prezydent Rzeczypospolitej jest najwyższym zwierzchnikiem Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.
2. W czasie pokoju Prezydent Rzeczypospolitej sprawuje zwierzchnictwo nad Siłami Zbrojnymi za pośrednictwem Ministra Obrony Narodowej.
3. Prezydent Rzeczypospolitej mianuje Szefa Sztabu Generalnego i dowódców rodzajów Sił Zbrojnych na czas określony. Czas trwania kadencji, tryb i warunki odwołania przed jej upływem określa ustawa.
4. Na czas wojny Prezydent Rzeczypospolitej, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, mianuje Naczelnego Dowódcę Sił Zbrojnych. W tym samym trybie może on Naczelnego Dowódcę Sił Zbrojnych odwołać. Kompetencje Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasady jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej określa ustawa.
5. Prezydent Rzeczypospolitej, na wniosek Ministra Obrony Narodowej, nadaje określone w ustawach stopnie wojskowe.
6. Kompetencje Prezydenta Rzeczypospolitej związane ze zwierzchnictwem nad Siłami Zbrojnymi szczegółowo określa ustawa.

Art. 135

Organem doradczym Prezydenta Rzeczypospolitej w zakresie wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa państwa jest Rada Bezpieczeństwa Narodowego.

Art. 136

W razie bezpośredniego, zewnętrznego zagrożenia państwa Prezydent Rzeczypospolitej, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, zarządza powszechną lub częściową mobilizację i użycie Sił Zbrojnych do obrony Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 137

Prezydent Rzeczypospolitej nadaje obywatelstwo polskie i wyraża zgodę na zrzeczenie się obywatelstwa polskiego.

Art. 138

Prezydent Rzeczypospolitej nadaje order i odznaczenia.

Art. 139

Prezydent Rzeczypospolitej stosuje prawo łaski. Prawa łaski nie stosuje się do osób skazanych przez Trybunał Stanu.

Art. 140

Prezydent Rzeczypospolitej może zwracać się z orędziem do Sejmu, do Senatu lub do Zgromadzenia Narodowego. Orędzia nie czyni się przedmiotem debaty.

Art. 141

1. W sprawach szczególnej wagi Prezydent Rzeczypospolitej może zwołać Radę Gabinetową. Radę Gabinetową tworzy Rada Ministrów obradująca pod przewodnictwem Prezydenta Rzeczypospolitej.
2. Radzie Gabinetowej nie przysługują kompetencje Rady Ministrów.

Art. 142

1. Prezydent Rzeczypospolitej wydaje rozporządzenia i zarządzenia na zasadach określonych w art. 92 i art. 93.
2. Prezydent Rzeczypospolitej wydaje postanowienia w zakresie realizacji pozostałych swoich kompetencji.

Art. 143

Organem pomocniczym Prezydenta Rzeczypospolitej jest Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej. Prezydent Rzeczypospolitej nadaje statut Kancelarii oraz powołuje i odwołuje Szefa Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 144

1. Prezydent Rzeczypospolitej, korzystając ze swoich konstytucyjnych i ustawowych kompetencji, wydaje akty urzędowe.
2. Akty urzędowe Prezydenta Rzeczypospolitej wymagają dla swojej ważności podpisu Prezesa Rady Ministrów, który przez podpisanie aktu ponosi odpowiedzialność przed Sejmem.
3. Przepis ust. 2 nie dotyczy:
 - 1) zarządzania wyborów do Sejmu i Senatu,
 - 2) zwoływania pierwszego posiedzenia nowo wybranych Sejmu i Senatu,
 - 3) skracania kadencji Sejmu w przypadkach określonych w Konstytucji,
 - 4) inicjatywy ustawodawczej,
 - 5) zarządzania referendum ogólnokrajowego,
 - 6) podpisywania albo odmowy podpisania ustawy,
 - 7) zarządzania ogłoszenia ustawy oraz umowy międzynarodowej w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej,
 - 8) zwracania się z orędziem do Sejmu, do Senatu lub do Zgromadzenia Narodowego,
 - 9) wniosku do Trybunału Konstytucyjnego,
 - 10) wniosku o przeprowadzenie kontroli przez Najwyższą Izbę Kontroli,
 - 11) desygnowania i powoływania Prezesa Rady Ministrów,
 - 12) przyjmowania dymisji Rady Ministrów i powierzania jej tymczasowego pełnienia obowiązków,
 - 13) wniosku do Sejmu o pociągnięcie do odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu członka Rady Ministrów,
 - 14) odwoływania ministra, któremu Sejm wyraził wotum nieufności,
 - 15) zwoływania Rady Gabinetowej,
 - 16) nadawania orderów i odznaczeń,
 - 17) powoływania sędziów,
 - 18) stosowania prawa łaski,
 - 19) nadawania obywatelstwa polskiego i wyrażania zgody na zrzeczenie się obywatelstwa polskiego,
 - 20) powoływania Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego,
 - 21) powoływania Prezesa i Wiceprezesa Trybunału Konstytucyjnego,
 - 22) powoływania Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego,
 - 23) powoływania prezesów Sądu Najwyższego oraz wiceprezesów Naczelnego Sądu Administracyjnego,
 - 24) wniosku do Sejmu o powołanie Prezesa Narodowego Banku Polskiego,
 - 25) powoływania członków Rady Polityki Pieniężnej,
 - 26) powoływania i odwoływania członków Rady Bezpieczeństwa Narodowego,
 - 27) powoływania członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji,
 - 28) nadawania statutu Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej oraz powoływania i odwoływania Szefa Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej,
 - 29) wydawania zarządzeń na zasadach określonych w art. 93,
 - 30) zrzeczenia się urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 145

1. Prezydent Rzeczypospolitej za naruszenie Konstytucji, ustawy lub za popełnienie przestępstwa może być pociągnięty do odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu.

2. Postawienie Prezydenta Rzeczypospolitej w stan oskarżenia może nastąpić uchwałą Zgromadzenia Narodowego, podjętą większością co najmniej 2/3 głosów ustawowej liczby członków Zgromadzenia Narodowego na wniosek co najmniej 140 członków Zgromadzenia Narodowego.
3. Z dniem podjęcia uchwały o postawieniu Prezydenta Rzeczypospolitej w stan oskarżenia przed Trybunałem Stanu sprawowanie urzędu przez Prezydenta Rzeczypospolitej ulega zawieszeniu. Przepis art. 131 stosuje się odpowiednio.

Rozdział VI

RADA MINISTRÓW I ADMINISTRACJA RZĄDOWA

Art. 146

1. Rada Ministrów prowadzi politykę wewnętrzną i zagraniczną Rzeczypospolitej Polskiej.
2. Do Rady Ministrów należą sprawy polityki państwa nie zastrzeżone dla innych organów państwowych i samorządu terytorialnego.
3. Rada Ministrów kieruje administracją rządową.
4. W zakresie i na zasadach określonych w Konstytucji i ustawach Rada Ministrów w szczególności:
 - 1) zapewnia wykonanie ustaw,
 - 2) wydaje rozporządzenia,
 - 3) koordynuje i kontroluje prace organów administracji rządowej,
 - 4) chroni interesy Skarbu Państwa,
 - 5) uchwała projekt budżetu państwa,
 - 6) kieruje wykonaniem budżetu państwa oraz uchwała zamknięcie rachunków państwowych i sprawozdanie z wykonania budżetu,
 - 7) zapewnia bezpieczeństwo wewnętrzne państwa oraz porządek publiczny,
 - 8) zapewnia bezpieczeństwo zewnętrzne państwa,
 - 9) sprawuje ogólne kierownictwo w dziedzinie stosunków z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi,
 - 10) zawiera umowy międzynarodowe wymagające ratyfikacji oraz zatwierdza i wypowiada inne umowy międzynarodowe,
 - 11) sprawuje ogólne kierownictwo w dziedzinie obronności kraju oraz określa corocznie liczbę obywateli powoływanych do czynnej służby wojskowej,
 - 12) określa organizację i tryb swojej pracy.

Art. 147

1. Rada Ministrów składa się z Prezesa Rady Ministrów i ministrów.
2. W skład Rady Ministrów mogą być powoływani wiceprezesi Rady Ministrów.
3. Prezes i wiceprezes Rady Ministrów mogą pełnić także funkcję ministra.
4. W skład Rady Ministrów mogą być ponadto powoływani przewodniczący określonych w ustawach komitetów.

Art. 148

Prezes Rady Ministrów:

- 1) reprezentuje Radę Ministrów,
- 2) kieruje pracami Rady Ministrów,
- 3) wydaje rozporządzenia,
- 4) zapewnia wykonywanie polityki Rady Ministrów i określa sposoby jej wykonywania,
- 5) koordynuje i kontroluje pracę członków Rady Ministrów,
- 6) sprawuje nadzór nad samorządem terytorialnym w granicach i formach określonych w Konstytucji i ustawach,
- 7) jest zwierzchnikiem służbowym pracowników administracji rządowej.

Art. 149

1. Ministrowie kierują określonymi działami administracji rządowej lub wypełniają zadania wyznaczone im przez Prezesa Rady Ministrów. Zakres działania ministra kierującego działem administracji rządowej określają ustawy.
2. Minister kierujący działem administracji rządowej wydaje rozporządzenia. Rada Ministrów, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, może uchylić rozporządzenie lub zarządzenie ministra.
3. Do przewodniczącego komitetu, o którym mowa w art. 147 ust. 4, stosuje się odpowiednio przepisy odnoszące się do ministra kierującego działem administracji rządowej.

Art. 150

Członek Rady Ministrów nie może prowadzić działalności sprzecznej z jego obowiązkami publicznymi.

Art. 151

Prezes Rady Ministrów, wiceprezesi Rady Ministrów i ministrowie składają wobec Prezydenta Rzeczypospolitej następującą przysięgę:

„Obejmując urząd Prezesa Rady Ministrów (wiceprezesa Rady Ministrów, ministra), uroczystie przysięgam, że dochowam wierności postanowieniom Konstytucji i innym prawom Rzeczypospolitej Polskiej, a dobro Ojczyzny oraz pomyślność obywateli będą dla mnie zawsze najwyższym nakazem”. Przysięga może być złożona z dodaniem zdania: „Tak mi dopomóż Bóg”.

Art. 152

1. Przedstawicielem Rady Ministrów w województwie jest wojewoda.
2. Tryb powoływania i odwoływania oraz zakres działania wojewodów określa ustawa.

Art. 153

1. W celu zapewnienia zawodowego, rzetelnego, bezstronnego i politycznie neutralnego wykonywania zadań państwa w urzędach administracji rządowej działa korpus służby cywilnej.
2. Prezes Rady Ministrów jest zwierzchnikiem korpusu służby cywilnej.

Art. 154

1. Prezydent Rzeczypospolitej desygnuje Prezesa Rady Ministrów, który proponuje skład Rady Ministrów. Prezydent Rzeczypospolitej powołuje Prezesa Rady Ministrów wraz z pozostałymi członkami Rady Ministrów w ciągu 14 dni od dnia pierwszego posiedzenia Sejmu lub przyjęcia dymisji poprzedniej Rady Ministrów i odbiera przysięgę od członków nowo powołanej Rady Ministrów.
2. Prezes Rady Ministrów w ciągu 14 dni od dnia powołania przez Prezydenta Rzeczypospolitej przedstawia Sejmowi program działania Rady Ministrów z wnioskiem o udzielenie jej wotum zaufania. Wotum zaufania Sejm uchwała bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.
3. W razie niepowołania Rady Ministrów w trybie ust. 1 lub nieudzielenia jej wotum zaufania w trybie ust. 2 Sejm w ciągu 14 dni od upływu terminów określonych w ust. 1 lub ust. 2 wybiera Prezesa Rady Ministrów oraz proponowanych przez niego członków Rady Ministrów bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów. Prezydent Rzeczypospolitej powołuje tak wybraną Radę Ministrów i odbiera przysięgę od jej członków.

Art. 155

1. W razie niepowołania Rady Ministrów w trybie art. 154 ust. 3 Prezydent Rzeczypospolitej w ciągu 14 dni powołuje Prezesa Rady Ministrów i na jego wniosek pozostałych członków Rady Ministrów oraz odbiera od nich przysięgę. Sejm w ciągu 14 dni od dnia powołania Rady Ministrów przez Prezydenta Rzeczypospolitej udziela jej wotum zaufania większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.

2. W razie nieudzielenia Radzie Ministrów wotum zaufania w trybie określonym w ust. 1 Prezydent Rzeczypospolitej skraca kadencję Sejmu i zarządza wybory.

Art. 156

1. Członkowie Rady Ministrów ponoszą odpowiedzialność przed Trybunałem Stanu za naruszenie Konstytucji lub ustaw, a także za przestępstwa popełnione w związku z zajmowanym stanowiskiem.
2. Uchwałę o pociągnięciu członka Rady Ministrów do odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu Sejm podejmuje na wniosek Prezydenta Rzeczypospolitej lub co najmniej 115 posłów większością 3/5 ustawowej liczby posłów.

Art. 157

1. Członkowie Rady Ministrów ponoszą przed Sejmem solidarną odpowiedzialność za działalność Rady Ministrów.
2. Członkowie Rady Ministrów ponoszą przed Sejmem również odpowiedzialność indywidualną za sprawy należące do ich kompetencji lub powierzone im przez Prezesa Rady Ministrów.

Art. 158

1. Sejm wyraża Radzie Ministrów wotum nieufności większością ustawowej liczby posłów na wniosek zgłoszony przez co najmniej 46 posłów i wskazujący imiennie kandydata na Prezesa Rady Ministrów. Jeżeli uchwała została przyjęta przez Sejm, Prezydent Rzeczypospolitej przyjmuje dymisję Rady Ministrów i powołuje wybranego przez Sejm nowego Prezesa Rady Ministrów, a na jego wniosek pozostałych członków Rady Ministrów oraz odbiera od nich przysięgę.
2. Wniosek o podjęcie uchwały, o której mowa w ust. 1, może być poddany pod głosowanie nie wcześniej niż po upływie 7 dni od dnia jego zgłoszenia. Powtórny wniosek może być zgłoszony nie wcześniej niż po upływie 3 miesięcy od dnia zgłoszenia poprzedniego wniosku. Powtórny wniosek może być zgłoszony przed upływem 3 miesięcy, jeżeli wystąpi z nim co najmniej 115 posłów.

Art. 159

1. Sejm może wyrazić ministrowi wotum nieufności. Wniosek o wyrażenie wotum nieufności może być zgłoszony przez co najmniej 69 posłów. Przepis art. 158 ust. 2 stosuje się odpowiednio.
2. Prezydent Rzeczypospolitej odwołuje ministra, któremu Sejm wyraził wotum nieufności większością głosów ustawowej liczby posłów.

Art. 160

Prezes Rady Ministrów może zwrócić się do Sejmu o wyrażenie Radzie Ministrów wotum zaufania. Udzielenie wotum zaufania Radzie Ministrów następuje większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.

Art. 161

Prezydent Rzeczypospolitej, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, dokonuje zmian w składzie Rady Ministrów.

Art. 162

1. Prezes Rady Ministrów składa dymisję Rady Ministrów na pierwszym posiedzeniu nowo wybranego Sejmu.
2. Prezes Rady Ministrów składa dymisję Rady Ministrów również w razie:
 - 1) nieuchwalenia przez Sejm wotum zaufania dla Rady Ministrów,
 - 2) wyrażenia Radzie Ministrów wotum nieufności,
 - 3) rezygnacji Prezesa Rady Ministrów.
3. Prezydent Rzeczypospolitej, przyjmując dymisję Rady Ministrów, powierza jej dalsze sprawowanie obowiązków do czasu powołania nowej Rady Ministrów.
4. Prezydent Rzeczypospolitej, w przypadku określonym w ust. 2 pkt 3, może odmówić przyjęcia dymisji Rady Ministrów.

Rozdział VII

SAMORZĄD TERYTORIALNY

Art. 163

Samorząd terytorialny wykonuje zadania publiczne nie zastrzeżone przez Konstytucję lub ustawy dla organów innych władz publicznych.

Art. 164

1. Podstawową jednostką samorządu terytorialnego jest gmina.
2. Inne jednostki samorządu regionalnego albo lokalnego i regionalnego określa ustawa.
3. Gmina wykonuje wszystkie zadania samorządu terytorialnego nie zastrzeżone dla innych jednostek samorządu terytorialnego.

Art. 165

1. Jednostki samorządu terytorialnego mają osobowość prawną. Przysługują im prawo własności i inne prawa majątkowe.
2. Samodzielność jednostek samorządu terytorialnego podlega ochronie sądowej.

Art. 166

1. Zadania publiczne służące zaspokajaniu potrzeb wspólnoty samorządowej są wykonywane przez jednostkę samorządu terytorialnego jako zadania własne.
2. Jeżeli wynika to z uzasadnionych potrzeb państwa, ustawa może zlecić jednostkom samorządu terytorialnego wykonywanie innych zadań publicznych. Ustawa określa tryb przekazywania i sposób wykonywania zadań zleconych.
3. Spory kompetencyjne między organami samorządu terytorialnego i administracji rządowej rozstrzygają sądy administracyjne.

Art. 167

1. Jednostkom samorządu terytorialnego zapewnia się udział w dochodach publicznych odpowiednio do przypadających im zadań.
2. Dochodami jednostek samorządu terytorialnego są ich dochody własne oraz subwencje ogólne i dotacje celowe z budżetu państwa.
3. Źródła dochodów jednostek samorządu terytorialnego są określone w ustawie.
4. Zmiany w zakresie zadań i kompetencji jednostek samorządu terytorialnego następują wraz z odpowiednimi zmianami w podziale dochodów publicznych.

Art. 168

Jednostki samorządu terytorialnego mają prawo ustalania wysokości podatków i opłat lokalnych w zakresie określonym w ustawie.

Art. 169

1. Jednostki samorządu terytorialnego wykonują swoje zadania za pośrednictwem organów stanowiących i wykonawczych.
2. Wybory do organów stanowiących są powszechne, równe, bezpośrednie i odbywają się w głosowaniu tajnym. Zasady i tryb zgłaszania kandydatów i przeprowadzania wyborów oraz warunki ważności wyborów określa ustawa.
3. Zasady i tryb wyborów oraz odwoływania organów wykonawczych jednostek samorządu terytorialnego określa ustawa.
4. Ustrój wewnętrzny jednostek samorządu terytorialnego określają, w granicach ustaw, ich organy stanowiące.

Art. 170

Członkowie wspólnoty samorządowej mogą decydować, w drodze referendum, o sprawach dotyczących tej wspólnoty, w tym o odwołaniu pochodzącego z wyborów bezpośrednich organu samorządu terytorialnego. Zasady i tryb przeprowadzania referendum lokalnego określa ustawa.

Art. 171

1. Działalność samorządu terytorialnego podlega nadzorowi z punktu widzenia legalności.
2. Organami nadzoru nad działalnością jednostek samorządu terytorialnego są Prezes Rady Ministrów i wojewodowie, a w zakresie spraw finansowych regionalne izby obrachunkowe.
3. Sejm, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, może rozwiązać organ stanowiący samorządu terytorialnego, jeżeli organ ten rażąco narusza Konstytucję lub ustawy.

Art. 172

1. Jednostki samorządu terytorialnego mają prawo zrzeszania się.
2. Jednostka samorządu terytorialnego ma prawo przystępowania do międzynarodowych zrzeszeń społeczności lokalnych i regionalnych oraz współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw.
3. Zasady, na jakich jednostki samorządu terytorialnego mogą korzystać z praw, o których mowa w ust. 1 i 2, określa ustawa.

Rozdział VIII SĄDY I TRYBUNAŁY

Art. 173

Sądy i Trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz.

Art. 174

Sądy i Trybunały wydają wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

SĄDY

Art. 175

1. Wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe.
2. Sąd wyjątkowy lub tryb doraźny może być ustanowiony tylko na czas wojny.

Art. 176

1. Postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne.
2. Ustrój i właściwość sądów oraz postępowanie przed sądami określają ustawy.

Art. 177

Sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości we wszystkich sprawach, z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów.

Art. 178

1. Sędziowie w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom.
2. Sędziom zapewnia się warunki pracy i wynagrodzenie odpowiadające godności urzędu oraz zakresowi ich obowiązków.
3. Sędzia nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów.

Art. 179

Sędziowie są powoływani przez Prezydenta Rzeczypospolitej, na wniosek Krajowej Rady Sądowej, na czas nieoznaczony.

Art. 180

1. Sędziowie są nieusuwalni.
2. Złożenie sędziego z urzędu, zawieszenie w urzędowaniu, przeniesienie do innej siedziby lub na

inne stanowisko wbrew jego woli może nastąpić jedynie na mocy orzeczenia sądu i tylko w przypadkach określonych w ustawie.

3. Sędzia może być przeniesiony w stan spoczynku na skutek uniemożliwiających mu sprawowanie jego urzędu choroby lub utraty sił. Tryb postępowania oraz sposób odwołania się do sądu określa ustawa.
4. Ustawa określa granicę wieku, po osiągnięciu której sędziowie przechodzą w stan spoczynku.
5. W razie zmiany ustroju sądów lub zmiany granic okręgów sądowych wolno sędziego przenosić do innego sądu lub w stan spoczynku z pozostawieniem mu pełnego uposażenia.

Art. 181

Sędzia nie może być, bez uprzedniej zgody sądu określonego w ustawie, pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Sędzia nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa, jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się prezesa właściwego miejscowo sądu, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Art. 182

Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości określa ustawa.

Art. 183

1. Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania.
2. Sąd Najwyższy wykonuje także inne czynności określone w Konstytucji i ustawach.
3. Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego powołuje Prezydent Rzeczypospolitej na sześcioletnią kadencję spośród kandydatów przedstawionych przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów Sądu Najwyższego.

Art. 184

Naczelny Sąd Administracyjny oraz inne sądy administracyjne sprawują, w zakresie określonym w ustawie, kontrolę działalności administracji publicznej. Kontrola ta obejmuje również orzekanie o zgodności z ustawami uchwał organów samorządu terytorialnego i aktów normatywnych terenowych organów administracji rządowej.

Art. 185

Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego powołuje Prezydent Rzeczypospolitej na sześcioletnią kadencję spośród kandydatów przedstawionych przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Art. 186

1. Krajowa Rada Sądownictwa stoi na straży niezależności sądów i niezawisłości sędziów.
2. Krajowa Rada Sądownictwa może wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem w sprawie zgodności z Konstytucją aktów normatywnych w zakresie, w jakim dotyczą one niezależności sądów i niezawisłości sędziów.

Art. 187

1. Krajowa Rada Sądownictwa składa się z:
 - 1) Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, Ministra Sprawiedliwości, Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego i osoby powołanej przez Prezydenta Rzeczypospolitej,
 - 2) piętnastu członków wybranych spośród sędziów Sądu Najwyższego, sądów powszechnych, sądów administracyjnych i sądów wojskowych,
 - 3) czterech członków wybranych przez Sejm spośród posłów oraz dwóch członków wybranych przez Senat spośród senatorów.
2. Krajowa Rada Sądownictwa wybiera spośród swoich członków przewodniczącego i dwóch wiceprzewodniczących.

3. Kadencja wybranych członków Krajowej Rady Sądownictwa trwa cztery lata.
4. Ustrój, zakres działania i tryb pracy Krajowej Rady Sądownictwa oraz sposób wyboru jej członków określa ustawa.

TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY

Art. 188

Trybunał Konstytucyjny orzeka w sprawach:

- 1) zgodności ustaw i umów międzynarodowych z Konstytucją,
- 2) zgodności ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, których ratyfikacja wymagała uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie,
- 3) zgodności przepisów prawa, wydawanych przez centralne organy państwowe, z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami,
- 4) zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych,
- 5) skargi konstytucyjnej, o której mowa w art. 79 ust. 1.

Art. 189

Trybunał Konstytucyjny rozstrzyga spory kompetencyjne pomiędzy centralnymi konstytucyjnymi organami państwa.

Art. 190

1. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne.
2. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego w sprawach wymienionych w art. 188 podlegają niezwłocznemu ogłoszeniu w organie urzędowym, w którym akt normatywny był ogłoszony. Jeżeli akt nie był ogłoszony, orzeczenie ogłasza się w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”.
3. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, jednak Trybunał Konstytucyjny może określić inny termin utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego. Termin ten nie może przekroczyć osiemnastu miesięcy, gdy chodzi o ustawę, a gdy chodzi o inny akt normatywny – dwunastu miesięcy. W przypadku orzeczeń, które wiążą się z nakładami finansowymi nie przewidzianymi w ustawie budżetowej, Trybunał Konstytucyjny określa termin utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego po zapoznaniu się z opinią Rady Ministrów.
4. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności z Konstytucją, umową międzynarodową lub z ustawą aktu normatywnego, na podstawie którego zostało wydane prawomocne orzeczenie sądowe, ostateczna decyzja administracyjna lub rozstrzygnięcie w innych sprawach, stanowi podstawę do wznowienia postępowania, uchylecia decyzji lub innego rozstrzygnięcia na zasadach i w trybie określonych w przepisach właściwych dla danego postępowania.
5. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego zapadają większością głosów.

Art. 191

1. Z wnioskiem w sprawach, o których mowa w art. 188, do Trybunału Konstytucyjnego wystąpić mogą:
 - 1) Prezydent Rzeczypospolitej, Marszałek Sejmu, Marszałek Senatu, Prezes Rady Ministrów, 50 posłów, 30 senatorów, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego, Prokurator Generalny, Prezes Najwyższej Izby Kontroli, Rzecznik Praw Obywatelskich,
 - 2) Krajowa Rada Sądownictwa w zakresie, o którym mowa w art. 186 ust. 2,
 - 3) organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego,
 - 4) ogólnokrajowe organy związków zawodowych oraz ogólnokrajowe władze organizacji pracodawców i organizacji zawodowych,
 - 5) kościoły i inne związki wyznaniowe,
 - 6) podmioty określone w art. 79 w zakresie w nim wskazanym.

2. Podmioty, o których mowa w ust. 1 pkt 3–5, mogą wystąpić z takim wnioskiem, jeżeli akt normatywny dotyczy spraw objętych ich zakresem działania.

Art. 192

Z wnioskiem w sprawach, o których mowa w art. 189, do Trybunału Konstytucyjnego wystąpić mogą: Prezydent Rzeczypospolitej, Marszałek Sejmu, Marszałek Senatu, Prezes Rady Ministrów, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego i Prezes Najwyższej Izby Kontroli.

Art. 193

Każdy sąd może przedstawić Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne co do zgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi lub ustawą, jeżeli od odpowiedzi na pytanie prawne zależy rozstrzygnięcie sprawy toczącej się przed sądem.

Art. 194

1. Trybunał Konstytucyjny składa się z 15 sędziów, wybieranych indywidualnie przez Sejm na 9 lat spośród osób wyróżniających się wiedzą prawniczą. Ponowny wybór do składu Trybunału jest niedopuszczalny.
2. Prezesa i Wiceprezesa Trybunału Konstytucyjnego powołuje Prezydent Rzeczypospolitej spośród kandydatów przedstawionych przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów Trybunału Konstytucyjnego.

Art. 195

1. Sędziowie Trybunału Konstytucyjnego w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji.
2. Sędziom Trybunału Konstytucyjnego zapewnia się warunki pracy i wynagrodzenie odpowiadające godności urzędu oraz zakresowi ich obowiązków.
3. Sędziowie Trybunału Konstytucyjnego w okresie zajmowania stanowiska nie mogą należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów.

Art. 196

Sędzia Trybunału Konstytucyjnego nie może być, bez uprzedniej zgody Trybunału Konstytucyjnego, pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Sędzia nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa, jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się Prezesa Trybunału Konstytucyjnego, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Art. 197

Organizację Trybunału Konstytucyjnego oraz tryb postępowania przed Trybunałem określa ustawa.

TRYBUNAŁ STANU

Art. 198

1. Za naruszenie Konstytucji lub ustawy w związku z zajmowanym stanowiskiem lub w zakresie swojego urzędowania odpowiedzialność konstytucyjną przed Trybunałem Stanu ponoszą: Prezydent Rzeczypospolitej, Prezes Rady Ministrów oraz członkowie Rady Ministrów, Prezes Narodowego Banku Polskiego, Prezes Najwyższej Izby Kontroli, członkowie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, osoby, którym Prezes Rady Ministrów powierzył kierowanie ministerstwem, oraz Naczelnny Dowódca Sił Zbrojnych.
2. Odpowiedzialność konstytucyjną przed Trybunałem Stanu ponoszą również posłowie i senatorowie w zakresie określonym w art. 107.
3. Rodzaje kar orzekanych przez Trybunał Stanu określa ustawa.

Art. 199

1. Trybunał Stanu składa się z przewodniczącego, 2 zastępców przewodniczącego i 16 członków wybieranych przez Sejm spoza grona posłów i senatorów na czas kadencji Sejmu. Zastępcy przewodniczącego Trybunału oraz co najmniej połowa członków Trybunału Stanu powinni mieć kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska sędziego.
2. Przewodniczącym Trybunału Stanu jest Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego.
3. Członkowie Trybunału Stanu w sprawowaniu funkcji sędziego Trybunału Stanu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom.

Art. 200

Członek Trybunału Stanu nie może być bez uprzedniej zgody Trybunału Stanu pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Członek Trybunału Stanu nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa, jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się przewodniczącego Trybunału Stanu, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Art. 201

Organizację Trybunału Stanu oraz tryb postępowania przed Trybunałem określa ustawa.

Rozdział IX

ORGANY KONTROLI PAŃSTWOWEJ I OCHRONY PRAWA NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Art. 202

1. Najwyższa Izba Kontroli jest naczelnym organem kontroli państwowej.
2. Najwyższa Izba Kontroli podlega Sejmowi.
3. Najwyższa Izba Kontroli działa na zasadach kolegiałości.

Art. 203

1. Najwyższa Izba Kontroli kontroluje działalność organów administracji rządowej, Narodowego Banku Polskiego, państwowych osób prawnych i innych państwowych jednostek organizacyjnych z punktu widzenia legalności, gospodarności, celowości i rzetelności.
2. Najwyższa Izba Kontroli może kontrolować działalność organów samorządu terytorialnego, komunalnych osób prawnych i innych komunalnych jednostek organizacyjnych z punktu widzenia legalności, gospodarności i rzetelności.
3. Najwyższa Izba Kontroli może również kontrolować z punktu widzenia legalności i gospodarności działalność innych jednostek organizacyjnych i podmiotów gospodarczych w zakresie, w jakim wykorzystują one majątek lub środki państwowe lub komunalne oraz wywiązują się z zobowiązań finansowych na rzecz państwa.

Art. 204

1. Najwyższa Izba Kontroli przedkłada Sejmowi:
 - 1) analizę wykonania budżetu państwa i założeń polityki pieniężnej,
 - 2) opinię w przedmiocie absolutorium dla Rady Ministrów,
 - 3) informacje o wynikach kontroli, wnioski i wystąpienia, określone w ustawie.
2. Najwyższa Izba Kontroli przedstawia Sejmowi coroczne sprawozdanie ze swojej działalności.

Art. 205

1. Prezes Najwyższej Izby Kontroli jest powoływany przez Sejm za zgodą Senatu na 6 lat i może być ponownie powołany tylko raz.
2. Prezes Najwyższej Izby Kontroli nie może zajmować innego stanowiska, z wyjątkiem stanowiska profesora szkoły wyższej, ani wykonywać innych zajęć zawodowych.

3. Prezes Najwyższej Izby Kontroli nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z godnością jego urzędu.

Art. 206

Prezes Najwyższej Izby Kontroli nie może być bez uprzedniej zgody Sejmu pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Prezes Najwyższej Izby Kontroli nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa i jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się Marszałka Sejmu, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Art. 207

Organizację oraz tryb działania Najwyższej Izby Kontroli określa ustawa.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Art. 208

1. Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji oraz w innych aktach normatywnych.
2. Zakres i sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich określa ustawa.

Art. 209

1. Rzecznik Praw Obywatelskich jest powoływany przez Sejm za zgodą Senatu na 5 lat.
2. Rzecznik Praw Obywatelskich nie może zajmować innego stanowiska, z wyjątkiem stanowiska profesora szkoły wyższej, ani wykonywać innych zajęć zawodowych.
3. Rzecznik Praw Obywatelskich nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z godnością jego urzędu.

Art. 210

Rzecznik Praw Obywatelskich jest w swojej działalności niezawisły, niezależny od innych organów państwowych i odpowiada jedynie przed Sejmem na zasadach określonych w ustawie.

Art. 211

Rzecznik Praw Obywatelskich nie może być bez uprzedniej zgody Sejmu pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Rzecznik Praw Obywatelskich nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa i jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się Marszałka Sejmu, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Art. 212

Rzecznik Praw Obywatelskich corocznie informuje Sejm i Senat o swojej działalności oraz o stanie przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela.

KRAJOWA RADA RADIOFONII I TELEWIZJI

Art. 213

1. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji stoi na straży wolności słowa, prawa do informacji oraz interesu publicznego w radiofonii i telewizji.
2. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji wydaje rozporządzenia, a w sprawach indywidualnych podejmuje uchwały.

Art. 214

1. Członkowie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji są powoływani przez Sejm, Senat i Prezydenta Rzeczypospolitej.

2. Członek Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z godnością pełnionej funkcji.

Art. 215

Zasady i tryb działania Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, jej organizację oraz szczegółowe zasady powoływania jej członków określa ustawa.

Rozdział X

FINANSE PUBLICZNE

Art. 216

1. Środki finansowe na cele publiczne są gromadzone i wydatkowane w sposób określony w ustawie.
2. Nabywanie, zbywanie i obciążanie nieruchomości, udziałów lub akcji oraz emisja papierów wartościowych przez Skarb Państwa, Narodowy Bank Polski lub inne państwowe osoby prawne następuje na zasadach i w trybie określonych w ustawie.
3. Ustanowienie monopolu następuje w drodze ustawy.
4. Zaciąganie pożyczek oraz udzielanie gwarancji i poręczeń finansowych przez państwo następuje na zasadach i w trybie określonych w ustawie.
5. Nie wolno zaciągać pożyczek lub udzielać gwarancji i poręczeń finansowych, w następstwie których państwowy dług publiczny przekroczy $\frac{3}{5}$ wartości rocznego produktu krajowego brutto. Sposób obliczania wartości rocznego produktu krajowego brutto oraz państwowego długu publicznego określa ustawa.

Art. 217

Nakładanie podatków, innych danin publicznych, określanie podmiotów, przedmiotów opodatkowania i stawek podatkowych, a także zasad przyznawania ulg i umorzeń oraz kategorii podmiotów zwolnionych od podatków następuje w drodze ustawy.

Art. 218

Organizację Skarbu Państwa oraz sposób zarządzania majątkiem Skarbu Państwa określa ustawa.

Art. 219

1. Sejm uchwała budżet państwa na rok budżetowy w formie ustawy budżetowej.
2. Zasady i tryb opracowania projektu budżetu państwa, stopień jego szczegółowości oraz wymagania, którym powinien odpowiadać projekt ustawy budżetowej, a także zasady i tryb wykonywania ustawy budżetowej określa ustawa.
3. W wyjątkowych przypadkach dochody i wydatki państwa w okresie krótszym niż rok może określać ustawa o prowizorium budżetowym. Przepisy dotyczące projektu ustawy budżetowej stosuje się odpowiednio do projektu ustawy o prowizorium budżetowym.
4. Jeżeli ustawa budżetowa albo ustawa o prowizorium budżetowym nie weszły w życie w dniu rozpoczęcia roku budżetowego, Rada Ministrów prowadzi gospodarkę finansową na podstawie przedłożonego projektu ustawy.

Art. 220

1. Zwiększenie wydatków lub ograniczenie dochodów planowanych przez Radę Ministrów nie może powodować ustalenia przez Sejm większego deficytu budżetowego niż przewidziany w projekcie ustawy budżetowej.
2. Ustawa budżetowa nie może przewidywać pokrywania deficytu budżetowego przez zaciąganie zobowiązań w centralnym banku państwa.

Art. 221

Inicjatywa ustawodawcza w zakresie ustawy budżetowej, ustawy o prowizorium budżetowym, zmiany ustawy budżetowej, ustawy o zaciąganiu długu publicznego oraz ustawy o udzielaniu gwarancji finansowych przez państwo przysługuje wyłącznie Radzie Ministrów.

Art. 222

Rada Ministrów przedkłada Sejmowi najpóźniej na 3 miesiące przed rozpoczęciem roku budżetowego projekt ustawy budżetowej na rok następny. W wyjątkowych przypadkach możliwe jest późniejsze przedłożenie projektu.

Art. 223

Senat może uchwalić poprawki do ustawy budżetowej w ciągu 20 dni od dnia przekazania jej Senatowi.

Art. 224

1. Prezydent Rzeczypospolitej podpisuje w ciągu 7 dni ustawę budżetową albo ustawę o prowizorium budżetowym przedstawioną przez Marszałka Sejmu. Do ustawy budżetowej i ustawy o prowizorium budżetowym nie stosuje się przepisu art. 122 ust. 5.
2. W przypadku zwrócenia się Prezydenta Rzeczypospolitej do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy budżetowej albo ustawy o prowizorium budżetowym przed jej podpisaniem Trybunał orzeka w tej sprawie nie później niż w ciągu 2 miesięcy od dnia złożenia wniosku w Trybunale.

Art. 225

Jeżeli w ciągu 4 miesięcy od dnia przedłożenia Sejmowi projektu ustawy budżetowej nie zostanie ona przedstawiona Prezydentowi Rzeczypospolitej do podpisu, Prezydent Rzeczypospolitej może w ciągu 14 dni zarządzić skrócenie kadencji Sejmu.

Art. 226

1. Rada Ministrów w ciągu 5 miesięcy od zakończenia roku budżetowego przedkłada Sejmowi sprawozdanie z wykonania ustawy budżetowej wraz z informacją o stanie zadłużenia państwa.
2. Sejm rozpatruje przedłożone sprawozdanie i po zapoznaniu się z opinią Najwyższej Izby Kontroli podejmuje w ciągu 90 dni od dnia przedłożenia Sejmowi sprawozdania uchwałę o udzieleniu lub o odmowie udzielenia Radzie Ministrów absolutorium.

Art. 227

1. Centralnym bankiem państwa jest Narodowy Bank Polski. Przysługuje mu wyłączne prawo emisji pieniądza oraz ustalania i realizowania polityki pieniężnej. Narodowy Bank Polski odpowiada za wartość polskiego pieniądza.
2. Organami Narodowego Banku Polskiego są: Prezes Narodowego Banku Polskiego, Rada Polityki Pieniężnej oraz Zarząd Narodowego Banku Polskiego.
3. Prezes Narodowego Banku Polskiego jest powoływany przez Sejm na wniosek Prezydenta Rzeczypospolitej na 6 lat.
4. Prezes Narodowego Banku Polskiego nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z godnością jego urzędu.
5. W skład Rady Polityki Pieniężnej wchodzi Prezes Narodowego Banku Polskiego jako przewodniczący oraz osoby wyróżniające się wiedzą z zakresu finansów, powoływane na 6 lat w równej liczbie przez Prezydenta Rzeczypospolitej, Sejm i Senat.
6. Rada Polityki Pieniężnej ustala corocznie założenia polityki pieniężnej i przedkłada je do wiadomości Sejmowi równocześnie z przedłożeniem przez Radę Ministrów projektu ustawy budżetowej. Rada Polityki Pieniężnej w ciągu 5 miesięcy od zakończenia roku budżetowego składa Sejmowi sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej.
7. Organizację i zasady działania Narodowego Banku Polskiego oraz szczegółowe zasady powoływania i odwoływania jego organów określa ustawa.

Rozdział XI

STANY NADZWYCZAJNE

Art. 228

1. W sytuacjach szczególnych zagrożeń, jeżeli zwykłe środki konstytucyjne są niewystarczające, może zostać wprowadzony odpowiedni stan nadzwyczajny: stan wojenny, stan wyjątkowy lub stan klęski żywiołowej.
2. Stan nadzwyczajny może być wprowadzony tylko na podstawie ustawy, w drodze rozporządzenia, które podlega dodatkowemu podaniu do publicznej wiadomości.
3. Zasady działania organów władzy publicznej oraz zakres, w jakim mogą zostać ograniczone wolności i prawa człowieka i obywatela w czasie poszczególnych stanów nadzwyczajnych, określa ustawa.
4. Ustawa może określić podstawy, zakres i tryb wyrównywania strat majątkowych wynikających z ograniczenia w czasie stanu nadzwyczajnego wolności i praw człowieka i obywatela.
5. Działania podjęte w wyniku wprowadzenia stanu nadzwyczajnego muszą odpowiadać stopniowi zagrożenia i powinny zmierzać do jak najszybszego przywrócenia normalnego funkcjonowania państwa.
6. W czasie stanu nadzwyczajnego nie mogą być zmienione: Konstytucja, ordynacje wyborcze do Sejmu, Senatu i organów samorządu terytorialnego, ustawa o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej oraz ustawy o stanach nadzwyczajnych.
7. W czasie stanu nadzwyczajnego oraz w ciągu 90 dni po jego zakończeniu nie może być skrócona kadencja Sejmu, przeprowadzone referendum ogólnokrajowe, nie mogą być przeprowadzane wybory do Sejmu, Senatu, organów samorządu terytorialnego oraz wybory Prezydenta Rzeczypospolitej, a kadencje tych organów ulegają odpowiedniemu przedłużeniu. Wybory do organów samorządu terytorialnego są możliwe tylko tam, gdzie nie został wprowadzony stan nadzwyczajny.

Art. 229

W razie zewnętrznego zagrożenia państwa, zbrojnej napaści na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub gdy z umowy międzynarodowej wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji, Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów może wprowadzić stan wojenny na części albo na całym terytorium państwa.

Art. 230

1. W razie zagrożenia konstytucyjnego ustroju państwa, bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów może wprowadzić na czas oznaczony, nie dłuższy niż 90 dni, stan wyjątkowy na części albo na całym terytorium państwa.
2. Przedłużenie stanu wyjątkowego może nastąpić tylko raz, za zgodą Sejmu i na czas nie dłuższy niż 60 dni.

Art. 231

Rozporządzenie o wprowadzeniu stanu wojennego lub wyjątkowego Prezydent Rzeczypospolitej przedstawia Sejmowi w ciągu 48 godzin od podpisania rozporządzenia. Sejm niezwłocznie rozpatruje rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej. Sejm może je uchylić bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.

Art. 232

W celu zapobieżenia skutkom katastrof naturalnych lub awarii technicznych noszących znamiona klęski żywiołowej oraz w celu ich usunięcia Rada Ministrów może wprowadzić na czas oznaczony, nie dłuższy niż 30 dni, stan klęski żywiołowej na części albo na całym terytorium państwa. Przedłużenie tego stanu może nastąpić za zgodą Sejmu.

Art. 233

1. Ustawa określająca zakres ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela w czasie stanu wojennego i wyjątkowego nie może ograniczać wolności i praw określonych w art. 30 (godność człowieka), art. 34 i art. 36 (obywatelstwo), art. 38 (ochrona życia), art. 39, art. 40 i art. 41 ust. 4 (humanitarne traktowanie), art. 42 (ponoszenie odpowiedzialności karnej), art. 45 (dostęp do sądu), art. 47 (dobra osobiste), art. 53 (sumienie i religia), art. 63 (petycje) oraz art. 48 i art. 72 (rodzina i dziecko).
2. Niedopuszczalne jest ograniczenie wolności i praw człowieka i obywatela wyłącznie z powodu rasy, płci, języka, wyznania lub jego braku, pochodzenia społecznego, urodzenia oraz majątku.
3. Ustawa określająca zakres ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela w stanie klęski żywiołowej może ograniczać wolności i prawa określone w art. 22 (wolność działalności gospodarczej), art. 41 ust. 1, 3 i 5 (wolność osobista), art. 50 (nienaruszalność mieszkania), art. 52 ust. 1 (wolność poruszania się i pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej), art. 59 ust. 3 (prawo do strajku), art. 64 (prawo własności), art. 65 ust. 1 (wolność pracy), art. 66 ust. 1 (prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy) oraz art. 66 ust. 2 (prawo do wypoczynku).

Art. 234

1. Jeżeli w czasie stanu wojennego Sejm nie może zebrać się na posiedzenie, Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów wydaje rozporządzenia z mocą ustawy w zakresie i w granicach określonych w art. 228 ust. 3–5. Rozporządzenia te podlegają zatwierdzeniu przez Sejm na najbliższym posiedzeniu.
2. Rozporządzenia, o których mowa w ust. 1, mają charakter źródeł powszechnie obowiązującego prawa.

Rozdział XII **ZMIANA KONSTYTUCJI**

Art. 235

1. Projekt ustawy o zmianie Konstytucji może przedłożyć co najmniej 1/5 ustawowej liczby posłów, Senat lub Prezydent Rzeczypospolitej.
2. Zmiana Konstytucji następuje w drodze ustawy uchwalonej w jednakowym brzmieniu przez Sejm i następnie w terminie nie dłuższym niż 60 dni przez Senat.
3. Pierwsze czytanie projektu ustawy o zmianie Konstytucji może odbyć się nie wcześniej niż trzydziestego dnia od dnia przedłożenia Sejmowi projektu ustawy.
4. Ustawę o zmianie Konstytucji uchwała Sejm większością co najmniej 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów oraz Senat bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów.
5. Uchwalenie przez Sejm ustawy zmieniającej przepisy rozdziałów I, II lub XII Konstytucji może odbyć się nie wcześniej niż sześćdziesiątego dnia po pierwszym czytaniu projektu tej ustawy.
6. Jeżeli ustawa o zmianie Konstytucji dotyczy przepisów rozdziału I, II lub XII, podmioty określone w ust. 1 mogą zażądać, w terminie 45 dni od dnia uchwalenia ustawy przez Senat, przeprowadzenia referendum zatwierdzającego. Z wnioskiem w tej sprawie podmioty te zwracają się do Marszałka Sejmu, który zarządza niezwłocznie przeprowadzenie referendum w ciągu 60 dni od dnia złożenia wniosku. Zmiana Konstytucji zostaje przyjęta, jeżeli za tą zmianą opowiedziała się większość głosujących.
7. Po zakończeniu postępowania określonego w ust. 4 i 6 Marszałek Sejmu przedstawia Prezydentowi Rzeczypospolitej uchwaloną ustawę do podpisu. Prezydent Rzeczypospolitej podpisuje ustawę w ciągu 21 dni od dnia przedstawienia i zarządza jej ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

Rozdział XIII

PRZEPISY PRZEJŚCIOWE I KOŃCOWE

Art. 236

1. W okresie 2 lat od dnia wejścia w życie Konstytucji Rada Ministrów przedstawi Sejmowi projekty ustaw niezbędnych do stosowania Konstytucji.
2. Ustawy wprowadzające w życie art. 176 ust. 1 w zakresie dotyczącym postępowania przed sądami administracyjnymi zostaną uchwalone przed upływem 5 lat od dnia wejścia w życie Konstytucji. Do czasu wejścia w życie tych ustaw obowiązują przepisy dotyczące rewizji nadzwyczajnej od orzeczeń Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Art. 237

1. W okresie 4 lat od dnia wejścia w życie Konstytucji w sprawach o wykroczenia orzekają kolegia do spraw wykroczeń przy sądach rejonowych, przy czym o karze aresztu orzeka sąd.
2. Odwołanie od orzeczenia kolegium rozpoznaje sąd.

Art. 238

1. Kadencja konstytucyjnych organów władzy publicznej i osób wchodzących w ich skład wybranych lub powołanych przed wejściem w życie Konstytucji kończy się z upływem okresu ustalonego w przepisach obowiązujących przed dniem wejścia w życie Konstytucji.
2. W przypadku gdy przepisy obowiązujące przed dniem wejścia w życie Konstytucji nie ustalały tej kadencji, a od dnia wyboru lub powołania upłynął okres dłuższy niż ustalony przez Konstytucję, kadencja konstytucyjna organów władzy publicznej lub osób wchodzących w ich skład upływa po roku od dnia wejścia w życie Konstytucji.
3. W przypadku gdy przepisy obowiązujące przed dniem wejścia w życie Konstytucji nie ustalały tej kadencji, a od dnia wyboru lub powołania upłynął okres krótszy niż ustalony przez Konstytucję dla konstytucyjnych organów władzy publicznej lub osób wchodzących w ich skład, czas, w którym organy te lub osoby pełniły funkcje według przepisów dotychczasowych, wlicza się do kadencji ustalonej w Konstytucji.

Art. 239

1. W okresie 2 lat od dnia wejścia w życie Konstytucji orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności z Konstytucją ustaw uchwalonych przed dniem jej wejścia w życie nie są ostateczne i podlegają rozpatrzeniu przez Sejm, który może odrzucić orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego większością 2/3 głosów, w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów. Nie dotyczy to orzeczeń wydanych w następstwie pytań prawnych do Trybunału Konstytucyjnego.
2. Postępowanie w sprawach o ustalenie przez Trybunał Konstytucyjny powszechnie obowiązującej wykładni ustaw, wszczęte przed wejściem w życie Konstytucji, podlega umorzeniu.
3. Z dniem wejścia w życie Konstytucji uchwały Trybunału Konstytucyjnego w sprawie ustalenia wykładni ustaw tracą moc powszechnie obowiązującą. W mocy pozostają prawomocne wyroki sądu oraz inne prawomocne decyzje organów władzy publicznej, podjęte z uwzględnieniem znaczenia przepisów ustalonego przez Trybunał Konstytucyjny w drodze powszechnie obowiązującej wykładni ustaw.

Art. 240

W okresie roku od dnia wejścia w życie Konstytucji ustawa budżetowa może przewidywać pokrywanie deficytu budżetowego przez zaciąganie zobowiązań w centralnym banku państwa.

Art. 241

1. Umowy międzynarodowe ratyfikowane dotychczas przez Rzeczpospolitą Polską na podstawie obowiązujących w czasie ich ratyfikacji przepisów konstytucyjnych i ogłoszone w Dzienniku Ustaw uznaje się za umowy ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie i stosuje się do nich przepisy art. 91 Konstytucji, jeżeli z treści umowy międzynarodowej wynika, że dotyczą one kategorii spraw wymienionych w art. 89 ust. 1 Konstytucji.

2. Rada Ministrów w ciągu 2 lat od wejścia w życie Konstytucji przedstawi Sejmowi wykaz umów międzynarodowych zawierających postanowienia niezgodne z Konstytucją.
3. Senatorowie wybrani przed dniem wejścia w życie Konstytucji, którzy nie ukończyli 30 lat, zachowują swoje mandaty do końca kadencji, na którą zostali wybrani.
4. Połączenie mandatu posła lub senatora z funkcją lub zatrudnieniem, których dotyczy zakaz określony w art. 103, powoduje wygaśnięcie mandatu po upływie miesiąca od dnia wejścia w życie Konstytucji, chyba że poseł albo senator wcześniej zrezygnuje z funkcji albo ustanie zatrudnienie.
5. Sprawy będące przedmiotem postępowania ustawodawczego albo przed Trybunałem Konstytucyjnym bądź Trybunałem Stanu, a rozpoczęte przed wejściem w życie Konstytucji, są prowadzone zgodnie z przepisami konstytucyjnymi obowiązującymi w dniu rozpoczęcia sprawy.
6. W okresie 2 lat od dnia wejścia w życie Konstytucji Rada Ministrów ustali, które z uchwał Rady Ministrów oraz zarządzeń ministrów lub innych organów administracji rządowej, podjęte lub wydane przed dniem wejścia w życie Konstytucji, wymagają – stosownie do warunków określonych w art. 87 ust. 1 i art. 92 Konstytucji – zastąpienia ich przez rozporządzenia wydane na podstawie upoważnienia ustawy, której projekt w odpowiednim czasie Rada Ministrów przedstawi Sejmowi. W tym samym okresie Rada Ministrów przedstawi Sejmowi projekt ustawy określającej, które akty normatywne organów administracji rządowej, wydane przed dniem wejścia w życie Konstytucji, stają się uchwałami albo zarządzeniami w rozumieniu art. 93 Konstytucji.
7. Obowiązujące w dniu wejścia w życie Konstytucji akty prawa miejscowego oraz przepisy gminne stają się aktami prawa miejscowego w rozumieniu art. 87 ust. 2 Konstytucji.

Art. 242

Tracą moc:

- 1) ustawa konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (DzU Nr 84, poz. 426, z 1995 r. Nr 38, poz. 184 i Nr 150, poz. 729 oraz z 1996 r. Nr 106, poz. 488),
- 2) ustawa konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1992 r. o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (DzU Nr 67, poz. 336 i z 1994 r. Nr 61, poz. 251).

Art. 243

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej wchodzi w życie po upływie 3 miesięcy od dnia jej ogłoszenia.

Europejska konwencja praw człowieka (EKPCz) – fragment

Źródło: Europejska Konwencja Praw Człowieka po nowelizacji przez Protokół nr 11 i 14 z Protokołem nr 1 oraz Protokołami 4, 6, 7, 12, 13 i 16, Europejski Trybunał Praw Człowieka, www.echr.coe.int [dostęp: 26.09.2019].

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

Rzym, 4 listopada 1950 roku

Rządy Państw-Sygnatariuszy niniejszej Konwencji, członkowie Rady Europy,
Zważywszy na Powszechną Deklarację Praw Człowieka uchwaloną 10 grudnia 1948 roku przez
Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych;
Zważywszy, że owa Deklaracja zmierza do zapewnienia powszechnego i efektywnego stosowania
zawartych w niej praw;
Zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej członków i że jednym ze
sposobów osiągnięcia tego celu jest ochrona oraz rozwój praw człowieka i podstawowych wolności;
Potwierdzając swoją głęboką wiarę w te podstawowe wolności, które są fundamentem sprawiedli-
wości i pokoju na świecie i których zachowanie opiera się głównie z jednej strony na rzeczywiście
demokratycznym ustroju politycznym, z drugiej na jednolitym pojmowaniu i wspólnym poszano-
waniu praw człowieka, do których się one odwołują;
Zdecydowane jako Rządy Państw europejskich działających w tym samym duchu i posiadających
wspólne dziedzictwo ideałów i tradycji politycznych, poszanowania wolności i rządów prawa, pod-
jąć pierwsze kroki w celu zbiorowego zagwarantowania niektórych praw wymienionych
w Powszechnej Deklaracji,
Uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1

Wysokie Układające się Strony zapewniają każdemu człowiekowi, podlegającemu ich jurysdykcji,
prawa i wolności określone w Rozdziale I niniejszej Konwencji.

Rozdział I

Artykuł 2

1. Prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę. Nikt nie może być umyślnie
pozbawiony życia, wyjąwszy przypadki wykonania wyroku sądowego skazującego za przestęp-
stwo, za które ustawa przewiduje taką karę.
2. Pozbawienie życia nie będzie uznane za sprzeczne z tym artykułem, jeżeli nastąpi w wyniku
bezwzględnie koniecznego użycia siły:
 - a) w obronie jakiegokolwiek osoby przed bezprawną przemocą;
 - b) w celu wykonania zgodnego z prawem zatrzymania lub uniemożliwienia ucieczki osobie
pozbawionej wolności zgodnie z prawem;
 - c) w działaniach podjętych zgodnie z prawem w celu stłumienia zamieszek lub powstania.

Artykuł 3

Nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu
albo karaniu.

Artykuł 4

1. Nikt nie może być trzymany w niewoli lub w poddaństwie.
2. Nikt nie może być zmuszony do świadczenia pracy przymusowej lub obowiązkowej.
3. W rozumieniu tego artykułu pojęcie „pracy przymusowej lub obowiązkowej” nie obejmuje:
 - a) żadnej pracy, jakiej wymaga się zwykle w ramach wykonywania kary pozbawienia wolności

orzeczonej zgodnie z postanowieniami artykułu 5 niniejszej Konwencji lub w okresie warunkowego zwolnienia;

- b) żadnej służby o charakterze wojskowym, bądź służby wymaganej zamiast obowiązkowej służby wojskowej w tych krajach, które uznają odmowę służby wojskowej ze względu na przekonania;
- c) żadnych świadczeń wymaganych w stanach nadzwyczajnych lub klęsk zagrażających życiu lub dobru społeczeństwa;
- d) żadnej pracy ani świadczeń stanowiących część zwykłych obowiązków obywatelskich.

Artykuł 5

1. Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być pozbawiony wolności, z wyjątkiem następujących przypadków i w trybie ustalonym przez prawo:
 - a) zgodnie z prawem pozbawienia wolności w wyniku skazania przez właściwy sąd;
 - b) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w przypadku niepodporządkowania się wydanemu zgodnie z prawem orzeczeniu sądu lub w celu zapewnienia wykonania określonego w ustawie obowiązku;
 - c) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w celu postawienia przed właściwym organem, jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu zagrożonego karą lub jeśli jest to konieczne w celu zapobieżenia popełnienia takiego czynu lub uniemożliwienia ucieczki po jego dokonaniu;
 - d) pozbawienia nieletniego wolności na podstawie zgodnego z prawem orzeczenia w celu ustanowienia nadzoru wychowawczego lub zgodnego z prawem pozbawienia nieletniego wolności w celu postawienia go przed właściwym organem;
 - e) zgodnego z prawem pozbawienia wolności osoby w celu zapobieżenia szerzeniu przez nią choroby zakaźnej, osoby umyślowo chorej, alkoholika, narkomana lub włóczęgi;
 - f) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania osoby w celu zapobieżenia jej nielegalnemu wkroczeniu na terytorium państwa lub osoby, przeciwko której toczy się postępowanie o wydalenie lub ekstradycję.
2. Każdy, kto został zatrzymany, powinien zostać niezwłocznie i w zrozumiałym dla niego języku poinformowany o przyczynach zatrzymania i o stawianych mu zarzutach.
3. Każdy zatrzymany lub aresztowany zgodnie z postanowieniami ustępu 1 lit. c) niniejszego artykułu powinien zostać niezwłocznie postawiony przed sędzią lub innym urzędnikiem uprawnionym przez ustawę do wykonywania władzy sądowej i ma prawo być sądzony w rozsądnym terminie albo zwolniony na czas postępowania. Zwolnienie może zostać uzależnione od udzielenia gwarancji zapewniających stawienie się na rozprawę.
4. Każdy, kto został pozbawiony wolności przez zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo odwołania się do sądu w celu ustalenia bezzwłocznie przez sąd legalności pozbawienia wolności i zarządzenia zwolnienia, jeżeli pozbawienie wolności jest niezgodne z prawem.
5. Każdy, kto został pokrzywdzony przez niezgodne z treścią tego artykułu zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo do odszkodowania.

Artykuł 6

1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Postępowanie przed sądem jest jawne, jednak prasa i publiczność mogą być wyłączone z całości lub części rozprawy sądowej ze względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycz-

nym, gdy wymaga tego dobro małoletnich lub gdy służy to ochronie życia prywatnego stron albo też w okolicznościach szczególnych, w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości.

2. Każdego oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z ustawą.
3. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:
 - a) niezwłocznego otrzymania szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu oskarżenia;
 - b) posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony;
 - c) bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony, do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości;
 - d) przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia;
 - e) korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie.

Artykuł 7

1. Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia czynu polegającego na działaniu lub zaniechaniu działania, który według prawa wewnętrznego lub międzynarodowego nie stanowił czynu zagrożonego karą w czasie jego popełnienia. Nie będzie również wymierzona kara surowsza od tej, którą można było wymierzyć w czasie, gdy czyn zagrożony karą został popełniony.
2. Niniejszy artykuł nie stanowi przeszkody w sądzeniu i karaniu osoby winnej działania lub zaniechania, które w czasie popełnienia stanowiły czyn zagrożony karą według ogólnych zasad uznanych przez narody cywilizowane.

Artykuł 8

1. Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji.
2. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności osób.

Artykuł 9

1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne.
2. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

Artykuł 10

1. Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Niniejszy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsiębiorstw radiowych, telewizyjnych lub kinematograficznych.
2. Korzystanie z tych wolności pociągających za sobą obowiązki i odpowiedzialność może podlegać takim wymogom formalnym, warunkom, ograniczeniom i sankcjom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej.

Artykuł 11

1. Każdy ma prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzenia się oraz do swobodnego stowarzyszania się, włącznie z prawem tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla ochrony swoich interesów.
2. Wykonywanie tych praw nie może podlegać innym ograniczeniom niż te, które określa ustawa i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa państwowego lub publicznego, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwu, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób. Niniejszy przepis nie stanowi przeszkody w nakładaniu zgodnych z prawem ograniczeń korzystania z tych praw przez członków sił zbrojnych, policji lub administracji państwowej.

Artykuł 12

Mężczyźni i kobiety w wieku małżeńskim mają prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa.

Artykuł 13

Każdy, kogo prawa i wolności zawarte w niniejszej Konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego także wówczas, gdy naruszenia dokonały osoby wykonujące swoje funkcje urzędowe.

Artykuł 14

Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej Konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn.

Artykuł 15

1. W przypadku wojny lub innego niebezpieczeństwa publicznego zagrażającego życiu narodu, każda z Wysokich Układających się Stron może podjąć środki uchylające stosowanie zobowiązań wynikających z niniejszej Konwencji w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji, pod warunkiem, że środki te nie są sprzeczne z innymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego.

2. Na podstawie powyższego przepisu nie można uchylić zobowiązań wynikających z artykułu 2, z wyjątkiem przypadków śmierci będących wynikiem zgodnych z prawem działań wojennych oraz zobowiązań zawartych w artykułach 3, 4 (ustęp 1) i 7.
3. Każda z Wysokich Układających się Stron korzystając z prawa do uchylenia zobowiązań poinformuje wyczerpująco Sekretarza Generalnego Rady Europy o środkach, które podjęła oraz powodach ich zastosowania. Informować będzie również Sekretarza Generalnego Rady Europy, kiedy podjęte środki przestaną działać, a przepisy Konwencji będą ponownie w pełni stosowane.

Artykuł 16

Żadnego z postanowień artykułów 10, 11 i 14 nie można uznać za wyłączające prawo Wysokiej Układającej się Strony do ograniczenia działalności politycznej cudzoziemców.

Artykuł 17

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie może być interpretowane jako przyznanie jakiemukolwiek Państwu, grupie lub osobie prawa do podjęcia działań lub dokonania aktu zmierzającego do zniweczenia praw i wolności wymienionych w niniejszej Konwencji, albo ich ograniczenia w większym stopniu, niż to przewiduje Konwencja.

Artykuł 18

Ograniczenia praw i wolności, na które zezwala niniejsza Konwencja, nie będą stosowane w innych celach, niż te, dla których je wprowadzono.

Rozdział II

Artykuł 19

W celu zapewnienia przestrzegania zobowiązań wynikających dla Wysokich Układających się Stron z Konwencji i jej protokołów tworzy się Europejski Trybunał Praw Człowieka, zwany dalej „Trybunałem”.

Artykuł 20

Trybunał składa się z sędziów, których liczba równa jest liczbie Wysokich Układających się Stron.

Artykuł 21

1. Sędziowie powinni być ludźmi o najwyższym poziomie moralnym i muszą albo posiadać kwalifikacje do sprawowania wysokiego urzędu sędziowskiego, albo być prawnikami o uznanej kompetencji.
 2. Sędziowie zasiadają w Trybunale we własnym imieniu.
 3. W okresie sprawowania urzędu sędziowie nie mogą brać udziału w żadnej działalności, która nie daje się pogodzić z niezawisłością, bezstronnością oraz z wymaganiami piastowania urzędu w pełnym wymiarze czasu; wszelkie kwestie wynikające ze stosowania niniejszego ustępu rozstrzyga sam Trybunał.
- [...]

Artykuł 26

1. W celu rozpatrzenia wniesionych spraw Trybunał zasiada w składzie jednego sędziego, komitetów trzech sędziów, Izb siedmiu sędziów i Wielkiej Izby siedemnastu sędziów. Komitety tworzone są przez Izby Trybunału na czas wyznaczony.

2. Na wniosek Zgromadzenia plenarnego Trybunału, Komitet Ministrów może, na zasadzie jedno-myślnej decyzji i na czas wyznaczony, zmniejszyć do pięciu liczbę sędziów w Izbach.
3. Zasiadając jednoosobowo sędzia nie rozpatruje skarg przeciwko Wysokiej Układającej się Stronie, z ramienia której został wybrany.
4. W składzie Izby i Wielkiej Izby zasiada z urzędu sędzia wybrany z ramienia zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony. W przypadku braku takiego sędziego albo gdy sędzia taki nie jest w stanie zasiadać, funkcję sędziego pełni inna osoba wybrana przez Przewodniczącego Trybunału z listy uprzednio przedłożonej przez tę Stronę.

Artykuł 27

1. Sędzia zasiadający jednoosobowo może uznać za niedopuszczalną lub skreślić z listy spraw w Trybunale skargę wniesioną na podstawie artykułu 34, jeśli taka decyzja może zostać podjęta bez dalszego rozpatrywania.
 2. Decyzja taka jest ostateczna.
 3. Jeśli sędzia zasiadający jednoosobowo nie uzna skargi za niedopuszczalną albo nie skreśli jej, sędzia ten przekazuje ją do komitetu lub do Izby w celu dalszego rozpatrywania.
- [...]

Artykuł 30

Jeśli w sprawie toczącej się przed Izbą pojawia się poważne zagadnienie dotyczące interpretacji niniejszej konwencji lub jej protokołów lub jeśli rozstrzygnięcie takiego zagadnienia może doprowadzić do sprzeczności z wyrokiem wydanym wcześniej przez Trybunał, Izba może, w każdym czasie przed wydaniem swego wyroku, zrzec się swojej właściwości na rzecz Wielkiej Izby, chyba że sprzeciwia się temu jedna ze stron.

Artykuł 31

Wielka Izba:

- a) rozstrzyga skargi wniesione albo w trybie artykułu 33 lub 34, jeśli Izba zrzekła się właściwości na podstawie artykułu 30, albo – jeśli sprawa została jej przekazana – w trybie artykułu 43,
- b) postanawia w kwestiach przekazanych Trybunałowi przez Komitet Ministrów zgodnie z artykułem 46 ustęp 4 oraz
- c) rozpatruje wnioski o wydanie opinii doradczych, przedłożone w trybie artykułu 47.

Artykuł 32

1. Trybunał jest właściwy do rozpoznania wszystkich spraw dotyczących interpretacji i stosowania niniejszej konwencji i jej protokołów, które zostaną mu przedłożone na podstawie artykułów 3, 34, 46 i 47.
2. Spór dotyczący właściwości Trybunału rozstrzyga sam Trybunał.

Artykuł 33

Każda z Wysokich Układających się Stron może wnieść skargę do Trybunału, jeśli uważa, że inna Wysoka Układająca się Strona naruszyła postanowienia niniejszej konwencji lub jej protokołów.

Artykuł 34

Trybunał może przyjmować skargi każdej osoby, organizacji pozarządowej lub grupy jednostek, która uważa, że stała się ofiarą naruszenia przez jedną z Wysokich Układających się Stron praw zawartych w niniejszej konwencji lub jej protokołach. Wysokie Układające się Strony zobowiązują się nie przeszkadzać w żaden sposób skutecznemu wykonywaniu tego prawa.

Artykuł 35

1. Trybunał może rozpatrywać sprawę dopiero po wyczerpaniu wszystkich środków odwoławczych, przewidzianych prawem wewnętrznym, zgodnie z powszechnie uznanymi zasadami prawa międzynarodowego, i jeśli sprawa została wniesiona w ciągu sześciu miesięcy od daty podjęcia ostatecznej decyzji.
2. Trybunał nie rozpatruje żadnej skargi wniesionej w trybie artykułu 34, która:
 - a) jest anonimowa lub
 - b) jest co do istoty identyczna ze sprawą już rozpatrzoną przez Trybunał lub ze sprawą, która została poddana innej międzynarodowej procedurze dochodzenia lub rozstrzygnięcia, i jeśli skarga nie zawiera nowych, istotnych informacji.
3. Trybunał uznaje za niedopuszczalną każdą skargę indywidualną wniesioną w trybie artykułu 34, jeśli uważa, że:
 - a) skarga nie daje się pogodzić z postanowieniami niniejszej konwencji lub jej protokołów, jest w sposób oczywisty nieuzasadniona lub stanowi nadużycie prawa do skargi; lub
 - b) skarżący nie doznał znaczącego uszczerbku, chyba że poszanowanie praw człowieka w rozumieniu niniejszej konwencji i jej protokołów wymaga rozpatrzenia przedmiotu skargi oraz pod warunkiem, że żadna sprawa, która nie została należycie rozpatrzona przez sąd krajowy, nie może być odrzucona na tej podstawie.
4. Trybunał odrzuca każdą skargę, którą uzna za niedopuszczalną w myśl niniejszego artykułu. Trybunał może tak zdecydować w każdej fazie postępowania.
[...]

Artykuł 41

Jeżeli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeżeli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi taka potrzeba, o przyznaniu słusznego zadośćuczynienia pokrzywdzonej stronie.
[...]

Artykuł 46

1. Wysokie Układające się Strony zobowiązują się do przestrzegania ostatecznego wyroku Trybunału we wszystkich sprawach, w których są stronami.
2. Ostateczny wyrok Trybunału przekazuje się Komitetowi Ministrów, który czuwa nad jego wykonaniem.
3. Jeśli Komitet Ministrów uważa, że czuwanie nad wykonaniem ostatecznego wyroku jest utrudnione przez problem z wykładnią wyroku, może on przekazać to zagadnienie Trybunałowi w celu rozstrzygnięcia w kwestii wykładni. Decyzja o przekazaniu podejmowana jest większością dwóch trzecich głosów przedstawicieli uprawnionych do zasiadania w Komitecie.
4. Jeśli Komitet Ministrów uważa, że Wysoka Układająca się Strona odmawia przestrzegania ostatecznego wyroku w sprawie, w której jest stroną może on, po doręczeniu tej Stronie formalnego zawiadomienia oraz na podstawie decyzji podjętej większością dwóch trzecich głosów przedstawicieli uprawnionych do zasiadania w Komitecie, przekazać Trybunałowi zapytanie, czy ta Strona nie wykonała swojego zobowiązania na podstawie ustępu 1.
5. Jeśli Trybunał stwierdza, że miało miejsce naruszenie ustępu 1, przekazuje sprawę Komitetowi Ministrów w celu rozważenia środków, jakie należy podjąć. Jeśli Trybunał stwierdza brak naruszenia ustępu 1, przekazuje sprawę Komitetowi Ministrów, który kończy rozpatrywanie sprawy.
[...]

- Słownik wybranych pojęć
- Indeks rzeczowy

Słownik wybranych pojęć

Administracja publiczna – ogół organów i instytucji państwowych zarządzających różnymi obszarami życia społecznego.

Akt administracyjny – wydane na podstawie prawa jednostronne i władcze oświadczenie woli organu administracji publicznej, ustalające konkretną sytuację prawną indywidualnie oznaczonego adresata i wiążące obie strony stosunku administracyjnoprawnego.

Akt normatywny – tekst zawierający przepisy prawne, z których wywodzi się normy prawne o charakterze generalnym i abstrakcyjnym.

Akt oskarżenia – pismo wnoszone do sądu przez oskarżyciela (np. prokuratora) w postępowaniu karnym, zawierające żądanie rozstrzygnięcia o winie wskazanej w nim osoby (oskarżonego).

Akt prawny – 1) akt wydany przez organy państwa w określonej formie i na podstawie przyznanych im kompetencji, zawierający normy prawne (np. ustawa); 2) zgodne z prawem działanie organu państwa lub innego podmiotu prawa, zmierzające do wywołania określonych skutków prawnych (np. orzeczenie) lub czynności prawnych.

Alimentacja – dostarczanie środków na utrzymanie oraz – w przypadku osób małoletnich – wychowanie. Obowiązek alimentacji wynika ze stosunków rodzinnych i stosunków pokrewieństwa.

Ambasada – stała misja dyplomatyczna umiejscowiona z reguły w stolicy państwa przyjmującego, kierowana przez ambasadora.

Apelacja – przysługujący stronie podstawowy środek odwoławczy od wyroku sądu pierwszej instancji w postępowaniu karnym.

Asymilacja – proces stopniowego upodabniania się danej osoby (np. imigranta) do przedstawicieli społeczeństwa przyjmującego.

Bezrobocie – sytuacja, w której osoba w wieku produkcyjnym, zdolna i gotowa do pracy, nie pracuje zawodowo i nie może znaleźć nowego zatrudnienia.

Biegły – osoba posiadająca specjalistyczną wiedzę, powołana przez sąd do przedstawienia profesjonalnej opinii o okolicznościach mających znaczenie dla sprawy.

Bigamia – pozostawanie w związku małżeńskim z dwiema osobami lub więcej. W Polsce jest czynem zabronionym.

Biuletyn Informacji Publicznej – internetowy informator urzędowy, w którym organy i instytucje publiczne oraz jednostki wykonujące zadania publiczne finansowane ze środków publicznych publikują różne dane. Wypełniają w ten sposób obowiązek udostępniania informacji publicznej.

Czyn zabroniony – zachowanie człowieka (działanie lub zaniechanie), które wypełnia ustawowe znamiona przestępstwa, czyli odpowiada opisowi określonego typu przewinienia w akcie prawnym.

Czynność prawna – działanie wywołujące określone skutki prawne: powstanie, zmianę lub ustanie stosunku prawnego.

Decyzja administracyjna – rozstrzygnięcie w postępowaniu administracyjnym wydane przez upoważniony do tego organ w konkretnej sprawie dotyczącej danej osoby.

Domniemanie niewinności – jedna z zasad prawa karnego polegająca na tym, że podejrzanego lub oskarżonego uznaje się za niewinnego popełnienia zarzucanego mu czynu zabronionego do momentu wydania prawomocnego wyroku stwierdzającego jego winę.

Dwuinstancyjność sądownictwa – reguła postępowania sądowego oznaczająca, że strona niezadowolona z orzeczenia wydanego przez sąd pierwszej instancji ma prawo zwrócić się do sądu drugiej instancji o ponowne rozpatrzenie sprawy.

Dyplomacja – sztuka i zasady reprezentowania państwa za granicą i prowadzenia negocjacji.

Dyplomacja publiczna – działania informacyjno-promocyjne wpływające na realizację interesów państwa na świecie przez kształtowanie postaw społecznych i opinii publicznej za granicą.

Dyskryminacja – nieuzasadnione obiektywnymi przyczynami, nieprzychylnie i krzywdząco traktowanie danej osoby ze względu na jej cechy osobiste (np. płeć, narodowość).

Dziedziczenie – przejście na skutek śmierci spadkodawcy ogółu praw i obowiązków majątkowych na

spadkobiercę. Podstawą dziedziczenia jest powołanie do spadku, które może wynikać z ustawy (dziedziczenie ustawowe) lub z testamentu (dziedziczenie testamentowe).

Dziennik Ustaw RP – najważniejszy dziennik urzędowy w Polsce. Publikuje się w nim m.in. parlamentarne ustawy oraz rządowe rozporządzenia.

Emerytura – świadczenie z tytułu ubezpieczenia społecznego wypłacane po zakończeniu aktywności zawodowej z powodu wieku.

Globalizacja – złożony, wielowymiarowy proces zmian, zachodzących w globalnym życiu społecznym, polegający na upowszechnianiu się na całym świecie podobnych zjawisk, tendencji, problemów oraz pogłębianiu się współzależności istniejących między uczestnikami stosunków międzynarodowych.

Imigrant – osoba, która dobrowolnie lub z konieczności zdecydowała się na przyjazd do obcego państwa w celu osiedlenia się lub długotrwałego pobytu.

Immunitet – zespół praw i przywilejów przysługujących osobie pełniącej ważną funkcję publiczną, które mają jej umożliwić właściwe wykonywanie obowiązków (np. immunitet sądowy, parlamentarny, dyplomatyczny). Osoba posiadająca immunitet nie może zostać pociągnięta do odpowiedzialności przez określone organy władzy publicznej.

Informacja publiczna – każda informacja dotycząca spraw publicznych, która jest dostępna dla ogółu obywateli (np. informacje o strukturze, działalności i finansach organów władzy publicznej).

Intercyza – sporządzona w formie aktu notarialnego umowa między małżonkami, w której można m.in. ustanowić rozdzielną majątkową w małżeństwie.

Kasacja – w postępowaniu karnym nadzwyczajny środek odwoławczy od prawomocnego orzeczenia sądu drugiej instancji, kierowany (np. przez stronę) do Sądu Najwyższego, aby zbadał, czy w trakcie rozpatrywania sprawy sądy nie naruszyły przepisów prawa.

Kodeks – zbiór przepisów regulujących określoną dziedzinę stosunków społecznych, np. *Kodeks cywilny*, *Kodeks karny*, *Kodeks postępowania administracyjnego*.

Konflikt etniczny – spór między różnymi grupami etnicznymi, spowodowany odmiennymi lub sprzecznymi dążeniami kulturowymi, społeczno-ekonomicznymi i politycznymi tych grup.

Konflikt społeczny – spór między jednostkami, zbiorowościami lub klasami społecznymi, który powstaje z powodu sprzeczności interesów lub niezgodności poglądów. Często konflikt tego typu powoduje nasilenie się wzajemnej niechęci, a nawet pojawienie się wrogości.

Konstytucja – najwyższy (nadrzędny) akt prawny w państwie, określający jego ustroj, sposób działania głównych organów władzy oraz ich uprawnienia, a także zakres wolności, praw i obowiązków przysługujących obywatelom.

Konsul – organ państwowy działający na terytorium innego państwa. Do jego zadań należy m.in. reprezentowanie państwa wysyłającego, dbanie o interesy obywateli za granicą oraz utrzymywanie kontaktów z Polonią.

Korporacja międzynarodowa – ponadnarodowe przedsiębiorstwo prowadzące działalność gospodarczą w minimum dwóch państwach, którego poszczególne jednostki tworzą spójny system powiązań gospodarczych i realizują wspólną strategię.

Kosmopolityzm – postawa opierająca się na założeniu, że ojczyzną człowieka jest cały świat, i charakteryzująca się obojętnym stosunkiem do tradycji narodowych.

Ksenofobia – postawa charakteryzująca się strachem i wrogością odczuwanymi wobec obcych.

Kurator oświaty – organ administracji rządowej, który realizuje politykę oświatową państwa na terenie województwa i sprawuje nadzór nad placówkami edukacyjnymi.

Ławnik – pochodzący z wyboru członek sądu sędziowskiego niebędący zawodowym sędzią; orzeka wspólnie z sędzią w sądach pierwszej instancji, a także w Sądzie Najwyższym. Udział ławników w sądach pierwszej instancji dotyczy tylko wybranych spraw, np. z zakresu prawa pracy.

Maloletni – osoba fizyczna, która nie ukończyła 18 roku życia. Po ukończeniu 13 roku życia nabywa ograniczoną zdolność do czynności prawnych.

Małżeństwo – monogamiczny związek kobiety i mężczyzny zawarty dobrowolnie w formalny sposób nazywany ślubem.

Mediacja – metoda rozwiązywania sporów; w osiągnięciu porozumienia uczestnikom sporu pomaga bezstronna osoba trzecia – mediator.

Międzynarodowa organizacja pozarządowa – uczestnik stosunków międzynarodowych zrzeszają-

cy osoby fizyczne i prawne, które są aktywne na terytorium przynajmniej trzech państw.

Międzynarodowa organizacja rządowa – podmiot prawa międzynarodowego publicznego, który powstał na mocy umowy międzynarodowej zawartej przez przynajmniej trzy państwa.

Misja dyplomatyczna – przedstawicielstwo dyplomatyczne danego państwa w innym państwie lub przy organizacji międzynarodowej. Może mieć charakter stały (np. ambasada) lub czasowy (różnego typu misje specjalne).

Misja pokojowa – operacja wojskowa zorganizowana i kierowana przez organizację międzynarodową; celem takiej interwencji jest zapobieżenie działaniom wojennym albo ich ograniczenie lub zakończenie i przywrócenie pokoju.

Mniejszość narodowa – żyjący w danym państwie przedstawiciele narodu innego niż dominujący, odróżniający się od większości społeczeństwa kulturą, pochodzeniem, językiem, religią.

Monogamia – związek jednej kobiety z jednym mężczyzną.

Naród – ukształtowana historycznie trwała wspólnota, której członkowie mają własne terytorium, język i kulturę oraz wspólne poczucie tożsamości i odrębności od innych zbiorowości, a także posiadają państwo albo dążą do jego utworzenia.

Nie ma kary bez ustawy (łac. *nulla poena sine lege*) – jedna z zasad prawa karnego, według której nie wolno nikogo pociągnąć do odpowiedzialności za czyn, który nie został uznany za zabroniony w konkretnym przepisie ustawy.

Nieletni – osoba, która w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończyła 17 lat.

Niezajomość prawa szkodzi (łac. *ignorantia iuris nocet*) – zasada prawa, zgodnie z którą nikt nie może liczyć na to, że usprawiedliwi go brak wiedzy na temat istniejących regulacji, nawet jeśli naruszył lub przekroczył normy prawne nieświadomie.

Normy moralne – reguły określające, jakie postępowanie jest uznawane przez społeczeństwo za dobre, pożądane, słuszne, a jakie – za złe, naganne, niesłuszne. Jego nieprzestrzeganie rodzi w jednostce poczucie winy (wyrzuty sumienia).

Normy obyczajowe – reguły określające postępowanie w różnych sytuacjach z życia codziennego, np. sposób ubierania się, formy obchodzenia świąt. Określają, jakie zachowania w danej sytuacji są

właściwe, a jakie – niewłaściwe, co wypada robić, a czego nie.

Normy prawne – reguły postępowania uznane lub ustanowione przez odpowiednie organy państwowe. Określają właściwe zachowanie się adresata w danej sytuacji oraz konsekwencje, jakie mu grożą, jeśli postąpi w inny sposób.

Normy religijne – reguły obowiązujące tylko członków danej wspólnoty wyznaniowej. Określają m.in. ich obowiązki religijne (np. przestrzeganie postu w określone dni), a także zawierają wskazania o charakterze etycznym (np. przykazanie „Nie kradnij”).

Normy społeczne – reguły określające, jak w danym społeczeństwie należy postępować w konkretnych sytuacjach lub jakie zachowania uznawane są za niewłaściwe.

Obrona konieczna – świadome odparcie bezpośredniej i bezprawnej przemocy.

Obróńca – w procesie karnym osoba reprezentująca interesy oskarżonego (adwokat lub radca prawny).

Obywatelstwo – więź prawna łącząca jednostkę z państwem, z której wynikają określone prawa i obowiązki obu stron, z reguły wymienione w konstytucji.

Odwwołanie – podstawowy środek zaskarżania decyzji administracyjnej.

Ofiara – w postępowaniu karnym osoba fizyczna, osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone w wyniku przestępstwa.

Organ administracji publicznej – wyodrębniony organizacyjnie i umocowany ustawowo podmiot, który korzysta z wyznaczonego mu zakresu władzy państwowej do wykonywania określonych funkcji w ramach przydzielonych mu kompetencji.

Organ państwa – grupa osób (lub osoba) mająca uprawnienia do podejmowania określonych działań w imieniu państwa.

Organizacja międzynarodowa – forma współpracy między państwami lub podmiotami pochodzącymi z różnych krajów (np. osobami prawnymi lub osobami fizycznymi), powołana w celu realizacji określonych zadań. Ma ona stałe organy, sprecyzowaną strukturę oraz ustaloną grupę członków.

Organizacja pozarządowa – organizacja założona przez obywateli w celu realizacji określonych zadań (najczęściej o charakterze społecznym),

niezależna od władz rządowych i samorządowych oraz niedziałająca dla osiągnięcia zysku.

Orzeczenia sądowe – czynności procesowe o charakterze decyzyjnym, w formie wyroków lub postanowień.

Oskarżony – rola osoby, przeciwko której przed sądem toczy się postępowanie karne, do chwili wydania prawomocnego wyroku.

Oskarżyciel – w procesie karnym strona, która występuje do sądu z wnioskiem o orzeczenie winy i skazanie oskarżonego za zarzucane mu przestępstwo oraz popiera akt oskarżenia.

Osoba fizyczna – podstawowy podmiot stosunków cywilnoprawnych – jest nią każdy człowiek.

Osoba prawna – organizacja mająca zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych. Osobami prawnymi są np. stowarzyszenia, partie polityczne, przedsiębiorstwa, banki, uczelnie wyższe.

Państwo – suwerenny podmiot stosunków międzynarodowych, którego państwowość została uznana przez inne państwa. Posiada stałą ludność i określone terytorium.

Pełnoletni – osoba fizyczna, która ukończyła 18 lat, z reguły ma pełną zdolność do czynności prawnych. Wyjątkowo pełnoletniość można uzyskać przed ukończeniem 18 lat wskutek wstąpienia w związek małżeński.

Pełnomocnictwo – 1) czynność prawna, w której wyniku mocodawca upoważnia inną osobę do działania w jego imieniu; 2) dokument pełnomocnictwa.

Podejrzany – rola osoby, przeciwko której toczy się postępowanie przygotowawcze od chwili przedstawienia jej zarzutów do chwili wniesienia aktu oskarżenia do sądu.

Podmiot prawa międzynarodowego publicznego – uczestnik stosunków międzynarodowych, który posiada taki status zgodnie z zasadami prawa międzynarodowego publicznego (m.in. państwa, międzynarodowe organizacje rządowe).

Podmiot stosunków międzynarodowych – podmiot funkcjonujący na arenie międzynarodowej, uczestnik stosunków międzynarodowych.

Podstawa prawna – przepisy potrzebne do odwołania danej normy prawnej lub wielu norm.

Pokrewieństwo – relacja między osobami mającymi wspólnego przodka.

Polityka społeczna – działania podejmowane przez państwo i inne instytucje w celu polepszenia warunków życia ludności i rozwiązania problemów społecznych, w tym problemu wykluczenia.

Polityka zagraniczna – proces realizowania przez rządzących określonych celów zewnętrznych, wyznaczonych z uwzględnieniem interesów narodowych i możliwości państwa.

Postanowienie administracyjne – forma aktu administracyjnego, w której organ administracji publicznej rozstrzyga nie co do istoty sprawy, lecz kwestie incydentalne powstałe w toku postępowania administracyjnego.

Postępowanie administracyjne – ciąg czynności procesowych podejmowanych zgodnie z *Kodeksem postępowania administracyjnego* przez organy administracji publicznej w celu załatwienia sprawy indywidualnej w drodze decyzji administracyjnej.

Postępowanie cywilne – postępowanie sądowe m.in. w sprawach cywilnych, które toczy się zgodnie z zasadami *Kodeksu postępowania cywilnego*. Może być na procesowe i nieprocesowe.

Postępowanie karne – zespół czynności określonych np. w *Kodeksie postępowania karnego*, zmierzających do wykrycia przestępstwa, osądzenia sprawcy i wykonania kary. Może składać się z postępowań przygotowawczego, sądowego, odwoławczego i wykonawczego.

Powinowactwo – relacja między członkami rodzin małżonków.

Powód – strona postępowania cywilnego, która wnosi pozew.

Pozew – pismo procesowe zawierające żądanie rozstrzygnięcia przez sąd określonej sprawy w postępowaniu cywilnym. Wnosi je powód.

Pozwany – strona postępowania cywilnego, przeciwko której został wniesiony pozew.

Prawa człowieka – niezbywalne, przyrodzone prawa przysługujące każdemu człowiekowi od chwili urodzenia aż do śmierci.

Prawo – uporządkowany zbiór norm postępowania ustanowionych przez odpowiednie organy państwa. Przestrzeganie prawa jest zabezpieczone groźbą użycia przez państwo środków przymusu.

Prawo administracyjne – zespół norm prawnych, które regulują organizację i działanie organów administracji publicznej, relacje między nimi,

tryb rozstrzygania przez nie spraw indywidualnych obywateli oraz postępowanie przed sądami administracyjnymi.

Prawo cywilne – gałąź prawa obejmująca normy, które regulują stosunki majątkowe i niemajątkowe (osobiste) między równorzędnymi podmiotami (np. osobami prawnymi, osobami fizycznymi); normy tego prawa określają również tryb rozstrzygania spornych spraw przez sądy.

Prawo do sądu – przysługująca każdemu człowiekowi możliwość dochodzenia w sądzie naruszonych praw lub wolności.

Prawo do zaskarżenia – zagwarantowana każdej stronie postępowania możliwość domagania się ponownego rozpatrzenia sprawy po wydaniu decyzji lub innego rozstrzygnięcia przez organ państwa. Wskutek zaskarżenia sprawa może np. zostać przekazana organowi wyższej instancji.

Prawo karne – gałąź prawa obejmująca normy, które określają, jakie czyny są zabronione oraz jakie kary grożą za ich popełnienie, a także wyznaczają tryb postępowania organów państwowych w procesach karnych i zasady odbywania kar przez osoby skazane.

Prawo karne materialne – normy określające kwestię odpowiedzialności karnej za popełnienie czynu zabronionego.

Prawo karne procesowe – normy regulujące kwestie naczelnych zasad dotyczących procesu karnego, przesłanek procesowych oraz uczestników procesu karnego.

Prawo karne wykonawcze – normy regulujące wykonywanie orzeczeń wydawanych w postępowaniu karnym i w sprawach o wykroczenia. Dotyczą one realizacji orzeczonych przez sądy kar, środków karnych itd.

Prawo międzynarodowe prywatne – zbiór norm pozwalających ustalić, według którego prawa krajowego powinna być rozpatrywana sprawa pomiędzy podmiotami prywatnymi z różnych państw.

Prawo międzynarodowe publiczne – zbiór norm obowiązujących uczestników stosunków międzynarodowych, uznawanych za podmioty tego prawa.

Prawo nie działa wstecz (łac. *lex retro non agit*) – jedna z najważniejszych zasad prawa, oznaczająca, że obowiązujących przepisów nie stosuje się do zdarzeń, które nastąpiły przed wejściem w życie tych regulacji. Obejmuje m.in. zakaz karania za czyny, które nie były zabronione w momencie ich popełnienia.

Prawo rodzinne – dział prawa cywilnego regulujący stosunki prawne w rodzinie (majątkowe i niemajątkowe), określający charakter rodziny, sposób jej funkcjonowania oraz relacje zarówno między jej członkami, jak i między rodziną a innymi osobami.

Prawo rzeczowe – dział prawa cywilnego, który dotyczy własności i innych sposobów korzystania z rzeczy (praw rzeczowych w znaczeniu podmiotowym).

Prawo spadkowe – prawo regulujące zasady dziedziczenia majątku i praw po śmierci osoby fizycznej przez określonych ludzi lub inne podmioty.

Prawo Unii Europejskiej – zbiór norm regulujących funkcjonowanie Unii Europejskiej. Wyróżnia się prawo pierwotne (zawarte w traktatach założycielskich i innych umowach międzynarodowych) oraz prawo wtórne (spisane w aktach wydawanych przez organy UE, m.in. rozporządzeniach, dyrektywach).

Prawomocność – cecha nadawana najważniejszym decyzjom procesowym w toku określonego prawem postępowania, która uniemożliwia podważenie i zaskarżenie tych decyzji (za pomocą zwykłych środków odwoławczych). Prawomocna decyzja zamyka postępowanie oraz musi zostać wykonana.

Procedura ustawodawcza – inaczej proces legislacyjny, ogół czynności podejmowanych w parlamencie i poza nim w celu uchwalenia ustawy.

Prokuratura – organ państwowy, który strzeże praworządności i sprawuje nadzór nad ściganiem przestępstw. Na jej czele stoi Prokurator Generalny, któremu podlegają prokuratorzy powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury.

Przedstawicielstwo – umocowanie do podejmowania przez przedstawiciela w imieniu reprezentowanego czynności prawnych pociągających za sobą skutki prawne dla reprezentowanego.

Przepis prawny – jednostka redakcyjna aktu prawnego wyróżniona w tekście, np. artykuł, paragraf, ustęp, punkt.

Przestępstwo – czyn o wyższej niż znikoma społecznej szkodliwości, bezprawny i zabroniony przez prawo pod groźbą kary, którego winny jest sprawca.

Przysposobienie – inaczej adopcja, przyjęcie do rodziny obcej osoby, w którego wyniku między stronami powstaje stosunek podobny do pokrewieństwa.

Racja stanu – zasada, według której interes danego państwa jest dobrem nadrzędnym.

Ratyfikacja – forma zatwierdzenia umowy międzynarodowej przez upoważniony podmiot państwowy i wyrażenia zgody na wprowadzenie jej do krajowego porządku prawnego.

Referendum – głosowanie powszechne, w którym obywatele rozstrzygają kwestie dotyczące funkcjonowania państwa lub wspólnoty samorządowej.

Renta – świadczenie pieniężne wypłacane z tytułu ubezpieczenia społecznego np. z powodu niezdolności do pracy.

Rezolucja – uchwała Zgromadzenia Ogólnego ONZ wskazująca rozwiązanie jakiegoś problemu. Nie jest wiążąca, stanowi jedynie rekomendację dla państw członkowskich. Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ ma moc prawnie wiążącą.

Rozporządzenie – powszechnie obowiązujący akt prawny wydany na podstawie ustawy w celu jej wykonania. Rozporządzenia z reguły wydają organy władzy wykonawczej: premier, rząd i ministrowie.

Sankcja – konsekwencja zachowania się w sposób sprzeczny z dyspozycją normy prawnej (zakazem lub nakazem) albo przekroczenia granic danego dozwolenia.

Sąd – niezależny organ państwowy, który rozstrzyga spory na podstawie obowiązujących przepisów prawa. W Polsce funkcjonują: Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy wojskowe i sądy administracyjne.

Sąd rodzinny – wydział sądu rejonowego orzekający m.in. w sprawach z zakresu prawa rodzinnego i przestępczości nieletnich.

Skarga administracyjna – zaskarżenie decyzji administracyjnej przez stronę postępowania administracyjnego. Rozpoczyna procedurę sądowej kontroli legalności decyzji administracyjnej.

Skarga konstytucyjna – środek prawny, który służy ochronie praw i wolności. Obywatel może wystąpić ze skargą do Trybunału Konstytucyjnego, jeśli uzna, że przepisy, na podstawie których sąd lub organ administracyjny podjął decyzję w jego sprawie, naruszają prawa i wolności obywatelskie zagwarantowane w *Konstytucji RP*.

Spadek – ogół praw i obowiązków majątkowych należących do osoby fizycznej, zwanej spadkodawcą, przechodzących z chwilą jej śmierci na jej następców prawnych, nazywanych spadkobiercami.

Stan wyższej konieczności – sytuacja, w której dana osoba swoim czynem poświęciła jakieś dobro dla ratowania dobra wyższej lub równej wartości.

Stosunki międzynarodowe – wszystkie relacje pomiędzy podmiotami funkcjonującymi na arenie międzynarodowej.

Strefa Schengen – obszar obejmujący 22 państwa Unii Europejskiej oraz Islandię, Liechtenstein, Norwegię i Szwajcarię. Osoby przekraczające granice między tymi państwami nie podlegają kontroli paszportowej.

Suwerenność – niezależność od innych podmiotów i zdolność do samodzielnego sprawowania władzy politycznej na danym terytorium.

System boloński – trzystopniowy system organizacji studiów wyższych (studia licencjackie, magisterskie, doktoranckie) wprowadzony w państwach, które podpisały *Deklarację bolońską*.

System brukselski – system zacieśniania współpracy gospodarczej i politycznej w Europie, który zaowocował powstaniem wspólnot europejskich, przekształconych później w Unię Europejską.

System ochrony praw człowieka – wszystkie instytucje (międzynarodowe i krajowe), dokumenty oraz procedury mające zapewnić przestrzeganie praw człowieka.

System prawny – ogół powiązanych ze sobą i uporządkowanych norm prawnych obowiązujących w państwie. Cechą systemu prawnego jest hierarchiczność. Powinien on charakteryzować się także spójnością i zupełnością.

System strasburski – system ochrony praw człowieka funkcjonujący w Europie. Współtworzą go państwa należące do Rady Europy.

Świadczenie – określone zachowanie dłużnika, wynikające z treści zobowiązania względem wierzyciela.

Świadek – osoba fizyczna, niebędąca oskarżonym, wezwana przez organ procesowy do złożenia zeznań o wiadomych jej faktach.

Terroryzm – metoda walki politycznej polegająca na stosowaniu przemocy w celu wywołania poczucia zagrożenia wśród mieszkańców danego państwa oraz wymuszenia na jego organach określonych decyzji i ustępstw.

Testament – akt prawny, w którym spadkodawca rozporządza swoim majątkiem na wypadek śmierci; powstaje w wyniku jednostronnej czynności prawnej.

Tożsamość narodowa – wewnętrzne przekonanie jednostki o jej przynależności do danego narodu. Na tożsamość tego typu składają się dwa zasadnicze elementy: świadomość narodowa i znajomość kanonu narodowego.

Trybunał – sąd mający specjalne uprawnienia. W państwach demokratycznych trybunały odgrywają ważną rolę w systemie sądownictwa (np. Trybunał Konstytucyjny, Europejski Trybunał Praw Człowieka).

Ubezpieczenie społeczne – forma zabezpieczenia socjalnego zapewniająca środki utrzymania w okresie starości albo w sytuacji braku możliwości podjęcia pracy. Zakłada obowiązek płacenia składek uprawniających później do otrzymywania świadczenia w postaci środków pieniężnych.

Ubóstwo – zjawisko polegające na braku dostatecznych środków materialnych do zaspokojenia potrzeb życiowych danej osoby.

Umowa międzynarodowa – pisemne porozumienie zawarte między podmiotami prawa międzynarodowego (np. państwami, organizacjami międzynarodowymi), którego postanowienia są dla nich wiążące.

Unia celna – porozumienie handlowe znoszące cła i inne taryfy w obrotach handlowych między państwami.

Unia gospodarcza i walutowa – porozumienie państw członkowskich UE zakładające wprowadzenie jednej waluty (strefa euro) oraz koordynację polityki gospodarczej.

Urząd konsularny – urząd państwa wysyłającego działający w państwie przyjmującym, zlokalizowany z reguły w miejscu występowania dużych skupisk obywateli państwa wysyłającego, realizujący zadania z zakresu ochrony praw tych obywateli.

Urząd pracy – samorządowa instytucja realizująca politykę państwa w zakresie walki z bezrobociem.

Ustawa – akt prawny o charakterze powszechnie obowiązującym, który reguluje najważniejsze sprawy związane z funkcjonowaniem państwa i społeczeństwa. Ustawy są uchwalane przez parlament.

Vacatio legis – „spoczywanie prawa”, okres, jaki może dzielić dzień publikacji od momentu wejścia w życie np. ustawy.

Władza rodzicielska – ogół praw i obowiązków rodzica wobec niepełnoletniego dziecka.

Własność – prawo rzeczowe przysługujące właścicielowi, dające mu możliwość korzystania z rzeczy

i uprawniające go do pobierania pożytków i innych dochodów z rzeczy oraz do rozporządzania rzeczą.

Wspólność majątkowa – ustawowy ustrój majątkowy powstający z chwilą zawarcia małżeństwa, obejmujący przedmioty majątkowe, które zostały nabyte przez jedno z małżonków lub oboje z nich w czasie trwania małżeństwa.

Wykluczenie społeczne – sytuacja uniemożliwiająca lub znacznie utrudniająca podejmowanie społecznej aktywności i korzystanie z usług publicznych.

Wykładnia prawa – proces, w którym jest ustalane znaczenie przepisów. Jego celem jest sprecyzowanie treści regulacji w taki sposób, aby w konkretnej sytuacji mogły one zostać właściwie zastosowane.

Wykroczenie – czyn szkodliwy społecznie, zabroniony przez prawo. Za jego popełnienie grożą lżejsze sankcje niż za przestępstwo (np. kara grzywny czy aresztu).

Występek – czyn zagrożony grzywną, karą ograniczenia wolności albo karą pozbawienia wolności dłuższego niż miesiąc.

Zachowek – uprawnienie chroniące interesy zstępnych, małżonka i rodziców spadkodawcy na wypadek pominięcia ich w testamencie.

Zasilek – jedna z form świadczenia pieniężnego wypłacana w celu realizacji prawa do zabezpieczenia społecznego, np. w razie choroby, utraty pracy, konieczności pokrycia kosztów pogrzebu osoby bliskiej.

Zażalenie – środek zaskarżenia m.in. postanowień wydanych w toku postępowania administracyjnego.

Zbrodnia – czyn zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż trzy lata albo karą surowszą.

Zdolność do czynności prawnych – możliwość dokonywania czynności prawnych, których celem jest powstanie, zmiana lub ustanie stosunku cywilnoprawnego.

Zdolność prawna – możliwość bycia podmiotem stosunków prawnych. Przysługuje wszystkim ludziom. Człowiek nabywa ją w chwili narodzin. Zdolność ta ustaje w chwili śmierci osoby fizycznej.

Zobowiązanie – stosunek cywilnoprawny, którego przedmiotem jest świadczenie, a stronami są wierzyciel (podmiot uprzywilejowany) i dłużnik (podmiot zobowiązany).

Źródła prawa – akty prawne wydane przez upoważnione do tego organy władzy, zawierające normy prawne.

Indeks rzeczowy

A

- administracja
 - niezespolona 113
 - publiczna 112–113, 115
 - rządowa 116
 - samorządowa 113
 - zespolona 113
- adwokat 26
- akt
 - administracyjny 114
 - normatywny 10–11, 18, 114
 - notarialny 26
 - oskarżenia 108
 - poświadczenia dziedziczenia 26
 - prawa miejscowego 17, 20–21
 - prawny 10–11, 17, 19–20
- alimentacja 100
- alimenty 100
- alterglobalizm 151
- ambasada 186–187
- amerykanizacja kultury 150
- Amnesty International 62
- antyglobalizm 151
- apelacja (w procesie karnym) 104
- aplikacja prawnicza 26
- archiwum 37
- Archiwum Państwowe 37
- asymilacja 155

B

- bezrobocie 129
- biegły 108–109, 116
- Biuletyn Informacji Publicznej 39
- Biuro
 - Interwencyjnej Pomocy Prawnej 29
 - Pełnomocnika Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych 34
 - Rzecznika Finansowego 31
 - Rzecznika Praw Dziecka 29
 - Rzecznika Praw Obywatelskich 28, 61
 - Rzecznika Praw Pacjenta 34
- budżet (UE) 174

C

- Centra Integracja 34
- Centrum
 - Obsługi Telefonicznej ZUS 31
 - Pomocy Przedsiębiorcy 31
 - Poradnictwa Państwowej Inspekcji Pracy 33
 - Poszukiwania Ludzi Zaginionych 27
 - Poszukiwań Osób Zaginionych Komendy Głównej Policji 27
- Child Alert 27

D

- decyzja administracyjna 114–115
- desuetudo 15

- domniemanie niewinności 105
- dozwolenie 9
- dyplomacja 186–191
 - polska 189–191
 - publiczna 186–187
- dyspozycja 9
- Dziecięcy Telefon Zaufania 29
- dziedziczenie
 - testamentowe 92
 - ustawowe 93
- dziennik urzędowy (publikator) 18–19

E

- edukacja 130–131
- efekt
 - motyla 148
 - ciepłarniany 151
- Elektroniczna Platforma Usług Administracji Publicznej 28
- Elektroniczne Centrum Aktywizacji Młodzieży 33
- emerytura 121, 123
- euro (waluta) 172, 175
- Europejska konwencja praw człowieka zob. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*
- Europejska Wspólnota
 - Energii Atomowej (Euratom) 171
 - Gospodarcza (EWG) 171
 - Węgla i Stali (EWWIS) 171
- Europejski
 - Bank Centralny 175
 - Fundusz Rozwoju Regionalnego 176
 - Fundusz Społeczny 176
 - System Walutowy 171
 - Trybunał Praw Człowieka 56, 67–69
- Europejskie Centrum Konsumenckie 31

F

- Fundacja
 - Dajemy Dzieciom Siłę 29
 - ITAKA 27, 29
 - Uniwersyteckich Poradni Prawnych 25
- Fundusz
 - Spójności 176
 - Sprawiedliwości 30

G

- globalizacja 148–152
- Grupa
 - Planowania Nuklearnego (NATO) 181
 - Wyszehradzka 189

H

- Helsińska Fundacja Praw Człowieka 63
- hipoteza 9

I

- ignorantia iuris nocet* zob. zasada – nieznajomość prawa szkodzi
- immunitet dyplomatyczny 17, 187
- indeks niestabilności państw 78
- inflacja prawa 16
- Infolinia
 - dla Obywatela 18
 - Konsumencka 32
- informacja publiczna 37–40
- instytut polski 187
- integracja europejska 170–171
- interés narodowy 186
- Internetowe Konto Pacjenta 28
- Internetowy System Aktów Prawnych 21

J

- Jednolity akt europejski 171
- jednolity rynek (UE) 174
- język
 - pomocniczy 53
 - regionalny 52

K

- kancelaria prawna 25
- Kancelaria
 - Prezesa Rady Ministrów 37
 - Sejmu 21
- kara śmierci 78–80
- Karta
 - Narodów Zjednoczonych 162
 - praw podstawowych Unii Europejskiej 173
- kasacja 70–71, 107
- Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego 120
- klauzule generalne 7, 47
- klinika prawa 25
- kodeks (akt normatywny)
- Kodeks
 - cywilny 87
 - karny 104
 - postępowania administracyjnego 112, 116
 - postępowania cywilnego 94
 - postępowania karnego 104
 - rodzinny i opiekuńczy 96, 100
- Komisja
 - Europejska 31, 177
 - Nadzoru Finansowego 31, 38
- Komitety
 - Praw Człowieka 56
 - Wojskowy NATO 181
- kompetencja 113
- konflikt etniczny 154–158
 - w Unii Europejskiej 156–157
- Konstytucja RP 18, 20–22
- konsul 187
 - honorowy 187
- konsulat 187
 - generalny 187
 - honorowy 187
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności 66, 69, 104
- kosmopolityzm 150

Krajowa

- Administracja Skarbowa 30
- Informacja Skarbowa 30
- Izba Radców Prawnych 26
- Rada Notarialna 26

kurator oświaty 131

L

- La Strada 62
- lex retro non agit* zob. zasada – prawo nie działa wstecz
- Linia Pomocy Pokrzywdzonym 30

M

- makdonaldyzacja 150
- małoletni 89
- małżeństwo 96–98
- Marszałek
 - Sejmu RP 22
 - Senatu RP 22
- miasta partnerskie 138
- międzynarodowa organizacja rządowa 140
- Międzynarodowy
 - Komitet Czerwonego Krzyża 140
 - Trybunał Sprawiedliwości 166
- migracja 157
- misja
 - dyplomatyczna 186–187
 - pokojowa 168
- mniejszość
 - etniczna 52–53
 - narodowa 52–53
- mobilizacja etniczna 155

N

- Naczelna Rada Adwokacka 26
- Naczelny Sąd Administracyjny 118
- Nagroda im. Sacharowa 75
- nakaz 9
- Narodowy Fundusz Zdrowia 124
- naród 138, 140
- „Niebieska Linia” 30
- normy
 - doskonałe 9
 - moralne 7
 - niedoskonałe 9
 - obyczajowe 7
 - prawne 7–10
 - religijne 7
 - społeczne 7
 - zwyczajowe 7
- notariusz 26
- nullum crimen sine lege* zob. zasada – nie ma przestępstwa bez ustawy

O

- obowiązek alimentacyjny 100
- obowiązki
 - dziecka 99
 - rodziców 99
- obrońca 108
- obywatelstwo unijne 176

Ochotnicze Hufce Pracy 33
 odpowiedzialność karna (nieletnich) 110
 odwołanie 117
 ofiara (w postępowaniu karnym) 106
 operacje pokojowe (ONZ) 168
 opieka społeczna 129
 organ
 – administracji publicznej 113
 – NATO 181
 – ONZ 163–167
 – prowadzący 131
 – Unii Europejskiej 177
 organizacja
 – międzynarodowa 138–140
 – państwowa 140, 149, 172–173, 179
 – terrorystyczna 160
 Organizacja
 – Narodów Zjednoczonych 163–168
 – Paktu Północnoatlantyckiego 180–183
 oskarżony 105, 107–108
 oskarżyciel 108
 osoba fizyczna 87
 Ośrodek Pomocy dla Osób Pokrzywdzonych
 Przestępstwem 30
 ośrodek pomocy społecznej 34
 Otwarte Dane 38

P

państwo 140
 Państwowa
 – Agencja Rozwiązywania Problemów
 Alkoholowych 30
 – Inspekcja Pracy 33
 Parlament Europejski 177
 Partnerstwo
 – dla Pokoju 180
 – Wschodnie 189
 pełnomocnictwo 89–90
 placówka dyplomatyczna 187
 plan Schumana 144, 171
 Platforma Usług Elektronicznych ZUS 28
 podejrzany 105, 107–108
 podmiot
 – prawa międzynarodowego publicznego 139–140
 – stosunków międzynarodowych 138
 podpisanie (aktu prawnego) 18, 22
 podstawa prawna 10–11
 pokrzywdzony 108
 Policja 27, 108
 polityka
 – regionalna (UE) 176
 – spójności (UE) 176
 – zagraniczna 187–191
 Polski Czerwony Krzyż 63
 pomoc prawna 25
 Portal Informacyjno-Usługowy emp@tia 34
 postanowienie administracyjne 114
 postępowanie
 – administracyjne 116
 – cywilne 94
 – egzekucyjne 94
 – karne 106–107

– nieprocesowe 94
 – odwoławcze 94, 107
 – procesowe 94
 – przygotowawcze 106
 – rozpoznawcze 94
 – sądowe (karne) 107
 – wykonawcze 107
 powód 94
Powszechna deklaracja praw człowieka 66
 pozew
 – o alimenty 101
 – w procesie cywilnym 94
 powstańcy 140
 pozwany 94
 prawa
 – człowieka 24, 46–79
 – dziecka 99
 – ekonomiczne, socjalne i kulturalne 49, 51
 – konstytucyjne 49–51
 – kulturalne 51
 – majątkowe 86
 – mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce
 52–53
 – negatywne 46
 – obywatela w Polsce 48, 50–51
 – obywatela w UE 176
 – ofiary 106
 – oskarżonego 107
 – osobiste 50, 86
 – polityczne 49, 51
 – pozytywne 46
 – rodziców 99
 – rzeczowe 91
 – socjalne 51
 – świadka 107
 prawo
 – administracyjne 112–113
 – cywilne 86–94
 – do informacji publicznej 36, 48
 – do sądu 57
 – do wynagrodzenia za szkodę 58
 – do zaskarżenia 57
 – karne 104–110
 – miejscowe 17, 20
 – międzynarodowe publiczne 20–21, 139–145
 – podmiotowe 6
 – powszechnie obowiązujące 17
 – przedmiotowe 6
 – rodzinne 96–101
 – rzeczowe 91
 – spadkowe 92
 – Unii Europejskiej 172–173
 – wewnętrznie obowiązujące 17
 – zobowiązaniowe 90–91
 prawodawca 16
 prawomocność 93
 Prezes
 – Rady Ministrów (premier) 21
 – Urzędu Ochrony Danych Osobowych 29
 procedura ustawodawcza (proces legislacyjny) 22
 profil zaufany 28
 prokurator 106

przedstawicielstwo 89–90
 przepis
 – prawny 10–11, 16, 19, 21
 – uchylający 18
 przestępstwo 110
 przeszkody małżeńskie 97
 Przewodniczący
 – Komisji Europejskiej 177
 – Rady Europejskiej 177
 przewód sądowy 109
 przymus adwokacko-radcowski 58
 publikacja (ogłoszenie aktu prawnego) 18, 22

R

racja stanu 186
 Rada
 – Bezpieczeństwa ONZ 165
 – Europejska 177
 – Europy 66–69
 – Gospodarcza i Społeczna ONZ 167
 – NATO-Rosja 181
 – Partnerstwa Euroatlantyckiego 180
 – Północnoatlantycka 181
 – Unii Europejskiej 177
 radca prawny 26
 ratyfikacja 20–21
 regulamin
 – akt prawa wewnętrznego 17
 – Sejmu RP 21
 – Senatu RP 21
 renta 122
 rezolucja 164
 rozporządzenie (akt prawny) 20
 – unijne 172
 – wojewody 17
 – z mocą ustawy 20–21
 rozprawa
 – w postępowaniu karnym 109
 – w procesie cywilnym 94
 Rządowe Centrum Legislacji 21
 rzecznicy konsumentów 32
 Rzecznik
 – Finansowy 31
 – Praw Dziecka 60, 108
 – Praw Obywatelskich 28, 56, 60–61
 – Praw Pacjenta 60

S

sankcja
 – egzekucyjna 9
 – karna 9
 – nieważności 9
 sąd 25–26, 38, 56, 108
 Sekretarz Generalny
 – NATO 181
 – ONZ 166
 skarga
 – administracyjna 118
 – do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka 69–72
 – kasacyjna 118

– konstytucyjna 58–59
 skazany 105, 107–108
 spadek 92
 sprawca przestępstwa 105, 107–108
 stałe przedstawicielstwo 189
 Stolica Apostolska 140
 stosunki międzynarodowe 138–144
 strefa
 – Schengen 171–172
 – euro 172, 175
 suwerenność 141
 system
 – boloński 130–131
 – brukselski 68
 – edukacji 130–131
 – Narodów Zjednoczonych 167
 – Nieodpłatnej Pomocy Prawnej i Nieodpłatnego Poradnictwa Obywatelskiego 55
 – ochrony praw człowieka 66–67
 – strasburski 66–69
 – ubezpieczeń społecznych 120

Ś

środki
 – ochrony praw i wolności 56–60
 – odwoławcze 70–71, 94, 107–108, 114
 – zaskarżenia 117
 świadczenie rehabilitacyjne 122
 świadek 108

T

tekst (aktu prawnego)
 – autentyczny 19
 – jednolity 21
 – ujednolicony 21
 Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży 29
 Telefoniczna Informacja Pacjenta 34
 terroryzm 159–160
 – etniczny zob. narodowowyzwoleńczy
 – ideologiczny 160
 – kryminalny 160
 – narodowowyzwoleńczy 160
 – religijny 160
 testament 91
 tożsamość etniczna 155
 traktat
 – akcesyjny 173
 – fuzyjny 171
 – lisboński 172
 – nicejski 172
 – paryski 170
 – północnoatlantycki 180
 – z Amsterdamu 172
 – z Maastricht 172–173
 Traktat
 – o funkcjonowaniu Unii Europejskiej 173
 – o Unii Europejskiej 173
 – północnoatlantycki 180
 – ustanawiający Europejską Wspólnotę Energii Atomowej 173
 traktaty rzymskie 171

Trójkąt Weimarski 189
 Trójmorze 189
 Trybunał
 – Konstytucyjny 18, 21–22, 38, 56, 58–59
 – Sprawiedliwości UE 177

U

ubezpieczenie
 – chorobowe 122–123
 – emerytalne 122–123
 – rentowe 122–123
 – społeczne 120
 – wypadkowe 122–123
 – zdrowotne 124
 ubóstwo 128
 uchwalenie
 – przepisu prawnego 18
 – ustawy 22
 uchwała 17
 – rady gminy 17
 – rady powiatu 17
 – sejmiku województwa 17
 – Sejmu RP 17, 22
 uchylenie (przepisu prawnego) 18
 układ
 – z Schengen 171
 – zbiorowy pracy 21
 umowa międzynarodowa 20–21
 – ratyfikowana 20–21
 unia
 – celna 171
 – gospodarcza i walutowa (UGW) 175
 Unia Europejska 172–177
 unieważnienie małżeństwa 97
 upoważnienie 16
 urząd
 – konsularny 187
 – pracy 130
 – skarbowy 31
 Urząd
 – Komisji Nadzoru Finansowego 31
 – Komunikacji Elektronicznej 33
 – Lotnictwa Cywilnego 33
 – Ochrony Danych Osobowych 29
 – Ochrony Konkurencji i Konsumentów 31–32, 38
 – Regulacji Energetyki 33
 – Transportu Kolejowego 33
 ustawa 16, 20–21
 ustawodawca 16

W

watchdog 36
 wejście w życie (aktu prawnego) 18
 weto prezydenckie 22
 władza rodzicielska 100, 102
 własność 91–92
 wniosek o udostępnienie informacji publicznej 39
 Wojewódzki Inspektorat Inspekcji Handlowej 32
 wolności człowieka i obywatela 47–48, 50–51
 wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa (WPZiB) 175

wspólność majątkowa 98
 Wspólnota Europejska 170–171
 wykluczenie społeczne 128
 wykładnia prawa 12
 wykroczenie 110
 występ 110

V

vacatio legis 18

Z

zachówek 93
 zakaz 9
 Zakład Ubezpieczeń Społecznych 123
 zakon maltański 140
 zarządzenie 17
 – Prezydenta RP 17
 – zastępcze wojewody 17
 zasada
 – domniemania niewinności 104, 110
 – integralności terytorialnej 142
 – nie ma przestępstwa bez ustawy 104
 – nieingerowania w sprawy wewnętrzne państwa 142–143
 – nienaruszalności granic 142
 – nieznanostwo prawa szkodzi 13
 – pierwszeństwa prawa wspólnotowego (w UE) 174
 – pokojowego rozstrzygania sporów 143–144, 163
 – powstrzymywania się od użycia siły 144, 163
 – prawo nie działa wstecz 19
 – równości (w UE) 174
 – samostanowienia narodów 143
 – solidarności (w UE) 174
 – subsydialności (w UE) 174
 – suwerennej równości 141, 163
 – suwerenności 141
 – wykonywania zobowiązań międzynarodowych 163
 „zasady ogólne” konstytucyjnych praw człowieka 50–51
 zasady prawa międzynarodowego 141–144
 zasilek 122
 zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa 105
 zawody prawnicze 26
 zażalenie 106, 117
 zbrodnia (w prawie karnym) 110
 zdolność (w prawie cywilnym)
 – do czynności prawnych 88
 – prawna 88
 Zgromadzenie Ogólne ONZ 164
 Zielona Linia 33
 zobowiązanie (w prawie cywilnym) 91
 związek małżeński 96–97

Ż

źródła prawa
 – unijnego 172–173
 – w Polsce 17, 20–21

Jak sprawdzić wiarygodność źródła internetowego?

Miniporadnik

Współcześnie wiele wiadomości na różne tematy czerpiemy z internetu. Trzeba mieć świadomość, że są w nim umieszczane treści o różnej wartości merytorycznej, a także przekazy mające na celu zmanipulowanie odbiorców, które nie przedstawiają rzetelnego obrazu rzeczywistości. Dlatego warto sprawdzać, czy dane źródło można uznać za wiarygodne.

Jak rozpoznać prawdziwą informację?

Sprawdź źródło

Przeanalizuj dokładnie stronę, zapoznaj się z opisem jej misji i z informacjami kontaktowymi.

Przeczytaj więcej

Nagłówki mogą być prowokacyjne – mają skłaniać do kliknięcia. Zapoznaj się z całym tekstem.

Sprawdź autorów

Poszukaj informacji o autorze. Sprawdź, czy w ogóle istnieje i czy jest wiarygodny.

Dodatkowe źródła

Sprawdź, czy podane w linkach źródła rzeczywiście odnoszą się do danej informacji.

Sprawdź datę

Informacje opublikowane w przeszłości nie muszą odpowiadać bieżącym wydarzeniom.

A może to żart?

Jeśli podane informacje brzmią niewiarygodnie, tekst może być satyrą. Sprawdź intencje autora.

Uważaj na stronniczość

Zastanów się, czy Twoje przekonania nie wpływają na odbiór informacji.

Zapytaj ekspertów

Zawsze warto wiedzieć więcej. Skorzystaj z pomocy ekspertów.

Co może budzić wątpliwości?

- Anonimowość autora może wskazywać, że nie chce on wziąć odpowiedzialności za swoje słowa. Ukrycie przez niego danych personalnych nie pozwala zapoznać się z innymi jego działaniami w sferze publicznej i ocenić jego dorobku intelektualnego oraz kompetencji.
- Artykuł nie zawiera ani przypisów, ani odniesień wskazujących na to, skąd pochodzą prezentowane informacje. Z treści nie można wywnioskować, czy dany fragment opisuje doświadczenia albo pogląd autora, czy zawiera wątki zaczerpnięte z twórczości innej osoby, czy też tylko powiela plotki lub fake newsy.
- Duża liczba niespójnych ze sobą fragmentów (np. napisanych różnym stylem) może sugerować, że tekst został złożony ze skopiowanych urywków innych materiałów. Wskazuje to na nieoryginalny i wybiórczy charakter publikacji.
- Jednostronność wypowiedzi autora podważa z reguły jego rzetelność, wskazuje bowiem, że nie zależało mu na przedstawieniu różnych punktów widzenia na daną sprawę – w tym takich, które są sprzeczne z jego poglądami.
- Adres internetowy zawiera często informację o tym, czy mamy do czynienia z oficjalną stroną prowadzoną przez organy państwa (.gov), instytucje naukowe (.edu) lub organizacje (.org). Każdorazowo należy się zastanowić, czy podmiot prowadzący stronę jest kompetentny do właściwego informowania o tematyce, której dotyczy tekst.
- Materiały, które powstały stosunkowo dawno, mogą nie odpowiadać aktualnej wiedzy albo nie uwzględniać istotnych zmian, które zaszły po publikacji. Jeśli odbiorcy zależy na najświeższych informacjach, data publikacji pozwala wstępnie zweryfikować aktualność danego tekstu.

Spis zdjęć:

Okładka: Indigo/Witerra/Piotr i Katarzyna/Christoph

Amnesty International: s. 62; Archiwum Nowej Ery: s. 66; BIAW/Alamy: Archive PC – s. 166 (Bibi Stankiewicz), Jasper Chamber – s. 151 (Evela Thunberg), reuters/Angeles/Getty – s. 177 (Krzysztof RSE), Pauli McCannville – s. 165 (nowy obraz z serii zdjęć ONZ); Biuletyn Informacji Publicznej: s. 32; Biuro Prasowe Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych: s. 34; Biuro Rzecznika Praw Dziecka: s. 70; Centrum Informacyjne-Konsultacyjne Stowarzyszenia „Zielona Linia”: s. 33; East News/APP: Fotobank J. Brown – s. 75 (Kam Tufan); Elektroniczne Centrum Aktywizacji Młodzieży: s. 33; Europejskie Centrum Konsumentów: s. 31; Forum: Anasol Chronisz – s. 121 (zbiórka w togiach), Daniel Ombroń – s. 96 (klub cywili), Leifur Kacharz – s. 75 (klub Sacharow); Forum/TASS: Michael Pachomov – s. 75 (klub Sacharow); Forum/Zdania Press: Rodrigo Rosen Mate – s. 75 (klub Sacharow); FOTOMOWA: Tomasz Wierzejki – s. 72 (klub Sacharow); Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę: s. 29; Fundacja Integracja: s. 34; Fundacja TAKA: s. 27, 29; Fundacja Konsumenów: s. 32; Fundacja La Strada: s. 62; Fundacja Uniwersyteckich Poradów Prawnych: s. 25; Gallo Images Poland/Getty Images: Anasol Agencja/Muzeum Władimir Hala – s. 144, Bernd Obermann – s. 80 (klub Sacharow), Gernot Rappert/Reuters RSE/RO – s. 163, NafPetro/Algal Lip – s. 142 (zbiórka w Karadon), The Asahi Shimbun – s. 142; Instytut Fundacja Praw Człowieka: s. 63; Indigo/Alamy/UP: Monika Graft – s. 141; Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej: s. 29; Komenda Główna Policji: s. 27; Komisja Nadzoru Finansowego: s. 31; Krajowa Administracja Skarbowa: s. 30; Krajowa Izba Radców Prawnych: s. 20 (klub Sacharow), Izba Radców Prawnych: s. 29; Krajowa Rada Notarialna: s. 26; Ministerstwo Cyfryzacji: s. 26; Ministerstwo Sprawiedliwości: s. 25 (Kam Tufan), s. 30 (Franciszek Sprawiedliwy); Naczelna Rada Adwokacka: s. 26; Narodowy Fundusz Zdrowia: s. 34, 125; Ochotniczy Rezerwa Pracy: s. 32; Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych: s. 30 (klub Sacharow); Państwowa Inspekcja Pracy: s. 27; Państwowa Komisja Wyborcza: s. 10; PAP: GAF/Adam Nawaj – s. 142 (klub Sacharow), Helmut Kohl, EPA/News/Sheelma – s. 77, Jacek Bednarczyk – s. 66 (klub Sacharow); Polski Czerwony Krzyż: s. 62; Portal Informacyjny-Usługowy emp@ia: s. 34; Rada Europejska: s. 60; Reporter: Przemysław Grot – s. 107 (klub Sacharow); Rzecznik Finansowy: s. 31; Rzecznik Praw Obywatelskich: s. 26; Rzecznik Praw Pacjenta: s. 34; Shutterstock: s. 5, 26 (klub Sacharow), adwokacka, notarialna, notarialna, 45, 85, 90 (klub Sacharow), 100, 157 (klub Sacharow), 137, 139, 156, 177 (klub Sacharow); Biuro Horvath – s. 177 (klub Sacharow); Bartosz Dole – s. 68 (klub Sacharow); Jacek Dole – s. 80 (klub Sacharow); Juan Alberto Canoso – s. 80 (klub Sacharow); Kapi Ng – s. 175; Marco Mark Brand – s. 66 (klub Sacharow); Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; Mirosław Miel – s. 27 (klub Sacharow); numeru alarmowego; Uleg Mikhael – s. 69, club – s. 177 (klub Sacharow); Peter Fiedt – s. 177 (klub Sacharow); SK HANSEN AB – s. 80 (klub Sacharow); Rada Prawa; Wojciech Dłubacz – s. 52 (klub Sacharow); Stowarzyszenie Aquila: s. 32; Urząd Ochrony Danych Osobowych: s. 29; Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów: s. 32 (klub Sacharow); UOKK, H); Wikipedia/Aeris/Rob Mieremet/Angeles: s. 160 (klub Sacharow); Zakład Ubezpieczeń Społecznych: s. 21.

Rysunki: Szczepan Sadarski – s. 6, 15, 16, 30, 40, 56, 74, 86, 109, 110, 119, 123, 144.

Wydawcy: dołożyli wszelkich starań, aby zapewnić dostarczyć praw autorskich do wszystkich utworów zamieszczonych w podręczniku. Pozostałe osoby prosimy o kontakt z Wydawnictwem.

Podręcznik *W centrum uwagi 2* do zakresu podstawowego prezentuje zagadnienia dotyczące prawa, praw człowieka i stosunków międzynarodowych. W publikacji położono nacisk na kształtowanie umiejętności, m.in. dzięki rozbudowanej warstwie ćwiczeniowej. Przystosowanie trudniejszych treści ułatwiają aktualne dane statystyczne, przejrzyste schematy i tabele, a także rysunki satyryczne i teksty źródłowe – wszystkie te materiały umożliwiają kształcenie wielu cennych umiejętności przedmiotowych.

Wyjaśnianie ważnych zagadnień

Czytelne infografiki i schematy ułatwiają zrozumienie i zapamiętanie istotnych treści przedmiotowych.

Wiedza w praktyce

Różnorodne ćwiczenia kształcą m.in. umiejętności analizy materiałów statystycznych i publicystycznych oraz prezentowania własnego stanowiska w dyskusji.

Konstytucja RP w podręczniku

Na końcu podręcznika znajduje się pełny tekst *Konstytucji RP*, a wybrane treści z poszczególnych tematów opatrzone odniesieniami do odpowiednich jej fragmentów. Takie rozwiązanie umożliwi korzystanie z ustawy zasadniczej niemal na każdej lekcji. Ponadto ćwiczenia dotyczące treści *Konstytucji RP* pomogą powiązać określone zapisy z konkretnymi sytuacjami z życia codziennego.

Nowa Era Sp. z o.o.

 www.nowaera.pl nowaera@nowaera.pl

 Centrum Kontakt: 801 88 10 10, 58 721 48 00

ISBN 978-83-267-3968-2

9 788326 739682